

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

[XXVIII. 1.]

MISSIVE, ingekomen in de zitting van den 3den October 1851.

's GRAVENHAGE, den 2den October 1851.

Na de opening der tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal, en ten vervolge op mijn schrijven van den 30sten Augustus jl., n°. 32, heb ik de eer, ter voldoening aan art. 60 der Grondwet, andermaal aan de Tweede Kamer te doen toekomen het Verslag van het beheer der Koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, en van den staat, waarin zij zich bevinden, loopende over het jaar 1849.

De Minister van Koloniën,
CHR. F. PAHUD.

Aan den heer Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal.

[XXVIII. 2.]

VERSLAG van het beheer van Nederlandsch Indië
en van den staat waarin hetzelfde zich bevindt
over het jaar 1849.

EERSTE HOOFDSTUK.

Grondgebied en bevolking waarover beheer gevoerd wordt.

A. Grondgebied.

§ 1. Bestanddeelen.

De bestanddeelen van Nederlandsch Indië, in administrativen zin, waren op ultimo 1849 de volgende:

JAVA,

verdeeld in 19 residentien en 4 op zich zelve staande adsistent-residentien, te weten:

Residentien:

Bantam
Batavia,
Preanger Regentschappen,
Cheribon,
Tagal,
Pekalongan,
Samarang,
Japara,
Rembang,
Soerabaija,
Pasoeroean,
Bezoekie,
Banjoemaas,
Bageleen,
Kadoe,
Soerakarta,
Djokjokarta,
Madioen,
Kediri.

Adsistent-residentien.

Buitenzorg,
Krawang,
Patjitan,
Banjoewangi.

Tot de residentie Soerabaija behooren de eilanden Madura en Bawean. Voorts behooren bij andere kust-residentien en adsistent-residentien de kleinere eilanden langs of nabij de kusten gelegen.

De afdeling Banjoewangie, laatstelijk behoorende tot de residentie Bezoekie, maar weleer eene afzonderlijke residentie, werd in 1849 weder tot eene op zich zelve staande afdeling verklaard, onder het bestuur van eenen adsistent-resident, tevens gecommiteerde voor de zaken der tegenover Banjoewangi liggende eilanden Bali en Lombok (*).

(*) Indisch Staatsblad 1849, n°. 39.

Al wat in [Nederlandsch Indië buiten Java en Madura (met de bedoelde onderhoorige kleinere eilanden) ligt, wordt begrepen onder den naam van

BUITENBEZITTINGEN.

Deze waren:

1. het gouvernement van Sumatra's Westkust, verdeeld in drie groepen van afdelingen, te weten: de residentien Padang, Padangsche Bovenlanden en Tapanoele;
 2. de op zich zelve staande adsistent-residentie Benkoelen;
 3. de Lampongsche districten;
 4. de residentie Palembang, met eenen post op Djambi (Moeara Kompeh);
 5. de residentie Banka met Billiton en de Lepar-eilanden;
 6. de residentie Riouw;
 7. Borneo, verdeeld in de residentien Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo en de Wester-afdeeling van Borneo;
 8. het gouvernement van Celebes en onderhoorigheden, bevattende dat gedeelte van het eiland van dien naam, hetwelk niet tot de residentie Menado behoort, met eenen post Saleijer op Sumbawa enz.;
 9. het gouvernement der Molukken, verdeeld in de residentien: Amboina, Banda, Ternate, en Menado (op Celebes), met posten op de Zuid-Wester-eilanden, de Zuid-Ooster-eilanden, de Aroë-eilanden, Kei, Nieuw Guinea enz. enz.
 10. de residentie Timor, met Soemba, Savoe, Rotti, Ende, Solor, Allor (of Ombaai) enz. enz.
 11. de eilanden Bali en Lombok, ressorterende onder de adsistent-residentie Banjoewangi.

§ 2. Oppervlakte.

Volgens de berekeningen van den luitenant-ter-zee Melvill van Carnbee is de oppervlakte van Nederlandsch Indië als volgt:

	Vierkante geographische mijlen.
Java, zonder Soerakarta en Djokjokarta	2176,7
Soerakarta en Djokjokarta	170,6
Madura	97,3
<hr/>	
Java en Madura te zamen	2444,6
Sumatra's Westkust.	2200,6
Benkoelen	455,6
Lampongsche districten	475,0
Palembang	1310,0
Djambi	1218,4
Banka, c. a.	356,0
Riouw, c. a.	148,6
Borneo	9373,7
Celebes met Soembawa en Boeton.	2149,9
<hr/>	
Molukken:	
Amboina	478,9
Banda	411,3
Ternate	1129,7
Menado	1267,2
Nieuw Guinea.	3210,0
Timor	790,8
Soemba	251,8
Bali en Lombok	190,0
<hr/>	
TOTAAL.	27892,1

B. Bevolking.

Eene juiste volkstelling in Nederlandsch Indië is eene zaak, niet welgevallig aan de inlandsche bevolking en daarom immer in meer of mindere mate bedenkelijk en trouwens op vele punten onmogelijk met de voorhanden middelen.

Hieronder worden echter de cijfers medegedeeld, welke uit opgaven door de hoofden der gewestelijke besturen en andere bronnen getrokken zijn.

Het leger is daaronder niet begrepen.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

J A V A E N M A D U R A.

RESIDENTIEN.	Europeanen en daarmede gelijk gestelden.	Chinezen.	Andere vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Totaal.
Bantam	228	1,086	98	468,845	470,257
Batavia	3,817	35,860	685	288,535	328,897
Buitenzorg	510	7,825	"	267,369	275,704
Krawang	109	2,033	"	125,606	127,841
Preanger.	254	253	326	736,653	737,486
Cheribon.	512	9,092	555	554,346	564,505
Tagal.	278	3,284	2,064	291,314	296,940
Pekalongan.	364	2,709	540	226,253	229,866
Samarang	2,627	9,621	2,229	672,771	687,248
Japara	399	6,787	742	373,044	380,972
Rembang.	417	10,293	793	523,685	535,188
Soerabaja	2,164	5,256	4,467	951,263	963,150
Madura	299	7,229	8,381	298,975	314,884
Paseroean	788	2,570	1,001	340,494	344,853
Bezoeki	469	1,337	2,161	466,447	470,414
Banjoewangi	86	196	1,853	27,640	29,775
Banjoemaas.	236	2,225	24	341,105	343,590
Bageleen.	777	1,594	342	541,723	544,436
Kadoe	206	3,887	49	390,914	395,056
Djokjokarta.	691	1,309	84	301,540	303,624
Soerakarta	850	1,649	1,200	600,054	603,753
Madioen	146	1,119	"	309,067	310,332
Patjitan	34	125	"	86,203	86,362
Kediri	148	2,142	"	236,707	238,997
Te zamen.	16,409	119,481	27,687	9,420,553	9,584,130

B U I T E N - B E Z I T T I N G E N.

Sumatra :			
I. Gouvernemen van Sumatra's Westkust en onderhoorigheden		3,000,000	
II. Adsisent-residentie Benkoelen, omstreeks.		70,000	
III. Lampongsche districten, ruim		80,000	
IV. Residentie Palembang :			
a. Hoofdplaats Palembang, ruim	40,000		
b. de gezamenlijke divisien der binnenlanden, ruim	210,000		
c. de Passumah-landen, ongeveer	30,000		
		280,000	
			3,430,000
Banka en onderhoorigheden :			
I. Banka. Chinezen, minstens	10,000		
Maleijers, p. m.	4,000		
Bankanezen	24,000		
		38,000	
II. Lepar-eilanden. Het cijfer wordt opgegeven van 500 tot 2500, dus gemiddeld		1,500	
III. Afdeeling Billiton wordt nu eens gesteld op 6000, dan weder op 15,000 zielen, dus gemiddeld		10,500	
			50,000
Riouw en onderhoorigheden :			
I. De eilanden ten zuiden van Straat Singapoera		80,000	
II. De oostelijk gelegen eilanden van Tambelan, Natoena, Anambas enz.		20,000	
III. Indragiri en Reteh, op de Oostkust van Sumatra, naar gissing hoogstens		20,000	
			70,000
<i>Aanmerking.</i> Op Banka bestaat de meerderheid der bevolking uit Chinezen, wier getal wisselt van 7000 tot 10,000 en meer, naar gelang de vrij aanmerkelijke gambier- en peperteelt aldaar kwijnt of bloeit.			
Borneo en onderhoorigheden :			
Dajackers		950,000	
Mahomedanen		200,000	
Chinezen.		49,000	
Van de Chinezen wonen onder Sambas ongeveer	35,000		
" " " " " Pontianak	12,000		
" " " " " Mampawa, bijna	2,000		
Totaal (met inbegrip der Europeanen en in een rond cijfer).			1,200,000
Daarvan zijn gevestigd :			
I. In de Wester-afdeeling (ongerekend de zwerfende Dajak)	650,000		
Die bevolking van 650,000 zielen is ongeveer verdeeld in 1/3 voor de rijkjes der Westkust en 2/3 voor de binnenlanden van het stroomgebied der Kapoëas.			
Transporteren.			4,750,000

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

	Per transport.			4,750,000
II.	In de Zuider- en Ooster-afdeeling (met inbegrip der Sultanslanden, doch zonder de Nomadische of zwervende Dajjak)	450,000		
	Onder die bevolking tellen de Rijken van:			
	Banjermassing (Sultans gebied)	120,000		
	Koeti	96,000		
	Berou	84,000		
	en Passir	12,000		
	terwijl die der Zuidkust met hare binnenlanden wordt geschat op omstreeks	100,000		
Celebes:				
	Gouvernement van Celebes en onderhoorigheden (en dus zonder Menado en het Ternaatsche gebied)			3,000,000
	Bevolking der hoofdplaats.	2,400		
	” ” Noorder districten geschat op	120,000		
	” ” Zuider districten.	70,000		
	” van Boelecomba en Bonthain op.	30,000		
	” ” Saleijer en onderhoorigheden	40,000		
	(Zie hieronder op Moluksche eilanden en onderhoorigheden.)			
Moluksche eilanden en onderhoorigheden:				
I.	Residentie Amboina		141,000	
II.	” Banda		76,500	
III.	” Ternate, met inbegrip der onderhoorigheden op Celebes en Nieuw-Guinea		326,000	
	Onder die bevolking telt het Rijkje van den Sultan van Patjan.	2,000		
IV.	” Menado.		175,000	
	Waarvan: in de Manahassa	85,000		
	op de Sangiersche en Talantsche eilanden, naar gissing	34,000		
				718,500
Timor en onderhoorigheden:				
	Bij gissing geschat op circa			800,000
	Waarvan voor het Nederlandsch gebied op het eiland Timor zelf, ongeveer.	250,000		
Bali en Lombok:				
	Bali		800,000	
	Lombok. Oorspronkelijke Gassansche bevolking, geschat op	380,000		
	Balinezen	20,000		
	Boeingezen.	5,000		
			405,000	
				1,205,000
	Totaal zielen.			10,473,500

TWEEDE HOOFDSTUK.

Middelen van beheer.

EERSTE AFDEELING.

ORGANISATIE EN STAAT WAARIN ZIJ ZICH BEVINDEN.

A. Opperbeheer.

§ 1. Gouverneur-Generaal.

Het hoogste gezag in Nederlandsch Indie wordt uitgeoefend door eenen Gouverneur-Generaal, ondergeschikt aan het Opperbestuur in Nederland.

Indien de Gouverneur-Generaal bevelen uit Nederland ontvangt, welke uitvoering hij ongeraden of strijdig met 's Lands belangen acht te zijn, wegens omstandigheden, welke op het oogenblik van het geven dier bevelen in Nederland niet konden bekend wezen, kan hij ze, op zijne verantwoordelijkheid, behoudens dadelijk bericht aan den Minister van Kolonien, voorloopig zonder gevolg laten of wijzigen.

Alle voorstellen en mededeelingen welke de Gouverneur-Generaal aan het Opperbestuur in Nederland wenscht of verplicht is te doen, worden door hem aan den Minister van Kolonien gerigt.

Voorstellen zijn noodig voor iederen maatregel, welke met eene vermeerdering van de vaste uitgaven gepaard gaat, tenzij die worde gedekt door bezuinigingen, in hetzelfde jaar op dezelfde afdeeling der begrooting van uitgaven gedaan, en voor elke beduidende (organieke) verandering in de verordeningen, door den Koning uitgevaardigd of bekrachtigd. Alleen in dringende gevallen kunnen zulke maatregelen door den Gouverneur-Generaal voorloopig onder 's Konings nadere goedkeuring tot stand gebragt worden.

Mededeelingen is de Gouverneur-Generaal gehouden, met den meesten spoed, te doen omtrent alle gebeurtenissen of handelingen van gewigtigen aard.

De Gouverneur-Generaal houdt zijn gewoon verblijf te Batavia of wel te Buitenzorg.

Hij kan zich naar onderscheidene deelen van Java en Madura

begeven, zoo dikwijls hij zulks in 's Lands belang geraden acht, doch naar de Buitenbezittingen alleen na toestemming van het Opperbestuur in Nederland, ten ware gewigtige aangelegenheden zulks noodzakelijk maakten.

Sedert lang de noodzakelijkheid inziende van een bezoek in de Buitenbezittingen, waartoe hem de magtiging van den Koning reeds was verleend, maar immer door menigvuldige bezigheden en den drang van vele gebeurtenissen verhinderd, besloot de Gouverneur-Generaal Rochussen, nadat de Balische aangelegenheden geregeld waren, over te gaan tot eene inspectie, althans van diegene dezer bezittingen, waar zijne tegenwoordigheid het meest gevorderd werd.

Het dagelijksch beheer van zaken opdragende aan den vice-president van den Raad van Nederlandsch Indie, vertrok de Gouverneur-Generaal den 17den September 1849 naar Bandjermassing en van daar den 1sten October naar Makassar. Op beide plaatsen zijn vele maatregelen genomen van welke gewenschte resultaten verwacht kunnen worden. Na het bezoeken van nog eenige punten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, werd de reis naar Soerabaija voortgezet, waar de Gouverneur-Generaal zich voorstelde in persoon den voortgang op te nemen van de verschillende groote werken, welke in het belang van marine en scheepvaart te dier plaatse worden uitgevoerd.

Eene ernstige ziekte belette evenwel de verwezenlijking van dit voornemen, en de landvoogd werd zelfs, na zijne terugkomst te Batavia, gedurende eenigen tijd verhinderd, het beheer der zaken weder op zich te nemen.

§ 2. Raad van Indie.

Aan den Gouverneur-Generaal is toegevoegd een adviserende raad, dien hij, zoo dikwijls hij verkiest, kan presideren.

Die raad draagt den naam van Raad van Nederlandsch Indie, en bestaat uit eenen vice-president en vier leden, allen door den Koning benoemd.

Bij openvalling van het vice-presidium kan de Gouverneur-Generaal een der leden van den raad met die betrekking belasten, tot dat de Koning daarin voorziet. Bij openvalling eener plaats als lid, moet hij eene, met overleg van den raad opgemaakte voordragt

van twee personen aan het Opperbestuur tot hare vervulling inzenden. Indien de belangen van de dienst zulks dringend vorderen, kan de Gouverneur-Generaal aan eenen dier personen, als provisioneel lid, in den raad zitting verleen.

De raad wordt door den Gouverneur-Generaal geraadpleegd in alle zaken, behalve:

- a. die, waaromtrent zulks wegens de volstrekte ontwijfelbaarheid of de min-belangrijkheid voor overbodig is te houden;
- b. die betrekking hebben tot de land- en zeemagt;
- c. spoedvereischende zaken, zonder onderscheid.

De Gouverneur-Generaal kan echter strijdig met het advies van den raad beslissen, in welk geval zijne motiven opgenomen worden in het besluit, de beslissing bevattende.

De raad is bevoegd, door middel van de na te melden algemeene secretarie, aan alle collegien en ambtenaren inlichtingen te vragen, betreffende zaken, waaromtrent hij door den Gouverneur-Generaal gehoord wordt.

Het staat voorts aan den vice-president en aan elk lid vrij, individueel, voorstellen aan den Gouverneur-Generaal te doen. Maar zulke voorstellen worden niet in den raad overwogen, zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal.

De raad is gevestigd te Batavia. De Gouverneur-Generaal is echter bevoegd, aan leden van den raad bijzondere zendingen op te dragen, mits, behalve de vice-president, twee leden op de hoofdplaats tegenwoordig blijven. Besluit de Gouverneur-Generaal, in tijd van oorlog, door den vijand gedrongen, om den zetel van het bestuur te verleggen, dan moet de Raad van Indie hem volgen.

Bij ziekte of afwezigheid van den Gouverneur-Generaal belast hij den vice-president van den Raad van Indie, of, bij wettige verhindering van dezen, een der leden met het dagelijksch beheer van zaken.

Bij openvalling der betrekking van Gouverneur-Generaal, treedt de vice-president op als waarnemend Gouverneur-Generaal. Bij gelijktijdig openvallen der beide betrekkingen wordt, in eene buitengewone vergadering van den Raad van Indie, aangevuld tot zeven personen uit bepaaldelijk aangewezen ambtenaren, een der leden van den raad tot waarnemend Gouverneur-Generaal verkozen.

Art. 2 van het besluit van den Commissaris-Generaal van Nederlandsch Indie van 22 Junij 1837 (*Indisch Staatsblad* n°. 62) en art. 7 van het Koninklijk besluit van 11 December 1835, n°. 88, zoo mede art. 7 van het Reglement op het bestuur der Protestantsche kerken in Nederlandsch Indie, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 28 October 1840, n°. 57 (welke beide Koninklijke beschikkingen te vinden zijn onder n°. 34 in het *Indisch Staatsblad* van 1844), bepalen, dat de hoofd-commissie van onderwijs en het collegie van bestuur over de Protestantsche kerken in Nederlandsch Indie zullen worden voorgezeten door een lid van den Raad van Indie.

In 's raads vergadering van 25 Januarij 1849, voorgezeten door den vice-president, werd geadviseerd, aan het Opperbestuur de intrekking van deze bepalingen voor te dragen, op grond:

dat zij onverenigbaar zijn met de bedoeling van art. 8 van het regerings-reglement, luidens hetwelk de leden des raads gene andere vaste bedieningen mogen bekleeden;

dat zij aanleiding kunnen geven tot moeilijkheden en verwikkelingen;

dat de vervulling van die betrekkingen niet behoorlijk geschieden kan, zonder dat daardoor komen te lijden de werkzaamheden, welke tegenwoordig door de leden van den raad moeten worden volbragt.

Dit heeft aanleiding gegeven tot 's Konings besluit van 2 Julij 1849, n°. 59, houdende:

magtiging om te bepalen, dat de hoofd-commissie van onderwijs zal worden voorgezeten door een der leden van den Raad van Indie, of door zoodanig ander persoon, als wegens zijn maatschappelijk standpunt en zijne wetenschappelijke kennis daartoe bijzonder geschikt kan worden geacht; en

bepaling, dat het collegie van bestuur over de Protestantsche kerken in Nederlandsch Indie voorgezeten zal worden door een lid van den Raad van Indie of door een ander aanzienlijk en invloed hebbend lid der Protestantsche gemeente te Batavia.

De Raad van Indie verloor in 1849 een van zijne leden, den heer *H. J. Hoogveen*. Langdurige ziekte, voor welke genezing te vergeefs de in Indie aanwezige middelen, waaronder eene reis over Java, beproefd waren, dwong hem, in het begin van dat jaar, tot het aanvragen van een verlof naar Nederland. Dit werd toegestaan. Hij mogt echter het Vaderland niet bereiken, daar hij aan boord van het schip, dat hem overvoerde, overleed.

Ter vervanging van den heer *Hoogveen* werd bij 's Konings besluit van 16 October 1849, P. B 28, tot lid in den Raad van Nederlandsch Indie benoemd de staatsraad in buitengewone dienst *J. P. C. Ruloffs*, gepensionneerd directeur-generaal van finantien van Nederlandsch Indie.

Op ultimo 1849 was de raad alzoo zamengesteld, als volgt:

jhr. <i>J. C. Reijnt</i> , vice-president,	} leden.
<i>C. S. W. graaf van Hoogendorp</i> ,	
<i>J. du Puy</i> ,	
jhr. <i>J. P. Cornets de Groot</i> ,	
<i>J. P. C. Ruloffs</i> , nog niet in Indie aangekomen,	

§ 3. Algemeene secretarie.

Aan den Gouverneur-Generaal is toegevoegd een *algemeene secretaris*, benevens het noodige getal *adjunct-secretarissen* en verder bureau-personeel, te zamen uitmakende de *algemeene secretarie*.

De algemeene secretaris is, volgens zijne instructie, de vraagbaak en voorlichter van het bestuur. Hij doet aan de Regering voorstellen of herinneringen, tot bevordering van dienst. Hij zorgt voor de redactie, expeditie, registrering en bewaring der beschikkingen van den Gouverneur-Generaal; voor de samenstelling van het *Staatsblad van Nederlandsch Indie* (een jaarlijksch boekdeel, inhoudende de beschikkingen van den Gouverneur-Generaal, welke algemeen werken, of welker kennis voor alle ambtenaren of wel voor het publiek nuttig wordt geacht); gedeeltelijk voor de uitgave van het *Naamregister van Nederlandsch Indie* (een jaarlijksch boekdeel, bevattende eene lijst der Indische staatsinrigtingen en ambtenaren, der naamlooze vennootschappen, reederijen, handelshuizen, der ingezetenen, der geboorten, stertgevallen en huwelijken, en vele andere bijzonderheden), en voor de bekendmaking van de daartoe in aanmerking komende beschikkingen van- en berigten aan den Gouverneur-Generaal in de *Javasche Courant*, welker officieel gedeelte verbindend is voor de betrokkenen.

De algemeene secretarie is alzoo het bureau van den Gouverneur-Generaal, het brandpunt, waar zich alles vereenigt, zoowel wat het dagelijksch bestuur in Indie aangaat, als de veelomvattende briefwisseling met het Opperbestuur in Nederland.

B. Gewestelijk beheer.

De landschappen, of groepen van landschappen, in welke Nederlandsch Indie verdeeld is, worden, onder het algemeen toezicht van den Gouverneur-Generaal, beheerd door burgerlijke ambtenaren, den titel voerende van:

Gouverneur, in de landschappen, bij de beschrijving van het Nederlandsch grondgebied in Indie aangeduid onder de benaming *gouvernement*;

Resident, in de landschappen aldaar genaamd *residentie*;

Assistent-resident, in de landschappen genaamd: *Op zich zelve staande assistent-residentie*.

In stede van burgerlijke ambtenaren, worden voor deze betrekkingen, vooral buiten Java, ook wel officieren gekozen.

De Lampongsche districten worden beheerd door eenen civilen en militairen gezaghebber.

De bedoelde gouverneurs, residenten, op zich zelve staande assistent-residenten en gezaghebbers zullen in het vervolg van dit verslag aangeduid worden onder de benaming: » hoofden der gewestelijke besturen ».

Tot het voeren van het hun opgedragen beheer hebben zij te hunner beschikking Europeesche en inlandsche ambtenaren, beambten en bedienden.

Overal wordt het beginsel nageleefd, om, voor zooveel de omstandigheden dit gedoogen, de inlandsche bevolking te laten onder de leiding en het onmiddellijk bestuur harer eigen hoofden.

Chinezen, Mooren, Arabieren en andere vreemdelingen, niet tot de Europezen behoorende, welke zich in Nederlandsch Indie met der woon vestigen, worden, zooveel mogelijk, onder hoofden van hunne natien gesteld.

C. Militair beheer.

I. LANDMAGT.

§ 1. Kommandement.

De Gouverneur-Generaal is opperbevelhebber van de landmagt in Nederlandsch Indie, en is gehouden zich te gedragen naar de algemeene of bijzondere bevelen, welke van den Koning uitgaan.

Onder hem is met het regtstreeksche bevel belast een kommandant van het Indische leger.

De Gouverneur-Generaal is verplicht, omtrent militaire zaken, voor zooveel noodig, het advies van dezen kommandant in te winnen. Strijdig met diens advies beslissende, moet hij de motieven opnemen in het besluit, de beslissing bevattende.

Wanneer de Gouverneur-Generaal zulks raadzaam oordeelt, kan hij den kommandant van het Indische leger belasten met het aanvoeren der troepen, hetzij tegen eenen buitenlandschen vijand of tot het dempen van binnenlandsche onlusten, en hem over die troepen de onbemmerde beschikking overlaten.

In dat geval is de kommandant verantwoordelijk voor hetgeen hij met de troepen uitrigt, doch tevens gehouden, om den Gouver-

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

neur-Generaal bekend te houden met al zijne beschikkingen en alle gebeurtenissen van eenig belang.

Wordt de betrekking van Gouverneur-Generaal door eenen der raden van Indie waargenomen, dan moet, zooveel mogelijk, aan den kommandant van het leger de onbelemmerde beschikking over het leger gelaten worden, onder zijne verantwoordelijkheid.

§ 2. *Algemeen beheer.*

De kommandant van het Indische leger wordt in het algemeen beheer over de militaire zaken bijgestaan door de volgende chefs van militaire departementen, allen gevestigd te Batavia, te weten:

- a. eenen chef van den generalen staf;
 - b. eenen directeur der genie en sapeurs;
 - c. eenen chef van het wapen der artillerie;
 - d. eenen hoofd-intendant der militaire administratie, en
 - e. eenen chef der geneeskundige dienst;
- allen kolonels.

De chef van den generalen staf is algemeen secretaris van den kommandant van het Indische leger, en wordt, wanneer deze het hoofdkwartier verlaat, met het gewone beheer belast. Hij heeft op zijn bureau een zeker getal officieren, militaire ambtenaren en klerken.

De andere chefs hebben mede zoodanig bureau-personeel en voeren wijders het bevel over het wapen of de dienst, tot welke zij behooren.

In 1849 werd een reglement op de militaire geneeskundige dienst

in Nederlandsch Indie vastgesteld, en opgenomen in het *Staatsblad* van dat jaar, onder n°. 14.

In 1849 is ook tot stand gekomen eene reorganisatie van het personeel der militaire geneeskundige dienst bij het leger in Oost-Indie, te vinden in het *Indisch Staatsblad* van dat jaar n°. 56, en bestaande uit:

- 1 chef (met rang van kolonel);
- 1 dirigerend officier van gezondheid der eerste klasse (met rang van luitenant-kolonel);
- 3 dirigerende officieren van gezondheid der tweede klasse (met rang van majoor);
- 15 officieren van gezondheid der eerste klasse (met rang van kapitein);
- 72 officieren van gezondheid der tweede klasse (met rang van eersten luitenant);
- 36 officieren van gezondheid der derde klasse (met rang van tweeden luitenant);
- 2 apothekers der eerste klasse (met rang van kapitein);
- 9 apothekers der tweede klasse (met rang van eersten luitenant);
- 18 apothekers der derde klasse (met rang van tweeden luitenant);
- 2 paarden-artsen (met rang van eersten luitenant);
- 2 adjunct-paarden-artsen (met rang van tweeden luitenant).

Wat de diensten betreft, waarmede de officieren van gezondheid zijn belast, wordt, voor het burgerlijke, verwezen naar het hoofd: » Burgerlijke geneeskundige dienst»; en voor het militaire aange- teekend, dat in de hospitalen en garnizoenen behandeld zijn:

	Landmagt.			Militaire vrouwen en kinderen.			Zeemagt.			Burgerlijke ambtenaren en anderen.		
	1846.	1847.	1848.	1846.	1847.	1848.	1846.	1847.	1848.	1846.	1847.	1848.
Op Java	20911	24575	24326	1532	1838	2038	1242	1589	1623	3278	2995	2927
Buiten Java	12392	12359	11153	387	797	1026	487	455	529	1337	2968	1462
Te zamen	33303	36934	35479	1919	2635	3064	1729	2044	2152	4615	5963	4389
Waarvan overleden:												
Op Java	639	709	659	29	75	68	60	67	44	151	131	97
Buiten Java	250	237	191	8	20	38	19	22	18	69	159	65
Te zamen	889	946	850	37	95	106	79	89	62	220	290	162

Volgens dezen staat bedroeg het getal behandelden te zamen, in:

- 1846 . . . 41,566, waarvan overleden 1225;
- 1847 . . . 47,576 " 1420;
- 1848 . . . 45,084 " 1180.

Deze opgaven bepalen zich tot 1848, dewijl het verslag der militaire geneeskundige dienst over 1849 nog niet ingekomen is.

§ 3. *Gewestelijk beheer.*

Voor het militair beheer is Java verdeeld in drie *militaire afdelingen*:

de *eerste* bevat de residentien Batavia, Bantam, de Preanger Regentschappen en Cheribon, en de adsistent-residentien Buitenzorg en Krawang; onder die afdeling zijn ook gebragt de tegenover Bantam op de Sumatrasche kust gelegene Lampongsche districten;

de *tweede* bevat de residentien Samarang, Tagal, Pekalongan, Soerakarta, Djokjokarta, Banjoemaas, Bageleen, Kadoe, Madioen, Japara en Rembang, en de adsistent-residentie Patjitjan;

de *derde* bevat de residentien Soerabaja (met Madura), Kediri, Pasoeroean en Bezoeki.

De kommandanten dezer afdelingen (kolonels), waren op ultimo 1849 gevestigd te Batavia, te Samarang en te Soerabaja. Zij zijn ondergeschikt aan den kommandant van het leger. Onder hunne bevelen staan de kommandanten der garnizoenen van elk gewest, tot de afdelingen behoorende.

Deze splitsing in afdelingen geldt ook de departementen in § 2 onder b, c, d en e genoemd. De afdeling-chefs dier takken heeten:

- van b, eerst-aanwezende ingenieurs;
- » c, onder-directeuren der artillerie;
- » d, onder-intendanten;
- » e, dirigerende officieren van gezondheid.

Zij zijn, in algemeenen zin, ondergeschikt aan den kommandant der afdeling, voor zoover diens bevelen geheel overeengebragt kunnen worden met de bevelen van hunnen departementalen chef.

Buiten Java zijn geene zoodanige afdelingen bekend en heeft men dus alleen gewestelijke garnizoens-kommandanten met gewestelijke eerst-aanwezende ingenieurs, kommandanten der artillerie, onder-intendanten en eerst-aanwezende officieren van gezondheid.

Van den *generalen staf* waren vroeger een majoor en een eerste luitenant geplaatst op Sumatra's Westkust, om, met eenen luitenant-adjutant, den staf uit te maken van den militairen kommandant aldaar. Dewijl zulk een groote staf bij dien kommandant niet langer noodig scheen, is in 1849 bepaald, dat hem voor zijn bureau, behalve zijn persoonlijken adjutant, slechts zal zijn toegevoegd een generale staf-officier, niet hooger dan kapitein, getrokken uit het leger.

De verhouding der *militaire kommandanten* (namelijk der afdelings-kommandanten en garnizoens-kommandanten) tot de hoofden der plaatselijke besturen is als volgt:

Op Java moeten zij den resident (hieronder wordt ook begrepen de op zich zelve staande adsistent-resident) erkennen als den eersten persoon van het gewest, zonder hem dadelijk ondergeschikt te zijn. De resident heeft het regt, in geval van oproer, onrustige bewegingen of feitelijk verzet tegen de wetten, de militaire magt te requiren tot demping der onlusten en beveiliging van personen

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

en goederen. Daarvan moet hij terstond bericht geven aan den Gouverneur-Generaal; de gewestelijke kommandant aan den afdeeling-kommandant; deze aan den kommandant van het Indische leger, en deze aan den Gouverneur-Generaal.

Ook waar de politie, in gewone omstandigheden, te kort schiet, moet de militaire magt de hulpzame hand bieden.

Bij vijandelijke bedreiging of aanranding (waarvan bericht moet worden gedaan als boven) zijn de middelen van verdediging geheel van het ressort van den militairen kommandant. De resident is verplicht ze te ondersteunen.

Wederzijds zijn de resident en de militaire kommandant gehouden elkander mede te deelen, hetgeen zij voor de dienst belangrijk achten.

In het algemeen is het handhaven eener gestadige eensgezindheid tusschen het civiel en het militair bestuur streng aanbevolen.

In de bezittingen buiten Java is de militaire kommandant ondergeschikt aan het hoofd van het plaatselijk bestuur. Voor de politie moet bijstand geboden worden als op Java. Bij binnenlandsche onlusten, op ons grondgebied, moet de kommandant, op schriftelijk verzoek van dat hoofd, hulp verlenen, zooover zulks niet strijdt met het beginsel, dat de sterkte der troepen op de buitenbezittingen hoofdzakelijk ingerigt is tot bewaring van den aanvertrouwen post. Overigens moet de militaire kommandant, zonder het verzoek van het plaatselijk bestuur af te wachten, de noodige maatregelen nemen, bij vijandelijke aanranding of smeulende ontevredenheid. Beiden zijn verplicht over het voorgvallene verslag te doen, even als voor de autoriteiten op Java is aangeteekend.

§ 4. Zamenstelling en voltalighouding van het leger.

De zamenstelling van het Indische leger wordt door den Koning bepaald.

Dat leger bestaat uit 22 bataillons infanterie, eenige batterijen en ettelijke compagnien vesting-artillerie, een regiment cavalerie en een corps sapeurs, te zamen, op voet van vrede, sterk ruim 20,000, en op voet van oorlog 30,000 officieren en manschappen.

Het Europeesche gedeelte wordt voltalig gehouden, wat de officieren betreft, door het zenden van door den Koning benoemde officieren uit Nederland en door benoemingen in Indië, welke laatste alle geschieden door den Gouverneur-Generaal, onder 's Konings goedkeuring, en wat de onderofficieren en manschappen betreft, door het zenden van troepen uit Nederland en door engagementen en reëngementen in Indië.

Het inlandsche gedeelte bestaat uit Amboinezen, Boeginezen en Javanen (Madurezen, Maleijers, Soendanezen enz. daaronder gerekend) en wordt voltalig gehouden door werving van vrijwilligers in onze bezittingen en door reëngementen.

In 1849 heeft het Indische leger groote aanvulling uit Nederland bekomen, ten gevolge der 3de Balische expeditie, doch begon men langzamerhand tot het gewoon compleet terug te komen.

Die derde Balische expeditie heeft op nieuw den moed, het beleid en de trouw onzer troepen aan het licht gebragt. Hunne pogingen werden door glansrijke uitkomsten bekroond.

Het leger bevond zich overigens bij het einde van 1849 in eenen voldoende staat, onder het kommandement van den luitenant-generaal Z. H. Karel Bernard Hertog van Saksen-Weimar-Eisenach, die den 16den April van dat jaar de betrekking van kommandant van het Indische leger aanvaard had.

§ 5. Inrigtingen tot het leger betrekkelijk.

Onder het algemeen beheer en toezigt van den kommandant van het Indische leger, die tot dat einde beschikt over de bovenvermelde departementen van militair beheer en over de gewestelijke kommandanten, bestaan verschillende inrigtingen, ten doel hebbende de voorziening in behoeften van het leger.

Zij kunnen in twee hoofdgroepen verdeeld worden, namelijk die, welke alleen *stoffelijke* en die, welke tevens *zedelijke* en *wetenschappelijke* behoeften vervullen.

Deze verdeling wordt hieronder in acht genomen.

a. Voor stoffelijke behoeften.

Magazijnen.

Zoo veel mogelijk wordt betracht, dat er afzonderlijke magazijnen behooren te zijn voor elken tak van militair beheer.

Voorts heeft men algemeene en garnizoens-magazijnen.

De algemeene staan onder militaire ambtenaren, met ondergeschikt personeel; de garnizoens-magazijnen onder den kommanderenden officier of raad van administratie: alles behoudens hooger toezigt van den hoofd-intendant der militaire administratie.

Kleedermakers-atelier.

Aan de veroordeelde militairen (Europeanen) die op het Fort *Erfprins* (in het vaarwater tusschen Java en Madura) hunne gevangenisstraf ondergaan, is de verplichting opgelegd om, tegen een

billijk loon, kleederen te maken voor het leger. Alleen diegenen hunner, die, wegens lichamelijke gebreken, door eenen deskundige ongeschikt verklaard, of die ten algemeenen nutte voor zieken-oppasser, wasscher, barbier en kok gebezigd worden, zijn hiervan ontheven.

Aan het hoofd van het atelier staat een directeur (gepensionneerd officier), verantwoordelijk aan den hoofd-intendant der militaire administratie, en onder zijne bevelen meesterkleedermaker (sergeant), met eenen meesterknecht (korporaal).

De werk-uren zijn van 6 tot 11 en 1 tot 5, des noodig ook nog 's avonds van 7 tot 10.

Aan dat kleedermakers-atelier is in het laatst van 1849, als proef, eene *schoenmakerij* verbonden, ten einde ook die gevangenen, die minder aanleg voor het kleemakers- dan voor het schoenmakers-vak hebben, nuttig bezig te houden. De kosten van aanaak bij het atelier staan ongeveer gelijk met die bij particuliere ondernemers te Samarang, maar de confectie is minder goed, waarin men door betere voorschriften op de keuring van leverdele tracht te voorzien. De productie is voldoende.

Aan de gevangenen op dit fort wordt sedert 1 December 1849 geen jenever meer verstrekt.

Officiers-kleedingmagazijn.

Ten einde de aanschaffing van al hetgeen tot de uniform behoort voor de officieren gemakkelijk te maken, verleent het Gouvernement zijne tusschenkomst tot het ontbieden van die voorwerpen uit Nederland.

Bij aankomst in Indië worden dezen opgeslagen in het officiers-kleedingmagazijn te Batavia, staande onder het beheer eener commissie, welke uit officieren van de verschillende wapens is zamengesteld en vier leden door den kommandant van het leger benoemd worden. Het materieel beheer wordt gevoerd door eenen magazijn-meester.

Om in de uitgaven voor de bestellingen en het magazijn doorlopend naar behooren te voorzien, wordt door de officieren een fonds bijeengebragt, genaamd het *kleedingfonds*.

De goederen in het magazijn zijn voor de officieren verkrijgbaar tegen den prijs van levering tot in Indië, verhoogd met 5 per cent ter dekking van de zeeschade, verliezen, transportkosten en emballage. Deze 5 per cent heeten het *opcentenfonds*.

De alzo berekende waarde der uit het magazijn ontvangen voorwerpen wordt, bij gelijke deelen, gedurende een jaar na de verstrekking, op het tractement van den betrokken officier ingehouden.

Wanneer een officier de dienst verlaat, met verlof naar Europa gaat of sterft, wordt zijne rekening met het kleedingfonds vereffend.

Keert hij van verlof uit Nederland terug, zoo begint hij op nieuw de bijdrage voor het kleedingfonds te storten, even als ieder, die voor het eerst in Indië in betaling komt.

Er is geene regtstreeksche betrekking tusschen de officieren en het kleedingmagazijn: alle verstrekking, verrekening enz. geschiedt door middel van de administratie der corpsen.

Geweermakers-atelier.

Te Meester Cornelis, nabij Batavia, bestaat een buitengewone geweermakerswinkel, opgerigt om het veranderen der vuursteen- en slagvuurwapens te bevorderen en om later te strekken tot normaalschool voor geweermakers. De voornaamste werklieden zijn opzettelich voor dit atelier in Europa aangenaomen. Als een gevolg kan aangemeikt worden, dat de wapening van het leger sedert zijne werking reeds zeer verbeterd was.

Voorts bestaan er *garnizoens-geweermakers-ateliers*, dienende tot herstelling van de draagbare wapenen, equipment- en remontstukken.

Hospitalen en apotheken.

De hospitalen zijn verdeeld in *grote, garnizoens- en detachements-hospitalen (infirmieren)*. De eerste bestaan alleen op sommige hoofdplaatsen en zijn er naar ingerigt, om in den regel (niet als uitzondering), behalve officieren en manschappen der landmagt, ook die der zeemagt alsmede burgerlijke personen te verplegen. Zij staan onder directeuren (militaire ambtenaren), verantwoordelijk aan den hoofd-intendant der militaire administratie. In de *garnizoens-hospitalen* en *infirmieren* wordt de administratie gevoerd door menagemeesters, verantwoordelijk aan de administrateurs van het garnizoen of detachment. Overigens wordt door den chef en de officieren van de geneeskundige dienst een wetenschappelijk toezigt over deze zieken-inrigtingen uitgeoefend.

Bij het hospitaal te Samarang behoort een bad-etablisement, aan de grenzen van de residentien Samarang en Pekalongan, gebouwd op eene plaats waar minerale bronnen zijn, veel jodium inhoudende. De plaats heet *Plantongan*.

Ten aanzien van de *hospitalen* wordt de aandacht gevestigd op

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag)

de cijfers van behandelde en overleden onder § 2 hierboven opgegeven, onder opmerking, dat daarin begrepen zijn de *buiten* de hospitalen (in de garnizoenen) behandelde en overleden.

Behalve het bad-etablisement te Plantoengan, werd in 1849 nog opgerigt een convalescentenhuis in het fort Oenarang, welk fort als zoodanig geheel doelloos was geworden sedert het bouwen eener vesting te Ambarawa of Willem I.

Zoo wel wegens het gunstige luchtgestel als wegens de ligging aan den grooten postweg in het midden der sterkste garnizoenen, was dit punt als voor het beoogde doel meest geschikt aangewezen door de geneeskundige dienst. Het zal 3 officieren en 64 onder-officiëren en manschappen kunnen opnemen. Het fort zal bewaakt worden door de convalescenten zelve, onder toezigt van den officier van gezondheid met de dienst aldaar belast.

Naar gelang van de grootte der hospitalen zijn de *apotheken* bij dezelve ingerigt. Deze apotheken worden gevoed uit een *algemeen magazijn van geneesmiddelen* te Batavia, geplaatst onder eenen administrateur (apotheker). Voorts is te Batavia een *scheikundig laboratorium* ter bereiding van geneesmiddelen.

Nopens de apotheken schrijft de chef der geneeskundige dienst in zijn verslag over 1848:

» Het magazijn van geneesmiddelen, dat vroeger eene waarde van p. m. f 200,000 bezat, was bij de overneming der geneeskundige dienst in het laatst van 1845 dermate uitgeput, dat die waarde op ultimo 1846 nog slechts p. m. f 61,000 bedroeg.

» De aanwezige voorraad was niet toereikend, om bij de eene of andere eventualiteit, bij voorbeeld het niet tijdig aankomen van eene factuur uit *Nederland*, voor slechts een half jaar in de behoefte te voorzien.

» Niettegenstaande de drie Balische expeditien ruim f 12,000 aan medicamenten hebben gekost, de verstrekking voor de *inlandsche* bevolking, sedert vier jaren aan epidemische ziekte lijdende, en de aanzienlijke vermeerdering van oorlogsschepen, oneindig grootere verstrekking vereischten dan in vroegere jaren, zoo is het evenwel door overleg en verstandige besparing mogelijk geweest om den alhier zoo enorm kostbaren inkoop van geneesmiddelen, gedurende de drie laatste verloopene jaren, te vermijden.

» Door eene vergelijking van de beide vierjarige tijdvakken 1842—1845 en 1846—1849 wordt het bevestigd, dat deze goede resultaten in het laatste niet meer hebben gekost dan in het eerste, maar dat er zelfs over het geheel dezer administratie eene besparing is verkregen.

» Op 1 Januarij 1841 bedroeg de waarde der in het magazijn voorhandene geneesmiddelen f 100,197

» Op 1 Januarij 1846 71,386

» Alzoo teruggegaan in 5 jaren f 28,811

» Van 1 Januarij 1841 tot ultimo December 1845 is uit *Nederland* land voor eene waarde van f 155,038

» ontvangen.

» Voorraad op 1 Januarij 1841 100,197

Totaal f 255,235

» Idem op 1 Januarij 1846 71,380

» Verstreking f 183,849

» Van 1 Januarij 1846 tot ultimo December 1849 uit *Nederland*

» ontvangen eene waarde van f 195,630

» Voorraad op 1 Januarij 1846 71,380

f 267,010

» Voorraad op 1 Januarij 1850 97,063

» Verstreking f 169,947

» De geheele verstrekking aan alle departementen heeft van

» 1842 tot en met 1845 bedragen eene waarde van f 147,184

» Die van 1846 tot en met 1849 169,953

» dus meer in de laatste 4 jaren f 22,769

» Deze f 22,769 komen echter niet ten laste van de militaire

» dienst bij het leger en de hospitalen, maar van andere departemen-

» ten, te wier behoefte van 1846 tot en met 1849 voor f 61,867

» en van 1842 tot en met 1845 47,113

» is verstrekt f 17,754

» alzoo in de laatste vier jaren meer aan die departementen

» f 17,754, blijvende van de som van f 22,769 nog slechts f 5015

» voor rekening van de militaire dienst, welke aan doozen, pot-

» ten, flesschen enz. is moeten besteed worden. Als blijvende

» waarde nu, zijn deze in de verschillende apotheken voorhanden,

» ongerekend het meerdere aan medicamenten boven 1845 daar

» aanwezig.

» De rekening van in *Indie* aangekochte artikelen heeft van

» 1 Januarij 1842 tot ultimo 1845 bedragen f 52,395

» die van 1°. 1846 tot ult^o. 1849 40,936

» Besparing f 11,459

» ten voordeele van den lande.

» Neemt men nu in aanmerking, dat de beschikking *over* en het

» gebruik *van* vele kostbare artikelen, zoo als jodium sulph.

» chinin, enz., ten bate der zieken oneindig ruimer zijn geweest,

» daar de verstrekking in de eerste vier jaren bijv. van sulph.

» chinin, slechts 125 pond bedroeg, en in de laatste vier jaren

» 276 pond = 151 pond meer, makende een geldelijk verschil

» alleen in dit artikel van f 19,328 ten laste der laatste vier

» jaren, dan geloof men, dat deze uitkomsten reden van tevren-

» denheid over de administratie van geneesmiddelen opleveren.

» Hierbij is nog te voegen, dat de voorraad in het magazijn onder

» ultimo 1849 ruim f 36,000 meer bedroeg dan op ultimo 1846,

» waardoor de vrees voor eene staking der verstrekking bij onver-

» wachte gebeurtenissen alreeds geweken is."

Hier moet nog aangeteekend worden, dat de feiten, betreffende

de militaire geneeskundige dienst, welke voor de wetenschap be-

langrijk kunnen zijn, door den druk worden openbaar gemaakt.

b. Voor zedelijke en wetenschappelijke behoeften.

Verstrekking van boeken en instrumenten tegen betaling.

Deze heeft haren oorsprong in de groote moeilijkheid, welke vroeger ondervonden werd in het verkrijgen van werken over militaire studien. Slechts nu en dan waren in den handel eenige (meestal reglementaire) militaire werken te bekomen, doch tegen hooge prijs, en alleen op de 3 hoofdplaatsen van *Java*. Wetenschappelijke militaire werken waren zelden voorradig, en het gevolg was, dat slechts een zeer klein getal officieren hunne studien in *Indie* konden voortzetten. De resultaten van de verstrekking, zegt het militair departement, hebben de verwachting overtroffen. Sedert Julij 1843, toen de maatregel op een vasten voet kwam, tot ultimo 1849, zijn voor de aanzienlijke som van f 60,000 aan boeken, kaarten en instrumenten onder het leger verspreid.

Bibliotheken.

Bij den generalen staf, de directie der genie, de directie der artillerie, de kommandanten der artillerie te *Batavia*, *Samarang*, *Soerabaja* en *Padang*, de artillerieschool te *Weltevreden* (*Batavia*) en den chef der geneeskundige dienst, bestaan bibliotheken, zamengesteld uit werken, zowel over algemeene als over de bijzondere, tot elk dezer deelen van militair beheer betrekkelijke, vakken van kennis. Zij zijn op kosten van den Lande aangelegd, en worden steeds op de hoogte der wetenschap gehouden.

Men maakt van die bibliotheken ook zooveel mogelijk gebruik in het belang van officieren, niet gevestigd op de plaatsen waar de bibliotheken zijn. Die officieren kunnen boeken daaruit leenen. Inzonderheid is dit het geval met de bibliotheek van de directie der genie, van welke zelfs een gedeelte bij de voorname in uitvoering zijnde werken blijft.

Vermits evenwel het vervoer van bagagie in *Indie* kostbaar en bezwarend is, de geldmiddelen der officieren het niet altijd toelaten, om zich voor eigen rekening althans meer boeken aan te schaffen dan die eene zakbibliotheek uitmaken, en ook sommige werken, vooral tijdschriften, te volumineus zijn voor den officier die aan gedurige verplaatsing onderhevig is, heeft men in 1849 besloten om, in navolging van hetgeen te dezen opzichte bij de corporsen in *Nederland* bestaat, vaste bibliotheken voor officieren op te rigten in de voornaamste garnizoensplaatsen. De keuzen van werken daarvoor regelt zich naar het oogmerk om den officier, en inzonderheid den infanterie-officier, de gelegenheid aan te bieden, nopens alle onderwerpen aangaande welke kennis van hem gevorderd en bij de theoretische oefeningen der officieren gehandeld wordt, de beste en geachtste schrijvers te raadplegen, buiten die reglementen die elk bezitten moet.

Men oordeelde tevens nuttig daarbij eenige meet- en teeken-instrumenten te voegen, tot het doen en in teekening brengen van militaire opnamen. In 1849 zijn dien ten gevolge boekwerken en instrumenten besteld voor 18 zulke *garnizoens-bibliotheken voor officieren*.

In dat jaar werd ook de grond gelegd voor *garnizoens-bibliotheken voor onderofficieren en soldaten*, te bestrijden uit de fondsen der *cantines*.

De boekerijen moeten strekken om den onderofficier en soldaat, zowel in de *cantine* als in de *kazerne* en *infirmierie*, eene aangename verpoozing te verschaffen, en daardoor bij te dragen tot tegengang van de verveling, aan welke de militair van minderen rang in *Indie* door gebrek aan gelegenheid tot voegzame uitspanning in zijne ledige uren bloot staat. Men wil die boekerijen dus

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

niet doen zamenstellen uit studiewerken, maar uit onderhoudende en tevens nuttige lectuur, bijv. werken over de vaderlandsche en algemeene geschiedenis, levensschetsen van beroemde mannen en vrouwen, reisbeschrijvingen, vaderlandsche historische romans enz., en bij voorkeur dezulke, die geschikt zijn om den soldatenzin op te wekken.

De Gouverneur-Generaal heeft dan ook gaarne zijne tusschenkomst verleend tot het ontbieden van eenen grooten voorraad van zoodanige werken uit Nederland voor deze boekerijen.

Anatomisch-pathologisch kabinet.

Bij de geneeskundige dienst bestaat te Batavia een anatomisch pathologisch kabinet, waartoe in 1846 de eerste bouwstoffen geleverd zijn, en een lokaal door het Gouvernement is aangewezen. Op ultimo 1849 telde het reeds 259 belangrijke specimina.

Artillerie-school te Batavia.

De naam dezer inrigting duidt genoegzaam hare bestemming aan. Het onderwijs wordt gegeven aan manschappen en onderofficieren van het wapen. De school heeft verscheidene goede officieren opgeleverd. Een der artillerie-officieren doet er de dienst van instructeur.

Garnizoens-scholen.

In verscheidene garnizoenen bestaan scholen om min gevorderde onderofficieren en korporaals, zoomede zoodanige manschappen, die door goeden aanleg en goed gedrag verdienen eenmaal voor dien graad in aanmerking te komen, onderwijs te geven. Dat onderwijs omvat het lezen, schrijven en rekenen, de administratie, de dienst- en exercitie-reglementen, het stellen van brieven en het maken van lijsten en rapporten.

Corps pupillen.

Te Gedong Kebo (residentie Bageleen) is in het jaar 1848 eene inrigting daargesteld tot het geven van eene militaire opvoeding aan kinderen van het mannelijk geslacht van Europeesche afkomst, in Nederlandsch Indie geboren, die te gelijker tijd, behalve het noodige schoolonderwijs en zedelijke opleiding, onderrigt genieten in verscheidene aanbachten. Deze kinderen moeten eenigen tijd in de militaire dienst doorbrengen; na afloop van dien tijd kunnen zij, des verkiezende, de verkregene kennis benuttigen in eenig ander middel van bestaan.

Het corps pupillen wordt door een hoofd-officier van het leger, tevens lid der commissie van onderwijs van Nederlandsch Indie, die deze pas ontlukende inrigting in September 1849 bezocht, ten hoogste geprezen wegens de resultaten aldaar, onder de ingevoerde voorloopige regeling, verkregen.

Officiers-societeiten.

Deze bestaan in Nederlandsch Indie schier overal.

Te Batavia, in de vesting Willem I en in fort Generaal van den Bosch zijn daartoe landsgebouwen in gebruik afgestaan. De societeiten ondervinden bijzondere belangstelling van de zijde der Regering uit hoofde van de grootere behoefte aan zulke plaatsen tot gezellig verkeer en opwekking van kameraadschappelijken zin, in gewesten, waar andere afleiding veelal schaarsch is.

Officiers-tafels.

Deze worden alleen gevonden in de evengoemde sterkten. Het daarstellen van zoodanige inrigtingen, hoewel bij de reglementen voorgeschreven, heeft elders te vele bezwaren ontmoet wegens plaatselijke gesteldheid, verscheidenheid en menigte van dienstbezigheden der officieren, enz.

Cantines.

In de garnizoenen waar zich eene of meer compagnien Europeesche militairen bevinden, zijn en worden militaire cantines opgericht. Zij dienen om den Europeeschen soldaat eene plaats van kameraadschappelijke vereeniging te verschaffen, waar hij, hoezeer onderworpen aan toezigt, zich kan vermaken, en tevens om daaruit een fonds te scheppen, dat op gezette tijden, te regelen door den kommandant van het garnizoen, strekken kan om hem uitspanning te verschaffen. Dat fonds, verkregen door de overwinst op de verkochte dranken, strekt ook tot het daarstellen en onderhouden van de gebouwen, het huisraad en andere benodigdheden voor de cantines.

Deze staan onder toezigt van twee officieren (commissarissen) en worden beheerd door twee onderofficieren. Overigens is de soort der te verkoopen dranken, de tijd van verkrijgbaarheid en al wat verder de huishouding der cantines betreft, door het Gouvernement reglementair voorgeschreven.

Officiers-commissarissen is aanbevolen, zich er op toe te leggen, om voor den soldaat eigenaardige vermaken in de cantines in te

voeren (hazardspelen zijn verboden). In sommige cantines zijn dien ten gevolge onder anderen liefhebberij-tooneelen ontstaan.

§ 6. Gewapende corpsen, niet regtstreeks tot het leger behoorende.

Behalve het leger, heeft de Gouverneur-Generaal op Java nog de beschikking over de volgende gewapende corpsen, in gewone tijden geheel van het leger afgescheiden, en gesteld onder het toezigt van eenen inspecteur der schutterijen, *djajang-sekars* en *pradjoerits*, regtstreeks ondergeschikt aan den Gouverneur-Generaal. Gemeenlijk wordt die betrekking aan eenen hoofd-officier opgedragen.

a. Schutterijen.

In beginsel is vastgesteld, dat er schutterijen zullen zijn op alle gewestelijke hoofdplaatsen. Zij staan onder het gezag van de hoofden der gewestelijke besturen. Bij ieder corps schutterij bestaat een krijgsraad, belast met de indeeling, vrijstelling en den aanslag in de verschuldigde contributien, met de handhaving der krijgstucht en het opleggen van straffen en boeten. In de steden Batavia, Samarang en Soerabaja zijn ook *raden van administratie*, alleenlijk belast met de geldelijke administratie.

De schutterijen dienen om, in gewone tijden, mede te werken tot behoud van inwendige orde en rust in de plaatsen waar zij zich bevinden, en om in tijden van opstand en gevaar, en voor zoover de gewone middelen niet toereikende zijn, die medewerking ook buiten de bedoelde plaatsen te verleenen. In het laatste geval, en ook wanneer de plaats, waartoe de schutterij behoort, in staat van oorlog of beleg is gesteld, wordt de schutterij vooraf door den Gouverneur-Generaal *mobiel* verklaard.

In gewone tijden zijn hare verrigtingen: oefeningen, paraden, hulp bij brand en het betrekken van wachten, indien geen genoegzaam garnizoen aanwezig is.

Mobiel verklaard, zijn zij onder gelijke verplichtingen als het leger.

In (schutterlijke) dienst zijn de leden der schutterij onderworpen aan zekere militaire wetten van gehoorzaamheid enz., wier overtreding bedreigd is met geldboeten, tot hoogstens f 30, huis-arrest voor ten langste acht dagen, provoost-arrest van ten langste vier dagen, zonder lichamelijke sluiting of andere verzwarende straffen, degradatie en cassatie uit de dienst. Bij het toepassen van de laatste straf moet het vonnis den Gouverneur-Generaal aangeboden worden en heeft de krijgsraad, die het vonnis uitsprak, bevoegdheid, zulks oorbaar achtende, voor te stellen om den gecasseerde vervallen te verklaren van alle lands- of stedelijke posten of andere beneficien, of wel hem buiten de plaats en zelfs buiten Nederlandsch Indie te verwijderen.

Tot de schutterijen behooren alle Europeanen, of daarmede gelijkstaande personen en hunne afstammelingen, die hun 16de jaar bereikt hebben en hun 45ste nog niet zijn ingetreden.

Bij uitzondering bestaat te Pasoeroean ook eene compagnie schutterij uit Javanen en Madurezen.

Tot de schutterijen worden niet toegelaten: eerloosverklaarden en dergelijken, bedeelden uit de armenkassen of andere lietdadige instellingen, lijf- en huisbedienden.

Van de schutterlijke dienst zijn vrijgesteld:

1°. de vice-president en raden van Nederlandsch Indie, de hoogste regterlijke ambtenaren, de chefs van departementen, de hoofden der plaatselijke besturen, enz.;

2°. de dienaren der openbare eeredienst, de apothekers;

3°. alle militairen in active dienst te land of ter zee;

4°. de gepensioneerde militairen in zekere gevallen;

5°. zwakken, zieken, enz.;

6°. personen op eenen te grooten afstand van de hoofdplaatsen wonende;

7°. personen die slechts kortstondig op de hoofdplaatsen verblijf houden.

De aldus vrijgestelden (niet de uitgesloten), met uitzondering van de beambten bij het brandspuitwezen, bij de recherche enz., en voorts van de personen, onder 3°. en 7°. genoemd, moeten jaarlijks eene geldelijke bijdrage leveren, zijnde 1/2 per cent van het vast inkomen, of voor hen die geen bekend vast inkomen genieten, eene bepaalde som, op te leggen naar eene schaal van klassen, wier minste f 3 en hoogste f 210 is.

Die niet is vrijgesteld of uitgesloten, moet aan de eerste oproeping tot schutterlijke dienst voldoen. Zulks nalatende, verbeurt men van f 2 tot f 10 boete. Voor de tweede maal opgeroepen en niet verschijnende, verbeurt men f 4 tot f 20. Daarna wordt de wederspannige door een detachement afgehaald en voor den schutterlijker krijgsraad gebragt, die dan bovendien vrijheid heeft hem aan den Gouverneur-Generaal bekend te maken (door tusschenkomst van den resident), ten einde beslist worde in hoever de zoodanige uit de Indische bezittingen verwijderd of wel van zijne ambten en bedieningen ontzet behoort te worden.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

De boven vermelde geldelijke bijdragen en boeten vormen de *schutterlijke kas*.

Uit die kas wordt voorzien in de kleeding van onvermogenen, van tamboers en tamboer-majours; in de toelagen aan sommige officieren (kwartiermeesters enz.), onderofficieren, tamboers en trompetters enz. toegekend.

Overigens zijn al de leden der schutterij onbezoldigd. Ieder voorziet zich ook zelf van de door het Gouvernement bepaalde kleeding; cavalierist zijnde, tevens van een paard, dat aan de vereischten voldoet.

De wapening en het ledergoed, zoomede de munitien, worden verstrekt uit 's Lands voorraad.

De officieren der schutterij worden door den Gouverneur-Generaal benoemd en kunnen alleen door hem ontslagen worden.

De rapporten omtrent de schutterijen, zoowel over die op Java als over die in de buitenbezittingen, ingekomen, maken van derzelve geoefendheid in den wapenhandel een gunstig gewag; in 1849 waren reeds bij eenige dier schutterijen slag- in plaats van vuursteen-geweren ingevoerd, en zoude men voortgaan ook de overige van slagwapenen te voorzien.

b. Papangers te Batavia.

Dit corps, zamengesteld uit vrijgegeven slaven, Maleijers, Mooren, Bengalezen en hunne afstammelingen, die hun 16de jaar zijn ingetreden en hun 40ste nog niet hebben bereikt, is reglementair eene inlandsche schutterij en staat dan ook, behoudens het gezag van den resident, onder de bevelen van den kommandant der schutterij. Zij onderscheidt zich echter van de bovenbehandelde schutterijen daardoor, dat zij geheel voor 's Lands rekening komt *buiten* de schutterlijke kas en geregeld al de wachten in de oude stad betreft tegen dagelijkse soldij.

De diensten, welke dit corps bij voortduring verrigt, geven reden tot tevredenheid.

c. Djajiang-sekars.

In sommige residentien zijn detachementen cavalerie opgericht » om het civiel bestuur te helpen in de bewaring der rust, om wachten en escortes te doen, en voorts de hand te leenen bij al wat het civiel beheer betreft. » Die detachementen heeten *djajiang-sekars*. In tijden van oorlog of onlusten worden zij gevoegd bij het leger.

Zij staan onder de bevelen van de residenten, maar zijn onderworpen aan militaire wetten.

Zij worden geworven uit afstammelingen van Europeanen, fatsoenlijke inlanders, Bengalezen en Ambonezen, en op dezelfde voorwaarden als de manschappen voor het leger; genieten instructie als het leger, en komen, even als het leger, geheel voor rekening van het Gouvernement.

Elk detachement wordt door een Europeesch officier of onderofficier gekommandeerd.

De in den loop van het jaar 1849 omtrent de djajiang-sekars genomene gouvernements-beschikkingen, waaronder in de eerste plaats de staking der werving van Boeginezen (uit hoofde der onbuigzaamheid van hun karakter en hunne weinige geschiktheid voor de cavalerie-dienst) en de aanwerving van gunstig bekende inlanders behoorden, hebben, gepaard met de maatregelen ter hunner instructie getroffen, eenen weldadigen invloed op dezelve uitgeoefend.

Van de djajiang-sekars kan gezegd worden, dat zij goed zijn gekleed en uitgerust, dat derzelve wapening bij de opvolgende verstrekking van slag-pistolen verbeteringen ondergaat, en dat de tucht bij dezelve behoorlijk wordt onderhouden.

Ten bewijze hiervan strekt, dat niet één djajiang-sekar in 1849 voor eenen krijgsraad heeft te regt gestaan.

d. Pradjoerits.

Deze corpsen, thans (nu eene enkele uitzondering in de Preanger Regentschappen in 1849 heeft opgehouden te bestaan) geheel uit infanterie bestaande, zijn zamengesteld uit inlanders.

Zij worden aangenomen bij vrijwillige werving voor de gewestelijke dienst, doch onder voorwaarde, dat het Gouvernement, in tijd van nood, ook elders op Java over hen kan beschikken, in dier voege, dat de pradjoerits van een regentschap niet elders dan gezamenlijk, en met hunne eigen officieren, bij andere corpsen zullen worden ingelijfd. Zij staan onder de bevelen van de regenten, behoudens het oppergezag van de residenten. De officieren worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal op voordragt van de residenten, die in overleg handelen met de regenten; men kiest hen uit de verwanten van de regenten en andere inlandsche ambtenaren van aanzien, of uit dezulken, die zich in vroegere oorlogen bij de barissans hebben onderscheiden.

De pradjoerits zijn niet onvoorwaardelijk onderworpen aan de

militaire wetten, maar worden militairement geïnstrueerd, gekleed, gewapend en betaald, ten laste van 's Lands kas.

De diensten welke door deze corpsen worden bewezen, geven over het algemeen reden tot tevredenheid, voornamelijk kan dit aan het dadelijk toezigt der Europeesche onderofficieren van het leger, als kommandanten of instructeurs bij dezelve gedetacheerd, worden toegeschreven.

De kleeding waarvan de verstrekking door de militaire administratie geschiedt, en op de daarvoor gezette tijden met nauwkeurigheid plaats vindt, laat niets te wenschen overig.

In 1849 bestond het voornemen om de wapening dezer corpsen door het invoeren van slaggeweren te verbeteren.

e. Lijfwachten dragonders aan de hoven van Soerakarta en Djokjokarta.

Deze zijn ter beschikking van den Keizer van Soerakarta en den Sultan van Djokjokarta, doch onder bevel van de residenten; dienen tot militair geleide en kunnen in oorlog gevoegd worden bij de overige cavalerie. Zij bestaan uit Europeanen, hunne afstammelingen en Ambonezen; zijn onderworpen aan de militaire wetten en worden geheel militairement gekleed, gewapend en bezoldigd, ten laste van 's Lands kas.

Hetgeen omtrent de instructie, de kleeding en het berijden der djajiang-sekars is gezegd, kan op de lijfwachten dragonders aan de genoemde hoven van toepassing verklaard worden.

Intusschen onderscheidt zich des Keizers lijfwacht te Soerakarta gunstig boven die des Sultans van Djokjokarta, in goed voorkomen en krijgstuicht.

f. Legioen van den pangeran adipatti Ario Mangkoe Negoro te Soerakarta.

Dit corps moet de pangeran, volgens oude verbindtenissen, in dienst houden ter beschikking van het Gouvernement. Hij zelf is kommandant en heeft den rang van kolonel. De officieren worden gekozen uit zijne familie. De hoofd-officieren benoemt de Gouverneur-Generaal op zijn voorstel, de andere hij. Het Gouvernement heeft zich voorbehouden, eenen kapitein van het leger bij het legioen te detacheren, als instructeur.

Het bestaat uit infanterie, cavalerie en artillerie. De formatie, alsmede de geheele huishoudelijke inrigting, als: soldijen, vivres, kleeding, wapening enz., is door het Gouvernement voorgeschreven. In de onkosten neemt het Gouvernement deel voor een bepaald bedrag.

De infanterie van dit legioen munt in geoefendheid en voorkomen uit boven de andere inlandsche corpsen, niet tot het leger behorende. Dit moet voornamelijk toegeschreven worden aan een onbepaald ijver en lust van den majoor *Gondo Koesoemo*, kommandant van het bataillon, die geene moeite ontziet om hetzelve op eenen voor inlandsche troepen, zonder dadelijk Europeesch toezigt ongekenden trap van geoefendheid te brengen en te houden.

De artillerie en cavalerie laten in de evengemelde opzigten nog veel te wenschen over.

g. Legioen van den pangeran adipatti Pakoe Alam te Djokjokarta.

De verpligting tot het aanhouden van dit corps ter beschikking van het Gouvernement, beruist op oude contracten. Hoofdzakelijk staat het in dezelfde betrekking tot het Gouvernement als het vorige. De formatie is door het Gouvernement, hetwelk een bepaald gedeelte in de kosten draagt, vastgesteld.

De infanterie van dit legioen heeft een vrij goed voorkomen, en onderscheidt zich door ervarenheid in den wapenhandel.

Minder is dit het geval met de cavalerie.

h. Barissans op Madura.

Bij contracten, in het jaar 1831 gesloten, hebben de Vorsten (regenten) van Madura, Sumanap en Pamakassan, tegen afschrijving van hunne toenmalige schulden aan den lande, zich verbonden tot het oprigten van deze legerecorpsen, ter beschikking van het Gouvernement.

De formatie is door het Gouvernement bepaald. Zij bestaan uit infanterie, artillerie, pionniers en cavalerie.

Het Gouvernement betaalt alleen de kosten van Europeesche instructeurs bij deze *barissans* (een luitenant en een paar onderofficieren bij elk).

Van de bruikbaarheid der infanterie dezer benden hebben de contingenten, door de verschillende barissans voor de expeditien tegen Bali geleverd, de beste bewijzen gegeven. Daar, waar zij geroepen werd een werkdadig deel aan de krijgsverrigtingen te nemen, heeft zij zich gunstig doen kennen.

De artillerie, tot deze barissans behorende, is zeer middelmatig. Dit is ook het geval met de cavalerie.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

II. ZEEMAGT.

§ 1. Kommandement.

De zeemagt in Nederlandsch Indie bestaat uit een eskader van de Nederlandsche oorlogs-marine en uit de Indische flottile, bekend onder den naam van *gouvernements-schoeners en kruisbooten*.

Het opperbeheer der zeemagt wordt uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal; het onmiddellijk bevel door eenen *kommandant van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie en inspecteur der marine*, dien de Koning benoemt.

Het zeevezen stond in 1849 tot 15 November, onder de bevelen van den vice-admiraal *J. P. Machielsen*, die op dien dag overleed.

Na 15 November ging de betrekking van kommandant van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie en inspecteur der marine tijdelijk over: tot 9 December, op den kapitein ter zee *H. J. Ferguson*, bij afwezigheid van Batavia van den oudsten in Indie zich bevindende kapitein ter zee, *J. E. Huijs*, en daarna op dezen.

§ 2. Nederlandsch eskader.

De Gouverneur-Generaal heeft dus de beschikking over de schepen van het Nederlandsch eskader. De kommandant zorgt, dat de schepen voor de door den Gouverneur-Generaal te vorderen diensten steeds gereed zijn.

Bij expeditien, kruistogten, konvooijen, transporten van troepen en verdere diensten, door den Gouverneur-Generaal van het eskader of van een gedeelte gevorderd, kan de kommandant het speciaal bevel op zich nemen, als hij zulks, in overleg met den Gouverneur-Generaal, nuttig oordeelt.

Anders, en inzonderheid wanneer de diensten door eenen enkelen bodem verrigt worden, reikt hij den kommanderenden officier instructien uit, opgemaakt overeenkomstig de algemeene orders van den Gouverneur-Generaal.

Omtrent de verrigtingen van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie van 1°. October 1845 tot ultimo 1849, is door den kommandant van dezelve een rapport uitgebragt, belangrijk genoeg om hier te worden medegedeeld:

» De diensten door de marine in het genoemde tijdvak aan de kolonie bewezen, zijn voorzeker allerbelangrijkst te noemen, wanneer men dezelve in haar geheel en in haar onderling verband beschouwt.

» Daar onze bezittingen in dit gedeelte der wereld uit eene aaneenschakeling van eilanden bestaan, ligt het reeds in den aard der zaak, dat het in groote mate de taak der marine moest zijn, en ook geweest is, om het Nederlandsch gezag in dien archipel te handhaven, aldaar overal de rust en orde te bewaren, voor eene goede politie ter zee te waken, en het politiek evenwigt te helpen herstellen op de plaatsen waar het verbroken mogt zijn.

» Het kan echter het verlangen van Uwe Excellentie niet zijn om de diensten vermeld te zien, die met elk schip in het bijzonder zijn verrigt geworden. Men zoude zoo doende in eene breedvoerige opsomming vervallen van tallooze reizen en kruistogten, die in alle deelen en rigtingen van den archipel plaats vonden en die, hoezeer niet altoos bijzonderheden opleverende, die eene speciale vermelding verdienen, te zamen genomen evenwel, en in verband met de verrigtingen van de overige schepen beschouwd, tot resultaat hadden, dat in bedoeld tijdsverloop door de zeemagt de noodige bescherming aan den handel en de scheepvaart werd verleend, de zeerooverij zooveel mogelijk te keer gegaan, eene gewenschte gemeenschap tusschen de verschillende bezittingen werd gaande gehouden enz.

» Na deze weinige regelen vooraf te hebben gezegd, ga ik over om kortelijk de expeditien te vermelden, waaraan de marine in elk der genoemde jaren heeft deel genomen, zoodeme de merkwaardigste reizen en togten, die door Z. M. schepen en vaartuigen hebben plaats gehad. Ten slotte zal ik gelegenheid hebben om beknopt te gewagen van de hydrographische opnemingen, die in dat tijdvak in Indie zijn verrigt geworden, van de maritime etablissementen die daar tot stand kwamen, en van de geregelde stoompakketdienst die sedert 1845 tusschen Batavia en Singapore is ingesteld geworden.

» In de eerste plaats komt in aanmerking: de eerste Balische expeditie, in het jaar 1846.

» Het doel der expeditie was bestraffing van den Vorst van Beliling wegens herhaalde beleedigingen door zijne onderdanen in de wateren van Bali der Nederlandsche vlag aangedaan en de miskennis van zijne zijde, van de tusschen hem en het Nederlandsch Gouvernement bestaande overeenkomsten.

» De zeemagt die aan die expeditie heeft deel genomen, stond onder het bevel van den schout-bij-nacht (thans vice-admiraal) *E. B. van den Bosch*, kommandant van Z. M. zeemagt in Oost-Indie enz., en was zamengesteld uit het fregat *Ceres*, de stoomschepen *Bromo* en *Vesuvius*, schoenerbrikken *Huzaar*, *Windhond*, *Sylph* en *Zephir*, schoeners *Kameleon*, *Circe* en *Argo*, 's Gouver-

» nements schoener *Niobe*, 12 kruisbooten en 6 prauwen-majang, » gezamenlijk voerende 115 stukken geschut en 1250 koppen.

» Verscheidene koopvaardij-schepen waren ingehuurd als transport-schepen, voor de overbrenging van de troepen, de artillerie, » het krijgsmaterieel, de paarden, vivres enz.

» Onder genoemden schout-bij-nacht werd het eskader gekommandeerd door den kapitein ter zee *J. Enslie* en de flottile, uitmakende de landings-divisie, door den kapitein-luitenant ter zee » *A. J. de Smit van den Broecke*.

» Den 26sten Junij 1846 was de geheele expeditie, bestaande uit meer dan 40 zeilen, door de hulp onzer stoomschepen voor » Beliling, de belangrijkste handelplaats van het Rijk van dien naam, vereenigd.

» Het manifest en ultimatum dat door den commissaris van het Gouvernement, den heer *Mayor*, den Vorst van Beliling was » toegezonden, niet het verlangde resultaat gehad hebbende, namen de vijandelijkheden den 28sten Junij eenen aanvang.

» De landing van de troepen had op den morgen van dien dag met veel orde en overleg plaats, dank zij de uitmuntende » schikkingen, daaromtrent door den kapitein-luitenant ter zee *de Smit van den Broecke* genomen. Van boord der oorlogsschepen » werd een levendig kanonvuur geopend en onderhouden op de versterkingen die de Balinezen aan de zeezijde hadden aangelegd, uit welke bentings ook een geregeld vuur op onze zee- » lieden werd gerigt.

» Zr. Ms. schoener *Kameleon*, bij deze gelegenheid zeer dicht bij den wal aan den grond zijnde, sneuvelde deszelfs dappere bevel- » hebbende, de luitenant ter zee der 1ste klasse van *Hoogenhuizen*. » Genoemd vaartuig werd, onder een hevige kanon- en geweervuur » van den vijand, door Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius*, onder bevel » van den luitenant ter zee 1ste klasse van *Hoogenhouck Tulleken*, » en waar aan boord zich de schout-bij-nacht van den *Bosch* » bevond, van de droogte ghaald.

» Het vuur der Balinezen daarop voor het oogenblik eenigzins » verflaauwende, werd een detachement van 70 mariniers en matrozen aan den wal gezet, om zoo mogelijk de oostelijkste » versterkingen van Beliling te vermeesteren. Deze poging had » evenwel niet het verlangde gevolg, zoodat om reden van de » hoogte der opgeworpen wallen, het moeilijke terrein voor » dezelve, als het sterke kanon- en geweervuur van den vijand, » waardoor onze zeelieden met verlies van verscheidene dooden en » gewonden, onder welke laatsten zich de luitenant ter zee » *C. Vreede* bevond, verplicht waren in de sloepen terug te trekken.

» De landmagt was Beliling intusschen van de landzijde omgetrokken en genaderd en dreef de Balinezen moedig terug. Onze » schepelingen keerden daarop andermaal terug aan land en » werden toen de nog bezette versterking stormenderhand ingenomen en Beliling der vlammen ten prooi gegeven. Twee vlaggen of vaandels en meer dan 60 vuurmonden vielen als buit in » onze handen.

» Het getal gesneuvelden en gekwetsten van de zijde der zee- » magt heeft bedragen: dooden 8, gekwetsten 19.

» Gedurende den nacht van den 28sten op den 29sten Junij, » werd Beliling door 300 mariniers en matrozen bezet, terwijl » de troepen buiten de plaats legerden. Den volgenden dag » rukte de landmagt naar Singa Radja op, en bemeesterde en » vernielde zonder moeite deze hoofdplaats van het rijk van » Beliling.

» De Vorst kwam nu weldra in onderwerping, zoodeme die » van Karang Assam en Kloukong.

» Den 9den Julij werden de nieuwe verdragen met de Vorsten » van Beliling en Karang Assam opgemaakt en ondertekend.

» Het doel der expeditie was volkomen bereikt geworden.

» Na de beëindiging van deze expeditie zijn de wateren van » Bali voortdurend door verschillende oorlogsschepen bezocht » worden en is daar steeds een vaartuig gestationneerd gebleven. » Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius* vooral heeft belangrijke diensten » bewezen door de gemeenschap te onderhouden met het door ons » opgerigte fort bij Beliling, door het herhaaldelijk overvoeren der » zieken naar Soerabaja, enz.

» Onder de belangrijke reizen en gebeurtenissen, die wijders in » de jaren 1846 en 1847 plaats hadden, behooren genoemd te » worden:

» de reis van den kapitein-luitenant ter zee *Stavenisse de Brauw* » met Zr. Ms. brik *de Haai* van Kema naar Tagerlanda, Sido, » de Sangir- en Taloutsche eilanden in September en October » 1846, aan boord hebbende den commissaris van het Gouver- » nement *Francis*. Sedert vele jaren waren deze belangrijke » eilanden-groepen, waarvan de bevolking veelal Christenen zijn, » door geen oorlogsschip bezocht geworden;

» togt van den luitenant ter zee 1ste klasse *Du Cloux*, met Zr. » Ms. schoenerbrik *Dolfijn*, in Maart 1847, naar Sumbawa, » Mangory en Floris, tot herstelling van de kolonien Terang en » Barie op de N. W. kust van Floris.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

» Door de vereenigde zeemagt ter Westkust van Sumatra, be-
staande uit Zr. Ms. brik *Koerrier* en de schoenerbrikken *Banka*
en *Banda*, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee *Wou-*
tersz, is in Mei 1847 een togt gedaan met den luitenant-kolonel
van der Hart en eenige troepen naar de baai van Lagoendy
in het noordelijk gedeelte van Poelo Nias, om de bevolking
te straffen wegens eene poging tot moord op den luitenant
Donleben.

» De troepen en eenige zeelieden zijn op genoemde plaats aan
land gegaan en hebben er de kampong der schuldigen verbrand.
» Van de zeemagt werd hier niemand gekwetst of gedood.

» In de maand Junij 1847 deed de brik *Pylades* eene reis naar
de Arve- en Tenimbereilanden met den gouvernements-commis-
saris *Weddik*.

» In Julij 1847 de gewone brievenmaal niet aangekomen zijnde,
werd de luitenant ter zee der 1ste klasse van *Hoogenhouck Tul-*
leken met Zr. Ms. stoomschip *Merapie* naar Ceylon gezonden,
om onderzoek naar deze zaak te doen.

» Zr. Ms. schoenerbrik *Lansier*, onder bevel van den luitenant
ter zee de *Ruijter de Wildt*, deed in September 1847 eenen togt
naar het weinig bezochte en nagenoeg onbekende eiland Soemba
of Sandelhout, alwaar de plaatsen Seba en Nanganiessi werden
aangedaan.

» Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius*, onder bevel van den luitenant
ter zee 1ste klasse baron de *Constant Rebecque*, deed in Septem-
ber 1847 eene reize langs de westkust van Celebes, waar bij
onder anderen de baai van Palos werd bezocht, alwaar, zoo ver
men weet, te voren nimmer een van Zr. Ms. oorlogsschepen
was geweest.

» In de maand daaraanvolgende deden het genoemd stoomschip
en de schoenerbrikken *Dolfijn* en *Kameleon* eenen kruistogt tegen
de zeeroovers bezuiden Celebes. De *Vesuvius* geraakte bij Poelo
Mayve, bij Sumbawa met de roovers slaags en vernielde, na
een hardnekkig gevecht, 5 groote rooversvaartuigen; van onze
zijde sneuvelde hierbij een matroos.

» Gedurende het jaar 1848 had de tweede Balische expeditie
plaats.

» De in het jaar 1846 door de Balinezen geleden nederlaag en
ondervonden tuchtiging niet het gewenschte gevolg gehad heb-
bende, daar de Vorsten van Bali de gesloten verdragen niet
wildten nakomen en geen acht gaven op de vertoogen die hun
deswege werden gedaan, werd tot het doen van eene tweede
expeditie tegen de weerspannige Vorsten van Beliling, Karang
Assam en Kloukong besloten.

» Alvorens echter werd de luitenant ter zee der 1ste klasse van
Hoogenhouck Tulleken, kommanderende Zr. Ms. schepen en vaar-
tuigen in de wateren van Bali, belast om aan den deva agong
van Kloukong en de beide andere Vorsten over te brengen
manifesten bevattende het ultimatum van het Nederlandsch-Ind-
isch Gouvernement. Deze manifesten werden op den 22, 29
en 31sten Maart door genoemde Vorsten in ontvangst genomen,
doch de gestelde termijn verliep zonder dat van hen een vol-
doend antwoord was ontvangen.

» Intusschen waren de noodige middelen beraamd tot het rigten
eener expeditie tegen Bali onder het opperbevel van den gene-
raal-majoor jhr. *C. van der Wijck*, provisioneel kommandant van
het Indisch leger.

» De maritime divisie, die aan de expeditie deel zoude nemen,
bestond uit Zr. Ms. stoomschepen *Hekla*, *Merapie*, *Vesuvius* en
Etna, de schoenerbrik *Dolfijn*, de schoeners *Argo*, *Aruba* en
Circe, benevens den gouvernements-schoener *Doris*, tien kruis-
booten, eenige transportschepen, twaalf prauwen-majang en
eenige vlotten, gezamenlijk onder bevel van den kapitein-luite-
nant ter zee *J. W. Sterk*. Zijner Ms. fregat *de Rijn*, dat aan-
vankelijk bestemd was om de expeditie mede te maken, werd
op het ontvangen van de tijding van de revolutie in Frankrijk
niet mede naar Bali gezonden, maar te Batavia gestationneerd.

» Al dadelijk nadat de bepaalde termijn verstreken was, werden
de versterkingen langs de kusten, door de Balinezen aangelegd,
voor zoover dezelve onder het bereik van het geschut waren,
door Zr. Ms. stoomschip *Merapie* beschoten en vernietigd, en
werden de kusten wijders door de aanwezige zeemagt streng
bewaakt en geblokkeerd.

» Omstreeks de helft van Mei was de geheele expeditie te
Bezoeki bijeenvergaderd, en vertrok den 1sten Junij van daar
naar de kampong Boenkoelan, eene mijl beoosten Beliling, die
tot rendez-vous-plaats aangewezen was. De stoomschepen heb-
ben hier, even als bij de eerste expeditie, weder belangrijke
diensten bewezen, door het slepen der schepen, waardoor veel
tijd is uitgewonnen.

» Den 7den Junij ontschepte de 2de kolonne, die de kampong
Timor Sangsiet bezette, en den volgenden morgen had het de-
barquement van de overige troepen plaats. Het landen heeft
door middel van de sloepen en vlotten, onder directie van zee-

» officieren, in de beste orde plaats gehad en is door eenige
» schoten van Zr. Ms. stoomschepen *Etna* en *Merapie* gedekt ge-
» worden. De versterkte kampong Boenkoelan werd denzelfden
» dag met kracht van wapenen door onze troepen ingenomen en
» den 9den Junij had de opmarsch naar Djagaraga plaats.

» De uitslag van de gevechten op genoemden dag tegen de Ba-
» linezen geleverd, het verlies door onze troepen en door den
» vijand geleden, de redenen die den bevelhebber tot den terug-
» togt deden besluiten en die welke aanleiding hebben gegeven tot
» het niet verder vervolgen van de vijandelijkheden en het terug-
» keeren der expeditie naar Java, zijn algemeen bekend en worden
» met stilzwijgen voorbijgegaan, te meer omdat daarbij geene
» andere verrigtingen van de zeemagt zijn te vermelden, als dat
» zij de inscheping van de landmagt heeft bevorderd en gedekt,
» zoodat die zonder eenig verlies bewerktelligd is.

» Nadat de expeditie op Java was teruggekeerd, zijn de kusten
» van Bali door Zr. Ms. oorlogsschepen streng geblokkeerd gewor-
» den. De divisie voor die blokkade bestemd, was te zamen
» gesteld uit Zr. Ms. fregat *de Rijn*, de schoenerbrikken *Saparoeta*
» en *Dolfijn*, de schoener *Circe* en het stoomschip *Samarang*, en
» stond onder de bevelen van den kapitein ter zee *Johr*, komman-
» dant van eerstgemelden bodem. De behoefte aan een grooter
» getal stoomschepen deed zich hier gevoelen, want alleen door
» oorlogsschepen die van stoomkracht voorzien zijn, kan thans
» eene blokkade krachtig gehandhaafd en volgehouden worden.

» Inmiddels was in de maand April van dat jaar ook eene
» expeditie afgezonden naar de Soeloe-eilanden, bestaande uit
» Z. Ms. brik de *Koerrier*, onder bevel van den kapitein-luitenant
» ter zee van *Braam Houckgeest* en Zr. Ms. brik de *Haai*, gekom-
» mandeerd door den kapitein-luitenant *Stavenisse de Brauw*. Op
» eerstgemelden bodem bevond zich de gouvernements-commissaris
» van den *Dungen Gronovius*.

» Het doel der expeditie was voornamelijk om den Sultan van
» Soeloe ernstig te vermanen, om de plundering en zeeroof zijner
» onderdanen te beteugelen en zich, door het sluiten van trac-
» taten, met het Indische Bestuur te vereenigen, om die ramp
» des menschdoms op eene krachtige wijze te keer te gaan, en zoo
» mogelijk te vernietigen, terwijl het Gouvernement daarbij tevens
» van het Gouvernement en daaronder wel voornamelijk eenen
» broeder van den Sultan van Bassan, die zich sedert geruimen
» tijd in gevangenschap der roovers bevond.

» Den 18den April bereikte deze expeditie de reede van Soeloe.
» De heer van den *Dungen Gronovius* begaf zich onmiddellijk naar
» den wal om den Sultan kennis te geven van een voor Z. H.
» medegebragten brief van den Minister van Staat, Gouverneur-
» Generaal van Nederlandsch Indie. Den volgenden dag werd de
» brief door vijf zendelingen van den Sultan aan boord van de
» *Koerrier* afgehaald. De kommandant ging mede en werd aan
» wal met een saluut van 21 schoten ontvangen. Het bleek even-
» wel spoedig dat de Sultan onnoodige uitvlugten zocht, om de
» vragen niet te beantwoorden, die hem waren voorgelegd.

» Toen de termijn van drie dagen, die voor de beantwoording
» was toegestaan, verstreken was, wachtte de kapitein-luitenant
» ter zee van *Braam Houckgeest* nog tot den volgenden morgen,
» doch toen ook nu nog geen antwoord was ontvangen en de vijan-
» delijke oogmerken van den Sultan van Soeloe duidelijk bleken,
» werd ten 9 ure des morgens het vuur van de beide schepen op
» de forten en versterkingen van den vijand geopend, hetgeen
» spoedig met veel hevigheid van de vijandelijke batterijen, meeren-
» deels uit verborgen schietgaten, werd beantwoord.

» Daar de granaten, die door onze schepen onder den vijand
» werden geworpen, niet spoedig genoeg de verlangde uitwerking
» deden, werden ten 10 ure de twee gewapende barkassen, onder
» aanvoering van de luitnants ter zee van *Muurik* en jhr. von
» *Schmidt auf Altenstadt*, naar land gezonden, en op vier verschil-
» lende plaatsen de brand in de huizen en vaartuigen gestoken.
» Weltra stegen de vlammen van vele zijden uit de negerij omhoog,
» die voor een gedeelte in de asch werd gelegd.

» Intusschen werd met het vuur der schepen voortgegaan tot
» des namiddags 3 ure, als wanneer de kapitein-luitenant van *Braam*
» oordeelde, dat het voor het tegenwoordige bij deze gevoelige
» tuchtiging kon blijven. Beide schepen gingen daarop onder zeil,
» doch vervolgden hun vuur tot zons-ondergang, wanneer het van
» beide kanten, en van onze zijde het laatst, gestaakt werd.

» De kapitein-luitenant ter zee van *Braam* heeft van de hem ten
» dienste staande middelen een goed gebruik gemaakt om de inwo-
» ners van Soeloe te straffen en hun de kracht onzer wapenen te
» doen gevoelen. De eer der marine is hier luisterrijk gehand-
» haafd geworden.

» Het verlies des vijands moet zeer aanmerkelijk zijn geweest,
» terwijl wij aan onze zijde hebben te betreuren gehad het sneu-
» velen van een Europeesch onderofficier, een Javaanschen man-
» doer en eenen inlandschen matroos, benevens 7 gekwetsten. Men

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

» heeft het aan het slecht gerigt vuur des vijands te danken, dat
» ons verlies niet veel grooter geweest is. De meeste hunner
» kogels droegen te hoog en bragten ons alleen belangrijke schade
» aan den romp, de rondhouten en het tuig toe.

» Zoo men er niet in geslaagd was, om narigt te ontvangen van
» de personen, die vermeend werden door de Soeloesche roovers
» gevangen en in slavernij gehouden te worden, zoo heeft echter
» deze expeditie dat nuttig resultaat gehad, dat zes en twintig
» menschen van verschillende eilanden van den archipel bij deze
» gelegenheid uit slavernij verlost en met de schepen naar hunne
» haardsteden teruggevoerd zijn.

» Onder de vele togten die in het jaar 1848 plaats vonden,
» dient nog vermelding die van Zijner Majesteits stoomschip *Onrust*
» op de Kapoeas-rivier. In de maand December des vorigen
» jaars was Zijner Majesteits schoener *Aruba* reeds dienzelven
» stroom een eind weegs opgevaren, echter niet verder dan Soeka-
» lanting; maar de *Onrust*, voor wie weinig diepte of snel afloo-
» pende stroom geene hinderpalen zijn, bereikte den 18den October
» 1848, na zes dagen tijds, in welke de voornaamste plaatsen
» waren aangedaan, Nanga Boenoet, gelegen in het hart van het
» eiland Borneo, op 50 Duitse mijlen afstands, in eene rechte
» lijn, van de monding der Kapoeas-rivier, of op ongeveer 100
» mijlen, gerekend langs de bogten van dien stroom. Nimmer te
» voren was een oorlogsbodem zoover landwaarts ingedrongen.
» Op het zien van het stoomschip was de bevolking van verbazing
» opgetogen. Het behoeft geen betoog, dat dergelijke kleine stoom-
» vaartuigen het krachtigst middel zijn, om het verkeer met de
» bewoners van het binnenste der groote eilanden levendiger te
» maken, bij hen de beschaving ingang te doen vinden en ons
» gezag aldaar meer en meer te bevestigen.

» In het jaar 1849 had de derde Balische expeditie plaats.
» Sedert het tijdstip dat de vorige expeditie had plaats gehad,
» waren de kusten van Bali steeds door de marine geblokkeerd
» geworden, eene zeer moeilijke dienst voor de zee-officieren en
» schepelingen.

» De voor de derde Balische expeditie bestemde zeemagt bestond
» uit de volgende schepen en vaartuigen:

- » drie fregatten, *de Prins van Oranje, Sambre en de Rijn*;
- » de korvet *Argo*;
- » zeven stoomschepen, *Etna, Hekla, Vesuvius, Phoenix, Borneo,*
- » *Samarang en Onrust*;
- » zes schoenerbrikken, *Dolfijn, Banda, Banka, Saparoea, Ambon*
- » en *Circe*;

» 14 Nederlandsche koopvaardij-schepen en 8 kustvaarders,
» dienstdoende als transportschepen, benevens een dozijn kruis-
» booten en een aantal prauwen-majang.

» De vice-admiraal *Machielsen* had het bevel over deze schepen
» zelf op zich genomen en zijne vlag op het fregat *Prins van*
» *Oranje* geheschen.

» De *Etna* was ter bijzondere beschikking van den generaal-
» majoor *Michiels*, opperbevelhebber der expeditie, gesteld.

» Het inschepen der troepen had plaats den 15den Maart te
» Batavia, den 20sten Maart te Samarang en den 25sten Maart
» te Soerabaja.

» Den 31sten Maart de oorlogsschepen reeds voor Beliling zijnde,
» doch de troepen daar nog niet alle aangekomen zijnde, werd op
» verzoek van den generaal-majoor *Michiels* eene divisie van 178
» mariniers van Zr. Ms. schepen *Prins van Oranje, Sambre, Argo*
» en *Hekla* aan den wal gedebarqueerd, welke magt onmiddellijk
» naar Singa Radja oprukte en zonder tegenstand te ondervinden
» van die plaats bezit nam.

» De geheele expeditie intusschen bijeenverzameld zijnde, keerden
» de mariniers naar boord terug en verzeilde het eskader naar de
» reede van Timor Sangsiet.

» Hier werden den 15den April 120 mariniers gedebarqueerd,
» tot bezetting van Sangsiet Passier of Sangsiet Locar, ten einde
» aldaar post te houden en de magazijnen te dekken. Dienzelven
» dag rukten de troepen naar Djagaraga op, welke plaats den
» 16den April werd ingenomen.

» Er werd nu een marine-landings-bataillon geformeerd, 600 kop-
» pen sterk, waarvan het bevel werd gegeven aan den kapitein
» ter zee *Bouricius*, en dat ter beschikking van den opperbevel-
» hebber der expeditie werd gesteld, om met de landmagt aan de
» volgende krijgsvieringen deel te nemen.

» In de eerste dagen van Mei besloten zijnde de krijgsoperaties
» tegen Kloukong en Karang Assam te beginnen, vertrok den
» 9den dier maand de geheele scheepsmagt, met uitzondering van
» eenige schoeners en een paar stoomschepen naar de Laboean-
» Amok-baai, alwaar zij den 12den geankerd lag.

» De landing alhier vond geen tegenstand en van Padang Cove
» werd ook bezit genomen.

» De hulptroupen van Lombok werden door de stoomschepen
» afgehaald, en deze 4000 mannen ontscheepten den 19den te
» Laboean Amok, en trokken den volgenden dag op naar Oedjong.

» Op verzoek van den generaal-majoor bevelhebber stevenden de
» schepen met de troepen nu naar Oedjong, alwaar aangekomen,
» dadelijk de noodige landingen werden bewerkstelligd. Toen men
» echter berigt ontving dat de radja van Karang Assam en de
» goestie djilantiek voortvlugtig waren, keerden de troepen naar
» hunne bodems terug.

» Den 21sten Mei konde men het Rijk van Karang Assam als
» ten onder gebragt beschouwen en zouden de operaties tegen
» Kloukong eenen aanvang nemen.

» De troepen, versterkt door het marine-bataillon, kregen nu
» last om naar Kasoemba op te rukken. Dit geschiedde, en men
» vond eenen hevigen tegenstand bij den tempel Soengie Rawas
» genaamd. De wanhopige tegenstand der Balinezen was echter
» niet tegen den moed en de volharding onzer troepen bestand,
» die, den vijand voor zich uitdrijvende, Kasoemba na een hevige
» gevecht overmeesterden.

» Bij eenen daarop gevolgden nachtelijken aanval, waarbij het
» marine-bataillon geene onbelangrijke diensten had bewezen,
» sneuvelde de generaal-majoor *Michiels*. Het bezet houden van
» Kasoemba van geen dadelijk belang geoordeeld wordende, keerden
» de troepen naar Padang Cove terug.

» Den 27sten Mei vertrok de *Etna*, aan boord hebbende het lijk
» van den generaal-majoor bevelhebber, naar Batavia. Den 12den
» Junij kwam genoemd stoomschip terug, met zich voerende Zijne
» Hoogheid den Hertog van Saksen-Weimar, die het bevel der
» expeditie op zich nam.

» Nadat er nu verschillende bijeenkomsten met de vorsten van
» Bali hadden plaats gehad en zij allen in volkomen onderwerping
» waren gekomen, kon men het doel der expeditie als bereikt be-
» schouwen en werden, na het sluiten der tractaten, de troepen
» achtereenvolgens weder ingescheept, en naar Java teruggevoerd.

» Den 25sten Junij was de geheele zeemagt weder op Java aan-
» gekomen. De verrigtingen van het eskader bij de derde Balische
» expeditie, zijn zeer belangrijk geweest. Zij hebben voortdurend
» activiteit, zorg en inspanning gevorderd. Door het spoedig en
» geregeld ont- en inschepen der troepen is men in staat geweest,
» gelijktijdige en verschillende strijdkrachten te ontwikkelen en aan
» te wenden. Moeijelijke en aanhoudende diensten zijn door de
» bevelhebbers der 7 stoomschepen verrigt, in het slepen der zwaar
» geladene schepen. Het bekruisen der kusten en het weren van
» den smokkelhandel in opium vereischten ook veel oplettenheid,
» en hebben tevens de stoomschepen tusschen Badong, Padang
» Cove en Kasoemba grootse diensten bewezen, door den vijand
» met schroot en grenaten te verdrijven, ten einde eenen vrijen
» en ongehinderden togt der voorwaartsrukkende troepen naar
» Kasoemba te verzekeren.

» Onder de veelvuldige andere verrigtingen en reizen van Z. M.
» zeemagt gedurende het jaar 1849, verdienen de volgende eene
» speciale vermelding.

» In het begin van genoemd jaar, nog vóór den aanvang der
» Balische expeditie, zijn de noordelijke Nederlandsche havens der
» Westkust van Sumatra door den generaal-majoor gouverneur
» van de bezittingen op die kust, aan boord van Zr. Ms. stoom-
» schip *Etna* bezocht geworden. Ten gevolge van zekere spanning,
» die te Singkel, Troemon, Nias en andere noordelijke plaatsen
» heerschte, is dat jaar meer zeemagt dan gewoonlijk naar die
» kust gedirigeerd. De oorlogsschepen hebben herhaaldelijk de
» bedreigde punten bezocht, en het is welligt aan het vertoon van
» deze magt toe te schrijven, dat het tot geene dadelijkheden ge-
» komen is.

» Zr. Ms. brik *Pylades*, onder bevel van den luitenant ter zee
» *de Ruijter de Wildt*, deed in de maanden Maart tot Junij eenen
» belangrijken togt in het zuidelijk gedeelte van den Molukschen
» archipel, gedurende welken Banda, de Goram-, Arve-, Key- en
» Tenimber-eilanden zijn bezocht geworden.

» Zr. Ms. brik *de Zwaluw* deed, in April 1849, met den resident
» van Ternate, eenen togt naar Makian om een gedeelte der be-
» volking onder het wettig gezag terug te brengen, waartegen het
» zich verzet had. Daar men niet slaagde om door onderhande-
» lingen de zaak tot een gewenscht einde te brengen, en men de
» overtuiging had, dat door vijandelijkheden het doel toen evenmin
» konde bereikt worden, verliet *de Zwaluw* die plaats. In het
» begin des volgenden jaars evenwel is met dezelfde brik, verge-
» zeld van een kleiner vaartuig, eene tweede kleine expeditie naar
» Makian gezonden, en is toen de weerspannige bevolking in
» onderwerping gekomen, en de rust hersteld geworden.

» Ten gevolge van uitgebarsten onlusten in de binnenlanden van
» Palembang, vertrok Zr. Ms. korvet *Boreas* in Mei naar Palembang.
» Een gedeelte van het garnizoen naar binnen 's lands
» moettende oprukken, werden de te Palembang overblijvende
» militairen door eenige mariniers van genoemde korvet versterkt,
» ten einde de garnizoensdiensten waar te nemen. De onlusten
» hebben eenige maanden later het zenden eener expeditie noodig
» gemaakt, en zijn Zr. Ms. stoomschepen *Hekla, Phoenix, Etna*

» en Samarang toen voor het overbrengen der troepen benuttigd
» geworden.

» De belangrijke uitbreiding des handels in Californie en ter
» Westkust van Amerika was oorzaak, dat Zr. Ms. brik *Koerrier*,
» onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee van *Braam Houck-*
» *geest*, van Batavia derwaarts werd gezonden, om daar de
» Nederlandsche vlag te vertoonen, en zoo noodig bescherming
» aan onzen handel te verleenen. Genoemd oorlogsvaartuig, den
» 5den Augustus 1849 van Batavia vertrokken, heeft China aan-
» gedaan, over den Stillen Oceaan zijne reis naar Californie ver-
» volgd en is vervolgens, over Valparaiso en rond Kaap Hoorn,
» naar Nederland gestevend, alwaar het behouden is aangekomen.
» Van de overige togten gedurende 1849 wordt alleen nog aan-
» gestipt die in het laatst des jaars van Zr. Ms. fregat *Sambre* en
» korvet *Argo* naar de baai van Boni, ten einde klem bij te zetten
» aan de destijds gevoerd wordende onderhandelingen met eenige
» vorsten van Celebes, en de expeditie van Zr. Ms. korvet *Arjo*
» en het stoomschip *Hekla* in December van dat jaar, naar Kalatoca,
» alwaar men een roovers-etablisement dacht te zullen aantreffen,
» doch geene roovers aanwezig vond.”

§ 3. *Gouvernements-schoeners en kruisbooten.*

Deze vaartuigen, te zamen vroeger de *civile marine* genaamd,
dienen hoofdzakelijk tot wering van zeeroof en sluikhandel, tot
vervoer van personen, goederen en gelden (in het laatste geval met
militair geleide), tot verleening van hulp aan schepen in zee-
gevaar, en tot bewaking van minbeduidende posten. De schoeners
kunnen ook gebezigd worden bij grootere expeditien en tot bewa-
king van belangrijke posten, doch dan steeds vereenigd met een
gedeelte van het Nederlandsche eskader, of na versterking van de
bemanning uit de land- en zeemagt.

Zij staan onder het algemeen beheer van een chef, die regt-
streeks ondergeschikt is aan den Gouverneur-Generaal, doch met
dezen correspondeert door tusschenkomst van den kommandant
der zeemagt, ten einde deze steeds met het voorvallende omtrent
dit gedeelte der zeemagt bekend zij en er zijn gevoelen over geven
kunne.

Zoolang een vaartuig van deze flotille aan de kust van eenig
gewest gestationneerd is, staat het onder het onmiddellijk beheer
van het plaatselijk bestuur. Is echter een bodem van het Neder-
landsche eskader aan dezelfde kust gestationneerd, dan moet het
bepalen van expeditien, wanneer zich daartoe aanleiding opdoet,
geschieden in overleg met den kommandant van dien bodem.

Bij het te zamen bezigen van gouvernementen-schoeners en kruis-
booten met schepen van het Nedeelandsch eskader, heeft de kom-
mandant van de laatste het opperbevel.

§ 4. *Administratie.*

Ondergeschikt aan den kommandant van Zr. Ms. zeemagt in
Oost-Indie en inspecteur der marine, heeft een *hoofd-administrateur*
der marine het beheer over de zuiver administrative zaken.

Met opzigt tot de gouvernementen-schoeners en kruisbooten worden
de zuiver administrative zaken gedeeltelijk behandeld door den chef
dier vaartuigen en gedeeltelijk door den hoofd-administrateur.

§ 5. *Inrigtingen tot de zeemagt betrekkelijk.*

a. *Commissie voor de zeekaarten.*

Te Batavia is eene commissie, voorgezeten door den komman-
dant van Zr. Ms. zeemagt in Oost-Indie en inspecteur der marine,
belast met het verbeteren der Indische zeekaarten, het openbaar
maken van die verbeteringen, het verstrekken van gepubliceerde
kaarten en het geven van zeevaartkundige inlichtingen omtrent
den Indischen Archipel. Zij heet: *Commissie tot verbetering der*
Indische zeekaarten, en heeft, behalve den voorzitter, twee leden
en eenen secretaris, die tevens het beheer voert over het depôt van
zeekaarten, boeken, enz.

Nopens de hydrographische werkzaamheden van 1845 tot 1849
heeft de kommandant van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie
het volgende gerapporteerd:

» Meestal, wanneer de omstandigheden zulks maar eenigzins
» toelieten, is een oorlogsvaartuig, met vrijstelling van alle andere
» diensten, opzettelijk tot het doen van hydrographische opnemingen
» gen gebezigd geworden. Zoo werden achtereenvolgens Zijner
» Majesteits schoener *Circe* en *Anadyomene* tot de opname in Straat
» Madura gebezigd; Zijner Majesteits schoener *Aruba* tot die in
» Straat Macassar enz.

» Doch ook de officieren van meest alle andere oorlogsschepen
» hebben telkens op hunne togten van de gelegenheid, als die zich
» aanbood, gebruik gemaakt, om door opnemingen van kusten,
» vaarwaters, baaijen en reeden de hydrographische kennis van
» den Oost-Indischen Archipel te verrijken en op die wijze bij te
» dragen tot de vermeerdering van de veiligheid van de scheep-
» vaart en de uitbreiding des handels in dit gedeelte der wereld.

» Het zoude te ver leiden een geregeld verhaal te geven van
» alle hydrographische werkzaamheden, die in opgepomde jaren
» plaats hadden, en men zal zich dus bepalen met hieronder slechts
» de voornaamste daarvan te noemen.

» Onder de opnemingen verdient eene eerste plaats die van de
» vaarwaters naar Soerabaija door den luitenant ter zee *M. H.*
» *Jansen*. In 1843 aangevangen en gestaakt, werd zij in 1846
» weder vervolgd en voleindigd. Men heeft aan die opname de
» ontdekking van twee nieuwe vaarwaters te danken, een om de
» Noord, over de zoogenaamde Zeebank, en het ander, het Jan-
» sens vaarwater, om de Oost, waardoor thans schepen van grooten
» diepgang te Soerabaija kunnen komen, dat sedert jaren niet
» meer mogelijk was. De oude vaarwaters zijn thans geheel in
» onbruik geraakt, terwijl de nieuwe met zorg zijn bekakend en
» beschreven geworden, en er loodsen zijn aangesteld om de sche-
» pen daardoor naar binnen te brengen.

» Onder de andere opnemingen komen vooral in aanmerking:
» die van Straat Madura, welke thans nagenoeg voltooid is;
» die van de reede en vaarwaters naar Macassar, met den vroeger
» onbekenden Spermondes Archipel, en waarbij in 1847 de luite-
» nant ter zee van *Gogh* en later de luitenant ter zee *Modderman*
» werkzaam waren;

» de opname van het zeegeat van Tjilatjap, door den luitenant
» ter zee *Groll* in 1847, met de later gevolgde bebakening van
» dat vaarwater door genoemden zee-officier;

» de opname der Lampongbaai door den luitenant ter zee *Bloys*
» van *Treslong Pruis*;

» de eilanden beoosten Bintang door den luitenant ter zee
» *Jansen* in 1845, en die van de noordkust van Battam door den
» luitenant ter zee *Boom*, in 1846; de reede en baai van Sama-
» rang door laatstgenoemde in 1848;

» opname der baai van Palos en andere ankerplaatsen langs de
» westkust van Celebes, door de officieren van Zr. Ms. stoomschip
» *Vesuvius*, in 1847;

» verschillende opnemingen van baaijen en ankerplaatsen op de
» kusten van Bali, in de Molukken, op de eilanden oostwaarts
» van Java, ter westkust van Sumatra, enz., enz.

» Onder de voornaamste zeekaarten en beschrijvingen die het
» licht zagen, noeme men:

» de kaart van de straten van Banka en Gaspar met bijbehoor-
» renden zeemansgids, door den luitenant ter zee *Smits*;

» de kaart van de eilanden beoosten Java, door denzelfden zee-
» officier, en waarbij hij ook eenen gids in de Hollandsche en
» Engelsche talen uitgaf;

» de kaart der Moluksche eilanden, door den luitenant ter zee
» *Gregory*;

» verbeterde uitgaven van de kaarten en den gids van Java,
» zoomede van die van Riouw en Linga, door den luitenant ter
» zee *Melville van Carnbee*;

» een groot aantal kleinere kaarten, plans en schetsen van de
» verschillende opnemingen, die hierboven reeds vermeld wer-
» den enz.”

Aan de verslagen der commissie worden nog de volgende bij-
zonderheden ontleend. Alle vreemde natien, zonder uitsluiting,
bezigen de Nederlandsche kaarten van den Indischen archipel, en
de assuradeurs te Singapore vorderen, dat de verzeerde schepen
voorzien zijn van de Nederlandsche kaarten en beschrijvingen dezer
vaarwaters.

Bij het depôt te Batavia zijn verkocht:

	1848.	1849.
Engelsche kaarten voor	f 138	f 104
Nederlandsche kaarten voor	2423	4471
Voorts zijn verstrekt voor Nederlandsche en vreemde oorlogsbodems:		
Engelsche kaarten voor	13	233
Nederlandsche kaarten voor	685	943

b. *Haven-departementen, werven, pakhuizen.*

Alleen te Batavia, Samarang en Soerabaija bestaan haven-
departementen, die onder dit hoofd kunnen gebragt worden. Op
andere plaatsen zijn wel havenmeesters, maar met louter eivile
bemoeyissen belast.

De havenmeesters te Batavia en te Samarang zijn tevens equi-
pagiemeesters.

Als zoodanig heeft de eerste de superintendtie over het mari-
tiem etablisement op het eiland Onrust, eene inrigting tot herstel-
ling van schepen van allerlei grootte, welke onder hem beheerd
wordt door eenen directeur, met eenen administrateur en verder
personeel.

Te Samarang is geene inrigting van dien aard.

Te Soerabaija zijn de posten van havenmeester en equipagie-
meester niet vereenigd. De laatste wordt bekleed door den directeur
van het marine-etablisement te Soerabaija. Dit etablisement bevat

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

al hetgeen daar van gouvernementwege ter voorziening in marine-behoefte is daargesteld.

Aan den haven- en equipagiemeester te Batavia is een onderhavenmeester toegevoegd.

Te Batavia en te Soerabaja zijn voor de zeemagt afzonderlijke pakhuizen, onder marine-pakhuismeesters.

Wijders is onder het beheer van den kommandant der marine gesteld een stoombaggervaartruig, dienende tot het uitdiepen van havens, kanalen, enz.

Maritiem etablissement op het eiland Onrust.

Met het doel dat op het eiland Onrust schepen van allerlei charter alle herstellingen en vernieuwingen zouden kunnen ondergaan aan de benedendeelen, welke tot dat einde geheel boven water dienen te worden opgeheven, heeft men in 1848 een reeds vroeger beraamd plan weder opgevat, om aldaar een droog dok aan te leggen.

Verschillende omstandigheden hebben de uitvoering van dat werk vertraagd. Behalve in de eerste maanden, werd in het jaar 1849 aan het werk nagenoeg niets gedaan. De pomp voor het ledig houden van den sluisput vereischte herhaaldelijk herstellingen en scheen onvoldoende voor het oogmerk; het opstellen van eene andere pomp verslond veel tijd; overigens worstelde men met gebrek aan volk, waartoe ziekten het hare bijdroegen.

In het laatst van het jaar was men op maatregelen bedacht om verdere belemmeringen te verhoeden.

Ten gevolge van een aantal elkander snel opvolgende sterfgevallen, te meer in het oog loopende, omdat zij het etablissement schier geheel van besturende personeel ontblootten, werd het oude vraagstuk betreffende de ongezondheid van Onrust in 1849 aan vernieuwde aandacht opgedragen.

Daar deze quaestie in een naauw verband staat met het voormelde ontwerp tot uitbreiding van het etablissement, verdient het deswege verhandelde hier beknopte vermelding.

Het verslag over 1849 van den officier van gezondheid *W. L. van Ark*, geschreven nadat hij vier jaren met de geneeskundige dienst op het etablissement belast geweest was, bevat daaromtrent veel merkwaardigs.

Hij schaarft zich aan de zijde van hen, die de oorzaak van den dikwerf wederkeerenden ongunstigen gezondheidstoestand op Onrust toeschrijven aan de moerasdampen van de omliggende Javasche kust. Tot dat gevoelen geraakt hij theoretisch door eene beschouwing der bestanddeelen van den bodem van Onrust, welke goed bekend zijn geworden na de diepe boringen aldaar in den laatsten tijd, en practisch door statistieke aantekeningen van vroegere jaren en door zijne eigene rijke ervaring.

De bodem van Onrust, zoo ver hij onderzocht is, bestaat uit koraal, meest met zand, op zekere diepte echter ook met blaauwe klei vermengd, welke lager weder door zand vervangen wordt.

De klei, waarop men beweert in Europa vele koortsen waargenomen te hebben, komt op Onrust eerst op 7 ellen beneden den beganen grond voor: naar de meening van den heer *van Ark* te diep om den bij haar onderstelden invloed uit te oefenen. Het koraal moet, zijns inziens, volgens scheikundige ontleding en practische opmerkingen, in ongestoorden staat niet schadelijk zijn, zulks worden door omwerkingen, welke nieuwe chemische verbindingen doen plaats hebben. Zoodanige omwerkingen nu zijn in 1849 geschied bij den aanleg van werken op Onrust, en de oorzaken van ziekten werden toen nog vermeerderd door de opstapeling van eene groote hoeveelheid koraal, van andere eilanden aangevoerd, voor funderingen. Deze massa afgerukt koraal verspreide aanstonds, bij regen, eene onaangename lucht; welke permanent werd nadat men de uitgravingen begon op te vullen en daartoe het koraal dagelijks heide, stampte en verdeelde, waarop dan het immer opwellende grondwater (door steeds gaande gehouden pompen ontlast) en de zonnehitte inwerkten.

„Wanneer wij nu nagaan,“ zoo vervolgt de verslaggever, „dat deze koraalformatie van *dieren* is, en dat zij hun tot woning verstrekt, — dat dezelve verbrijzelende, zich daaruit nog myriaden van levende schepselen ontwikkelen, welke, aan het zonnelicht blootgesteld, sterven, — zoo valt het ons ligt te beseffen, dat ook daaruit eene groote hoeveelheid der gassoorten, der dierlijke stof eigen, en dus ook *ammonia* geboren wordt, welke met het veelvuldig hier aanwezig zijnde water zich vereenigt en, ja, wel bij hoogere warmtegraden in de lucht wordt opgenomen, maar ook, vooral des nachts, wanneer de bovenlucht koeler wordt, onder verdikten vorm, even als andere dampen, laag op de landen blijft zweven en alzoo op het organisme inwerkt. Hoe zouden wij ons anders verklaren de daadzaak dat bij legers soms drie en meer dagen na den verloren slag, wanneer zij eenigermate tot rust gekomen zijn, de ontlastingen tot rotting neigen, de lucht verpest en de neiging tot verrotting zoo spoedig voortgaat? hoe zouden wij ons anders verklaren de daadzaak,

„dat gezonde equipagien, die slechts weinige dagen, ja zelfs een nacht hier vertoeft hebben en gezond het etablissement verlieten, na verloop van slechts weinige dagen bijna allen door tusschenpoozende koortsen werden aangetast: zoo als zulks bij de Nederlandsche koopvaardijsschepen *Eugenie* en *Watergeus* en Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius* heeft plaats gehad.

„Ik kan mij hieruit ook best verklaren, waarom in gewone tijden de invloed minder, ja zelfs weinig merkbaar is. Herinneren wij ons slechts, dat bij de uitgraving van het drooge dok, de daaruit gehaalde grond onmiddellijk naar het zeestrand en van lieverlede door den aanslag der zee weggevoerd wordt; 's avonds liep de put vol water en geene ontwikkeling had plaats. Slaan wij het oog op de gehouden registers van dien tijd, dan zullen wij zien, dat noch de werklieden, noch de inwoners, eenen bijzonderen invloed daarvan ondervonden hebben. Maar worden deze stoffen in groote massa's binnen den bewoonden kring opgehoopt en door verbrijzeling meer aan ontleding onderworpen, dan lijdt het geen twijfel of het zal nadeelig op den gezondheidstoestand der omliggende bewoners werken en boosaardige koortsen zullen er het gevolg van zijn.

„Slaan wij nu verder het oog op de tabel van het verschil van ziekental in de beide semesters (*), bepaaldelijk op het jaar 1849, en nemen wij in aanmerking, dat eerst ongeveer in Junij met die uitgravingen en aanvoer van koraal begonnen is, en dat na dien tijd het cijfer zulk een overgroot verschil met het 1ste semester oplevert, zoo geloof ik, dat wel het meerendeel mijne meening zal toegedaan zijn, dat de ongelukkige toestand, waarin dit etablissement toen gedompeld werd, en waarvan de overblijfselen zich nu nog doen gevoelen, nergens anders dan daaraan is te danken.”

Derhalve moet de schrikverwekkende menigvuldigheid der ziekten op Onrust in 1849, naar het gevoelen van eenen kundigen geneesheer, gegrond op aandachtige waarnemingen, gedurende eene practijk van vier jaren, op de plaats, niet geweten worden aan omstandigheden der plaats zelve eigen, maar aan oorzaken van tijdelijken aard.

Wat de zoogenaamde *bestendige* oorzaken van ziekten op Onrust betreft, namelijk het overwaaijen der miasmen van Java's moerassen: het spreekt van zelf, dat deze niet bij uitsluiting op Onrust werkt, maar ook op alle andere plaatsen, naar welke de miasmen heendrijven (bijv. Batavia). Even als op die andere plaatsen kan men zich op Onrust tegen den schadelijken invloed dier dampen wapenen, en de voorbehoedingsmiddelen door den toenmaligen schout-bij-nacht *van den Bosch*, als kommandant van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie, inspecteur der Marine, aan de bemanning van Zijner Majesteits oorlogsschepen, bij verrigtingen op Onrust voorgeschreven, hadden dan ook in 1846 tot 1848 goede resultaten opgeleverd. Het bleek dat men zijne voorschriften later eenigzins heeft verwaarloosd, en daaraan moge weder gedeeltelijk de groote sterfte van 1849 geweten worden.

Zulks neemt intusschen niet weg, dat het wenschelijk zou zijn, een middel uit te vinden om de moerassen aan de Javasche kust op te ruimen, of wel althans minder schadelijk te maken.

De tegenwoordige directeur der genie vermeent, dat het eerste

(*) JAREN.	Iste SEMESTER.		2de SEMESTER.	
	Zieken.	Overleden.	Zieken.	Overleden.
1836	264	0	305	0
1837	280	2	247	2
1838	241	0	308	2
1839	220	2	322	2
1840	172	0	149	2
1841	170	2	243	3
1842	302	0	365	5
	1649	6	1939	16
1846	309	18	527	23
1847	626	36	637	16
1848	478	9	496	17
1849	497	27	1041	78
	1910	90	2701	134

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

geschieden kan, hetzij door de moerassen onder water te zetten, mits dit in beweging gehouden kunne worden (in natte rijstvelden is het verblijf altoos zeer gezond bevonden), hetzij door de moerassen uit te malen. Beide maatregelen zouden, volgens hem, geene groote geldelijke opofferingen vereischen. Hij voegt er echter bij, het terrein niet te hebben onderzocht.

Doch de tegenwoordige hoofd-ingenieur van den waterstaat en 's lands gebouwen, onderwerpelijk de betrokkene autoriteit, maakt, na verklaard te hebben, zich met het eerste dezer denkbeelden, maar niet met het andere te vereenigen, de gegronde opmerking, dat, daar de geheele streek van Ontong Djawa, waar de moerassen zijn, aan particulieren toebehoort, het doel slechts bereikt kan worden door de onderhandelingen met de eigenaren, en verzekert uit dien hoofde sedert ettelijke jaren zich beijverd te hebben, dezen het nut van de zaak aan te toonen. Op deze wijze is het hem, naar zijne bewering, gelukt, reeds vele verbeteringen tot stand te brengen, en zullen meer verbeteringen ingevoerd worden.

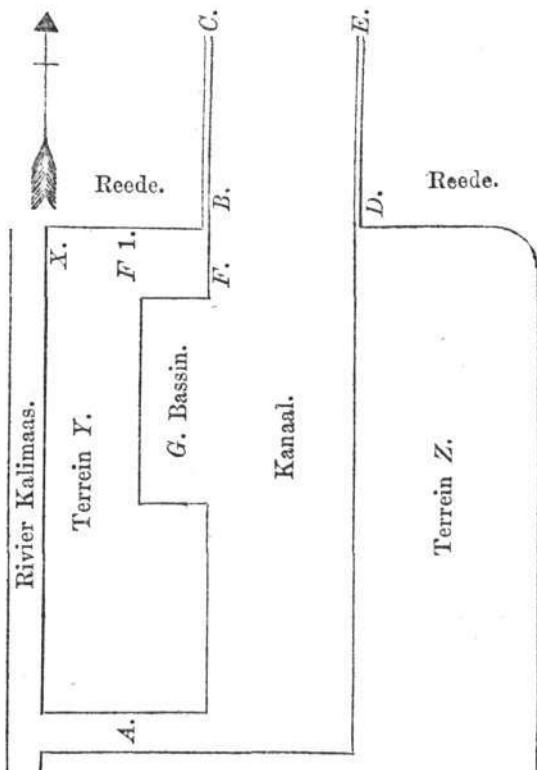
Na dit bericht is het best, verdere ondervinding af te wachten, alvorens te besluiten tot maatregelen, welke geldelijke gevolgen, ofschoon bij de bovenbedoelde globale raming ondersteld onaanzienlijk te zullen zijn, deze berekening zouden kunnen logenstraffen, en welke overigens aan onderzoek en uitvoering welligt evenveel tijd zouden vorderen, als de langzame verbeteringen door het eigenbelang der landeigenaren voorgeschreven.

Nog wordt aangeteekend, dat men meer en meer eene verandering in de gedaante van het eiland Onrust bespeurt. Het terrein neemt aan de noord- (N. W. N. en N. O.) zijde belangrijk af en aan de zuidzijde toe.

Maritiem etablissement te Soerabaja.

Het oude maritime etablissement te Soerabaja was ten eene male ontoereikend. Geen verschil van gevoelen kon er ontstaan omtrent de hooge noodzakelijkheid der vestiging van eene militaire haven, in den volsten zin des woords dien naam verdienende, op dat punt, van alle in Java's oostelijk deel het geschiktste en belangrijkste.

Het oude etablissement werd alleen nog genaakbaar bevonden voor bodems die niet meer dan zes voet diepgingen. Na de meest zorgvuldige overwegingen was men het eens omtrent een ontwerp waarvan het niet moeilijk zal zijn zich een denkbeeld te vormen, wanneer men de volgende beschrijving vergelijkt met de onderstaande ruwe schets:

Aan den regter oever van de Kalimaas (de rivier die door Soerabaja stroomt), daar waar de zeehoofden uitloopen, is een terrein, aan welks uiteinde nog in 1846 het (sedert geraseerde) fortje of batterijtje Kalimaas lag (op de plaats X van de schets).

In dit terrein wordt, evenwijdig met de Kalimaas, een breed en diep kanaal gegraven, hetwelk zuidelijk door een dwarskanaaltje A, met de Kalimaas in verbinding zal gebragt worden.

Aan de noordelijkste uiteinden van dit kanaal worden zeehoofden B, C, D en E aangelegd tot in diep water.

Nadat het kanaal binnen de zeehoofden gevorderd, en een eind-

weegs het terrein langs gegaan is, wordt het bij F binnenwaarts op de westelijke terrein-helft Y uitgebreid, om daar eene regthoekigen inham te vormen en daarna bij G zijne gewone breedte weder aan te nemen. In dien inham, dat bassin, werd besloten, na voltooiing, een drijvend dok te plaatsen, hetwelk noodig geoordeeld is ter voorziening, op eene groote schaal, in de behoeften van het zeewezen in den oosthoek van Java, vermits hier dit ligchaam, 't welk op de open reede, wegens de felle winden en stroomen, en den grooten golfslag onder zekere omstandigheden in Straat Madura, aan veel gevaar zou bloot staan, veilig zal zijn en gemakkelijk te gebruiken.

Het terrein, 't welk door het bedoelde kanaal in twee lange strooken Y en Z verdeeld wordt, werd bestemd voor den bouw:

1°. van het drijvend dok (zuidelijk van X) dat daar eene geschikte plaats zou vinden om te water gelaten te worden;

2°. van al wat verder vereischt wordt voor eene goede marine-werf: kant- en sleephellingen, steenkolen- en andere pakhuizen, woningen voor officieren en schepelingen enz.; welke inrigtingen dus alle te genaken zullen zijn door de schepen, daar deze aan beide oevers van het kanaal kunnen aanleggen.

Wat van deze werken op ultimo 1848 onderhanden was, zal blijken uit het volgende.

a. Met het drijvend dok is men in den aanvang niet voorspoedig geweest. Eene der drie ladingen hout, voor het werk uit Nederland gezonden, ging verloren door het stranden van het schip, dat ze in had, en het behouden aangekomen dennen- en nervalhout bleek voor het doel ongeschikt. Het dengdzame djatti werd dus in de plaats gesteld. Op ultimo 1848 was de bouw zoo ver gereed, dat men, in betrekkelijk korten tijd, dit hoogst noodzakelijk werktuig dacht te kunnen aanwenden.

b. Het kanaal, welks zeehoofden gereed waren, en het bassin, werden ten meesten ijver uitgediept. Maar de daartoe gezegde stoombaggermolen, die slechte 16 voet diep schept, voldeed niet geheel aan de behoefte. En bovendien leed het werk veel vertraging door gedurige aanzandingen. Het vorderde dus langzaam. Evenwel was in het voorste (noordelijk) gedeelte van het kanaal eene geul van 15 voet bij hoog water en in het bassin bij hoog water 11 en laagst water 4 voet, namelijk in dat gedeelte van het bassin, waar de uitdieping zich bijzonder bepaalde, ten einde althans voorloopig eene plaats voor het drijvend dok te hebben. Er was eigenlijk alzoo een kleiner bassin in het bassin, en wel aan den hoek F op de schets.

c. Ten einde de ketels uit de stoomschepen te kunnen ligten, werd een groote zoogenaamde bok vervaardigd bij den constructie-winkel. Deze bok zou opgesteld worden aan de zijde F. F 1 van het bassin.

d. Om de stoomketels, welke herstelling behoeven, naar en van den constructie-winkel te vervoeren, waar eene ketelmakerij is, was magtiging verleend tot contractering met particuliere scheepsbouwmeesters voor de levering van eene ketelpont.

e. Eindelijk was gelast een begin te maken met den bouw van vier pakhuizen op de terreinhelft Z, aan het noordelijk gedeelte.

In verband met het ontwerp van een groot maritiem etablissement te Soerabaja, waren onderzoekingen bevolen ten aanzien van de vereischte maatregelen tot verbetering van het vaarwater, opdat de genaakbaarheid van dit etablissement voor de groote schepen verzekerd zoude zijn.

Die onderzoekingen hebben uitkomsten geleverd, de verwachting overtreffende. Het is den luitenant-ter-zee der 2de klasse M. H. Jansen, door eenen officier en eenen adelborst benevens eenige schepelingen bijgestaan, gelukt, twee vaarwaters te vinden, beide beter dan dat, 't welk gewoonlijk door de schepen gebezigd werd. Het eene, westelijk, liep over de zeebank en had bij de ontdekking 10 voet diepte bij den laagsten waterstand en bij hoog water 17 voet. Het andere, oostelijk, had bij het laagste water 13 voet, zijnde 1 voet meer dan de uitsluitend gebezigde trechters, en bij hoog water meer dan 18 voet, met vele meer beduidende voordeelen van wind en stroom.

Zelfs oorlogsfregatten derhalve konden het etablissement voortaan gemakkelijk bereiken.

Onmiddellijk zijn maatregelen genomen om deze nieuwe vaarwaters, die trouwens dadelijk door koopvaarders boven het vorige verkozen werden, te doen betonnen, bebaken en van hindernissen te doen bevrijden.

Het drijvend dok werd in 1849 voltooid, waardoor in eene der voornaamste behoeften van het zeewezen is voorzien. Op den 7den October van dat jaar is het in werking gebragt door er Zr. Ms. stoomschip *Samarang* in op te nemen; daarna volgde Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius*, de stoombaggermolen en de gouvernements-schoener *Niobe*. Al deze vaartuigen werden nog vóór het einde van 1849 hersteld en dus aanstonds aan de dienst teruggegeven. Ware het dok niet daar geweest, zouden zij welligt — aan voortdurend verderf ten prooi, zonder middelen om het tegen te gaan — ten eene male afgeschreven moeten zijn.

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Het drijvend dok is geplaatst aan de lijn, welke uit F 1 op de schets evenwijdig met de Kalimaas loopt. Het staat met de smalste zijde naar die lijn, dus den wal (het terrein Y), en is daarmede door eene loopbrug verbonden.

In 1849 is ook een reglement op het dok vastgesteld, te vinden in het *Indisch Staatsblad* van 1850 n°. 5.

Uit het aangeteekende blijkt, dat het kanaal en het bassin in de laatste drie maanden van 1849 genoegzame diepte hadden tot het toelaten en dokken van een stoomschip als de *Vesuvius*, en tevens welke beteekenis aan dit resultaat gehecht mag worden.

In November 1849 is nog, ten aanzien van het groote maritime etablissement te Soerabaja, besloten om over te gaan tot den aanbouw, op het terrein, tusschen het bassin en de Kalimaas, nadat dit ter behoorlijke hoogte gebragt zal zijn, van al hetgeen aan loodsen, hellingen, smederij enz. benoodigd is, ten einde de tot het werk van scheepsconstructien betrekkelijke inrigtingen van de werf binnen de stad Soerabaja naar de nieuwe haven over te brengen, derwijze dat de scheepstimmerwerf binnen de stad geheel zal worden opgeheven; en dat, zoodra die loodsen enz. gereed zullen zijn, de localen en terreinen der oude werf zullen strekken tot berging van producten, als anderzins.

III. STELSEL VAN VERDEDIGING.

Wanneer Java vijandelijk wordt aangevallen, moet de Gouverneur-Generaal zorgen, dat het tot het uiterste verdedigd worde.

In geen geval mag tot eene capitulatie worden overgegaan, zoolang niet het laatste gedeelte der krijgsmagt is ingesloten en gebrek aan levensmiddelen of ammunitie de verdere verdediging onmogelijk maakt.

Zijn alle middelen van defensie uitgeput, zoodat de Gouverneur-Generaal verneemt tot eene capitulatie te moeten overgaan, dan brengt hij de zaak, na de bedenkingen van in krijgsraad vereenigde bevoegde officieren te hebben vernomen, in den Raad van Indie.

Bijaldien, zoowel de meerderheid van den Raad van Indie, als die van den krijgsraad, van oordeel is, dat geene capitulatie behoort gesloten te worden, is de Gouverneur-Generaal gehouden zich aan die beslissing te onderwerpen.

Deze regel van verdediging tot het uiterste geldt ook elke buiten Java gelegene bezitting, welke voor verdediging vatbaar is.

Het algemeen plan van verdediging is door den Koning voorgeschreven. Behoudens dat plan is de kommandant van het Indische leger verplicht, al hetgeen voor de verdediging gevorderd wordt te onderzoeken en voor te dragen. Hij is voor die voordragten en voor alle verzuim deswege verantwoordelijk.

De verplichtingen van den kommandant der zeemagt zijn, ten aanzien der verdediging, alle dezulke, welke voortvloeijen uit zijne ondergeschiktheid aan den Gouverneur-Generaal en uit de aanbeveling tot betrachtning van de noodige soldaat- en zeeman-schap.

D. Regtswezen en Politie.

I. BESTANDDEELEN DER WETGEVING.

§ 1. *Algemeene aanduiding.*

De openbare stukken, krachtens welke in Nederlandsch Indie wordt regt gesproken, dus de wet in Nederlandsch Indie, zijn de bepalingen, door den Koning of, in zijnen naam, door den Gouverneur-Generaal vastgesteld, en in Nederlandsch Indie afgekondigd, in den vorm, voorgeschreven bij het reglement op het beleid der regering.

Volgens art. 14 van dat reglement moeten alle openbare stukken: 1°. tot opschrift voeren:

„ Van wege en in naam des Konings.”

2°. aanheffen met:

„ De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie,

„ Den Raad van Nederlandsch Indie gehoord;

„ Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:”

3°. ondertekend zijn door den Gouverneur-Generaal;

4°. gewaarmerkt zijn door den algemeenen secretaris, ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal.

De aldus ingerigte openbare stukken heeten gemeenlijk: *Publicatien*.

§ 2. *Burgerlijk en handelsregt.*

De in Nederlandsch Indie bestaande individuele regten, niet begrepen onder en onafhankelijk van de staatkundige, zijn beschreven in een door den Koning vastgesteld *Burgerlijk Wetboek voor Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij de Indische publicatie van 30 April 1847, — in de door den Koning vastgestelde *Algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij dezelfde publicatie, — en in de *Bepalingen omtrent de invoering van en den overgang tot de nieuwe wetgeving*, vastgesteld krachtens de bijzondere

magtiging des Konings en afgekondigd bij de Indische publicatie van 3 Maart 1848.

Voor zooverre die regten den koophandel betreffen, zijn zij nader beschreven in een door den Koning vastgesteld *Wetboek van Koophandel voor Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij Indische publicatie van 30 April 1847 en in de evengenelde *Algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie en Bepalingen omtrent de invoering van en den overgang tot de nieuwe wetgeving*.

In 1849 zijn in Indie nog afgekondigd:

1°. een *Reglement op het houden van de registers van den burgerlijken stand voor Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen in Nederlandsch Indie* (Staatsblad 1849, n°. 25);

2°. eene publicatie, *aanwijzende de ambtenaren ten wier overstaan geschieden moet de vertooning van het scheepsjournaal en het afleggen van verklaringen*, voorgeschreven bij artt. 379, 380 en 383 van het Wetboek van Koophandel voor Nederlandsch Indie en dezelfde artikelen van het Wetboek van Koophandel in Nederland, voor zooveel plaatsen binnen Nederlandsch Indie betreft (Staatsblad 1849 n°. 23);

3°. *Bepalingen omtrent den wettelijken en bij overeenkomst bedongen interest* (Staatsblad 1849, n°. 63).

In 1849 waren in Indie in overweging:

1°. het toepasselijk verklaren van een gedeelte der Europeesche burgerlijke en handelswetgeving en daarmede in verband staande bepalingen op de inlanders en daarmede gelijkgestelden;

2°. een *Reglement op het beheer van strandvonden in Nederlandsch Indie*, naar aanleiding van artt. 550, 551 en 552 van het Wetboek van Koophandel;

3°. eene nieuwe *Instructie voor de weeskamers*, naar aanleiding van artt. 415, 416, 370, 360 en andere van het Burgerlijk Wetboek;

4°. een *Ontwerp van wet tot regeling van het verband tusschen de Nederlandsche en de Nederlandsch-Indische wetgeving en van de kracht in Nederland toe te kennen aan vonnissen van de Indische regtbanken en omgekeerd*.

§ 3. *Strafregt.*

Er was in 1849 voor Nederlandsch Indie nog geen Wetboek van Strafregt vastgesteld. Aan eene commissie was de zamenstelling daarvan opgedragen.

Intusschen grondt zich het bestaande strafregt:

a. op de algemeene bepalingen, in § 2 genoemd;

b. op de *Bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving, welke eene dadelijke voorziening vereischen*; afgekondigd bij publicatie van 5 Februarij 1848 (*Indisch Staatsblad* n°. 6);

c. op de strafbepalingen, voorkomende in de wetboeken en bepalingen, bij § 2 hierboven genoemd, en in de reglementen en bepalingen, hieronder genoemd bij § 4;

d. op de bepalingen *betrekkelijk de misdrijven begaan ter gelegenheid van faillissement en bij kennelijk onvermogen, mitsgaders bij surseance van betaling in Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij de Indische publicatie van 30 April 1847 (*Indisch Staatsblad* n°. 23);

e. op het Romeinsche regt, het oud-Hollandsche regt, de Bataviache statuten en andere Indische openbare bepalingen van vroegeren en lateren tijd.

De commissie, aan wie de zamenstelling van een Wetboek van Strafregt voor Nederlandsch Indie in 1848 opgedragen is, heeft in 1849 hare taak niet ten einde gebragt.

§ 4. *Regtsvordering.*

a. *Burgerlijk en handelsregt.*

De regtsvordering in burgerlijke en handelszaken geschiedt voor de regters en op de wijze beschreven in:

a. de *Algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie en de bepalingen omtrent de invoering van en den overgang tot de nieuwe wetgeving*, genoemd in § 2;

b. het door den Koning vastgesteld *Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij de Indische publicatie van 30 April 1847 (*Indisch Staatsblad* n°. 23);

c. het *Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke regtspleging en de strafvordering onder de inlanders en daarmede gelijkgestelde personen op Java en Madura*, afgekondigd bij publicatie van 5 April 1848 (*Indisch Staatsblad* n°. 16);

d. het *Reglement op de burgerlijke regtsvordering voor de raden van justitie op Java en het hooggeregtsch Hof van Nederlandsch Indie*, afgekondigd bij publicatie van 8 November 1847 (*Indisch Staatsblad* n°. 52);

e. de *Bijzondere bepalingen ter verzekering der regelmatige werking van de nieuwe wetgeving in de bezittingen buiten Java en Madura*, afgekondigd bij publicatie van 21 Januarij 1848 (*Indisch Staatsblad* n°. 2);

f. de reglementen en verdere beschikkingen omtrent de regts-

vordering in de bezittingen buiten Java en Madura, opgenomen in het Staatsblad van Nederlandsch Indie (welke hierna zullen worden aangehaald bij de beschrijving van de regterlijke magt);

g. de Reglementaire en andere wettelijke bepalingen betreffende het beheer der justitie op de buitenbezittingen in Nederlandsch Indie, voor zoover dezelve niet in het Staatsblad van Nederlandsch Indie zijn opgenomen; bijeenverzameld en uitgegeven door het hooggeregtshof van Nederlandsch Indie, krachtens daartoe verleende autorisatie bij gouvernements-besluit van 5 September 1815, n°. 21; welke verzameling hiernevens wordt gevoegd sub lit. A.

b. Strafrecht.

De strafvordering geschiedt voor de regters en op de wijze welke zijn beschreven, in:

1°. de Algemeene bepalingen van wetgeving voor Nederlandsch Indie, en bepalingen omtrent de invoering van, en den overgang tot de nieuwe wetgeving, bij § 2 genoemd;

2°. de reglementen en bepalingen, vermeld onder b, c, e, f en g van § 4;

3°. het Reglement op de strafvordering voor de raden van justitie op Java en het hooggeregtshof van Nederlandsch Indie; mitsgaders voor de residenten op Java en Madura, regt sprekende in zaken van overtreding tegen Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen, krachtens bijzondere magtiging des Konings, door den Gouverneur-Generaal vastgesteld en afgekondigd bij publicatie van 14 September 1817, en waarop de Koninklijke goedkeuring in 1819 verkregen is.

§ 5. Militaire wetten.

In alle burgerlijke zaken zijn militairen onderworpen aan het bestaand burgerlijk regt.

Een niet militair delict, door hen begaan met andere personen, die voor den burgerlijken regter te regt staan, behoort tot de kennisname van dien regter.

Andere door militairen begane niet-militaire en voorts alle militaire delicten worden gebracht voor militaire regters en gestraft volgens de Nederlandsche militaire wetten.

Ook de Nederlandsche disciplinaire krijgswetten zijn in Indie (met weinig wijzigingen) ingevoerd.

Wanneer er quaestie is, of tegen eenen officier, die, door zijnen rang of door de positie waarin hij zich bevindt, ter eerste instantie voor het hoog militair gerechtshof justitiabel is, eene criminele actie behoort te worden ingesteld, moesten vroeger de stukken over de zaak door tusschenkomst van het militair departement, alleen den advocaat-fiscaal voor de land- en zeemagt worden aangeboden, om consideratiën en adviezen, en na de ontvangst van dat advies, door het militair departement de bevelen van den Gouverneur-Generaal gevraagd worden.

In 1819 werd in die wijze van procederen, als strekkende tot vertraging der rechtsbedeeling, eene verandering gebragt, te dien effeete, dat de kommandant van het leger, als hoofd van het militair departement, beslist, of tegen eenen officier van genoemde categorie eene criminele actie moet worden ingesteld. Er bestaat te minder bezwaar om zoodanige beslissing in den regel aan hem over te laten, daar toch aan den Gouverneur-Generaal steeds de gelegenheid overblijft, om, des geraten oordeelende, in bijzondere gevallen, als opperbevelhebber tusschen beide te treden.

In 1849 is eene ampliatie vastgesteld op art. 57 der provisionele instructie van het hoog militair gerechtshof van Nederlandsch Indie, gearresteerd bij besluit van Commissarissen-Generaal over Nederlandsch Indie, van den 10den Januarij 1819, n°. 7 (*Indisch Staatsblad* n°. 21).

Deze ampliatie is van den volgenden inhoud:

„ Ingeval het misdrijf, hetzij door de volledige bekentenis van den veroordeelde, hetzij van elders, voldoende is bewezen, en de op het misdrijf uitgesprokene straf overeenkomstig is met de wet, maar deze straf buiten verhouding staat met het gepleegde misdrijf, zal het hof, na verhoor van het openbaar ministerie, die straf, zonder verderen vorm van proces, kunnen verminderen, het vonnis van den krijgstraad in zooverre wijzigen, en het alzo gewijzigde vonnis met 's hofs approbatie aan denzelve terugzenden.”

II. ALGEMEENE ONDERSCHIEDING VAN PERSONEN
VOOR DE WET.

De wet in Indie onderscheidt:

1°. *ingezetenen van Nederlandsch Indie*: zijnde alle Nederlansche inwoners van Nederlandsch Indie, voorts alle landzaten of inboorlingen van de eilanden van den Indischen archipel, voor zoover deze tot Nederlandsch Indie behooren; en eindelijk alle personen, onverschillig van welken landaard, die met toestemming der Regering hunne woning binnen Nederlandsch Indie gevestigd hebben;

2°. *Nederlanders* (ook zij die volgens de Nederlandsche wetten als zoodanig zijn te beschouwen), *geene ingezetenen van Nederlandsch Indie zijnde*;

3°. *vreemdelingen*.

Zoolang de wet niet bepaaldelijk het tegendeel vaststelt, is het burgerlijk en handelsregt hetzelfde voor hen, die geene ingezetenen zijn, als voor de ingezetenen van Nederlandsch Indie.

De strafbepalingen tegen misdrijven en overtredingen, mitsgaders de verordeningen van politie, zijn verbindend voor allen, die zich in Nederlandsch Indie bevinden.

De wet onderscheidt voorts de ingezetenen van Nederlandsch Indie, in:

1°. *Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen*, welke laatsten zijn: alle personen, van waar ook afkomstig, die niet vallen in de omschrijving van inlanders en de met deze gelijkgestelden;

2°. *inlanders en daarmede gelijkgestelde personen*, onder welke laatsten begrepen zijn Arabieren, Mooren, Chinezen, en alle anderen, die Mahomedanen of heidenen zijn; zoomede, tijdelijk, de tot de inlandsche bevolking behorende Christenen, over geheel Nederlandsch Indie, voor zoover zij ook vroeger met de inlanders waren gelijkgesteld.

Bij de militaire wetten zijn al deze onderscheidingen onbekend.

Het burgerlijk en handelsregt, in de onder I. aangehaalde openbare stukken beschreven, zooveel mogelijk overeenkomende met de Nederlandsche wetgeving, met welke het slechts in zoo ver verschilt, als de plaatselijke gesteldheid dezer gewesten en de belangen van hunne ingezetenen geacht werden mede te brengen, is toepasselijk op alle Europesche en daarmede gelijkgestelde ingezetenen van Nederlandsch Indie.

Behoudens de gevallen, in welke inlanders of met dezen gelijkgestelde personen, zich vrijwillig hebben onderworpen aan de Europesche bepalingen betreffende het burgerlijk en het handelsregt (welke onderwerping geschiedt bij acte), of waarin zoodanige of andere wettelijke bepalingen op hen zijn toepasselijk verklaard zijn ten aanzien van die personen van kracht en worden door den inlandschen regter toegepast hunne godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, voor zoover die niet in strijd zijn met algemeen erkende beginselen van billijkheid en regtvaardigheid.

Naar die wetten, instellingen en gebruiken wordt ook door den Europeschen regter gevonnisd in zaken der aan zijne uitspraak onderworpen inlandsche hoofden en bij de kennisneming in hooger beroep van door inlandsche regterlijke collegien in burgerlijke zaken gedane uitspraken.

Bij de beoordeeling en beslissing van zaken, die niet geregeld zijn door de godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken, hierboven bedoeld, worden de algemeene beginselen van de Europesche wetgeving tot rigtsnoer genomen.

Overigens wordt door de Europesche regtbanken, gelijk mede door de residenten of andere hoogste gezaghebbers, bij de uitoefening van hunne regtsmagt in burgerlijke zaken, naar de Europesche wetten regt gedaan, met dien verstande, dat, wanneer inlanders of daarmede gelijkgestelde personen, zonder dat zij, krachtens overeenkomst, aan de Europesche wetgeving zijn onderworpen, als verweerders in burgerlijke zaken voor den Europeschen regter te regt staan, in de gevallen waarin zulks volgens de wettelijke bepalingen kan of moet plaats hebben, alsdan ook door dien regter zooveel mogelijk op die godsdienstige wetten, volksinstellingen en gebruiken wordt acht gegeven.

Het strafregt is niet hetzelfde voor Europeanen en daarmede gelijkgestelden als voor inlanders en de met dezen gelijkgestelden.

III. REGTERLIJKE MAGT.

§ 1. Militaire regtbanken.

Militairen staan wegens de delicten, bedoeld bij de 3de alinea van § 5 onder I. hierboven te regt voor:

krijgsraden, hoofdzakelijk ingerigt overeenkomstig de Nederlandsche militaire wetten en bijeengeroepen op Java door de militaire kommandanten en buiten Java door de hoofden der plaatselijke besturen, en

een hoog militair gerechtshof in Nederlandsch Indie.

De zamenstelling van dit gerechtshof, de opperste militaire regtbank in Indie, is bepaald op:

een president, zijnde de president van het hooggeregtshof van Nederlandsch Indie;

twee civile leden (gemeenlijk leden van het hooggeregtshof van Nederlandsch Indie);

twee officieren der landmagt en

twee officieren der zeemagt.

Evenwel is sedert 1827 verklaard, dat, indien de twee leden, officieren der land- of zeemagt, naar mate de sententien iemand

Verslag van het bekeer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

uit een van deze twee wapens betreffen, bij het vonnissen niet tegenwoordig kunnen zijn, alsdan in tegenwoordigheid van één, wiens bijwezen niet kan gemist worden, daartoe zal kunnen worden overgegaan.

De griffier en substituut-griffier bij het hooggeregtshof doen ook als zoodanig dienst bij het hoog militair geregtshof.

§ 2. *Civile regtbanken.*

Overigens wordt de regterlijke magt uitgeoefend door de volgende regtbanken en geregten:

a. Java (met uitzondering van Soerakarta en Djokjokarta).

Distrietsgeregten:

een in elk district, tenzij de Gouverneur-Generaal meer dan één district onder hetzelfde geregt bringe, en zamengesteld uit het inlandsch hoofd van het district, als regter, bijgestaan door zoo vele mindere, hem tot raadslieden dienende, maar geene stem hebbende, inlandsche hoofden, als door den resident (waaronder hier ook verstaan wordt de aan geenen resident ondergeschikte assistent-resident), na overleg met den betrokken regent, daartoe worden aangewezen.

Regentschaps-geregten:

een in elk regentschap en bestaande uit den regent of, bij afwezigheid, belet of ontstentenis van dezen, den *patti* (onder-regent) van het regentschap, als regter; bijgestaan door zoo vele mindere, hem tot raadslieden dienende, maar geene stem hebbende, inlandsche hoofden, als de resident met inachtneming der inlandsche gewoonten bepaalt; voorts door den *panghoeloe* of priester die dezen vervangt en door den *djaksa* (inlandsch fiscaal).

Landraden:

één op elke gewestelijke hoofdplaats en andere plaatsen, door den Gouverneur-Generaal te bepalen. Zij zijn zamengesteld uit den resident of, voor zooveel de landraden buiten de hoofdplaatsen betreft, uit den assistent-resident, als voorzitter, en de regenten van de verschillende regentschappen of andere door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen voornamen inlandsche hoofden, als leden; bijgestaan door eenen Europeeschen ambtenaar als griffier, en voorts door een hoofd-*panghoeloe* of den priester die dezen vervangt, als adviserend lid, zoomede door den hoofd-*djaksa* of *djaksa*.

Ook op plaatsen waar een resident gevestigd is, kan een assistent-resident voorzitter van een landraad zijn, onverminderd echter het regt van den resident, om, zulks nuttig of noodig achtende, in persoon als voorzitter op te treden.

Bij afwezigheid of belet van den resident wordt het voorzitterschap door eenen assistent-resident, den secretaris van het gewest of eenen anderen door den Gouverneur-Generaal aangewezen ambtenaar vervuld.

Te Batavia is de zamenstelling van den landraad verschillende van die der overige. Daar heeft men, behalve den resident of den op hem volgende ambtenaar van politie, als voorzitter, vier assessoren; waarvan twee Europeanen en twee voornamen inlanders, jaarlijks door den Gouverneur-Generaal benoemd, benevens eenen griffier.

In 1849 is, bij publicatie van den 4den Mei (*Staatsblad* n°. 24), bepaald, dat deze exceptionele zamenstelling van den landraad te Batavia vooreerst zal behouden blijven.

In December van genoemd jaar is mede bepaald dat ook op het eiland Bawean een landraad gevestigd zal zijn (*Staatsblad* n°. 60).

Regtbanken van omgang:

een in elk gewest, bestaande uit eenen Nederlandschen regter als voorzitter, die echter niet in het gewest gevestigd is, maar verscheidene gewesten onder zijn regtsgebied heeft, welke hij op gezette tijden, vergezeld van eenen Nederlandschen griffier, tot het houden van teregtzittingen bezoekt, en voorts uit de voornaamste en bekwaamste inlandsche hoofden als leden, die daartoe door den Gouverneur-Generaal benoemd worden. Eindelijk worden die regtbanken bijgestaan door den hoofd-*panghoeloe* of den priester die hem vervangt, als adviserend lid, en door den hoofd-*djaksa* of *djaksa*.

Voor geheel Java en Madura waren 4 omgange regters.

Bij de bepaling dat ook op het eiland Bawean een landraad gevestigd zal zijn, is die gevoegd, dat aldaar zittingen van de regtbank van omgang zullen gehouden worden.

Residents-geregten:

Behalve in gewone kleine politie-zaken oordeelen de residenten, bijgestaan door hunne secretarissen, of door ambtenaren die zij

zelve aanwijzen, als griffiers, over verscheidene regts-(zoo burgerlijke als straf-)vorderingen. De resident wordt hierin, bij afwezigheid of belet, vervangen als bij de landraden.

Raden van justitie:

een te Batavia, een te Samarang en een te Soerabaija, zamengesteld: te Batavia, uit 1 voorzitter, 4 leden, 1 officier van justitie, 1 substituut-officier van justitie, en voorts uit: 1 griffier en 2 substituut-griffiers, en te Samarang, zoomede te Soerabaija, uit 1 voorzitter, 3 leden, 1 officier en 1 substituut-officier, 1 griffier en 1 substituut-griffier, — allen Nederlanders.

Omtrent de bevoegdheid van al deze en de hieronder op te noemen Indische regtbanken en geregten, wordt verwezen naar de bepalingen en reglementen, in de §§ 2, 3 en 4 onder I hierboven aangehaald.

Voorts wordt gerefereerd aan het onderdeel e van de tegenwoordige paragraaph en aan de eerstvolgende paragraaph.

b. Soerakarta en Djokjokarta.

Hier zijn *residentieraden*, zamengesteld, zoo te Soerakarta als te Djokjokarta, uit den resident als voorzitter, 2 of drie ambtenaren of burgers als leden en den secretaris (assistent-resident) der residentie als officier van justitie en griffier.

Deze residentie-raden oefenen over de onderdanen van het Gouvernement dezelfde regtsmagt uit als elders op Java de landraden, en oordeelen bovendien over zaken welke elders op Java voor de regtbanken van omgang gebragt worden. Javanen, onderdanen van de Vorsten, kunnen niet voor de residentieraden getrokken worden dan als medepligtigen van Chinezen en andere voor deze regtbanken te huis behoorende personen.

Wijders oefent de raad van justitie te Samarang regtsmagt uit over de Europeanen en daarmede gelijkgestelden in deze residentien.

In Djokjokarta is voorts eene *regtbank voor criminele zaken*, waarvoor de onderdanen van het Djokjosche Rijk, wegens misdaden binnen het rijk gepleegd, te regt staan. Zij is zamengesteld uit den resident, bijgestaan door den secretaris (assistent-resident), den vorstelijke rijksbestierder en een of twee rijksgrootten (toemengoengs).

Aldaar doet de resident ook eenige regtszaken af met den rijksbestierder.

In Soerakarta is de regtsmagt over den inlander, behoorende tot dat Rijk, of tot de landen van den pangeran adipatti *Hario Mangkoe Negoro*, in de handen van den Keizer of dien Prins, maar geregeld bij overeenkomsten, volgens welke aan den resident bemoeijenissen met de uitoefening van dit gezag zijn toegekend.

c. Buitenbezittingen.

1°. *Sumatras Westkust.* Landraden te Padang en te Priaman, zamengesteld uit inlandsche hoofden, en voorgezeten op de eerste plaats door den secretaris van het gewestelijk bestuur en op de tweede door den assistent-resident.

Deze landraden heeten *grootte landraden*, wanneer zij, in zaken van buitengewoon gewigt, gehouden worden onder voorzitting van den president van den raad van justitie te Padang, bijgestaan door de bovengenoemde gewone voorzitters.

Raad van justitie te Padang bestaande uit 1 president en 4 leden, allen Europeanen.

2°. *Benkoelen.* Dit gewest behoort in strafzaken, voor Europeanen en hunne medepligtigen, tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

Er is een *residentieraad*, voorgezeten door het hoofd van het gewestelijk bestuur, met twee Europeesche ambtenaren of ingezetenen tot leden, wordende in zaken betreffende Oostersche vreemdelingen of waarin eene der partijen tot de inlandsche bevolking behoort, bijgestaan door een inlandsch hoofd, en in zaken betreffende de Mahomedanen door eenen priester, beiden als adviserende leden, en

een *pangerangsraad*, ook voorgezeten door het hoofd van het plaatselijk bestuur, met eenige inlandsche grooten tot leden.

3°. *Lampongs.* Deze districten behooren tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

4°. *Palembang.* Deze residentie behoort tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia, voor zoover personen en zaken aangaat, van welke op Java door hem kennis wordt genomen.

Voorts is er:

eene *regtbank van burgerlijke en lijfstraffelijke regtsvordering*, welke voorgezeten wordt door den resident en tot leden heeft den rijksbestierder en eenige inlandsche ingezetenen, terwijl in zaken betreffende Oostersche vreemdelingen een of twee leden uit de natie van den betrokkene gekozen worden;

eene *regtbank van geestelijke en kerkelijke zaken*, voorgezeten door den hoogepriester met 4 chatibs, tot leden, en

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

eene regtbank voor kleine zaken, voorgezeten door den rijksbestierder en een lid uit de regtbank van burgerlijke en lijfstraffelijke regtsvordering; van de uitspraken van dit gerecht valt beroep aan den resident.

5°. *Banka*. Dit eiland behoort mede tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

Er is een *landraad* ter hoofdplaats Muntok, voorgezeten door den resident of zijnen secretaris, met vier inlandsche leden.

6°. *Riouw*. Deze residentie behoort in strafzaken tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

Er is een *residentieraad*, voorgezeten door den resident, met twee ambtenaren of burgers tot leden en Chinesche en inlandsche adviseurs, naar gelang het geding Chinezzen of inlanders en Mahomedaansche vreemdelingen betreft.

De onderdanen van den Onderkoning van Riouw zijn aan zijne regtsmagt overgelaten.

7°. *Borneo*. De Nederlandsche bezittingen op dit eiland behooren tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

Te Banjermassing is eene *regtbank van burgerlijke en lijfstraffelijke regtspleging*, voorgezeten door den resident, met ingezetenen van de aanzienlijkste inlandsche families en de hoofden der Chinezzen, Boeginezen en Maleijers tot leden.

Te Sambas en Pontianak zijn *landraden*, door de hoofden der gewestelijke besturen voorgezeten, met leden als de regtbank te Banjermassing.

8°. *Celebes (zonder Menado)*. Te Macassar is een *raad van justitie*, zamengesteld uit een president en twee leden, Nederlanders.

Voorts zijn er:

een *groot landraad* te Macassar, voorgezeten door den gewestelijken secretaris, met voornamelijk inlandsche hoofden als leden;

landraden in elke afdeling van Macassar, voorgezeten te Macassar door den magistraat, en elders door het hoofd van het plaatselijk bestuur, alle met inlandsche hoofden tot leden;

regentsraden, gevoerd door de regenten, bijgestaan door andere inlandsche hoofden.

9°. *Molukken (met Menado)*. Er zijn *raden van justitie*:

te Amboina, bestaande uit 1 president en 3 leden;

te Banda, bestaande uit den resident als voorzitter en 6 leden, en

te Ternate, bestaande uit den resident als voorzitter en 4 leden; — allen Europeaanen;

voorts een *groot landraad* te Amboina, voorgezeten door den gouverneur der Molukken, met 19 regenten en 3 officieren der burgerij tot leden;

een *landraad* te Amboina, voorgezeten door den magistraat, met 3 officieren der burgerij en verscheidene regenten tot leden;

een *landraad* te Menado, voorgezeten door den resident, met twee Europeesche ambtenaren of ingezetenen en eenige inlandsche hoofden tot leden.

10°. *Timor*. Dit eiland behoort tot het regtsgebied van den raad van justitie te Soerabaija.

Er is een *landraad*, voorgezeten door den resident, met eenige regenten als leden, en de hoofden der burgerij, Papangers, Chinezzen, Rottinezen, Solorezen, Sadonezen, als adviseurs.

d. *Factory van den Nederlandschen handel op Japan en Nederlandsch consulaat in China.*

Deze behooren tot het regtsgebied van den raad van justitie te Batavia.

e. *Voor geheel Nederlandsch Indie en onderhoorigheden.*

Het *Hooggerechtshof van Nederlandsch Indie*, gevestigd te Batavia.

Dit was zamengesteld uit eenen president, eenen vice-president, vijf raadsheeren, eenen procureur-generaal, eenen advocaat-generaal, eenen griffier en twee substituut-griffiers, allen Nederlanders.

De president wordt door den Koning benoemd.

Het hooggerechtshof is de opperste regtbank in Nederlandsch Indie. Van sommige zijner arresten kan bij het hof zelf in revisie gekomen worden, in welk geval het hof oordeelt met negen regters, door aanvulling uit den raad van justitie te Batavia.

Alzoo was de staat van zaken op het einde van 1848. Ten einde echter eenen ongestoorden loop van het regt te bevorderen, werd in 1849 (*Indisch Staatsblad* n°. 63) het hooggerechtshof van Nederlandsch Indie gesplitst in twee kamers, met opdracht aan elke kamer van de zelfstandige afdoening van een deel der werkzaamheden. Aan het hof werden twee raadsheeren en een tweede advocaat-generaal toegevoegd, terwijl tevens de raden van justitie op Java tijdelijk werden belast met de revisie der vonnissen in zaken van misdrijf, door de binnen ieders ressort gevestigde landraden te wijzen.

In afwachting dat zullen zijn vastgesteld de algemeene bepalingen bedoeld bij het 3de lid van art. 2 van het reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch

Indie (*Indisch Staatsblad* 1847, n°. 23), volgens welke door den Gouverneur-Generaal zullen beslist moeten worden alle geschillen over bevoegdheid tusschen de regterlijke magt en het administratief gezag, is bij Koninklijk besluit van 10 September 1849 (*Indisch Staatsblad* n°. 61) verklaard, dat alsnog in zoover van kracht blijft art. 57 der instructie voor het hooggerechtshof van Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* 1819, n°. 20), luidende:

» dat in verschillen tusschen de politieke en regterlijke collegien » of ambtenaren, alsmede tusschen de civile en militaire collegien » van justitie over des eenen bevoegdheid tot afdoening der zaak » gerezen, door den Gouverneur-Generaal in rade de uitspraak zal » geschieden".

§ 3. *Openbaar ministerie.*

Het openbaar ministerie, belast met de handhaving der wettelijke bepalingen en der besluiten van het openbaar gezag, met de vervolging van alle misdrijven en overtredingen, en met het doen uitvoeren van alle strafvonnissen, wordt uitgeoefend:

bij de *krijgsraden* door auditeurs-militair en substituut-auditeurs-militair, zijnde de officieren en substituut-officiieren bij de raden van justitie, en bij het *hoog militair gerechtshof* van Nederlandsch Indie door eenen advocaat-fiscaal voor de land- en zeemagt en substituut-advocaat-fiscaal, zijnde de procureur-generaal en de advocaat-generaal bij het hooggerechtshof;

bij de *inlandsche regtbanken op Java*, door inlandsche officieren, genaamd hoofd-djaksa op de gewestelijke hoofdplaatsen, en djaksa elders;

bij de *residentsgeregtten op Java*, door eenen Europeeschen beambte, dien de resident aanwijst;

bij de *raden van justitie op Java*, door de officieren van justitie, of namens deze door de substituut-officiieren van justitie;

bij de *regtbanken op de buitenbezittingen*, door Europeesche of inlandsche officieren van justitie, naar gelang van den aard der bemoeijenissen van de regtbanken;

bij het *hooggerechtshof van Nederlandsch Indie*, door den procureur-generaal, of namens hem door de advocaten-generaal.

De ambtenaren van het openbaar ministerie zijn verplicht, de bevelen na te komen, welke hun, in hunne ambtsbetrekking, door of van wege den Gouverneur-Generaal gegeven worden, en des gevorderd den Gouverneur-Generaal en de collegien, bij welke zij geplaatst zijn, te dienen van berigt, consideratien en advies.

Dit is slechts in zoover toepasselijk op de inlandsche officieren (hoofd-djaksa en djaksa) als overeengebracht kan worden met hunne ondergeschiktheid aan de residenten.

De procureur-generaal bij het hooggerechtshof en de officieren van justitie zijn verplicht, in alle burgerlijke zaken, waarin de Regering van Nederlandsch Indie, als vertegenwoordigende den lande, optreedt, op daartoe van of namens den Gouverneur-Generaal bekomen last, de dagvaarding en alle andere exploiten te doen uitbrengen, de dingtalen en pleidooijen te houden, en wijders het geheele geding te voeren. In het algemeen moeten zij voorts in alle burgerlijke zaken, waarin de belangen van den lande betrokken zijn, die belangen op eene regelmatige wijze beschermen en voorstaan, met dien verstande nochtans, dat niemand hierdoor van zijnen dagelijkschen regter kan worden afgetrokken.

§ 4. *Advocaten en procureurs.*

De aard der bediening van advocaat en procureur en de daaraan verbodene werkzaamheden blijken uit de wettelijke bepalingen op de burgerlijke regtspleging en op de strafvordering.

Zij hebben tot de uitoefening van hun bedrijf eene toelating noodig van den Gouverneur-Generaal.

De advocaten zijn tevens procureurs.

Niet-gegradueerden in regten kunnen niet tot advocaat maar alleen tot procureur benoemd worden, en moeten, alvorens daartoe aan den Gouverneur-Generaal te kunnen worden voorgedragen, een voldoende examen afleggen in het bestaande regt, de wijze van regtspleging daaronder begrepen. Dit examen wordt afgenomen door twee commissarissen uit het regterlijk collegie, bij hetwelk zij verlangen te practiseren.

De advocaten en procureurs zijn verplicht, op aanwijzing van de regterlijke collegien, voor welke zij hunne bediening uitoefenen, gratis hunnen bijstand te verleen aan hen, die vergunning hebben bekomen om kosteloos te procederen, en zich gratis te belasten met de verdediging in strafzaken. Alleen om redenen, door den president van het betrokken collegie goedgekeurd, kunnen zij zich hieraan onttrekken.

Overigens mogen zij in rekening brengen de sommen, door het Gouvernement vastgesteld. Die sommen zijn laatstelijk bepaald bij de salarislijst van 1828 (*Indisch Staatsblad* n°. 12).

Geene associatien tusschen advocaten en procureurs voor de waarneming der geregtelijke practijk, mogen gesloten worden, zonder toestemming van den Gouverneur-Generaal.

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

§ 5. *Deurwaarders.*

Er zijn gewone en buitengewone deurwaarders. Beiden zijn openbare ambtenaren. De gewone worden benoemd door den Gouverneur-Generaal, de buitengewone door de hoofden der plaatselijke besturen.

De gewone deurwaarders zijn belast met de dienst bij de terechtzittingen en met de inwendige dienst bij de vergaderingen en bijzondere commissien.

Alle deurwaarders zijn, ieder in het ressort van het regterlijk collegie, waarbij hij is aangesteld, bevoegd tot het doen van alle geregteijke aanzeggingen, bekendmakingen, protesten en verdere exploiten, hetzij die al dan niet met een aanhangig regtsgeding in verband staan; tot het doen van alle dagvaardingen, insinuatien en beteekeningen tot den regtsingang of tot de instructie van burgerlijke gedingen of strafzaken behoorende, en tot het doen van alle exploiten ter uitvoering van regterlijke bevelen, vonnissen en arresten, zoowel in burgerlijke als in strafzaken.

Zij zijn verplicht, hun ministerie te verleen, wanneer het ook mogt worden ingeroepen, binnen de residentie, waar zij wonen.

Zij moeten in de gevallen, door de wet bepaald, dit alles gratis doen, zonder evenwel tot voorschotten gebonden te zijn.

Overigens mogen zij in rekening brengen de sommen, door het Gouvernement bepaald.

Die sommen zijn laatstelijk vastgesteld bij de salarislijst van 1822 (*Indisch Staatsblad* n°. 11).

IV. ALGEMEENE MAGT VAN HET HOOGGEREGTSHOF.

Het hooggeregtshof is, als opperste regtbank, belast met het toezigt op de bedeeing des regts in geheel Nederlandsch Indie en met de zorg, dat die bedeeing behoorlijk en onvertogen plaats hebbe.

Het moet naauwkeurig waken over de handelingen en verrigtingen van de regtbanken en regters en kan te dien aanzien, in het belang van de dienst, zoowel bij afzonderlijken als bij rondgaanden brief, aanmerkingen maken en terechtwijzingen geven.

Het is bevoegd tot het vorderen van berigt, consideratien en advies van alle, zoo burgerlijke als militaire regtbanken en regters, mitsgaders van den procureur-generaal en andere ambtenaren van het openbaar ministerie. Het kan daarbij de overlegging of opzending van stukken gelasten.

Indien nogtans de zaak, waaromtrent berigt, consideratien en advies zijn gevraagd, bereids aan de daartoe aangezochte regterlijke autoriteit ter beslissing is onderworpen, of het te voorzien is dat zulks geschieden zal, kan die autoriteit volstaan met het geven van eenvoudig berigt.

V. POLITIE.

§ 1. *Algemeen beheer.*

De procureur-generaal bij het hooggeregtshof is het hoofd der regtspolitie in geheel Nederlandsch Indie, en als zoodanig belast met de zorg voor eene spoedige en krachtadige uitvoering van al hetgeen, betrekkelijk dat onderwerp, in de wettelijke bepalingen op de strafvordering is voorgeschreven.

De Europesche ambtenaren van het openbaar ministerie staan te dien aanzien, behoudens hunne verplichtingen jegens den Gouverneur-Generaal, bij uitsluiting en onmiddellijk onder zijne bevelen.

De procureur-generaal is bevoegd, om aan de Europesche administrative ambtenaren, die met de politie belast zijn, dien-aangaande zoodanige instructien te geven, als hij, in het belang der justitie, tot opsporing en voorkoming van misdrijven en overtredingen, en tot handhaving der openbare rust en orde noodig acht.

Indien over de uitvoering van die instructien, of omtrent de bevoegdheid van den procureur-generaal om ze te geven, bezwaren ontstaan, worden deze gebragt ter kennis van het hooggeregtshof, dat daarop, onder mededeeling van consideratien en advies, de beslissing van den Gouverneur-Generaal vraagt.

De procureur-generaal mag echter op eigen gezag geene bevelen geven, die in verband staan tot het inlandsch bestuur of de huishoudelijke inrigting der dorpen, maar doet daaromtrent voorstellen aan den Gouverneur-Generaal.

De middelen van politie kunnen, voornamelijk sedert de uitbreiding van verschillende cultures, waardoor de bemoeijingen der onderscheidene ambtenaren zeer zijn uitgebreid, niet overal als voldoende worden beschouwd. Eene algemeene aanvulling zou gepaard gaan met groote uitgaven, en daarom heeft men zich tot nog toe bepaald tot het nemen van voorzieningen daär, waar dezelve als dringend vereischt moeten worden beschouwd.

§ 2. *Plaatselijk beheer.*

De hoofden der gewestelijke besturen zijn hoofden der politie, elk in zijn gebied.

Tot de uitoefening van dit gedeelte hunner verplichtingen hebben zij, behalve de afzonderlijke middelen van politie, voor sommige takken van beheer, met name voor 's Lands belastingen, toegestaan (en elders in het tegenwoordig verslag beschreven), de beschikking over de Europesche en inlandsche hoofden der afdelingen en dorpen van hun gewest, over de djaksa's; hier en daar over ambtenaren, uitsluitend met alle of zekere politie-zaken belast: zoo als adsisistent-residenten van politie, magistraten, havenmeesters (voor de politie op de reeden), voorts over inlandsche politie-bedienden, en eindelijk op eenige plaatsen over vaartuigen, zoo als de »gouvernements-schoeners en kruisbooten», vermeld onder *zeemagt* en residentie- of kruisprauwen.

§ 3. *Verordeningen.*

a. *Algemeene, in zoover die bestaan.*

Bij de wettelijke bepalingen en reglementen, onder I en III van dit onderdeel aangehaald, is de regtsmagt van de hoofden der gewestelijke besturen, als hoofden der politie, omschreven door aanduiding, dat zij beslissen in overtredingen van politie, plaatselijke keuren en wettelijke bepalingen van algemeenen aard, en in alle zaken, vroeger op de zoogenaamde politie-rol gebragt, en is tevens bepaald, welke straffen zij mogen opleggen.

b. *Plaatselijke.*

Voor Batavia zijn zoodanige verordeningen gegeven in de instructie voor den hoofdbaljuw (thans resident) van Batavia en den baljuw (thans adsisistent-resident) der Ommelanden, gearresteerd bij besluit van den Commissaris-Generaal van Nederlandsch Indie van 24 Augustus 1828 (*Staatsblad* n°. 63), en

voor Soerabaja in het politie-reglement voor de stad en voorsteden van Soerabaja, gearresteerd bij besluit van denzelfde van 2 Februarij 1829, n°. 32 (*Staatsblad* n°. 8); welk reglement van toepassing is verklaard voor Samarang bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 19 November 1848, n°. 8 (*Staatsblad* 1849, n°. 4).

Het spreekt van zelf, dat, waar deze instructie en reglementen in strijd zijn met de bepalingen en reglementen, in I en III van dit onderdeel beschreven, zij door de laatste gewijzigd moeten geacht worden. Zulks is bij de toepasselijk-verklaring van het Soerabajiasche reglement op Samarang uitdrukkelijk aangeteekend.

Behoudens deze voorwaarde, wordt het Soerabajiasche politie-reglement ook in vele andere gewesten, zooveel mogelijk, tot rigtsnoer genomen.

c. *Eenige onderwerpen van politie, geregeld bij algemeene verordeningen.*

aa. *Regt van verblijf.*

Hieromtrent bestaan, buiten de voorschriften op de reispassen en de plaatselijke politie-verordeningen, en behoudens de bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal tot het nemen van politieke maatregelen ten aanzien van *inlanders*, geene algemeene bepalingen.

Chinezen, Mooren, Arabieren en andere vreemden, niet tot de Europeanen behoorende, worden in Nederlandsch Indie, zooveel mogelijk, vereenigd onder hoofden van denzelfden landaard, in afzonderlijke wijken of buurten.

Bijzonder op Java is aan de hoofden der gewestelijke besturen aanbevolen, het amalameren dezer Oosterlingen met de Javanen tegen te gaan, echter niet zoover, dat men hun algemeen zou verbieden zich in de binnenlanden te vestigen op zoodanige plaatsen waar nog geene afzonderlijke wijken voor hen bestaan, maar slechts door te zorgen dat zij zich afzonderlijk vestigen in daartoe door het bestuur aan te wijzen buurten op de hoofdplaatsen der residentien, der hoofd-afdeelingen of regentschappen, en der enkele mindere afdeelingen of districten, welke voor den handel doeltreffend gelegen zijn, en waar voor den sluikhandel de toelating van Chinezen en andere vreemde Oosterlingen niet bedenkelijk is. Voor landerijen van particulieren worden hierop uitzonderingen geduld.

Vreemde Oosterlingen worden voorts bepaaldelijk geweerd uit de Preanger Regentschappen, tenzij zij door het oefenen van een nuttig handwerk den kost winnen, of zich door eene vroegere rustige inwoning het vertrouwen van de plaatselijke autoriteiten hebben waardig gemaakt. Evenwel mogen zij, die in deze beide categorien vallen, alleen op de hoofdnegorijen wonen.

Overigens is op hen toepasselijk het hierboven gezegde omtrent *inlanders*.

Dit laatste is ook van toepassing op *personen, in Nederlandsch Indie geboren van Europeschen bloede*, dat is: van eenen blanken vader of eene blanke moeder.

Geen *Europeaan* (ook niemand behoorende tot natien van Europeschen oorsprong) mag zich in Nederlandsch Indie met der woon nederzetten, zonder verlof van den Gouverneur-Generaal.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De Gouverneur-Generaal verleent zoodanig verlof overeenkomstig bepalingen, welke hij niet eigenmagtig kan veranderen.

Volgens die bepalingen zijn er *vaste* en *tijdelijke* ingezetenen van Nederlandsch Indie.

Als *vaste* ingezetenen mogen door den Gouverneur-Generaal alleen worden toegelaten Nederlanders door geboorte, wetduiding of naturalisatie, en *vreemdelingen*, die minstens tien jaren in Nederlandsch Indie gediend hebben, en eervol zijn ontslagen.

Personen, niet in deze termen vallende, behoeven, om eene toelating als *vaste* ingezetenen te verkrijgen, de toestemming des Konings.

Zonder die toestemming kan de Gouverneur-Generaal hun slechts vergunnen *tijdelijk verblijf*, door welke vergunning zij *tijdelijke* ingezetenen worden.

Tijdelijk verblijf wordt vergund uitsluitend voor de residentie Batavia en tot wederopzeggens. Maar de Gouverneur-Generaal kan, onder nadere goedkeuring des Konings, in het belang van den landbouw of andere takken van nijverheid, aan vreemdelingen toestaan zich elders dan te Batavia op te houden.

Behoudens de magt van den Gouverneur-Generaal tot het nemen van politieke maatregelen, de bepalingen omtrent passen en de plaatselijke politie-verordeningen, mag een *vast* ingezetene van Nederlandsch Indie zich vestigen daar waar de middelen bestaan om hem te bewaken en te beschermen; met deze enkele uitzondering, dat, om in de residentien Soerakarta en Djokjakarta te wonen, nog eene uitdrukkelijke vergunning van den Gouverneur-Generaal vereischt wordt.

Vaste ingezetenen mogen, met inachtneming der bepalingen omtrent passen, het eiland Java langs de groote wegen doorreizen, zonder uitdrukkelijke vergunning. Zoodanige vergunning, en wel van den Gouverneur-Generaal, wordt vereischt voor den *tijdelijken* ingezetene, die zich buiten Batavia wenscht te begeven.

Elk dien het toegestaan is zich in Nederlandsch Indie te vestigen (er is voortdurend slechts rede van Europeanen in den bovenbedoelden zin) moet den eed van getrouwheid aan den Koning en van gehoorzaamheid aan den Gouverneur-Generaal afleggen.

Geenerlei toelating tot (vast of tijdelijk) verblijf kan worden verkregen, zonder overlegging eener verklaring van twee te goeder naam bekend staande *vaste* ingezetenen, die tot dat einde door het hoofd van het gewestelijk bestuur aannemelijk zijn geacht, houdende: dat de betrokkene persoon, voor zooveel hun bewust, van een onbesproken gedrag, handel en wandel is, en dat zij zich verbinden, indien hij in het vervolg niet voldoende in zijn onderhoud mogt kunnen voorzien, hem op hunne kosten bij te staan, in dier voege, dat hij nimmer ten laste van het Gouvernement kome; weshalve zij ook op zich nemen de terugbetaling van alle uitgaven, welke het Gouvernement, hetzij voor voeding, verpleging of anderszins, hetzij voor zijn terugvoer buiten Nederlandsch Indie in het belang der publieke orde, ten behoeve van dien persoon mogt hebben gedaan.

Deze borgtocht vervalt, zoodra de persoon bij een Gouvernementsbesluit in 's Lands dienst wordt geplaatst.

Voorts moet men, bij het verzoek om eene acte van verblijf (vast of tijdelijk), behalve aanbieding van toelichtende bewijsstukken, opgeven het bepaalde voornemen, om hetwelk men verlangt regt van inwoning te verkrijgen.

De acte, houdende vergunning van *tijdelijk* verblijf, moet binnen zes weken na aankomst te Batavia gevraagd worden.

Gezaghebbers, die passagiers van eene plaats, buiten Nederland of Nederlandsch Indie gelegen, te Batavia hebben aangevoerd, en Batavia wenschen te verlaten, vòòr dat door het Gouvernement omtrent de toelating dezer passagiers als ingezetenen van Nederlandsch Indie is beslist, zijn gehouden twee gegoede ingezetenen, ten genoegen van het plaatselijk bestuur, te stellen als borgen, dat zij, voor hunne rekening en zonder bemoeienis van het bestuur, zullen zorgen voor den terugvoer van elken dier passagiers, die binnen drie maanden na aankomst geen acte van vast of tijdelijk verblijf heeft verkregen.

Europesche ambtenaren en officieren hebben, uit kracht hunner aanstelling, geene acte van verblijf noodig.

Intusschen geeft die aanstelling hun geene andere regten van verblijf, dan voortvloeijen uit de uitoefening van hun ambt.

Zoodra zij ophouden in 's Lands dienst te zijn, vallen zij dus, ten aanzien van het verblijf, in dezelfde verplichtingen als ieder ambtelooze persoon.

Genieten zij echter een pensioen uit 's Lands kas, dan zijn zij, zonder verder verlof, *tijdelijke* ingezetenen op de plaats, waar hun pensioen is betaalbaar gesteld.

Derhalve is het vragen van acte van verblijf (vast of tijdelijk) verplichtend voor alle zonder pensioen afgetreden *Europesche* landdienaren, en is het verkrijgen van eene acte van *vast* verblijf een vereischte voor gepensioneerden, indien zij de regten van *vaste* ingezetenen van Nederlandsch Indie willen genieten.

Het verblijf van inlandsche ambtenaren en officieren regelt zich

naar de algemeene bepalingen voor inlanders, gewijzigd door de verplichtingen van hun ambt.

Personen, die, zoo zij zich in Nederlandsch Indie willen ophouden, eene acte van vast of tijdelijk verblijf zouden behoeven, mogen, ook wanneer zij de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen slechts kortstondig bezoeken, zich niet zonder uitdrukkelijke vergunning begeven buiten de voor den grooten handel geopende zeeplaats, waar zij aankomen. Ten gevolge van de instructie der havenmeesters en van de verplichting aan iederen logementhouder of anderen ingezetene opgelegd, om, binnen 24 uren na de aankomst van eenig persoon ten hunnent, dien zij wenschen te huisvesten, daarvan aangifte te doen aan het plaatselijk bestuur, wordt dit bestuur in de gelegenheid gesteld tot het nemen der vereischte maatregelen van politie of tot het vragen van bevelen van den Gouverneur-Generaal ten aanzien van zulke reizigers.

Hieronder volgt eene aantooning van de sedert 1839 verleende acten van verblijf.

ACTEN VAN VAST VERBLIJF.

Jaren.	Personen geboren in:											Totaal.		
	Nederland.	Nederlandsch Indie.	Duitschland.	Groot-Britannie.	Britsch Indie.	Frankrijk.	Belgie.	Zweden, Denemarken, Polen en Rusland.	Zwitserland.	Sicilie.	Perzie.		Amerika. Cochin China en Manilla enz.	
1839	77	14	4	3	4	6	1	1	2	1	1	113		
1840	90	15	5	1	2	4	1	2	2	1	1	119		
1841	90	9	2	2	2	9	2	2	2	2	2	112		
1842	104	12	2	3	2	4	3	3	2	2	2	132		
1843	114	12	2	1	2	12	2	1	1	2	2	149		
1844	76	8	4	4	4	8	2	2	1	1	1	104		
1845	95	7	2	2	4	8	2	2	2	4	2	124		
1846	95	1	8	1	1	10	2	2	2	2	1	117		
1847	91	6	3	2	1	7	2	1	1	2	2	111		
1848	74	7	6	1	1	2	5	2	2	2	2	98		
1849	77	5	5	2	1	3	2	2	2	2	2	91		
Te zamen	983	19	99	20	14	25	76	10	7	1	6	8	2	1270

ACTEN VAN TIJDELIJK VERBLIJF.

Jaren.	Personen geboren in:											Totaal.
	Groot-Britannie.	Britsch Indie.	Frankrijk.	Duitschland.	Belgie.	Italië, Spanje, Portugal.	Zweden, Denemarken, Polen.	Zwitserland.	Perzie.	Amerika.	China, Manilla, enz.	
1839	12	6	9	1	3	1	3	1	1	1	32	
1840	13	3	5	12	2	1	2	2	1	1	42	
1841	5	2	9	11	1	1	2	2	3	4	40	
1842	8	9	12	3	1	2	2	1	2	2	36	
1843	11	4	14	7	2	2	2	4	2	2	42	
1844	2	4	7	2	5	2	2	1	1	1	22	
1845	11	2	8	14	2	1	2	3	1	2	46	
1846	4	7	22	3	3	3	2	1	1	1	43	
1847	5	1	1	13	2	3	2	1	2	2	28	
1848	5	2	11	9	4	2	2	1	2	2	32	
1849	11	1	2	12	2	2	2	3	2	1	32	
Te zamen	87	11	66	135	26	5	22	12	19	8	4	395

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Het getal tijdelijke ingezetenen, aan wie in het belang van den landbouw of andere takken van nijverheid vergund is zich elders dan te Batavia op te houden, bedroeg:

in 1839	12
„ 1840	11
„ 1841	12
„ 1842	15
„ 1843	14
„ 1844	7
„ 1845	16
„ 1846	12
„ 1847	14
„ 1848	9
„ 1849	3

Te zamen . . . 125

Hieronder waren:

Duitschers	41
Engelschen	32
Franschen	21
Uit andere landen . . .	31

Als boven . . . 125

bb. Passen voor personen.

Bij aankomst in Nederlandsch Indie is ieder verplicht eenen pas te vertoonen. Dien niet hebbende, komt men onder bijzonder toezigt der politie (*Indisch Staatsblad* 1818, n°. 60).

Schepelingen mogen niet aan wal komen dan met verlof van het plaatselijk bestuur en er niet worden achtergelaten zonder medeweten van dat bestuur en borgstelling van de zijde der scheepsgezagvoerders, ten aanzien van de verzorging dier schepelingen.

Inlanders moeten passen nemen op de plaats, van waar zij eene reis aanvragen. Die passen zijn vrij van zegel. Zij moeten kosteloos afgeteekend worden in elk district, waar de reizende aankomt. Het ontbreken van deze afteekening heeft ten gevolge, dat hij als verdacht persoon in verzekerde bewaring genomen wordt.

Aan *Javanen* mogen geene passen verleend worden naar Borneo, behalve:

aan schippers van vaartuigen en eigenaren van ladingen, naar Borneo bestemd, en hunne bedienden;

aan matrozen, dienende aan boord van Europeesche of inlandsche vaartuigen;

den zulken, die bewijzen zelven genoegzame eigendommen of middelen te bezitten, om niet genoodzaakt te zijn onmiddellijk bij aankomst op Borneo schulden te maken.

Zooveel mogelijk wordt tegengegaan het vertrekken naar Borneo van inlandsche vrouwen, met ingezetenen van Borneo van eene geringe klasse, niet zijnde Arabieren of welgezetene Boeginezen en Maleijers.

Deze maatregelen zijn noodig geacht om te voorkomen, dat vele Javanen of Javaansche vrouwen op Borneo pandelingen worden.

Aan *inlandsche pelgrims* (hadji) van Mekka mogen geene passen naar Soerakarta of Djokjokarta verleend worden, zonder het gevoelen van de residenten op die plaatsen ingewonnen te hebben. Maken deze zwarigheid, dan is tot het uitreiken der passen uitdrukkelijke magtiging noodig van den Gouverneur-Generaal.

Inlandsche bedienden kunnen geenen pas naar Nederland bekomen, tenzij hunne meesters bij het plaatselijk bestuur betalen f400 in gouden of zilveren munt, welke som verbeurd wordt, wanneer de bediende, gedurende de drie eerste jaren van het verblijf in Nederland, door zijnen meester verlaten, van wege het Gouvernement aldaar opgenomen, verzorgd en naar Java teruggevoerd wordt.

Scheepsgezaghebbers, die inlandsche bedienden, in het gevolg van Europeanen naar Europa vertrekkende, medenemen zonder pas, vallen in dezelfde straffen, als gezaghebbers, die andere personen zonder pas overvoeren.

Vreemde Oosterlingen (Chinezen, Mooren, Arabieren, Bengalezen, Boeginezen enz.) moeten passen nemen en laten viseren als de inlanders.

Wat de passen naar Soerakarta en Djokjokarta betreft, zijn de bepalingen omtrent *pelgrims* op hen van toepassing, onverschillig of zij *pelgrims* zijn of niet.

Voorts kunnen vreemde Oosterlingen alleen dan passen van de eene residentie van Java naar de andere bekomen, wanneer zij bij het plaatselijk bestuur, met betrekking tot gedrag en bedoelingen, gunstig bekend staan en aannemelijke redenen van hunne reizen kunnen opgeven.

Europeanen en daarmede gelijkgestelden zijn verplicht, zich van hunne woonplaats verwijderende, hetzij binnen of naar buiten Nederlandsch Indie, eenen pas te nemen. Zulke passen zijn geldig voor een jaar.

Over land reizende moeten zij den pas vertoonen aan het hoofd des bestuurs op de plaatsen, die zij doortrekken.

Zonder pas reizende verbeurt men f 25 tot f 100 boete, onverminderd het regt der plaatselijke besturen, om allen, die de bepalingen op de passen niet nakomen, dadelijk weder te doen vertrekken naar de plaats, van waar zij komen.

Scheepsgezaghebbers, die personen zonder passen overvoeren, verbeuren eene boete van f 1000 tot f 10,000, ter beslissing van den regter, onverschillig of het vaartuig, waarmede de zonder pas reizende zou trachten te vertrekken of bereids vertrokken is, bestemd zij naar eene plaats binnen of buiten Nederlandsch Indie.

Men kan geenen pas bekomen zonder te hebben voldaan aan de verplichtingen ten aanzien van de schutterijen.

Die Java met der woon verlaat, moet bovendien zes weken te voren openbare kennis van het voorgenomen vertrek geven, ten einde elk in de gelegenheid zij, zich ten opzichte van onafgedane zaken met den vertrekkende te verstaan.

Naar Soerakarta en Djokjokarta mogen ook aan Europeanen en de met hen gelijkgestelden geene passen uitgereikt worden, zonder verlof van den Gouverneur-Generaal. Alléén kan de resident van Samarang passen derwaarts afgeven aan personen, in Soerakarta en Djokjokarta gedomicilieerd.

Naar het eiland Madura mogen, zonder magtiging van den Gouverneur-Generaal, geene passen afgegeven worden, dan aan personen, met der woon te Bangkalang, Sumanap en Pamakassan gevestigd.

Deze bepaling is in het belang der Vorsten, die vroeger veel overlast hadden van pleiziertogtjes derwaarts. Zij ziet dan ook hoofdzakelijk op Europeanen en daarmede gelijkgestelden.

Vroeger slechts bij besluit van den Gouverneur-Generaal bestaande, is de genoemde bepaling in 1849 op de gewone wijze bij publicatie afgekondigd. Tevens is de overtreding van dit voorschrift met eene boete van f 25 tot f 100 bedreigd, onverminderd de bevoegdheid van den resident of de eerste plaatselijke autoriteit, om den overtreder te noodzaken, dadelijk terug te keeren naar de plaats van waar hij komt.

Ingezetenen van de residentie Batavia en de adsistent-residentie Buitenzorg kunnen zich over en weder tusschen die gewesten bewegen zonder pas.

Ambtenaren, krachtens hunne instructie, op schriftelijken last of met schriftelijk verlof van den Gouverneur-Generaal reizende, behoeven geene passen te nemen. Evenmin notarissen, gevestigd op plaatsen waar raden van justitie zijn, voor zoover betreft reizen binnen het ressort van die raden en met uitzondering van het gebied van Soerakarta, Djokjokarta en Madura.

cc. Passen voor vaartuigen.

De passen voor vaartuigen zijn in Nederlandsch Indie vierdelig, te weten:

- 1°. vlaggen;
- 2°. zeebrieven;
- 3°. scheepspassen;
- 4°. uitklaringen.

1°. Vlaggen.

Alle vaartuigen, eene reede opzeilende, moeten vóór het ten anker komen hunne vlag vertoonen.

Hetzelfde moet geschieden bij vertrek. Zulks verzuimende, verbeurt de scheepsgezagvoerder eene boete van f 15 en voorts eene boete van f 15 of f 30 voor elk los of scherp schot, uit het wachtschip te doen, om den nalatige zijne verplichting te herinneren. Die boete is voor de armen en wordt des noods bij een later bezoek van den gezagvoerder in Indie ingevorderd.

Vaartuigen, toebehoorende aan ingezetenen van Nederlandsch Indie, mogen geene andere dan de Nederlandsche vlag voeren.

2°. Zeebrieven.

Deze worden onder dien naam verleend aan Europeesch getuigde vaartuigen, metende 10 lasten (koijans) en meer; en heeten *jaarpassen*, wanneer zij verleend worden aan Europeesch getuigde vaartuigen van beneden 10 lasten, en aan inlandsch getuigde vaartuigen.

Zij geven aan de vaartuigen de voorregten, verbonden aan Nederlandsch-Indische vaartuigen.

In het vervolg van dit verslag wordt onder *zeebrieven* alleen de eerste der gemelde twee categorien verstaan, en de andere door *jaarpassen* aangeduid.

De *zeebrieven* worden verleend in 's Konings naam door den Gouverneur-Generaal, overeenkomstig bepalingen, welke hij niet dan onder 's Konings goedkeuring veranderen kan.

Volgens die bepalingen kunnen zeebrieven verkregen worden voor Europeesch getuigde vaartuigen metende 10 lasten en daarboven, gebouwd in Nederland of in Nederlandsch Indie, — toebe-

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

hoorende aan vaste ingezetenen van Nederlandsch Indie, — waarvan de gezagvoerder vast ingezetene van Nederlandsch Indie is, en omtrent welke is voldaan aan de voorschriften over Europeesche stuurmansleerlingen. (Zie onder *Handel*.)

Inlanders, Arabieren en Chinezen, in Nederlandsch Indie gevestigd, kunnen echter hunne vaartuigen doen voeren door personen van dien landaard en zijn aan de voorschriften omtrent stuurmansleerlingen niet gebonden.

Voor de in Indie gebouwde vaartuigen, vallende in de termen van den voorlaatsten volzin, alsmede voor de in Nederland gebouwde, die in Indie voor de eerste maal voor rekening van Indische ingezetenen in zee gaan, is het nemen van eenen zeebrief verplicht.

Op plaatsen buiten Java worden de vaartuigen die eenen zeebrief noodig hebben, maar te veel tijd zouden verliezen zoo men dien van Batavia moest afwachten, door de hoofden der gewestelijke besturen voorzien van certificaten, strekkende ter vervanging van den zeebrief, tot dat deze verkregen is.

De zeebrieven zijn van waarde zoolang het vaartuig niet van naam of (geheel of gedeeltelijk) van eigenaar verandert. Acht dagen na verandering van naam, of na overschrijving op eenen nieuwen eigenaar, moet men den zeebrief teruggeven aan het bestuur van de plaats, waar het vaartuig te huis behoort. Geen vaartuig mag gesloopt worden vóór de terugbezorging van den zeebrief.

Geene overdracht van eigendom van of in een vaartuig, dat eenen zeebrief heeft, kan geschieden zonder overgifte van den zeebrief.

Nieuwe zeebrieven moeten gevraagd worden door de autoriteit van de plaats, waar het vaartuig ligt. De hoofden der gewestelijke besturen van de strandresidentien op en buiten Java kunnen echter, indien al deze stukken in orde zijn, in afwachting der toekenning van eenen nieuwen zeebrief door den Gouverneur-Generaal, aan de vaartuigen verleen een certificaat tot het doen van eene reis naar ééne of meer havens van Nederlandsch Indie en terug.

De zeebrief moet altijd aan boord zijn en vertoond worden, bij

aankomst in eene haven onder Nederlandsch gezag, aan de plaatselijke autoriteit, en bij aankomst in eene vreemde haven, waar een Nederlandsche consul is, aan dien consul.

Inlandsche en Chinese vaartuigen, die, van eene vreemde haven van den Indischen Archipel komende, eene Nederlandsch-Indische haven bezoeken, moeten, om hier de voorregten van den zeebrief te behouden, den zeebrief op de vreemde plaats laten viseren, of een ander bewijs medebrengen, dat zij die plaats onder Nederlandsche vlag hebben aangedaan.

Hieronder volgt eene aantooning van de sedert 1839 afgegeven zeebrieven:

1°. Voor reeds in de vaart zijnde vaartuigen:

JAREN.	Drie-mast-schepen	Brikken.	Barken.	Schoeners.	Kotters.	Booten.	Stoomvaartuigen.	Totaal.
1839	4	14	17	15	„	1	1	52
1840	2	8	15	13	1	„	„	39
1841	3	7	15	9	1	„	„	35
1842	3	11	17	15	„	„	„	46
1843	6	4	11	18	„	1	1	41
1844	4	2	21	6	„	„	1	34
1845	2	8	23	17	„	1	„	51
1846	1	5	14	15	„	„	„	35
1847	4	4	15	11	„	„	„	34
1848	„	5	15	9	„	1	„	30
Te zamen . .	29	68	163	128	2	4	3	397

2°. Voor nieuw gebouwde vaartuigen:

JAREN.	Driemasters.		Brikken.		Barken.		Schoeners.		Kotters.		Booten.		Stoomvaartuigen.		TOTAAL.	
	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.	Getal.	Tonn.
1839	2	762	1	258	6	1234	11	641	„	„	„	„	„	„	20	2895
1840	1	656	„	„	9	2224	10	575	„	„	„	„	2	554	22	4009
1841	„	„	„	„	8	1892	17	1125	„	„	1	46	„	„	26	3063
1842	2	962	„	„	11	2451	3	176	„	„	„	„	„	„	16	3589
1843	3	1114	„	„	5	1276	9	704	„	„	„	„	„	„	17	3094
1844	„	„	„	„	4	1311	6	395	„	„	„	„	„	„	10	1706
1845	2	1120	„	„	2	373	12	773	2	48	„	„	„	„	18	2314
1846	„	„	1	120	6	1716	7	404	„	„	„	„	„	„	14	2240
1847	„	„	1	„	5	1302	7	302	1	70	1	43	„	„	14	1708
1848	„	„	1	84	4	1582	8	400	„	„	„	„	„	„	13	2066
Te zamen . .	10	4614	3	462	60	15361	90	5495	3	118	2	80	2	554	170	26684

Er zijn dus verleend;

voor reeds in de vaart zijnde vaartuigen,

in de eerste 5 jaren 213;

„ „ laatste „ „ 184;

voor nieuwe vaartuigen:

in de eerste 5 jaren 101;

„ „ laatste „ „ 69 zeebrieven.

In 1849 zijn er verleend 34 voor reeds in de vaart zijnde en 9 voor nieuwe schepen, alzoo te zamen 43.

De jaarpassen bekleeden de plaats der zeebrieven:

a. voor Europeesch getuigde vaartuigen van beneden 10 lasten;
b. voor inlandsch getuigde vaartuigen, die toebehooren aan en gevoerd worden door inlanders en die toebehooren aan of gevoerd worden door Europeesche ingezetenen van Nederlandsch Indie.

Zij worden afgegeven, namens den Gouverneur-Generaal, door het hoofd des bestuurs op de plaats, waar het vaartuig te huis behoort.

Zij loopen af met het einde van elk jaar. Op den eersten Januarij moet men dus den ouden teruggeven en eenen nieuwen vragen. Vaartuigen, die van 1 Januarij tot ultimo December op

dezelfde plaats stil liggen, behoeven over dat jaar geen pas te nemen.

De jaarpassen moeten steeds aan boord zijn en vertoond worden aan de autoriteiten der Nederlandsch-Indische havens, die men aandoet.

Hetgeen bij de zeebrieven gezegd is omtrent inlandsche en Chinese vaartuigen, die, van eene vreemde haven van den Indischen archipel komende, eene Nederlandsch-Indische haven bezoeken, is ook op de jaarpassen van toepassing.

3°. Scheepspassen.

Vaartuigen, waarvoor een zeebrief (niet een jaarpas) verleend is, moeten daarenboven voor elke reis eenen pas hebben.

De passen worden geteekend door de hoofden der plaatselijke besturen.

4°. Uitklaringen.

Geen vaartuig mag uit Nederlandsch Indie vertrekken zonder uitklaring (verlof tot vertrek).

Scheepsgezagvoerders, die zonder uitklaring van Nederlandsch Indie vertrekken, verbeuren eene boete van f 10 voor elk last,

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

waarop hunne vaartuigen gemeten zijn. Die boete ontduikende, worden zij tot betaling genoodzaakt bij terugkomst in eenige plaats van Nederlandsch Indie, met hetzelfde of een ander schip.

Ter betere voorkoming van het vertrekken zonder uitklaring, moeten de schippers, bij aankomst op Java, al hunne scheeps-papieren aan den havenmeester afgeven, die ze niet teruggeeft, dan met de uitklaring.

Alvorens uitklaring te verleenen, moeten de havenmeesters zich verzekeren, dat aan al de verordeningen betreffende personen, goederen en vaartuigen, voldaan is.

Uitklaringen moeten vertoond worden aan de kommandanten der wachtschepen op de reeden.

dd. Overboordwerping van ballast.

Op de Javasche reeden en ook buiten de reeden, op plaatsen langs de Noordkust van Java van minder dan 10 vadem diepte, mag geen ballast over boord geworpen worden.

ee. Invoer en bezit van wapens en kruid.

Gewone vuurwapenen en buskruid mogen niet ingevoerd worden op Java (behalve in entrepôt voor den weder-uitvoer), op Banka en in de Molukken.

Elders is de invoer toegestaan.

Jagtgeweren, fijngewerkte pistolen of andere wapens van kunst en weelde, en crepékruid, zijn niet onder het verbod van invoer begrepen. Deze mogen ingevoerd worden met verlof van de plaatselijke autoriteit, mits de geweren en pistolen in kistjes verrat, elk geweer of paar pistolen, met het kistje f 100 waard, en het kruid in blikken bussen, van niet meer dan 2 pond zwaarte, besloten zijn.

Niemand, behalve Europeanen en hunne afstammelingen, benevens alle beambten, die van eene acte van aanstelling voorzien zijn, mag schietgeweer bezitten zonder een verlofbriefje van de plaatselijke autoriteit.

Niemand mag, buiten voorkennis van het plaatselijk bestuur, meer dan 5 pond crepékruid in zijne woning bergen. Winkeliers, handelaren en landeigenaren kunnen vergunning bekomen om 50 pond daarvan te bewaren; hieronder wordt steeds verstaan crepé-kruid in bussen van niet meer dan 2 pond. Ander kruid mag men niet in woningen, winkels enz. opslaan.

Alle kruid, dat niet in particuliere gebouwen zijn mag, wordt bewaard in 's Lands magazijnen.

ff. Oprigten van fabrieken en neringen.

Geene fabrieken of neringen met fornuizen werkende of meer bijzonder aan brandschade onderhevig, of voor de gezondheid schadelijk, of voor de in de nabijheid wonenden hinderlijk, mogen opgericht worden zonder schriftelijke vergunning van het plaatselijk bestuur, dat de bureu hoort in hun belang en de gevraagde vergunning geheel of voorwaardelijk geeft, of wel bij gemotiveerde dispositie weigert.

gg. Uitwijking van stoomschepen.

Met handhaving der bij alle zeevarende natien aangenomen algemeene verordeningen voor het onderling uitwijken van zeilschepen, zijn met 1° Mei 1849 *regelen vastgesteld voor het uitwijken bij ontmoeten en voorbijvaren van stoomvaartuigen onderling of van stoomvaartuigen met zeilschepen in Nederlandsch Indie.* (Indisch Staatsblad n°. 11.)

hh. Begrafenissen en begraafplaatsen.

In geheel Nederlandsch Indie is het begraven buiten de daartoe aangewezen terreinen verboden.

Voor Batavia bestaat op dit onderwerp omtrent Christenen een reglement van 1846; voor Soerabaja is op het begraven van Christenen in 1849 een nieuw reglement vastgesteld (Indisch Staatsblad n°. 12).

Op beide plaatsen zijn commissien met het beheer over de kerkhoven en het begrafenis-personeel belast.

ii. Regt van openbare oproeping en bijeenkomst.

Met uitzondering der *Europesche en inlandsche ambtenaren in hunne ambtsbetrekkingen*, mogen door niemand biljetten of bekendmakingen ter oproeping of verzameling van personen of gegadigden, uitgedeeld, verspreid of aangeplakt worden, zonder vooraf een schriftelijk verlof van de plaatselijke autoriteit te hebben verkregen. Van die toestemming moet blijken op het gezegelde exemplaar van het biljet of de bekendmaking, hetwelk bij de plaatselijke autoriteit berusten moet, ten einde, zoo noodig, met den inhoud der andere exemplaren te kunnen worden.

VI. MAGT VAN DEN GOUVERNEUR-GENERAAL IN ZAKEN VAN JUSTITIE EN POLITIE.

§ 1. Ten aanzien van de bestanddeelen der wetgeving.

De Gouverneur-Generaal verandert en heft op de wettelijke

bepalingen, waaromtrent hij zulks noodig oordeelt. Ten aanzien van sommige is hij daartoe bevoegd uit eigen magt; overigens onder nadere goedkeuring des Konings. De bepalingen, door hem onder nadere goedkeuring des Konings vastgesteld, hebben kracht van wet tot dat hare intrekking, in den voorgeschreven vorm, door afkondiging is openbaar gemaakt. (Zie art. 37 der Algemeene bepalingen van wetgeving in Nederlandsch Indie, *Indisch Staatsblad* 1847, n°. 23.)

§ 2. Als privaat-persoon.

De Gouverneur-Generaal kan in geen geval in Nederlandsch Indie geregteijk angesproken, en tegen hem kunnen ook geene procedures, van welken aard ook, ondernomen worden, ter zake van *misdaad* in of buiten zijn ambt.

Ook kan hij niet als getuige op eene teregtzitting, noch voor eenigen anderen ambtenaar in burgerlijke strafzaken in Indie opgeroepen worden. Waar zijne getuigenis vereischt is, laat hij, schriftelijk verzocht, den ambtenaar met het onderzoek der zaak belast, of dengene, die dezen ten gevolge van eene bijzondere opdracht vervangt, bij zich toe, ten einde zijne getuigenis worde ingenomen en in geschrifte gesteld.

Maar de Gouverneur-Generaal kan, wegens *civile* zaken, voor de gewone regtbanken worden betrokken.

§ 3. Ten aanzien van regterlijke ambtenaren en bedienden individueel.

De Gouverneur-Generaal benoemt alle regterlijke ambtenaren, of laat hen in zijnen naam benoemen, behalve den president van het hooggeregtshof, dien de Koning benoemt.

In Nederlandsch Indie heeft geene benoeming van regterlijke ambtenaren voor hun leven plaats. De Gouverneur-Generaal kan de Europesche regterlijke ambtenaren, wanneer hij dit oorbaar acht, tot de waarneming van andere openbare bedieningen roepen.

Een regterlijk ambtenaar, wegens misdrijf tot gevangenisstraf veroordeeld, of tegen wien lijfswang is ten uitvoer gelegd, kan door den Gouverneur-Generaal, op voordragt van het hooggeregtshof, of na raadpleging van dat collegie, in zijne bediening geschorst of daaruit ontzet worden.

Op dezelfde wijze schorst of ontzet hij elken regterlijken ambtenaar, wegens wangedrag, onzedelijkheid of merkelijke achteloosheid.

In geval van schorsing, voorziet hij, voor zooveel noodig, in de tijdelijke waarneming der betrekking.

Den president van het hooggeregtshof kan hij echter *niet* ontzetten. Wanneer hij vermeent, dat diens afzetting, om eene der voormelde redenen, zoude behooren plaats te hebben, draagt hij het ontslag aan den Koning voor, onder bijvoeging van alle ter zake betrekkelijke stukken, vergezeld van eene schriftelijke verantwoording van den aangeklaagde, wien tot dat einde de tegen hem bestaande bezwaren moeten worden medegedeeld. In afwachting van 's Konings beschikking, kan de Gouverneur-Generaal den aangeklaagde, onder toekenning van wachtgeld, schorsen, en voorloopig in zijne functien voorzien. Hij is verplicht den aangeklaagde, op diens verlangen, in staat te stellen, om, onder genot van verloftractement en vrijen overtocht, zich in Nederland te gaan verantwoorden.

De Gouverneur-Generaal verleent aan advocaten en procureurs toelating tot uitoefening van de regterlijke practijk en zet ze af, hetzij op of zonder voordragt van het hooggeregtshof.

Hij benoemt en ontslaat de gewone deurwaarders.

Hij benoemt en ontslaat notarissen.

Hij benoemt en ontslaat de ambtenaren der weeskamers.

Hij beslist of eenige betrekking, welke niet als eigenlijk bezoldigd ambt kan worden beschouwd, met de regterlijke bestaanbaar zij.

Hij verleent dispensatien in de gevallen, waar bloed- of aanverwantschap het behouden van eenige regterlijke betrekking zou verhinderen.

Het is voorgekomen dat de bevoegdheid, bij art. 17 van het *Reglement op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie in Nederlandsch Indie*, aan den Gouverneur-Generaal verleend tot het schorsen of ontzetten van regterlijke ambtenaren in de gevallen en op de wijze hierboven vermeld, evenzeer bestaat in zekere, niet bij dat artikel voorziene gevallen, bijv. wanneer verwijdering of schorsing noodig geoordeeld wordt:

tot handhaving van algemeene regeringsbeginselen, in het belang eener onbelemmerde regtsvordering en regtsbedeeling, alsmede in dat van eenen regterlijken ambtenaar;

wegens ongeschiktheid, afgeleefdheid, langdurige ziekte;

wegens eene de dienst benadeelende persoonlijke verhouding van eenen ondergeschikten ambtenaar van het openbaar ministerie tot zijnen onmiddellijken chef;

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

of wegens andere omstandigheden bij welke het belang van de dienst betrokken is.

Deze zinswijze volgende, zijn in 1849 twee ambtenaren van het openbaar ministerie, die in zoodanige gevallen verkeerden, eervol van de verdere waarneming hunner bedieningen ontheven.

De bepaling in art. 9 van hetzelfde reglement, dat de regterlijke ambtenaren niet tevens eenig ambt mogen bekleeden, waaraan eene vaste wedde of andere bezoldiging verbonden is, is beschouwd als niet belettende het zenden van eenen raadsheer van het hooggeregts-hof als commissaris naar eene der *buitenbezittingen* tot onderzoek van de handelingen van het gewestelijk bestuur, onder genot van een daggeld, zonder op te houden raadsheer in het hof te zijn en bezoldiging als zoodanig te genieten.

§ 4. *Ten aanzien van de regtbanken en geregten.*

Alle regterlijke collegien zijn verplicht om berigt, consideration en advies te geven, wanneer zulks door of van wege den Gouverneur-Generaal gevraagd wordt, onder dien verstande, dat, indien de zaak bereids aan de daartoe aangezochte regterlijke autoriteit ter beslissing is onderworpen, of te voorzien is dat zulks zal geschieden, het collegie kan volstaan met het geven van eenvoudig berigt.

De zamenstelling der Europesche en inlandsche regterlijke collegien en geregten, alsmede de benoeming en beëdiging derzelve, zijn overgelaten aan den Gouverneur-Generaal.

§ 5. *Ten aanzien van het openbaar ministerie.*

Zie hieromtrent III, § 3.

§ 6. *In conflicten.*

De Gouverneur-Generaal beslist alle geschillen over bevoegdheid tusschen de regterlijke magt en het administratief gezag.

Hij beslist ook in geval van twijfel of verschil over de bevoegdheid in zaken, tusschen inlanders, of tusschen met hen gelijkgestelde personen of gelijken landaard, — welke aan het oordeel hunner priesters of hoofden onderworpen zijn verklaard.

Zie het Koninklijk besluit, beschreven in § 2 van III hierboven.

§ 7. *In alle zaken, waar ambtenaren en inlandsche grooten of hoofden betrokken zijn.*

Zonder verlof van den Gouverneur-Generaal, te geven of te weigeren na den Raad van Nederlandsch Indie te hebben gehoord, mogen ambtenaren, die in strafzaken voor het hooggeregts-hof te regt staan, niet vervolgd worden wegens misdrijven, in de uitoefening hunner betrekkingen begaan. Dit belet niet, dat de procureur-generaal geen verlof afwacht van » ambtshalve alle gepaste nasporingen te bewerkstelligen en alle mogelijke inlichtingen in te winnen en te doen inwinnen."

Hetzelfde verlof wordt vereischt tot het vervolgen in regten, hetzij in burgerlijke of in strafzaken, van vorsten, regenten en andere inlandsche grooten en hunne naastbestaanden, en van districtshoofden en andere inlandsche hoofden van aanzien op Java en Madura.

Op de buitenbezittingen wordt dit verlof, namens den Gouverneur-Generaal, door de hoofden der plaatselijke besturen verleend. Eene weigering van zoodanig verlof moet onmiddellijk gebragt worden ter kennis van den Gouverneur-Generaal, ten einde die te bekrachtigen of het verlof te verleenen.

De Gouverneur-Generaal bepaalt in welke gevallen zijn verlof noodig is tot vervolging van mindere inlandsche hoofden.

Niettegenstaande de weigering van het verlof tot regterlijke vervolging van de bedoelde inlandsche grooten en hoofden, wordt de vervolging tegen *andere* in de zaak betrokkene personen voortgezet. Doch dan kan de Gouverneur-Generaal, die van de voorgenomene vervolging berigt ontvangt van het openbaar ministerie, zich bij schriftelijk bevel, na den Raad van Nederlandsch Indie te hebben gehoord, tegen die vervolging verzetten.

Op gelijke wijze kan de Gouverneur-Generaal zich verzetten tegen eenige vervolging, welke het hooggeregts-hof, betreffende inlandsche grooten en hoofden, meent te moeten bevelen bij het vernemen van verzuimen in het vervolgen van misdrijven en overtredingen.

Zonder magtiging van den Gouverneur-Generaal kunnen vorsten, regenten of andere inlandsche grooten niet als getuigen geroepen worden. Bij weigering van die magtiging wordt te hunnen opzichte gehandeld als in gevallen, waar de getuigenis van den Gouverneur-Generaal noodig is.

§ 8. *In burgerlijke zaken.*

De Gouverneur-Generaal geeft:
toestemming tot verandering van geslachtsnaam;
onderscheidene dispensaties van de wettelijke bepalingen op het huwelijk;
brieven van wettiging van natuurlijke kinderen;
brieven van handligting aan minderjarigen;

kracht aan testamentaire beschikkingen ten behoeve van openbare instellingen;

dispensatie van het verbod tegen het koopen van zekere zaken door of van wege openbare ambtenaren, lasthebbers en bewindvoerders;

last tot onteigening ten behoeve van den Lande, tegen gelijktijdige voldoening van de *geschatte waarde*, van verdrinken landden, welker bepoldering of droogmaking hij voor het algemeen belang, of tot beveiliging van nabij gelegen eigendommen, noodzakelijk acht;

last tot andere onteigeningen ten algemeenen nutte, tegen behoorlijke schadeloosstelling.

§ 9. *In zaken van koophandel.*

Geene naamlooze vennootschappen kunnen worden tot stand gebragt zonder bewilliging van den Gouverneur-Generaal.

Beurzen van koophandel hebben plaats op gezag van den Gouverneur-Generaal. Hij bepaalt het uur van het aangaan en afloopen der beurs en alles wat de goede orde aldaar betreft.

Hij benoemt en ontzet makelaars; maar eenmaal van hunne bediening vervallen verklaard, kan hij ze niet herstellen.

Hij verleent dispensatie van het verbod aan schippers opgelegd, om gedurende de reis aan het scheepsvolk meer dan een derde van hun verdiend loon op rekening te betalen.

§ 10. *In strafzaken.*

De Gouverneur-Generaal bepaalt de plaats, werwaarts verbannen uit Nederlandsch Indie, ten hunnen koste, moeten worden overgebragt, onder deze beperking, dat de verbannen, die Nederlanders van geboorte of afkomst zijn, naar geene andere dan eene Nederlandsche haven kunnen vervoerd worden.

Hij bepaalt ook de strafplaats in geval van verwijzing tot dwangarbeid in of buiten den ketting, voor zooverre betreft alle veroordeelingen op Java en Madura en de verwijzing in eenige buitenbezitting gedaan, buiten het gebied van zoodanige bezitting. Binnen dit gebied wordt de strafplaats bepaald door het betrokken gewestelijk hoofd.

Zoolang de Gouverneur-Generaal de strafplaats niet bepaald heeft, in de gevallen waar zulks van hem moet uitgaan, kan de veroordeeling niet ten uitvoer worden gelegd.

Geen doodvonnis kan in Nederlandsch Indie ten uitvoer gelegd worden zonder verlof van den Gouverneur-Generaal. Alleen indien dringende omstandigheden de uitvoering gebiedend vorderen, wordt dit verlof verleend door het gewestelijk hoofd eener buitenbezitting.

De Gouverneur-Generaal mag het verlof tot uitvoering van het gevelde doodvonnis niet weigeren, tenzij de veroordeelde hem zulks verzoekt hebbe, of de weigering door andere gewichtige redenen noodig wordt bevonden. In zoodanige gevallen beveelt hij schorsing.

De regtbanken zijn bevoegd, de bedenkingen, welke zij tegen de schorsing hebben, ter kennis van den Gouverneur-Generaal te brengen. Zij moeten er echter in berusten, indien hij, niettegenstaande de bedenkingen, de schorsing volhoudt.

Alsdan zendt hij al de stukken ter beslissing aan het Opperbestuur.

De Gouverneur-Generaal verleent abolitie vóór den regtsingang. Hij verleent amnestie.

En hij heeft het regt van gratie en mitigatie van alle opgelegde straf.

Het indienen van een verzoek om gratie schorst de uitvoering van het vonnis, en die schorsing duurt voort, zoolang de Gouverneur-Generaal op het verzoek niet heeft beslist.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd, om, bij wijze van gratie, ten aanzien van hen, op wie, uit hoofde dat zij in Nederlandsch Indie zijn geboren en opgevoed, de straf van verbanning uit die bezitting zwaarder zou drukken dan op hen, die elders geboren of opgevoed zijn, de straf te doen vervangen door wegzending naar een oord van ballingschap binnen Nederlandsch Indie, voor gelijken duur als de door den regter opgelegde verbanning.

In 1849 heeft zich de vraag voorgedaan, of de uitoefening van het aan den Gouverneur-Generaal toegekende regt van *abolitie vóór den regtsingang*, bij de nieuwe wetgeving genoegzaam is verzekerd, en of niet, ten gevolge van den meerderen spoed, met welken, onder de thans werkende bepalingen, regtsingang wordt verleend, aan de belanghebbenden grootendeels de gelegenheid is benomen, om den regtsingang door *abolitie* voor te komen.

Ten einde hierin te voorzien is de procureur-generaal bij het hooggeregts-hof gemagtigd, de hem ondergeschikte ambtenaren van het openbaar ministerie aan te schrijven, om, wanneer zij kennis dragen van een gedaan verzoek om abolitie, buiten volstreekte noodzakelijkheid geenen regtsingang tegen den betrokkenen beklagde te requiren vóór dat de afwijzende beslissing der Regering hun is bekend geworden, alles onverminderd hunne verplichting om

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

inmiddels het geregteijk onderzoek zóó ver voort te zetten als dit vóór den regtsingang kan en mag geschieden.

§ 11. *Verplichting in sommige zaken, behoorende tot de § § 8, 9 en 10.*

In alle dispensatien betreffende burgerlijke regtszaken en over verzoeken om opheffing of vermindering van straf (over verzoeken om abolitie *niet*), is de Gouverneur-Generaal verplicht de consideratien en het advies van het hooggeregts-hof van Nederlandsch Indie in te winnen.

§ 12. *Grenzen der onderwerpelijke magt.*

Daargelaten de vereischte bemoeijenissen tot organisering der middelen van justitie (aanwijzing van de ambtenaren, die met dezen of genen tak van regterlijk beheer belast zullen zijn, en van de vormen in die takken te volgen), overeenkomstig de wettelijke bepalingen, en behoudens zijne bevoegdheid tot het nemen van buitengewone politieke maatregelen, is den Gouverneur-Generaal alle verdere inmenging in zaken van justitie, behalve de bovenvermelde, verboden.

VII. EENIGE MIDDELEN VAN BEHEER MET HET REGTSWEZEN IN VERBAND.

a. Burgerlijke stand.

Blijkens art. 4 van het Burgerlijk Wetboek van Nederlandsch Indie, bestaan voor *Europeanen en daarmede gelijkgestelde personen* in geheel Nederlandsch Indie registers van geboorten, huwelijksaangiften en afkondigingen, huwelijken en echtscheidingen en overlijden.

Het reglement op den burgerlijken stand bij art. 5 van dat wetboek bedoeld, in in 1849 gearresteerd en komt voor in het *Indisch Staatsblad* van dat jaar, onder n°. 25.

b. Notariaat.

Met het notariaat zijn belast:

te Batavia, Samarang en Soerabaija afzonderlijke personen; bij de Javasche bank haar boekhouder en kassier, na aflegging van het hieronder bedoeld examen;

elders, als bijbetrekking, gouvernements-ambtenaren, die als notaris geëxamineerd moeten worden door de omgaande regters op Java en Madura, en door de raden van justitie op de andere bezittingen. Van dit examen zijn, uit aanmerking der verre afstanden, vrijgesteld de gezaghebbers in de onder Gouvernement Macassar ressorterende afdelingen Zuiderdistricten, Boelekomba en Bonthain, Saleijer en Bima.

De notarissen moeten zijn Nederlanders door geboorte, wetduiding of naturalisatie.

De Gouverneur-Generaal is verplicht, alvorens hen te benoemen, zich te doen overtuigen omtrent hunne » zedelijkheid, geschiktheid en kunde».

Zij staan onder het toezigt van de raden van justitie.

Zij moeten ten allen tijde, daartoe verzocht, hun dienstwerk verrigten.

Zij doen zulks kosteloos voor armbesturen en inrigtingen van weldadigheid, alsmede voor degenen, die deze gunst bij regterlijke dispositie verworven hebben.

Overigens is door het Gouvernement vastgesteld wat zij in rekening mogen brengen.

Associatien tot uitoefening van de notariële praetijk kunnen niet anders dan met toestemming van den Gouverneur-Generaal worden aangegaan.

Het getal notarissen, met geene andere betrekkingen bekleed, bedroeg op ultimo 1849:

te Batavia	3
» Samarang	2
» Soerabaija	2
» Macassar	1
	—
	8

c. Translateurs of tolken.

Daar, waar zulks voor het algemeen belang noodig wordt geoordeeld, worden door den Gouverneur-Generaal translateurs in vreemde talen benoemd.

Notarissen zijn verplicht zich van de aanwezige translateurs te bedienen voor het opmaken van acten tusschen personen sprekende andere vreemde talen dan de inlandsche en Chinesche.

De translateurs worden (behalve die voor de Maleische en Javaansche taal te Batavia, Soerakarta en Djokjokarta) niet door het Gouvernement bezoldigd, maar mogen een salaris in rekening brengen, door het Gouvernement vastgesteld.

Bij ontstentenis van translateurs zijn wettig de vertalingen,

vervaardigd door een te goeder naam en faam bekend persoon, omtrent wiens ervarenheid voldoende zekerheid bestaat, mits hij de echtheid van de vertaling bij de plaatselijke autoriteit beëedige. Het getal translateurs of tolken op ultimo 1849 was:

	op Java	buiten Java
voor de inlandsche talen	10	11
voor het Fransch	4	2
» » Engelsch	5	3
» » Duitsch	2	2
	21	18

Onder het eerste getal (10) waren twee élèves.

d. Weeskamers.

Verrigtingen.

De bepalingen omtrent de verrigtingen der weeskamers worden door den Gouverneur-Generaal, na raadpleging van het hooggeregts-hof, vastgesteld.

Volgens de bestaande zijn de weeskamers belast:

met bemoeijenissen in alle boedels bij overlijden.

met het beheer over alle onbeheerde nalatenschappen, solvent of insolvent;

met de toezienende voogdij over alle onder curatele gestelde personen;

met het beheer der goederen en belangen van vertrokken personen, die geene volmagt tot het waarnemen hunner zaken, of orde op het beheer daarvan gesteld hebben, of, wanneer het noodig is geheel of gedeeltelijk daarin te voorzien, met de curatele over faillite boedels;

met de toezienende voogdij in alle voogdijen (uitgezonderd minderjarigen, die in een gesticht van weldadigheid zijn opgenomen);

met de behartiging der belangen van minderjarigen in 't algemeen.

De weeskamers oefenen deze bemoeijenissen uit in zaken betreffende Europeanen en de met inlanders gelijkgestelde vreemde Oosterlingen (*niet* in zaken betreffende de inlandsche bevolking zelve), met inachtneming omtrent de niet-Europeanen van de eigen wetten hunner landaarden. Te Batavia zijn die bemoeijenissen tusschen twee collegiën verdeeld. De weeskamer oefent ze uit jegens Europeanen; in zaken betreffende Chinezzen, Mooren en dergelijke, worden zij waargenomen door een collegie van boedelmeesteren, dat alzoo eene weeskamer voor vreemde Oosterlingen genoemd kan worden.

De instructie van deze weeskamer is veelal gelijk aan die der andere, van welke zij hoofdzakelijk verschilt, naar aanleiding der bijzondere wetten hierboven bedoeld.

Alle weeskamers staan onder het oppertoezigt van de raden van justitie, en zijn, behalve aan hare geadministreerden, elk voor zich, ook verantwoording schuldig aan de Algemeene Rekenkamer over haar geldelijk beheer in het algemeen.

Ter zake harer bemoeijenissen berekenen de weeskamers (ook het collegie van boedelmeesteren te Batavia) en hare agentschappen, ten laste der belanghebbenden, salarissen en leges, door het Gouvernement vastgesteld.

Ten behoeve van het collegie van boedelmeesteren te Batavia worden bovendien in Nederlandsch Indie zekere heffingen gedaan bij wege van rijks-belasting, te weten;

a. vijf ten honderd van alle gelden, door of van wege Chinezzen naar China uitgevoerd;

b. eene schatting op de Chinesche jonken en andere zulke vaartuigen, bedragende jaarlijks:

voor eene groote, in China te huis behoorende jonk	f 200
voor eene kleine zoodanige jonk	150
voor andere vaartuigen, van waar ook komende, door Chinezzen bemand of gevoerd, of aan Chinezzen toebehoorende, onverschillig hoe getuigd, en halven gulden voor elken last waarop het vaartuig gemeten is; en voor de laatstbedoelde vaartuigen, als zij onder Nederlandsch-Indische zeebrieven of jaarpassen varen, een kwart gulden als voren; vaartuigen beneden 10 last zijn hiervan vrij;	

c. eene belasting op de Chinezzen bij het verwerven van honoraire rangen, bedragende:

voor den kapiteins-rang:

te Batavia	f 1900
» Samarang	1800
» Soerabaija	1800
op andere plaatsen van Java en Madura	1000

en voor den luitenants-rang:

te Batavia	f 600
» Samarang	550
» Soerabaija	550
op andere plaatsen op Java en Madura	300

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

d. hetgeen de onuitgeloste pandgoederen op Java en Madura, waarvoor geene eigenaren of regtverkrijgenden zich opdoen, bij openbaren verkoop meer opbrengen dan de geleende sommen.

Deze heffingen dienen echter niet uitsluitend ter betaling van de kosten van het collegie van boedelmeesteren als weeskamer, maar mede ter aanvulling van de middelen van beheer vereischt voor het Chinesche hospitaal te Batavia. (Zie onder *Liefdadige instellingen*.)

In het uitzetten van de kapitalen, welke, ten gevolge harer bestemming, bij haar beheerd worden, zijn de weeskamers gebonden aan voorschriften, de strekking hebbende om alle gewaagd beleg voor te komen.

De rente, door de weeskamers op Java (en door boedelmeesteren te Batavia) over die kapitalen uit te keeren, wordt jaarlijks door den Gouverneur-Generaal bepaald, naar aanleiding der uitkomsten van het vorige jaar.

Er is evenwel magtiging gegeven om, zonder bepaling van gouvernementen te vragen, zes ten honderd uit te keeren, wanneer de uitkomsten van het afgelopen jaar zulks toelaten.

Op de buitenbezittingen doen de weeskamers haren geadministreerden te goed 2/3 van de renten, welke hunne kapitalen werkelijk hebben opgeleverd.

Hetgeen de inkomsten der weeskamers (aan salaris en leges en aan renten op uitgezette kapitalen) meer bedragen dan de uitgaven (voor personeel, bureaukosten en rente op kapitalen, over welke rente moet worden uitgekeerd), moet, volgens hare algemeene instructie, overgebracht worden in 's Lands kas.

Maar voor de weeskamers op Java heeft het Gouvernement tijdelijk, „zoolang het zulks noodig zal oordeelen”, hiervan afgezien, en die gelden als *reservefonds* bij de weeskamers doen aanhouden, om te dienen ter betaling van renten op kapitalen van onbekenden, die, later bekend wordende, blijken in de termen te vallen dergenen, wien rente kan worden te goed gedaan, en tot goedmaking van andere zulke onvoorziene betalingen. Jaarlijks wordt, in verband met den staat van zaken, beslist, welk gedeelte van dit fonds in 's Lands kas kan overgaan.

Voor de weeskamers op de Buitenbezittingen is bepaaldelijk vastgesteld, dat van de bedoelde overwinsten bij die weeskamers moet worden gevormd en beheerd een reservefonds tot waarborg voor de geadministreerden en tot dekking van mogelijke verliezen.

De geldelijke uitkomsten van het beheer der weeskamers op Java over 1849 waren als volgt:

	BATAVIA.	SAMARANG.	SOERABAIJA.
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op kapitalen	f 185,467	f 79,906	f 41,123
Provisie	8,585	24,431	5,632
Salaris, leges, enz.	661	2,077	1,886
	f 194,713	f 106,414	f 48,641
<i>Uitgaven.</i>			
Renten op kapitalen	f 103,170	f 50,106	f 29,115
Administratie-kosten	70,561	41,248	30,950
	f 173,731	f 91,354	f 60,065
Meer baten	f 20,982	f 15,060	„
Meer lasten	„	„	f 11,424

De inkomsten en uitgaven van het collegie van boedelmeesteren te Batavia, als weeskamer, bedroegen in 1849:

<i>Inkomsten.</i>	
Renten op kapitalen	f 102,256.00
Provisie, salaris, leges, boeten enz.	13,851.00
Toegewezen belastingen	3,654.00
	f 119,764.00
Transporteren	f 119,764.00

	Per transport f 119,764.00
<i>Uitgaven.</i>	
Renten op kapitalen	f 39,953.00
Administratie	49,898.00
	89,851.00
Winst	f 29,913.00

Getal en samenstelling.

Er is, behoudens het bestaan van het collegie van boedelmeesteren te Batavia, eene weeskamer in het regtsgebied van elken raad van justitie.

De Gouverneur-Generaal kan het getal weeskamers in de Buitenbezittingen beperken.

Elke weeskamer heeft, op verschillende plaatsen, zoo vele agenten als de Gouverneur-Generaal noodig oordeelt. (Het collegie van boedelmeesteren te Batavia heeft agentschappen „waar de plaatselijke omstandigheden zulks medebrengen.”)

Op Java bestaan de weeskamers uit ambtenaren, door den Gouverneur-Generaal benoemd, op door hem bepaalde bezoldigingen.

De weeskamers op de Buitenbezittingen worden gevormd uit aanwezige ambtenaren en burgers, die beloofd worden met een door den Gouverneur-Generaal toe te kennen aandeel in de overwinsten.

De agenten (gemeenlijk ambtenaren, die het agentschap als bijbetrekking waarnemen) trekken geen ander loon dan de bepaalde salarissen.

e. Verlijding en bewaring van bewijzen van eigendom, wegens- en van hypotheeken op vastigheden.

De bewijzen van eigendom en overgang van alle vaste of onroerende goederen, alle acten waarbij zoodanige goederen worden verhypothekend of verbonden, en alle acten van cessie van zoodanige hypotheeken, moeten, op straffe van nulliteit, verleden worden in de gewesten waar raden van justitie zijn, voor een of twee commissarissen uit die raden, bijgestaan door den griffier, en elders, door den resident of adisistent-resident, bijgestaan door den gewestelijken secretaris, of, waar geen secretaris is, door eenen commies. Zulks echter met deze uitzondering, dat Buitenzorg en Krawang gerekend worden te behooren tot het gebied van den raad van justitie te Batavia, wordende voorts Banjoewangi beschouwd als een op zich zelf staand gewest. Acten van borgtocht voor reeds bestaande hypotheeken kunnen, op vordering van partijen, ook voor die autoriteiten gepasseerd worden. De minuten van alle acten in dezen bedoeld, worden in boekdeelen bewaard bij de autoriteiten, voor welke zij verleden zijn. Bij de raden van justitie zijn de griffiers, elders de residenten en adisistent-residenten, voor de bewaring verantwoordelijk. Zoodanige protokollen in gewesten op Java, waar geene raden van justitie zijn, worden nagezien door de omgaande registers.

f. Gevangenis.

De bestaande gevangenis onderscheiden zich in:

a. *militaire* gevangenis, ofschoon deze, voor zoover zij niet voor *disciplinair* gestraften dienen, veelal met de *civile* vereenigd zijn;

b. gevangenis, behoorende tot de raden van justitie en het hooggeregtshof van Nederlandsch Indië, en

c. andere;

a. De *militaire* gevangenis staan onder het toezigt van den auditeur bij de krijgswaarden, van den advocaat-fiscaal voor de land- en zeemagt en van het hoog militair geregtshof.

De voornaamste voorschriften over de behandeling van *militaire* gevangenis in Nederland worden in Indië gevolgd. Bijzondere bepalingen zijn opgenomen in een reglement op de administratie der landmagt in Nederlandsch Indië.

b. De gevangenis, behoorende tot de raden van justitie en het hooggeregtshof, worden onderscheiden in gevangenis voor bewaring van beklagden en strafgevangenis.

Als beginsel is bepaald, dat beide categorien, *zoo veel mogelijk*, gescheiden zullen zijn.

Van de eerste categorie is eene gevangenis op de hoofdplaats van het gebied van elken raad van justitie. Over die gevangenis wordt toezigt uitgeoefend van wege den betrokken raad en van wege het hooggeregtshof.

De strafgevangenis staan op plaatsen, waar raden van justitie zijn, onder hetzelfde toezigt, als die der eerste categorie; buiten die plaatsen, onder dat van de hoofden der gewestelijke besturen, behoudens bevoegdheid van de raden van justitie om er hunnerzijds onderzoekingen te doen.

Wat de inwendige inrigting van deze gevangenis (beide cate-

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

gorien) betreft, wordt verwezen naar de instructie voor de cipiers bij het hooggeregtshof en de raden van justitie in Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* 1819, n°. 20, en 1832 n°. 17.)

c. De andere (binnenlandsche en politic-) gevangeniszen staan op Java en Madura onder het toezigt van inlandsche officieren van justitie; onder het algemeen toezigt van de regenten die ze nu en dan moeten bezoeken; en onder het gewestelijk oppertoezigt van de residenten, die elke maand zelve de gevangeniszen op de hoofdplaatsen hunner gewesten bezoeken en de andere hunnentwege doen bezoeken.

Deze gevangeniszen worden geinspecteerd door de omgaande regters.

Op de buitenbezittingen wordt op andere wijzen, naar gelang van plaatselijke inrigtingen, toezigt over de gevangeniszen gehouden.

Op ultimo 1848 waren op de volgende plaatsen van Java gevangeniszen:

GEWEST.	PLAATS.	GETAL.	IN WELK JAAR	
			gebouwd.	verbeterd.
Bantam . . .	Hoofdplaats	1	1848	1848 (b)
	Tanara	1	1846	
	Tjiringin	1	na 1838	
	Warong Goenong	1	1845 (a)	
	Pandeglang	1	1848 (a)	
Batavia . . .	Hoofdplaats	2	na 1838	1848 (b)
	Ommelanden	3	id. (c)	
Buitenzorg . .	Hoofdplaats	1	1848	1840
	Tjibinong	1	vóór 1838	
	Tjiberoesa	1	id. (d)	
Krawang . . .	Hoofdplaats	1	1848	1840
	Preanger . . .	1	1836	
Cheribon . . .	Bandong	1	1836	1840
	Soemadang	1	1842	
	Soekapoera	1	1842	
	Limbangan	1	1845	
	Hoofdplaats	1	vóór 1838	
	Indramayoe	1	id.	
	Tjiamies	1	1846	
Tagal . . .	Madjalengka	1	1848	1840
	Hoofdplaats	1	1823 (e)	
Pekalongan . .	Hoofdplaats	1	vóór 1838 (f)	1845
	Hoofdplaats	1	vóór 1838	
Samarang . . .	Poerwodadie	1	1844	1840
	Demak	1	1846	
	Kendal	1	1846	
	Salatiga	1	vóór 1838	
	Hoofdplaats	1	id.	
Kadoe . . .	Hoofdplaats	1	id.	1847
	Bageleen . . .	1	id.	
Banjoemaas . .	Ambal	1	id.	1847
	Keboemen	1	id.	
	Wonosobo	1	id.	
	Hoofdplaats	1	1836	
	Poerbolingo	1	1813	
Soerakarta . . .	Bandjar Negara	1	1847	1845
	Tjilatjap	1	1845	
	Hoofdplaats	1	1843	
	Hoofdplaats	1	vóór 1840	
Djokjokarta . .	Hoofdplaats	1	1833	1840
	Hoofdplaats	1	1836	
Madoen . . .	Hoofdplaats	1	1837	1847
	Ponorogo	1	1840	
Patjitan . . .	Ngawi	1	1837	1847
	Hoofdplaats	1	1840	
Kediri . . .	Hoofdplaats	1	1833	1847
	Hoofdplaats	1	1833	
	Toelongagong	1	vóór 1838	
	Trengalek	1	id.	
Brebek	Hoofdplaats	1	1836	1847
	Hoofdplaats	1	1836	

GEWEST.	PLAATS.	GETAL.	IN WELK JAAR	
			gebouwd.	verbeterd.
Japara . . .	Hoofdplaats	1	vóór 1838	1846
	Japara	1	id.	
	Koedoes	1	id.	
	Joana	1	id.	
Rembang . . .	Hoofdplaats	1	id.	1816
	Blora	1	id.	
	Toeban	1	id.	
	Bodjonegoro	1	1828	
Soerabaja . . .	Hoofdplaats	2	vóór 1838 en 1846	1848
	Grissee	2	1829	
	Modjokerto	1	1837	
	Bawean	2	1836 en 1840	
Passoeroean . .	Hoofdplaats	1	1802	1885 en 1846
	Malang	1	1829	
Bezoeki . . .	Hoofdplaats	1	1845	1840
	Panaroekan	1	vóór 1838	
	Bondowosso	1	id.	
	Probolingo	1	1838	
	Banjoewangi	1	1846	
	Hoofdplaats	1	1845	

Volgens deze opgave waren op Java 71 gevangeniszen, van welke 18 in 1846, 1847 en 1848 gebouwd of verbouwd werden. Onder die 18 bevonden zich de voornaamste gevangeniszen te Batavia en Soerabaja, die kapitale veranderingen ondergingen met het doel om de gezondheid der gevangenen te bevorderen.

In het algemeen is het lot der ongelukkigen, die in het belang der maatschappij van hunne vrijheid moeten worden beroofd, zoo veel doenlijk ter harte genomen, zonder daarom in de maatregelen te hunnen behoeve het denkbeeld van straf voor gepleegd misdrijf uit het oog te verliezen.

Inzonderheid is gelet op de klasse der gevangenen die veroordeeld zijn, verstoken van hunne vrijheid, zonder loon te arbeiden aan 's Lands werken, gemeenlijk *kettinganggers* genaamd, ofschoon velen niet tot den ketting veroordeeld zijn en de anderen sedert eene reeks van jaren niet meer in den vroeger bepaalden ijzeren ketting geklonken, maar, tot den ketting veroordeeld, slechts door eenen ijzeren halsband onderscheiden worden.

In Februarij 1846 is aan eene commissie opgedragen om onderzoek te doen naar al hetgeen deze tot dwangarbeid veroordeelden aangaat, dus: de aanwijzing van strafplaatsen, de mate van werk, de verzorging, huisvesting, ligging, kleeding, voeding, geneeskundige behandeling enz.

Door op die wijze de algemeene aandacht op de zaak te vestigen, is veel tot stand gekomen in het belang van deze lieden en dus ook van 's Lands kas, welke partij trekt van hunnen arbeid.

De boven bedoelde commissie van onderzoek heeft ook in 1849 hare taak voortgezet.

Bij gelegenheid eener verbouwing van de Wurtembergsche kazerne te Samarang is in 1849, met het oogmerk om eene proeve te nemen met de toepassing van het cellulair stelsel op de disciplinair gestrafte militairen, bevolen, om 6 arrestanten-kamers ieder in 4 cellen te verdeelen, met opvolging van de door den chef der geneeskundige dienst gedane hygienische aanwijzingen.

Bij de overwegingen, waartoe het voorstel tot dezen last leidde, is in aanmerking genomen:

dat, welke bedenkingen men kunne aanvoeren tegen het cellulair stelsel voor langdurige opsluiting, deze niet gelden voor *disciplinair* gestraften, daar de langste disciplinaire opsluiting slechts 14 dagen duurt;

dat de totale afzondering gunstig werken moet op het moreel van deze gestraften;

dat de invloed van het klimaat geen beletsel behoeft op te leveren, wanneer de door de geneeskunde aanbevolen voorzorgen genomen worden;

dat voor *inlanders*, uit hoofde van hun karakter, de eenzame opsluiting geenen dieperen indruk zou maken, dan de gewone, zoodat het cellulair stelsel niet op hen behoort te worden toegepast.

In 1849 zijn verordeningen uitgevaardigd omtrent het voedsel der gevangenen en het verlichten der gevangeniszen, terwijl vernieuwingen, herstellingen of verbeteringen hebben plaats gehad aan de gevangeniszen te Buitenzorg, te Tjiamies in Cheribon, te Samarang, te Poerworedjo in Bageleen, te Poerbolingo in Banjoemaas, te Djokjokarta, te Madoen, te Ngawi, te Soerabaja,

(a) Temporaire gebouwen voor de bevolking opgericht.
(b) Namelijk die in de stad.
(c) Eene in 1848 (Bekassie).
(d) Eene nieuwe is in aanbouw.
(e) In het fort.
(f) In het fort.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

te Modjokerto, te Passeroean, te Wahaai in de Molukken en te Tabanjo in de Zuid- en Oosterafdeeling van Borneo.

VIII. TOESTAND VAN DE REGTSBEDEELING IN HET ALGEMEEN.

Om den toestand van Nederlandsch Indie met betrekking tot het regtswezen op ultimo 1849 te beoordeelen, zal een terugzigt op hetgeen vroeger bestond, nuttig zijn. Dit vindt men in eene redevoering (hiervens gevoegd sub lit. A bis) op den 1sten Mei 1848, ter gelegenheid van de invoering der nieuwe wetgeving, uitgesproken door den heer staatsraad jhr. mr. H. L. Wichers, destijds president van het hooggeregtshof van Nederlandsch Indie. Aldaar is ook het belangrijkste uit de geschiedenis der invogring beschreven.

Ten volle wordt toegestemd hetgeen daar voorkomt over de inspanning, welke het gekost heeft, in eenen zoo korten tijd, eenen arbeid te volbrengen van zoo omvattenden, gewigtigen en teederen aard en dat die arbeid niet zou zijn tot stand gekomen, zonder de ijverigste medewerking, bijzonderlijk van de leden van het hooggeregtshof. Maar aan de waarheid zou te kort gedaan worden, indien niet, als oorzaak van den verkregen uitslag, op den voorgrond werd geplaatst de krachtige en aanhoudende werkzaamheid van eenen man, in alle opzichten zoo voortreffelijk, als de staatsraad Wichers aan een iegelijk in Indie, die met hem in aanraking kwam, is gebleken te zijn.

Het zou gewaagd zijn, te bepalen, in hoe verre, op het einde van het jaar 1849, en dus zoo kort na hare invoering, de werking der nieuwe wetgeving in het algemeen gunstig dan wel ongunstig heeten moest.

Veel hoofden van gewestelijke besturen klaagden over den tragen gang der justitie in strafzaken, ten gevolge van welken de beschuldigen of door landraden reeds veroordeelden gedurende eenen zoo geruimen tijd als vroeger nimmer noodig was, op eene beslissende uitspraak wachten moesten, in overbevolkte gevangenissen.

Van daar de maatregel omtrent de verdeling van het hooggeregtshof in twee kamers en de opdracht van revisie aan de raden van justitie op Java, bedoeld onder III § 2 e.

Ook andere bezwaren zijn tegen de nieuwe wetgeving aangevoerd.

Uitgaande van het beginsel, dat de Regering met zaken, gesteld onder toezigt van regterlijke collegien en ambtenaren, geene regtstreeksche bemoeienis behoort te hebben, maar zich bepalen kan bij het beslissen op klagten of voorstellen, is aan de ommegeande regters op Java in 1849 te kennen gegeven, dat door het Gouvernement niet meer verlangd wordt de inzending van de vroeger voorgeschreven driemaandelijksche verslagen, omtrent den staat der gevangenissen en omtrent de wijze op welke de justitie en politie in de gewesten wordt beheerd, alsmede van de driemaandelijksche berigten van de door hen gehouden zittingen.

Aan de hoofden der gewestelijke besturen buiten Java en Madura is opgedragen, in de tijdelijke waarneming van openvallende regterlijke betrekkingen te voorzien, mits onverwijld kennis gevende aan den Gouverneur-Generaal, door wien de definitive benoeming geschiedt.

E. Eeredienst.

I. ALGEMEEN BEGINSSEL.

De uitoefening van godsdienst door de onderscheidene gezindten, geniet in Nederlandsch Indie de bescherming des bestuurs, voor zoover die uitoefening niet gevaarlijk is voor de openbare rust.

II. PROTESTANTSCHIE.

De protestanten in Nederlandsch Indie moeten te zamen één kerkgenootschap vormen. Daartoe behooren allen, die in Indie, op belijdenis des geloofs, tot ledematen zijn aangenomen; zij, die in de protestantsche kerken gedoopt zijn, en zij, die in andere landen, als tot de protestantsche kerkgenootschappen behorende erkend, zich in Nederlandsch Indie neêrzetten. De laatsten moeten van hun lidmaatschap bewijsstukken vertoonen. Deze allen blijven tot het kerkgenootschap behooren, zoolang zij niet vrijwillig en duidelijk verklaard hebben zich daarvan af te scheiden of om wettige redenen daarvan afgescheiden zijn.

De protestantsche gemeenten in Indie worden beheerd: plaatselijk door kerkeraden en algemeen, onder toezigt van den Gouverneur-Generaal, door een opper-kerkelijk collegie, genaamd: Bestuur der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie.

Dit kerkbestuur had vroeger altijd een lid van den Raad van Nederlandsch Indie tot president, doch bij Koninklijk besluit van 2 Julij 1849, n°. 59, is bepaald, dat het voorgezeten zal worden door een lid in den Raad van Indie of door een ander aanzienlijk en invloed hebbend lid der protestantsche gemeente te Batavia. (Zie onder Raad van Indie.)

Het bestaat wijdérs uit de predikanten van Batavia, waarvan

één als vice-president en één als secretaris fungeert, en drie notabele leden van de protestantsche kerk in de hoofdstad. De president en de drie laatstbedoelde leden worden benoemd door den Gouverneur-Generaal; de leden uit een drietal, door het kerkbestuur aangeboden. De leden zijn niet aan periodieke aftreding onderworpen.

Het kerkbestuur behartigt de belangen van al de protestantsche gemeenten in Nederlandsch Indie en houdt een algemeen toezigt op derzelve beheer, predikanten en kerkeraden, overeenkomstig de beginselen der reglementen en verordeningen van de protestantsche kerken in Nederland. Het oefent dit beheer uit in verband met de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerk in Nederlandsch Oost- en West-Indie te 's Gravenhage, met welke het correspondeert onder cachet volant, door tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal, die eenen geleidebrief bijvoegt, maar van deze correspondentie zijn uitgesloten de voorstellen, waarop eene beslissing van het Gouvernement noodig is. Zulke voorstellen worden gerigt aan den Gouverneur-Generaal, die ze met zijn advies aan het opperbestuur in het moederland opzendt.

Het kerkbestuur beslist op alle klagten van gemeenten over kerkeraden, predikanten, diakonien, en wederkeerig, behoudens de bevoegdheid van deze allen, om zich bij het Gouvernement deswege te bezwaren.

Het Reglement op het bestuur der Protestantsche Kerk in Nederlandsch Indie is te vinden in het *Indisch Staatsblad* van 1844, n°. 34.

De verhouding tusschen het kerkbestuur en de kerkeraden is deze.

De kerkeraden, gelijk alle administrateurs van kerkekassen, diakonien en liefdadige gestichten, die uit kerke- of diakonie-kassen onderhouden worden, zijn aan het kerkbestuur ondergeschikt en verantwoording schuldig, onverminderd de verantwoordelijkheid dier administrateurs aan de algemeene rekenkamer, en hunne onmiddellijke ondergeschiktheid aan de kerkeraden. De kerkeraden hebben het regt, aan het kerkbestuur voorstellen in te zenden en deszelfs voorlichting te vragen. Zij hebben het beheer over alle zaken, onmiddellijk tot de inwendige orde en tucht der plaatselijke gemeenten betrekkelijk, onder dien verstande, dat het kerkbestuur, in gewigtige gevallen en bij oneenigheden, daarvan kennis neemt en uitspraak doet.

De benoemingen van ouderlingen en diakonen en andere kerkelijke beambten geschieden zonder tusschenkomst van het kerkbestuur.

Alleen het kerkbestuur correspondeert regtstreeks met het Gouvernement. Kerkeraden, die alleen beschikking van het Gouvernement verlangen of behoeven, rigten hunne daartoe strekkende voordragten aan het kerkbestuur, maar dienen ze in bij de gewestelijke civile autoriteit, die de stukken, met een aan den Gouverneur-Generaal gerigt advies, doorzendt aan het kerkbestuur; tenzij de voordragten der kerkeraden betreffen het benoemen van ouderlingen enz., welke stukken door die autoriteit regtstreeks aan den Gouverneur-Generaal ingezonden worden.

Overigens is aan allen, die in onderscheidene betrekkingen met het kerkelijk bestuur belast zijn, tot hoofd-doel voorgeschreven, de zorg voor de belangen van het Christendom in het algemeen en van de protestantsche kerk in het bijzonder; de vermeerdering van godsdienstige kennis; de bevordering van christelijke zeden; de bewaring van orde en eendragt, en de aankweeking van liefde voor de Regering en het Land.

Bij Koninklijk besluit van 3 Augustus 1849, n°. 64 (*Indisch Staatsblad* n°. 58), zijn nieuwe verordeningen omtrent de geordende leeraars gemaakt.

Dat besluit namelijk:

schaft de rangschikking in 3 klassen af (art. 3);

bepaalt het getal predikanten van Nederlandsch Indie op 20, dus op 2 meer dan vroeger (art. 1);

draagt de regeling der standplaatsen en daaronder behorende gemeenten op aan den Gouverneur-Generaal, na te hebben gehoord het Bestuur van de Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie (art. 4);

magtigt den Gouverneur-Generaal, indien het toenemen der protestantsche bevolking de behoefte aan meer predikanten doet ontstaan, daaromtrent de noodige voorstellen te doen (art. 5); en

stelt in de plaats van de vroeger onvoorwaardelijke bepaling, dat een der predikanten zal worden genomen uit het Evangelisch-Luthersch kerkgenootschap in Nederland, deze: dat » bijaldien de » Evangelisch-Luthersche gemeente te Batavia met de Hervormde » gemeente aldaar wordt vereenigd », onder de predikanten te Batavia steeds een zal zijn genomen uit het Evangelisch-Luthersche kerkgenootschap; zonder overschrijding noch van het algemeen bepaalde, noch van het door den Gouverneur-Generaal voor Batavia te bepalen getal predikanten » (art. 6).

Van de kerkelijke beambten, zoo als kosters, voorlezers enz., die, gelijk hooger gezegd is, door de kerkeraden, zonder tusschenkomst

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost Indie.)
(Regerings-verslag.)

van het Bestuur der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie aangesteld worden, genieten sommige eene bezoldiging uit 's Lands kas. De kerkeraden beschikken namelijk te hunnen behoefte over de gelden, voor die bezoldiging door het Gouvernement ingewilligd.

De kerkgebouwen staan onder het beheer der kerkeraden.

De kerkeraden mogen voor die gebouwen geen uitgaaf doen zonder magtiging:

a. van het plaatselijk bestuur, wanneer de uitgaaf noodig is voor gewoon onderhoud en de som van f 400 niet overschrijft;

b. van den Gouverneur-Generaal, voor hooger sommen.

Geldt het echter dringend noodzakelijk voorzieningen, die het vragen van magtiging van den Gouverneur-Generaal niet gedoogen, zoo kan het plaatselijk bestuur ook deze vergunnen, mits onverwijld de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal vragende. Voor *verfraaijingen* moet in allen geval, ook al kosten zij minder dan f 400, vooraf magtiging van den Gouverneur-Generaal verkregen zijn.

Het Gouvernement heeft zich niet verbonden, kerkgebouwen op te rigten, onverschillig of op de plaats een leeraar gevestigd zij of niet. Intusschen draagt het veelal tot de oprichting, en in bijzondere omstandigheden ook tot onderhoud van kerken bij.

Op plaatsen waar geen leeraar gevestigd is, geschiedt godsdienstoefening in een der landslocalen en des noods in een daartoe in te ruimen en betamelijk in te rigten vertrek van het gouvernementens-gebouw, door het hoofd van het plaatselijk bestuur bewoond.

Art. 24 van het hierboven aangehaald Reglement op het Bestuur der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie bepaalt, dat het kerkbestuur jaarlijks een *algemeen verslag* geeft aangaande den godsdienstigen en zedelijken toestand der verschillende gemeenten in Indie; dat het daartoe worde in staat gesteld door op gezette tijden, nader door het collegie zelf te bepalen, een verslag te ontvangen van alle kerkeraden in Indie, aangaande den toestand hunner gemeente, volgens een op te geven model, en dat het bedoelde verslag wordt aangeboden aan den Gouverneur-Generaal, die het vervolgens zendt aan het departement van Koloniën.

Bij brief van 18 Februarij 1847, diende het kerkbestuur een verslag in over 1846, vergezeld van eene geleidende missive, gerigt aan de Commissie tot de zaken der Protestantsche Kerk in Oost- en West-Indie te 's Gravenhage, met verzoek om het naar Nederland op te zenden.

Eene inzage van dit stuk bij het Gouvernement deed ontwaren, dat de kerkeraden bij de opmaking van hunne verslagen niet stelselmatig te werk gingen, en dat bovendien eenige punten onjuist of onvolledig voorgedragen werden. Zulks werd (in April 1847) aan het kerkbestuur aangewezen.

Het kerkbestuur maakte hierop den vast te stellen vorm voor de verslagen der kerkeraden tot een voorwerp van gezette overweging, met dat gevolg, dat in deszelfs vergadering van 13 April 1848 gearresteerd werd eene nota van voorschriften onder lit. B hiervan gevoegd.

Deze nota, na arrestering door het kerkbestuur den Gouverneur-Generaal aangeboden met de mededeeling, dat het collegie vertrouwt door de daarbij gegevene voorschriften in staat gesteld te zullen worden, om voortaan de jaarlijksche verslagen meer overeenkomstig de bedoeling der Regering op te maken, kan gewis, goed opgevolgd, het oogmerk naar behooren doen treffen.

Een nader kerkverslag is sedert nog niet ontvangen.

Art. 25 van het Reglement op het Bestuur der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie zegt, dat het eene der eerste werkzaamheden van het kerkbestuur zal uitmaken, een algemeen reglement voor het kerkelijk opzigt te vervaardigen, daarbij in acht nemende, om door nauwkeurige bepalingen alle aanleiding tot onzekerheid weg te nemen.

Het kerkbestuur had dezen uit zijnen aard moeilijken arbeid op ultimo 1849 nog niet ten einde gebragt. Wel was door eene commissie uit het collegie een ontwerp zamengesteld, maar het kerkbestuur achtte het noodig tot betere beoordeeling van de zaak, alle kerkelijke wetten en verordeningen van oudsher in Indie bestaan hebbende, bijeen te zoeken.

In September 1849 is tot president van het Bestuur der Protestantsche Kerken in Nederlandsch Indie benoemd het lid in den Raad van Indie C. S. W. graaf van *Hojendorp*, ter vervanging van het raadslid mr. H. J. *Hoogeveen*, die in Januarij 1849 als president aftrad wegens vertrek naar Nederland.

De zendingen, welke in onze Oost-Indische bezittingen werkzaam zijn, worden derwaarts gezonden:

a. door het Nederlandsch Zending-genootschap te Rotterdam;

b. door vreemde dergelijke genootschappen.

Te Batavia bestaat een *Javasch medewerkend zending-genootschap*, eene geheel particuliere vereeniging, ondergeschikt aan het voormelde genootschap te Rotterdam. Dit medewerkend genootschap heeft een tak te Amboina.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd, op voordragt van het bestuur der protestantsche kerk, dat verplicht is vooraf het Javasch medewerkend zending-genootschap te raadplegen, zendingen van het *Rotterdamsche* genootschap tijdelijk te plaatsen als hulppredikers in bijzondere gemeenten.

Vreemde zendingen worden alleen op Borneo toegelaten, na alvorens gedurende een jaar te Batavia verblijf gehouden te hebben, ten einde het Gouvernement in de gelegenheid te stellen, om zich met hun gedrag en wandel bekend te maken, en te onderzoeken of zij de noodige kennis bezitten van de taal, zeden en gewoonten der volken, in welker midden zij zich wenschen te begeven. Bij vertrek naar Borneo moeten zij plegtig beloven, zich steeds » onder de inlandsche volkeren van alle leeringen te onthouden, » welke de van hen gevorderde lijdzame gehoorzaamheid aan hunne » overheden in het minst zouden kunnen verzwakken."

Het getal protestantsche zendingen in Nederlandsch Indie bedroeg, op ultimo 1849, 28, te weten:

22 van het *Nederlandsche*;

5 van het *Rhijnsche*;

1 van het *Amerikaansch* genootschap;

—

28

De zendingen van het *Nederlandsche* genootschap waren aldus verdceld:

Op *Java*:

1 voor Depok en Toegoe (door het Gouvernement bezoldigd);

1 te Soerabaja;

1 te Samarang (voorloopig om het Javaansch te leeren).

Buiten *Java*:

9 in Menado;

5 in de Molukken;

5 op Timor.

—

22

Dit genootschap benoemde in 1849 zes nieuwe zendingen voor Oost-Indie, begrepen onder het bovenstaande getal.

In 1846 kwam in Indie een door bestuurders van het Nederlandsche Zending-genootschap uitgezonden inspector, die den arbeid der Nederlandsche zendingen moest onderzoeken en, zulks volbragt hebbende, in Februarij 1848 naar Europa terugkeerde. Omtrent de behandeling van dezen inspector van de zijde des Indischen Bestuurs wordt verwezen naar het volgende uittreksel uit den brief van het genootschap aan den Gouverneur-Generaal van 20 Julij 1849:

» Bestuurders van het Nederlandsch Zending-genootschap, » steeds hoogst erkentelijk voor de krachtige bescherming en be- » langrijke hulp door Uwe Excellentie aan hunnen inspector, den » weleerwaarden heer L. J. van *Rijn*, gedurende zijn verblijf in » de Oost-Indien, en in hem aan het genootschap verleend, reke- » nen het zich ten duren, maar tevens hoogst aangenamen plicht » Uwer Excellentie bij deze hunnen opregten en hartelijken dank » te betuigen voor het vele goede, voornoemden afgevaardigde door » uwe belangstellende gezindheid ten deel gevallen. Zij letten » daarbij op de stoffelijke ondersteuning hem in velerlei opzigten » geschonken, maar meer nog op de bereidvaardigheid waarmede » hem vergunningen werden verleend, eensdeels noodzakelijk om » in het doel zijner zending te slagen, anderdeels dat doel ten » stelligste te bevorderen. Zij stellen op hoogen prijs de dispo- » sitien en besluiten door Uwe Excellentie genomen ten gevolge » van mededeelingen door hunnen inspector aan u gedaan, omtrent » zaken, die de verbreiding van het Christendom en de daarmede » naauw verbonden zedelijkheid en beschaving in den weg » stonden.

» Zij erkennen, met volle overtuiging, dat zonder die goedgun- » stig verschafte hulp de zending moeilijk volvoerd en althans » zeker niet met die gunstige uitkomst bekroond zoude zijn, als » waarover zij zich nu mogen verblijden."

Omtrent den arbeid der *Nederlandsche* zendingen in 1849, en hetgeen vroeger op de hun aangewezen standplaatsen verrigt is tot bekeering van den inlander, wordt het volgende aange- teekend.

Op *Java* werd door hen geen eigenlijk zendingswerk (Evangelie- prediking onder de Heidenen) verrigt; want hunne bemoeijingen met Depok en Toegoe kunnen hier niet als zoodanig in aanmerking komen, omdat dit gemeenten zijn van inlandsche Christenen, welke reeds sedert de eerste helft der XVIIIde eeuw bestaan, oorspronkelijk uit vrijgegeven slaven, wien stukken gronds vermaakt werden, voor zoolang zij en hunne afstammelingen de Christelijke leer belijden.

De gemeente op Depok (in Buitenzorg nabij de grenzen van Batavia) is door den zending-inspector van *Rijn* bezocht. Te oordeelen naar zijne gedrukte reisbeschrijving was hij met haren toestand slechts half tevreden. Hij berekent het getal dezer Christenen op 300.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

Ook omtrent de Toegoesche Christengemeente te Batavia valt niets gewigtigs te melden. De resident van Batavia zegt van haar het volgende in zijn verslag over 1849:

„ Nog altijd bestaat het Christendom harer leden meer in den naam dan in de daad, en behooren deze tot het onbeschaafde, minst onderwezene gedeelte der bevolking, terwijl hunne onverschilligheid en traagheid hen voor alle zedelijke verbetering onvatbaar maakt: getuige hiervan de dwang, waarmede zij tot het doen onderwijzen hunner kinderen moeten worden aangespoord, en dat zij zich dit meestal alleen om den door de diakonie toegekenden onderstand niet te verliezen, laten welgevalven.”

Te Samarang is sedert jaren aan de Evangelie-verspreiding werkzaam geweest G. Bruchner, als zendeling derwaarts gekomen in 1813, onder het Engelsche bestuur en dien het Nederlandsche in 1816 te Samarang vond als fungerenden predikant.

Bij het Gouvernement is niet gebleken, dat door den heer Bruchner inlanders tot de Christelijke leer bekeerd zijn.

Wat de plaatsing van eenen Nederlandschen zendeling te Soerabaja betreft, deze is geschied in Augustus 1848, in het belang van de Christen-Javanen in die omstreken.

Men vindt zoodanige Christenen in het regentschap Modjokerto op het van het Gouvernement gehuurde land Ngoro en in het regentschap Soerabaja, verspreid in de districten Goenoeng Kendeng, Djengollo enz., met de dessa Wioeng tot hoofdpunt, zoo mede op het particuliere land Sidokari.

De bekendwording van het Christendom onder de Javanen in deze residentie heeft deszelfs oorsprong te danken aan het verspreiden van Christelijke tractaatjes door zendingen in 1815, en aan de ijverige bemoeienis van sommige Europeesche ingezetenen. Het is hun echter eerst omstreeks het jaar 1825 gelukt om de Javanen over te halen de tractaatjes zelve te lezen en dagteekent dan ook eigenlijk het bestaan van eene Javaansche Christengemeente van dien tijd.

Op het particuliere land Ngoro, in de afdeeling Modjokerto, heeft vooral in den aanvang een betrekkelijk groot getal Javanen de Christelijke leerstellingen aangenomen, doch het aanlokkelijke der nieuwigheid verdwenen zijnde, hebben in de laatste jaren weinigen daartoe willen overgaan. Het getal leden der Christengemeente op gemeld land bedraagt thans omtrent 150, waarvan het grootste gedeelte aldaar woont.

De op andere plaatsen woonachtige leden begeven zich alleen bij gelegenheid van sommige Christen-feestdagen naar Ngoro, om de aldaar gehouden wordende leerrede aan te hooren; de overige vergaderen tot dat einde elken Zondag in een daartoe bestemd gebouw.

De boeken welke zij bezitten, zijn vertalingen van het Evangelie, gezangen en gebeden, benevens eenige tractaatjes van Engelschen oorsprong. De leden der gemeente te Ngoro zijn niet gedoopt; hunne huwelijken worden somtijds door een hunner, dien zij tot priester verkozen hebben, ingezegend.

Onder hen worden velen gevonden, wier vrouwen en kinderen steeds de Mahomedaansche leer blijven toegedaan.

De leden dezer gemeente hebben van de hoofdwaarheden der Christelijke godsdienst niet dan een zeer onjuist, en met bijgeloof vermengd begrip; het valt echter niet te ontkennen, dat zij zich onderscheiden door eerlijkheid in hunne handelingen. Jammer dat zich daarbij voegen hoogmoed en afkeer van een werkzaam en nuttig leven, zijnde volgens hun gevoelen de landbouw een te vernederend werk voor eenen Christen; zoodat, alles te zamen genomen, de op het land Ngoro met de invoering van het Christendom genomene proeve niet als gelukkig geslaagd kan worden beschouwd.

De op de Gouvernementslanden in het regentschap Soerabaja aanwezige Javaansche Christenen doen zich van eene veel gunstiger zijde kennen. Door de voorzigtige handelwijs der predikanten *Westenbrink Meijer* en *van Rossem* is het hun over het algemeen duidelijk dat het aannemen der Christelijke leer hun geene tijdelijke voordeelen zal verschaffen, en is die leer hun op eene wijze bekend gemaakt, die het meest geschikt is om doel te treffen.

Derzelver getal bedraagt thans 47 mannen met hunne vrouwen en kinderen. Wel is waar zijn er vroeger meer geweest, doch vele hebben de Mahomedaansche godsdienst weder aangenomen. Hunne huwelijken worden hier ter plaatse door de predikanten ingezegend en hunne kinderen evenzoo gedoopt, terwijl zij regelmatig iederen Zondag godsdienstoefening houden in de woning van hunnen voorganger *Pa Dassiena*, hernaamd *Johannes*, die hen voorleest en onderwijst. Zij zijn verspreid in onderscheidene dessa's der districten Goenoeng Kendeng, Djengollo enz., doch het grootste aantal is in de dessa Wioeng gevestigd. Velen onder hen hebben vroeger op het land Ngoro gewoond, en is hotgst waarschijnlijk het ontstaan der Christengemeente Wioeng grootendeels aan dezen toe te schrijven.

Hoewel slechts zeer zeldzaam, zoo hebben echter sommigen hunner wel eens geweigerd heerendiensten te verrigten, en zijn dezulken met het gemis aan aandeel in de sawa's bedreigd en

daarna gewillig bevonden. Daaruit blijkt, dat, niettegenstaande de pogingen der predikanten om het tegendeel te bewerken, bij hen het begrip bestaat, dat de Christen-godsdienst hun voorregten boven de andere Javanen geeft. Hoezeer het ontegenzeggelijk is, dat zij betere begrippen nopens de Christen-godsdienst hebben, dan die bij de gemeente te Ngoro verspreid, vermeent men echter te moeten betwijfelen, of die wel zoo helder zijn, als de genoemde predikanten zich voorstellen.

Wanneer men toch het bijgeloovig karakter van den Javaan nagaat, en daarbij in aanmerking neemt, dat het verkeer der predikanten, die het Javaansch niet verstaan, met de Javaansche Christenen plaats vindt door intermediair van eenige brave en godsdienstige, doch hoogst eenvoudige Europeesche ingezetenen, die aan de proselyten vooraf goed op het hart drukken wat zij moeten antwoorden, dan zal men moeten toestemmen, dat de predikanten dikwijls omtrent de denkbeelden hunner Javaansche aannemelingen niet goed worden ingelicht, en dat hun die veelal schooner worden voorgedragen dan ze werkelijk zijn; zulks kan ook daaruit worden afgeleid, dat bij sommige Javaansche Christenen onder anderen het zonderlinge denkbeeld is aangetroffen, dat hunne kinderen niet eer Christenen kunnen worden voor dat zij schoenen bezitten.

Ten aanzien van het landgoed Sidokari is door den eigenaar gemeld dat hij sedert 1843, al wat in zijn vermogen was aangevend heeft, om het Christendom uit te breiden en tot September 1849 zich 190 Javanen bekeerd hebben. Onder de gebezigde middeelen behoorde, volgens andere mededeelingen, het verlenen van onderscheidene niterlijke voordeelen aan den Christen-Javaan: het bouwen van een bamboezen bedehuis, het verschaffen van het benoodigde bij avondmaal enz.

Hoe de te Soerabaja geplaatste zendeling hier werkzaam was, blijkt uit het volgend uittreksel uit eenen brief van hem, van 24 October 1849:

„ Van Amboina teruggekeerd, vestigde ik mij in Augustus 1848 te Soerabaja. Met voorkennis van den resident en met overleg der predikanten van Soerabaja, heb ik sedert dien tijd om de 3, 4 à 5 weken de gemeente te Sidokari bezocht. Deze bezoeken waren echter niet zeer belangrijk, dewijl ik de Javaansche taal niet verstond, en het mij niet doelmatig scheen aanleiding te geven tot het gebruik der Maleische taal in de godsdienstige bijeenkomsten.

„ Mijn stelregel was: de Javaansche Christenen moeten Javanen blijven.

„ Er trad een der meest gevorderde Christenen als voorganger op, terwijl ik zag en hoorde wat ik kon. Na de godsdienstoefening sprak ik met de Christenen over hetgeen mij noodig scheen. Intusschen hield ik mij te huis bezig met de beoefening der Javaansche taal, om later meer en beter te kunnen werkzaam zijn, ook bij de gemeente van Sidokari. Tot dusver heb ik het slechts 2 à 3 malen durven ondernemen, in de godsdienstige bijeenkomsten der Christenen te Sidokari eene korte toespraak in het Javaansch te doen.

„ Voorts is door mij op Sidokari, behalve in Maart 1848, doop en avondmaal bediend op Kersmis 1848 en op Paschen 1849, wanneer tevens voorbereiding en, bij voorkomen, aanneming van ledematen en huwelijks-inzegeningen plaats hadden.

„ Ook werden de genoemde feestdagen kerkelijk gevierd.

„ Ik deed dit grootendeels met behulp van eenen tolk, en was telkens aldaar 2 à 3 dagen werkzaam. Ook werd op Kersmis 1848 een nieuw gebouwd bamboezen bedehuis godsdienstig ingezegend.

„ Denklijk zou op Sidokari door mij nog één of twee maal meer avondmaal zijn bediend, zoo niet de landheer, om goede redenen, had verzocht, dit alleen op Paschen en Kersmis te doen plaats hebben.

„ Daar de Javaansche Christenen in dezen omtrek in onderscheidene dessa's meer of minder bijeenwonen, kan ik persoonlijk niet in hun dagelijksch onderwijs en bestuur voorzien. Het kwam mij, om onderscheidene redenen, doelmatig voor, eenige geschikte personen uit hun midden bij mij aan huis te vormen en op te leiden tot eene soort van voorgangers en onderwijzers, die dan, waar noodig, konden worden geplaatst, ten einde, onder mijne leiding en met mijne hulp, die kleine gemeenten, ook die van Sidokari, op te bouwen en te besturen: hierin, gelijk altijd, de predikanten van Soerabaja raadplegende.

„ Alzoo heb ik reeds lang hierover mijne gedachten medegedeeld aan het bestuur van het Nederlandsch Zendeling-genootschap, en, in antwoord daarop, hiertoe magtiging ontvangen, met toezegging der benoodigde gelden. Zoodra dus de omstandigheden dit toelaten, hoop ik hiermede aan te vangen, alzoo ik meen te mogen vertrouwen, dat hiertegen ook door het Gouvernement geen bezwaar zal worden gevonden. Intusschen ben ik steeds bezig, mij zelve voor dat doel voor te bereiden.”

Alvorens nu den arbeid van het Nederlandsch en ook van andere

zending- en genootschappen op de Buitenbezittingen te behandelen, kunnen hier nog eenige aantekeningen over de evangelisatie onder den inlander op Java eene geschikte plaats vinden.

Het Indisch Bestuur is daaromtrent steeds van meening geweest, dat de zaak van Gouvernementswege aan haar zelve behoort overgelaten te worden, maar dat de zorgvuldige onthouding van bemoeijng moet gepaard gaan met een nauwlettend toezigt over de personen, die zich als Evangelie-predikers uitgeven en over de middelen welke zij te baat nemen om hun doel te bereiken.

Sedert omstreeks 20 jaren is op Java werkzaam C. Gericke, afgevaardigde van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, die, na bestudering van de Javaansche taal, eene overzetting van den bijbel in die taal ondernam. Het Nieuwe Testament werd eenige jaren geleden voltooid, waarop hij zich naar Nederland begaf om het te doen drukken. In 1848 keerde hij met een groot getal exemplaren van dat gedeelte zijner overzetting terug. Sedert ging hij met het vertalen van de overige gedeelten des bijbels voort en beproefde inmiddels zijn Javaansch Nieuw Testament onder den inlander te verspreiden. In hoeverre hem dat gelukte gedurende 1849 is bij het Gouvernement niet bekend.

Te Batavia bestaat, met takken te Rembang, Macassar, Amboina en Banda, een *Nederlandsch-Oost-Indisch Bijbelgenootschap*, zijnde eene geheel particuliere vereeniging, die in betrekking staat tot het Bijbelgenootschap te Amsterdam en ten doel heeft de kennis van den bijbel in Indië te verspreiden, ook door verbetering en vermenigvuldiging der vertalingen van den bijbel. De voorzitter wordt, even als die van het Javasch medewerkend Zendinggenootschap, door den Gouverneur-Generaal benoemd.

Britindien bestaat in Nederlandsch Indië sedert 1826 nog eene vereeniging van geringe beteekenis te Soerabaija, waarmede het Gouvernement zich volstrekt niet inlaat. Zij noemt zich *Bijbel-, Zending- en Tractaat-genootschap te Soerabaija* en wordt ondersteund door vrijwillige geldelijke bijdragen, waaruit zij grotendeels Nederduitsche en Maleische bijbels ter uitreiking tegen of zonder betaling aanschafft. De predikanten van Soerabaija zijn, dus verkiezende, steeds voorzitters van deze vereeniging, welke overigens periodiek vergaderingen houdt, gewoonlijk door eene talrijke schare begunstigers van het genootschap bezocht, waar stichtelijke voorlezingen geschieden, door liederen van het Nederlandsche Zendinggenootschap afgewisseld. De vereeniging schijnt, ofschoon zelfstandig, zich enigzins ondergeschikt jegens het Nederlandsch-Oost-Indisch Bijbelgenootschap te Batavia te gedragen. In 1848 telde zij, buiten de voorzitters, 12 leden, allen tot de Maleische gemeente behoorende.

Over den arbeid der *Nederlandsche zendingen op de Buitenbezittingen* in 1849 zijn weinig of geene berichten ingekomen.

Wat de vruchten van dien arbeid aangaat schijnt de inspector van *Rhijn* alleen over Menado gunstig te oordeelen.

Ten opzichte van de Molukken meent een predikant, die daar ettelijke jaren het herdelijke werk verrichtte, dat de Christen geworden *inlanders*, die men inlanders liet, en wien dus niet die voorregten geschonken werden als aan de zoogenaamde *burgers*, goede, trouwe, gehoorzame en ijverige menschen zijn, terwijl hij de *burgers* voorstelt als door de prikkeling met denkbeelden van gelijkheid enz., lui, onmatig, hoogmoedig en tot verzet geneigd geworden.

De zending die op Ternate het leeraars-amt waarneemt op eene bezoldiging uit 's Lands kas, betrachtte zijnen pligt niet alleen met ijver, maar ook met beleid en gezond verstand en stichtte op die wijs wezenlijk nut.

Van Timor schrijft de inspector van *Rhijn*: „In onze Timorsche missie, waar het meeste gewigt op de schalen gelegd is, zien wij de minste vrucht.”

Vroeger is wel eens over het gedrag van de zendingen in het Timorsche geklaagd, zoodat het Gouvernement in 1842 zelfs noodig achtte met verwijdering te dreigen. In den laatsten tijd zijn zulke klagen niet, integendeel goede berichten gehoord.

In het algemeen kan van de Nederlandsche zendingen op de Buitenbezittingen aangemerkt worden, dat zij zich veel moeite gegeven hebben en nog geven voor het onderwijs der jeugd.

De zendingen van het *Rhijnsche genootschap* waren in 1849 allen op Borneo en wel in het Bandjermassingsche. Omtrent hen schrijft de gouverneur van Borneo en Onderhoorigheden in April 1849:

„De thans verkregen resultaten der *Rhijnsche zending* zijn, bij de heerschende gewoonten en zeden der Dayaks, voordeelig en beloven voor de toekomst een werkelijk nut, daar er meer ge- doeld wordt op de opvoeding dan op het maken van een groot getal proselyten. Door omzigtigheid geleid, zijn geene andere bekeerlingen aangenomen dan dezulke, die door hun gedrag toonen dat zij het waardig zijn, en dit getal is tegenwoordig tot omtrent 40 personen gestegen. De opvoeding der jeugd maakt zeer goede vorderingen, daar op de posten Bintang, Palinghei en Palingkan reeds 380 scholieren het noodige onderwijs genieten, en men zelfs twee hulpscholen te Mengkatib en te Mentanger

„ onder Dayaksche meesters heeft opgericht, waar nog 40 kinderen gaan. Er is dus met der daad eene uitbreiding aan het onderwijs gegeven, welke nu reeds vruchten draagt en nader de beschaving van het zuider-gedeelte van Borneo, daar waar het door Dayakkers bewoond is, moet bevorderen.

„ Bij de zendingenposten is dan ook de invloed van het reeds verrigte zichtbaar en dit te meer, omdat het tegenwoordig algemeen hoofd van het district Poeloepetch (10,000 zielen), waar de zendingen werken, de Christelijke leer omhelsd heeft en zich in aller gezigt daarnaar richt.

„ Te Bandjermassing, waar alreede een der zendingen gevestigd is, gaan een 30tal Chinese kinderen school, die zich voornamelijk bekwamen in het lezen en schrijven, zoowel met Italiaansche als met Arabische karakters, en in het rekenen.”

De bedoelde zendingen leden destijds gebrek aan geld, dewijl hun genootschap, wegens verachtende finantien, niet op den behoorlijken tijd de vereischte fondsen had overgemaakt tot betaling van hunne, in 1848 reeds om dezelfde reden verminderde bezoldigingen. De oudste hunner, sedert 13 jaren op Borneo en bij het bestuur gunstig bekend, wendde zich in dezen nood tot den Gouverneur-Generaal om tegemoetkoming. Daarop is hun gezamenlijk geschonken eene som van f 1500.

Het bestuur van het Rhijnsche genootschap, omtrent den staat van zaken verwittigd, voegde bij de aanbieding van zijnen dank voor de genotene hulp het berigt, dat door middel van de *Nederlandsche Handel-maatschappij* de bezoldigingen zijner zendingen voortaan geregeld betaald zouden worden.

De pogingen der Amerikaanse zendingen, tot bekeering of beschaving van den inboorling van West-Borneo schijnen geheel vruchteloos gebleven. In 1817 waren nog voor Pontianak door het hervormde *Nederduitsche* kerkgenootschap in Noord-Amerika bestemd 3 zendingen en 1 vrouwelijke hulp-zendinge, maar in 1819 bleef er een over.

III. ROOMSCH-KATHOLIEKE.

Het hoofd van de roomsch-katholieke kerken in Nederlandsch Indië en ook al de leeraren hier gemente worden kerkelijk benoemd door of van wege den Heiligen Stoel erkend door of op magtiging van den Koning en, voor zoover zij binnen de door den Koning vastgestelde organisatie vallen, bezoldigd uit 's Lands kas.

Wanneer het hoofd der roomsch-katholieke kerken in Nederlandsch Indië eenen geestelijke voor eenig leeraarsambt in die gewesten benoemt, doet hij daarvan mededeeling aan den Gouverneur-Generaal.

Acht de Gouverneur-Generaal de toelating van den betrokken geestelijke op de hem toegedachte plaats niet bedenkelijk, zoo gelast hij, op die mededeeling, het burgerlijk hoofd der plaats den benoemden geestelijke in het dien opgedragen ambt te erkennen. Zijn aan dat ambt van staatswege burgerlijke voordeelen verknocht, zoo gelast de Gouverneur-Generaal tevens, den geestelijke in het genot van die voordeelen te stellen.

Acht de Gouverneur-Generaal, om gewigtige en ter zijner beoordeeling staande redenen, de toelating van eenen geestelijke, wiens plaatsing wordt voorgesteld, onraadzaam, dan doet het hoofd der roomsch-katholieke kerken een ander voorstel. Wanneer deze eenen door hem voor eenig kerkelijk ambt benoemden en door of op last van den Gouverneur-Generaal erkenden geestelijke geheel of gedeeltelijk de verleende kerkelijke jurisdictie of de bevoegdheid tot geestelijke dienstverrigting ontnemt, geeft hij daarvan kennis aan den Gouverneur-Generaal, die hierop, zonder zich in te laten met de redenen van zoodanige beschikking, de erkenning en het genot der burgerlijke voordeelen intrekt.

Het roomsch-katholiek kerkhoofd kan twee maal 's jaars eene kerkelijke bezoekreis doen op kosten van 's Lands kas, en voor eigen rekening zoo dikwerf hij zulks noodig beschouwt. Maar op alle reizen moet hij zich gedragen naar de algemeene verordeningen omtrent reizende geestelijken.

De *roomsch-katholieke kerkeraden* en *armbesturen* staan onder het gezag van het roomsch-katholiek kerkhoofd, onverminderd hunne rekenplichtigheid aan de algemeene rekenkamer.

De *roomsch-katholieke geestelijken* die in Indië uit 's Lands kas bezoldigd worden zijn verdeeld in drie klassen. Die der eerste klasse heeten *pastoors*, die der tweede klasse *onderpastoors*, die der derde klasse *kapellaans*.

Hun getal is bepaald op:
3 pastoors,
1 onderpastoor,
4 kapellaans.

Wat van *kerkelijke bedienden* en *kerkegebouwen* onder *Protestantsche eeredienst* gezegd is, geldt ook voor de roomsch-katholieke.

Het beheer over de roomsch-katholieke kerk werd uitgeoefend door den bisschop van Colophon in partibus infidelium, P. M. Vrancken, die na het vertrek uit Indië van den kerkvoogd

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

J. Grooff door den Koning is erkend als coadjutor van dien apostolischen vicaris en als pastoor van Batavia.

Omtrent de verhouding van het Bestuur tot het roomsch-katholieke kerkhoofd in Indië valt over 1849 niets aan te merken.

Een der pastoors deed in Julij en Augustus, met vergunning van den Gouverneur-Generaal, eene kerkelijke reis op Banka.

Bij die gelegenheid werden ettelijke Chinezen door hem tot de roomsch-katholieke leer bekeerd. Hij bezigde echter tot verspreiding des geloofs een paar *Chinezen*, die geheel en al bleken voor de taak ongeschikt te zijn. Zij stelden zich aldra als magtgebende personen aan, beloofden den mijnwerkers, die de roomsch-katholieke leer zouden omhelzen, geldelijk voordeel; bedreigden de onwilligen, vernielden in de huizen de beelden en opschriften welke den *Chinezen* heilig waren, en bedreven er grove ergerlijkheden. In het belang van de openbare rust zijn die ijveraars opgevat en uit de binnenlanden naar de hoofdplaats, onder toezigt der politie, gebragt. Zulks is aan het roomsch-katholiek kerkhoofd medegedeeld.

Men telde in het laatst van 1849 op Banka 58 *Chinezen*, die zich Christenen noemden.

Hiervan waren gedoopt door den bedoelden pastoor . . . 22
reeds gedoopt vóór zijne komst 5
nog ongedoopt 31

58

IV. MAHOMEDAANSCH.

Er is geen centraal bestuur over de Mahomedaansche eredienst in Nederlandsch Indië.

Met eene enkele uitzondering in Bantam, worden geene Mahomedaansche geestelijken voor het uitoefenen van het leeraarsambt uit 's Lands kas bezoldigd.

Het doen van bedevaarten naar Mekka, een der voorschriften van de Mahomedaansche leer, 't welk eeliter door vele geraadpleegde verlichte belijders dier leer in deze gewesten beschouwd wordt als niet voor de geloovigen in zóó ver van Mekka verwijderde landen verplichtend, is op Java en Palembang bezwaard door het opleggen aan inlanders van eene betaling van f 110 voor elken pas naar Arabië. Van die betaling zijn vrij de kinderen beneden 12 jaren, die hunne ouders of vrienden derwaarts vergezellen. Tegen onduikingen (welke bevorderd worden door de gelegenheid om over Riouw, Singapoer, Poeloe Pinang enz. naar Arabië te komen) is bepaald, dat ieder die van Mekka terugkeert, zonder bij vertrek uit de bezitting de f 110 voldaan te hebben, het dubbel zal betalen.

Dit bezwaren van het gaan naar Mekka is niet alleen in het belang van het Gouvernement, maar in meerdere mate in dat der bevolking, want de bedevaartgangers (*hhadji*) zijn, volgens hunne aloude instellingen, ontheyen van dienst en ten behoeve van hunne hoofden en van het Gouvernement; zoodat de last dezer diensten voor de overige bevolking verzwaart naar gelang het getal *hhadji's* toeneemt. Bovendien moet zij tot het onderhoud van zulke gewijden bijdragen.

De maatregel vond dan ook (in 1825) zijne aanleiding in het overgroot getal *hhadji's*.

De gelden voor passen naar Arabië in 's Lands kas ontvangen, worden besteed om de bevolking te ondersteunen in den bouw en het herstellen van Mahomedaansche tempels: een arbeid, dien zij verplicht is kosteloos te verrigten.

De Mahomedaansche eredienst wordt over het algemeen rustig uitgeoefend.

In 1849 zijn 136 personen van Java en Madura ter bedevaart naar Mekka gegaan en 203 personen op die eilanden van Mekka teruggekeerd.

V. ANDERE.

Andere erediensten, zoo als de Israëlitische, die der *Chinezen* en overige niet Mahomedaansche volken enz., zijn geheel aan zich zelve overgelaten, behoudens het algemeen toezigt der politie.

F. Instellingen van liefdadigheid.

Het opperbestuur over de instellingen van liefdadigheid in Nederlandsch Indië is niet opgedragen aan eenig centraal departement van bestuur. Alleen die, welke uit protestantsche of roomsch-katholieke kerken of diakonie-fondsen onderhouden worden, maken hierop eene uitzondering. Zij staan onder het oppertoezigt van het bestuur der kerk, tot welke zij behooren. De hoofden der gewestelijke besturen hebben het oppertoezigt over de gestichten van liefdadigheid, ieder in zijn gewest. Zij zijn verplicht zich met den aard van hunne instellingen, met de wijze waarop de daarin bevonden wordende personen worden verpleegd, behandeld en opgevoed, bekend te maken, ten einde zoodanige verbeteringen voor te stellen, als ten nutte van al die personen strekken kunnen en als bijzonderlijk ook kunnen dienstig zijn, om de weezen tot nuttige leden der maatschappij te vormen.

De liefdadige instellingen in Indië, niet uitsluitend bestaande ten laste van kerk- en armen-fondsen, kunnen onderscheiden worden in: die welke van gouvernementswege werkzaam zijn, en die, welke, zonder van Gouvernementswege werkzaam te zijn, door het Gouvernement beschermd worden.

Tot de eerste categorie behooren de volgende:

a. *Commissien tot ondersteuning van behoeftige Christenen in de Batavische, Samarangsche en Soerabajasche afdeeling* (vroeger *centrale commissien van weldadigheid* genoemd), bestaande uit de residenten als voorzitters en door den Gouverneur-Generaal benoemde leden en secretarissen. Gedeeltelijk door middel dezer commissien worden de gelden, ontvangen wegens de heffing van *één per mille* op de openbare verkooping, wegens liefdegiften bij de ambtenaren van den burgerlijken stand ter gelegenheid van trouwplegtigheden, en wegens boeten aan welke geene bepaalde bestemming is gegeven, besteed tot tegemoetkoming van arme Christenen, die niet ten laste van de kerkelijke armenkassen kunnen komen en ook wel van onchristenen. Zij zijn verantwoordelijk aan de algemeene rekenkamer.

b. Te Samarang is een *proveniers- of oudemannen-huis*, bestemd tot huisvesting van gepensioneerde militairen, zeevarenden en anderen, die door lichaamsgebreken of hoogen ouderdom belet worden den lande langer te dienen en tevens geene middelen bezitten om zelve in hun onderhoud te voorzien. Inlandsche onchristenen zijn uitgesloten.

Om in dit gesticht opgenomen te worden, is voor elk persoon magtiging noodig van den Gouverneur-Generaal. De resident mag er krankzinnigen op eigen kosten toelaten, mits niet strekkende tot bezwaar en ongerief van de gepensioneerden. De gepensioneerden moeten er leven van hun pensioen, maar krijgen van het Gouvernement beddegoed, kleederen en rantsoenen.

c. Te Samarang is een *wees- en armhuis voor protestanten*, beheerd door een onbezoldigd bestuur, door den Gouverneur-Generaal benoemd, en, onder dat bestuur, door eenen binnenregent en eene binnenregentesse, beiden uit 's Lands kas bezoldigd.

De reglementen voor het algemeen en inwendig beheer over dit gesticht zijn door het Gouvernement vastgesteld.

Het gesticht heeft een eigen kapitaal en dient tot verzorging, zedelijke opleiding en onderrigting (vooral in nuttige handwerken) van de kinderen:

1°. door Europeanen of gelijkstandigen bij inlandsche vrouwen verwekt, en die door het overlijden van hunne vaders of beide ouders, of wel als geheel door hunne ouders verlaten, in de derpen of elders ten laste der bevolking rondzwerfen;

2°. door Europeanen of gelijkstandigen bij Europeesche moeders of gelijkstandige in echt verwekt, en in wier onderhoud, bij overlijden van beide ouders, uit hunne nalatenschap in het geheel niet kan worden voorzien;

3°. door Europeanen en gelijkstandigen buiten echt verwekt, door den vader erkend, en ouderloos of door hunne ouders verlaten zijn;

4°. bij Europeesche of gelijkstandige moeders verwekt, door den vader niet erkend, wanneer de moeder overleden is of wel de kinderen verlaten heeft;

5°. door Europeanen of gelijkstandigen bij Europeesche of daarmede gelijkgestelde moeders in echt verwekt, wier vaders of moeders overleden zijn en in wier onderhoud door den weduenaar of de weduwe niet kan worden voorzien;

6°. door Europeanen bij inlandsche moeders of bij Christenvrouwen buiten echt verwekt, door den vader erkend, en die deze, uit hoofde van verschillende omstandigheden, in het gesticht wenscht opgenomen te zien;

7°. van overledene ouders, wier boedels door weeskamers, voogden of administrateurs worden beheerd;

8°. door kerk- of armbesturen bedield; en zulks alles in geval de kinderen of ouders tot de Protestantsche kerk behooren.

Eene bijdrage van f 5.40 's maands wordt aan het gesticht betaald voor elk kind, bedoeld bij 1°. , 2°. , 3°. , 4°. , 5°. en 6°. uit 's Lands kas; bij 7°. door de betrokkene weeskamers, voogden of administrateurs, en als de boedels niet toereiken, uit 's Lands kas; bij 8°. door de betrokkene kerk- of armbesturen.

Voor ieder kind moet als eerste uitrusting aan het gesticht voldaan worden eene som van f 30. Dit is eene verplichting rustende op de gemeente uit welke de kinderen afkomstig zijn. Maar bij onvermogen komt het Gouvernement te hulp.

De kinderen sub 1°. tot 6°. en sub 7°. bedoeld, als zij gedeeltelijk ten laste van 's Lands kas zijn, moeten het gesticht verlaten, jongens met hun 18de jaar en meisjes met de meerderjarigheid. De jongens wanneer zij een civiel of militair emplooi of ander middel van bestaan bekomen, en de meisjes bij huwelijk of het verkrijgen van een middel van bestaan, kunnen ook vóór dien tijd daaruit ontslagen worden. De overige kinderen mogen in geen geval in het gesticht blijven na meerderjarigheid.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Tot de opname van een kind voor hetwelk uit 's Lands kas wordt bijgedragen, is magtiging noodig van den Gouverneur-Generaal.

Er bestaat echter eene doorlopende magtiging voor twee honderd zulke kinderen.

d. Het weeshuis voor roomsch-katholieken te Samarang, welks algemeen bestuur door het Gouvernement benoemd wordt, terwijl het Gouvernement er eenen binnenregent en eene binnenregentesse bezondigt, heeft een eigen kapitaal. Ook hier worden kinderen in de bovenvermelde omstandigheden verkeerende, maar tot de roomsch-katholieke kerk behorende, opgenomen en meerendeels voor 's Lands rekening verpleegd. Voor de opname van twee honderd veertig kinderen ten laste der openbare schatkist is doorlopende magtiging verleend.

e. Te Batavia is eene inrigting tot verpleging van gewone zieken, ongeneesbaren, personen met besmettelijke ziekten aangedaan, en krankzinnigen van beiderlei geslacht, behoorende tot de Chinesche, inlandsche en andere onchristen natien. Zij heet het Chinesche hospitaal en wordt van gouvernementewege beheerd door het collegie van boedelmeesteren, onder welks bevelen een Europeesch hospitaalmeester, als binnenregent, er het dagelijksche beheer voert.

De lijders worden in dit gesticht opgenomen, te Batavia op certificaten van de stedelijke geneesheeren; met voorkennis van de politie, en van elders op magtiging van den Gouverneur-Generaal.

Ten einde in de kosten van beheer over gebouwen voor verpleging enz. in het gesticht te voorzien, beschikt het collegie van boedelmeesteren, behalve over de salarissen en leges, hun als weeskamer toevallende, nog over eenige heffingen, van gouvernementewege bepaald. Sommige dier heffingen, welke speciaal gebragt worden ten voordeele van het collegie, zijn beschreven onder de rubriek weeskamers van dit verslag. De ondervolgende worden uitdrukkelijk gebragt ten voordeele van het Chinesche hospitaal:

1°. eene heffing van f 40, f 20 en f 5, naar gelang de verzoeker is: officiers-zoon, gegoed Chinees, of geen van beiden, bij het verleen van trouwbrieven aan Chinezen door het collegie van boedelmeesteren, wier toestemming noodig is tot bewijs der wettigheid van Chinesche huwelijken;

2°. verscheidene heffingen bij huwelijksplegtigheden van Chinezen;

3°. als voren bij Chinesche begrafenissen;

4°. f 10 voor rijken en f 5 voor minder gegoeden, bij het verleen van trouwbrieven door het collegie van boedelmeesteren aan inlanders, Arabieren en Mooren, binnen de stad en voorsteden van Batavia, ten bewijze der echtheid van hunne huwelijken. Armen zijn vrij;

5°. bij vervoer van Chinesche lijken naar China f 440 elk voor vermogenden en f 220 voor anderen.

Voorts is ten behoeve van dit gesticht bestemd:

6°. de helft der opbrengst van den verkoop van Chinesche graven;

7°. een aandeel in het hoofdgeld der Chinezen te Soerabaija;

8°. een aandeel in zekere boeten op politie-overtredingen van Chinezen te Soerabaija;

9°. een aandeel in boeten op overtredingen der voorwaarden op de Chinesche spelen.

Daar het Chinesche hospitaal geheel is voor 's Lands rekening, wordt hier ook de staat opgegeven der gelden, onder ultimo 1849 voor die storting afgezonderd, zoo als die staat voorkomt bij de boeken van het collegie van boedelmeesteren.

Het fonds van het hospitaal was op ultimo 1843 f 196,799.00

In 1844 bedroegen:

de inkomsten	f 75,944.00	
de uitgaven	16,918.00	
		meer inkomsten. 59,026.00
		Saldo ultimo 1844 f 255,825.00
1845.		
de inkomsten	f 38,967.00	
de uitgaven	19,939.00	
		19,028.00
		Saldo ultimo 1845. f 274,853.00
1846.		
de inkomsten	f 52,924.00	
de uitgaven	25,990.00	
		26,934.00
		Saldo ultimo 1846. f 301,787.00
1847.		
de inkomsten	f 75,360.00	
de uitgaven	80,168.00	
		4,808.00
		Saldo ultimo 1847 f 296,979.00
		Transporteren f 296,979.00

		Per transport f 296,979.00
1848.		
de inkomsten	f 84,193.00	
de uitgaven	42,839.00	
		41,354.00

Saldo ultimo 1848. f 338,333.00

Dat cijfer is echter uit latere opgaven gebleken niet juist te zijn: want onder de f 338,333.00

of ten regte	f 338,333.95
bevonden zich	181,378.72
wegens bij boedelmeesteren gestort collateraal van onchristenen, hetwelk in 's Lands kas had behooren te zijn overgebragt.	

Rest f 156,955.23

Volgens de boeken van het collegie waren de inkomsten voor het hospitaal in 1849 f 64,380.30 en was bij redres ten voordeele van het hospitaal overgeschreven, uit het fonds van het collegie als weeskamer, wegens renten van 1844—1848 66,312.24

Baten. f 130,692.54

Terwijl de lasten bedroegen. 25,105.7

Meer baten. f 105,587.47

Maar onder de baten bevindt zich:

1°. aan collateraal 12,166.68

Rest. f 93,420.99

en 2°. aan renten f 16,916.83, berekend over het kapitaal van f 338,333.95, dus over eene som, welke voor de grootste helft niet tot de fondsen voor het hospitaal behoorde, zoodat een gedeelte van die renten in 's Lands kas schijnt te moeten komen, welk gedeelte hier gesteld wordt voor *Memorie.*

Zonder aftrek van de bedoelde renten zoude het fonds voor het Chinesche hospitaal, hetwelk met die renten op ultimo 1848 was (zie boven): 156,955.23

geklommen zijn tot. f 250,376.2

En daar die renten wel niet zullen overtreffen het verschil tusschen deze f 250,376.2 en het kapitaal onder ultimo 1843 van 196,799.33

namelijk. f 53,576.89

want de geheele som aan renten voor het hospitaal berekend over 1844 tot 1849 is slechts f 83,228.107, waaronder voor denkelijk ongeveer de helft dier som renten zijn omtrent welker beschikbaarheid voor het hospitaal geen twijfel kan bestaan,—zoo toont deze uitkomst aan, dat de voor het Chinesche hospitaal aangewezen opbrengsten voldoende waren, om de uitgaven te bestrijden.

f. Ook te Samarang is een Chinesch hospitaal, opgerigt en onderhouden uit gelijke heffingen als te Batavia, en gesteld onder beheer van de weeskamer te Samarang.

In dat gesticht worden verpleegd: verminkte of met afzigtelijke kwalen behekte mannen en vrouwen, tot de Chinesche en andere vreemde onchristen natien behorende en afkomstig uit de gewesten beoosten Cheribon; voorts in afzonderlijke lokalen, krankzinnigen van onverschillig welken onchristen landaard, alsmede zoodanigen uit eerstgenoemde natien, die geene middelen bezitten en door blindheid of andere noodlottige omstandigheden der maatschappij tot last strekken.

Het bestaande gebouw is ingerigt voor 60 personen. De opname in het gesticht heeft plaats, wat bewoners van Samarang betreft, op een certificaat van den stads-geneesheer, gevisceerd door den assistent-resident van politie, en wat aangaat personen van buiten Samarang, op last van den resident van Samarang, nadat dezen door de betrokkene gewestelijke besturen de noodzakelijkheid is aangetoond.

Het fonds van het Chinesche hospitaal te Samarang: op ultimo 1848 bedragende f 76,973 is in 1849 aangegroeid tot 80,495

en dus vooruitgegaan met. f 3,522

De inkomsten namelijk bedroegen:	
aan renten op uitgezette kapitalen.	f 4,189
aan trouw- en begraafstukken	4,065
aan legaten en boeten	111
	f 8,365

Transporteren f 8,365

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

	Per transport f	8,365
en de uitgaven:		
voor het bedelaars-gesticht	f	3000
diverse		1843
		4,843
	als boven.	f 3,522

g. Hier en daar bestaan nog andere gestichten ter verpleging of verzorging van inlanders, Chinezen en andere Oosterlingen, met afzigtelijke ziekten behebt, of dergelijke ongelukkigen. Zulke gestichten zijn:

- het bedelaars-gesticht te Samarang;
- het bedelaars-gesticht te Soerabaja;
- de leprozen-gestichten te Amboina, op Pisang bij Banda, te Ternate, en bij Menado;

h. Eindelijk besteedt het Gouvernement, daargelaten de kosteloze opname van behoeftigen in scholen, hospitalen en verdere gouvernements-inrigtingen, en ongerekend het toekennen aan behoeftigen van sommige voorregten op het punt van belastingen enz., jaarlijks eene som voor verschillende liefdadige of zedelijke oogmerken, zoo als: het te gemoet komen van weeshuizen (afgescheiden van al de boven verhandelde vaste bijdragen) in buitengewone uitgaven, het aanvullen van openbare in teekeningen voor eenige instelling van algemeen zedelijk nut enz.

Tot de tweede categorie der liefdadige instellingen, namelijk die, welke, zonder voor 's Gouvernements rekening werkzaam te zijn, door het Gouvernement beschermd worden, behooren:

a. de hoofd-commissie van weldadigheid in Nederlandsch Indië, zijnde een tak der Maatschappij van Weldadigheid in Nederland. Zij heeft in alle gewesten van Nederlandsch Indië en ook op Decima (Japan) sub-commissien;

b. het Parapattan weezen-gesticht te Batavia, eene op zich zelve staande instelling, opgericht uit particuliere liefdegiften, maar sedert eenigen tijd voor een goed gedeelte bekostigd uit 's Lands kas, en

dienende tot opname, verzorging en onderrigting van verlatene of behoeftige kinderen en weezen.

In 1846 beschonk het Gouvernement dit gesticht met f 10,000, en sedert dien tijd worden daaraan f 6000 's jaars uit 's Lands kas uitgekeerd;

e. de directeuren, correspondenten van vaderlandsche instellingen, gelijk

van het Fonds tot aanmoediging van 's Lands zeedienst en ondersteuning van vernielkten enz.;

van het Instituut voor doofstommen te Groningen;

van het Instituut voor blinden te Amsterdam enz.

De voornaamste liefdadige instellingen, geheel staande onder het beheer van kerkeraden en komende ten laste van kerk- en diakoniefondsen, zijn:

een armenhuis te Batavia, welks binnen-regent door den Gouverneur-Generaal benoemd wordt;

een armenhuis te Soerabaja (van geringe beteekenis);

een weeshuis te Amboina;

een weeshuis te Ternate;

een armenhuis te Macassar;

en eene inrigting van vrouwelijke nijverheid voor de Christen-gemeente te Macassar, dienende tot opnemng van weesmeisjes, die,

den ouderdom van 16 jaren bereikt hebbende, het armenhuis aldaar moeten verlaten, en van andere meisjes zonder vaste broodwinning, zoo mede van weduwen zonder genoegzaam bestaan: alle welke personen in dit gesticht huisvesting, verpleging en voeding bekomen en tevens in de gelegenheid gesteld worden om door arbeidzaamheid en spaarzaamheid hare omstandigheden te verbeteren. De nijverheid bestaat in wasschen, verstellen, merken, stoppen en aannaken van kleedingstukken. Het beheer wordt gevoerd door vrouwen, in overleg met den kerkeraad, terwijl de diakonie met het geldelijke belast is.

In of door instellingen van liefdadigheid werden in 1849 verpleegd of bedeed:

PLAATSSEN.

	GEDURENDE 1849.				OP ULTIMO 1849.			
	CHRISTENEN.		ONCHRISTENEN.		CHRISTENEN.		ONCHRISTENEN.	
	Voor rekening van	Voor rekening van	Voor rekening van	Voor rekening van	Voor rekening van	Voor rekening van	Voor rekening van	
	het Gouvernement.	anderen.	het Gouvernement.	anderen.	het Gouvernement.	anderen.	het Gouvernement.	anderen.
<i>Batavia.</i>								
In gestichten:								
Diakonie-armhuis	"	58	"	"	"	58	"	"
Chinesche hospitaal	"	"	413	"	"	"	139	"
Parapattan-weezengesticht.	66		"		57		"	
Buiten gestichten:								
Door den protestantschen kerkeraad	"	42	"	"	"	42	"	"
Door den roomsch-katholieken kerkeraad.	"	9	"	"	"	10	"	"
Door de commissie tot ondersteuning van behoeftige Christenen	145	7	"	"	151	6	"	"
<i>Samarang.</i>								
In gestichten:								
Rooms-katholiek weeshuis.	251	1	"	"	218	1	"	"
Protestantsch id.	223	12	"	"	197	11	"	"
Oudemannen-huis.	95	"	"	"	70	"	"	"
Chineesch hospitaal.	"	"	62	"	"	"	44	"
Bedelaarsgesticht.	"	"	669	"	"	"	445	"
Buiten gestichten:								
Door den protestantschen kerkeraad	"	58	"	"	"	54	"	"
Door den roomsch-katholieken kerkeraad.	"	9	"	"	"	9	"	"
Door de commissie tot ondersteuning van behoeftige Christenen	37		"		37		"	
<i>Soerabaja.</i>								
In gestichten:								
Diakonie-weeshuis.	"	20	"	"	"	22	"	"
Bedelaarsgesticht.	"	"	65		"	"	"	"
Buiten gestichten:								
Door den protestantschen kerkeraad	"	27	"	"	"	27	"	"
Door den roomsch-katholieken kerkeraad.	"	16	"	"	"	16	"	"
Door de commissie tot ondersteuning van behoeftige Christenen	1007		"		81		"	

Uit 's Lands kas zijn gedurende 1846, 1847, 1848 en 1849 tot heffladige einden betaald:

tot onderhoud van weezen en andere behoeftigen in gestichten	f 210,367. 72
aan de commissien tot ondersteuning van behoeftige Christenen	85,835. 71
aan bijzondere personen	37,296.104
aan de inlandsche bevolking tot leniging van rampen (misgewas, brand, ziekte, aardbeving)	25,266. 12
voor de gebouwen en het mobilair van weezengestichten	7,022.110
	<hr/>
	f 365,789. 9

C. Burgerlijke geneeskundige dienst.

I. ALGEMEEN BEHEER.

Het algemeen bekeer over de burgerlijke geneeskundige dienst wordt uitgeoefend door den chef der militaire geneeskundige dienst. Hij is in zijne bemoeijenissen met de burgerlijke geneeskundige dienst regtstreeks ondergeschikt aan den Gouverneur-Generaal.

II. GEWESTELIJK BEHEER.

De dirigerende officieren van gezondheid in de militaire afdeelingen op Java zijn, onder den chef, belast met het bekeer en toezigt over de burgerlijke geneeskundige dienst in die afdeelingen.

Te Batavia, Samarang en Soerabaija bestaat eene plaatselijke commissie van geneeskundig onderzoek en toezigt, voorgezeten door den dirigerenden officier van gezondheid der militaire afdeeling, tot welke de plaats behoort, en wijders zamengesteld uit den stads-geneesheer en den bevelvoerenden officier van gezondheid van het militaire hospitaal, als leden, en den stads-apotheker, als secretaris. Buiten de hoofdplaatsen voert de eerste in rang der aanwezige officieren van gezondheid dit bekeer. Deze officieren zijn, als gewestelijke chef van de burgerlijke geneeskundige dienst, ondergeschikt aan het hoofd van het gewestelijk bestuur, doch meer onmiddellijk aan den chef der geneeskundige dienst en den dirigerenden officier van gezondheid der militaire afdeeling, tot welke het gewest behoort.

III. PLAATSELIJKE DIENST.

§ 1. *Genees-, hee- en verloskundige.*

Het verleen van genees-, hee- en verloskundige hulp in alle burgerlijke gouvernementen-inrigtingen — zoo als: ziekenhuizen, die niet onder militair bekeer staan, gevangenissen, kwartieren voor veroordeelden tot dwangarbeid, — in liefdadige gestichten en dergelijke door het Gouvernement beschermd wordende instellingen; aan ambtenaren met eene bezoldiging van minder dan f 150 's maands en hunne gezinnen; aan alle behoeftigen in de gemeente, — alles zonder andere betaling dan eene bezoldiging uit 's Lands kas, was van gouvernementenwege in 1849, opgedragen:

- te Batavia, aan
 - een stads-geneesheer,
 - twee stads-heelmeesters en
 - twee stads-vroedvrouwen;
- te Samarang, aan
 - een stads-geneesheer en
 - eene stads-vroedvrouw;
- te Soerabaija,
 - als te Samarang;
 - en elders aan de officieren van gezondheid, die niet geheel voor militaire diensten zijn afgezonderd.

Wijders is het verleen van genees-, hee- en verloskundige hulp in de gemeente overgelaten aan de *particuliere practijk*.

Hieraan mogen deel nemen:

- a. de stads-geneesheeren, heelmeesters en vroedvrouwen;
- b. alle officieren van gezondheid in active dienst, met uitzondering van den chef der geneeskundige dienst en de dirigerende officieren op Java, die alleen oogeblikkelijke hulp mogen verleen, zonder belooning in gevallen waar de menscheijkheid zulks vordert, en consultatie of belangrijke heekkundige operatie mogen waarnemen; — sprekende het overigens van zelf, dat de officiele pligten van de geneeskundigen a en b niet wegens de particuliere practijk behooren verzuimd te worden;
- c. particuliere geneeskundigen, geene bezoldiging uit 's Lands kas genietende.

Niemand mag de genees-, hee- en verloskundige practijk uitoefenen zonder daartoe, op vergunning van den Gouverneur-Generaal, eene acte van toelating van den chef der geneeskundige dienst te hebben bekomen. Alvorens die acte uit te reiken, moet de chef zich van de genoegzame bekwaamheid en kunde van den persoon verzekeren, hetzij door het viseren van zijne getuigschriften, hetzij door hem een examen voor eene daartoe bestemde commissie te doen afleggen.

Alle personen, tot de practijk toegelaten, zijn gehouden:

ten allen tijde aan den chef der geneeskundige dienst berichten te

geven, welke hij van hen verlangt omtrent de zaken tot hun bedrijf betrekkelijk;

geregelde aantekening te houden over al hunne zieken, geneezen en overledenen en over den aard der behandelde ziekten; bij het ontstaan van besmettelijke ziekten dadelijk berigt te geven aan het plaatselijk bestuur, ten einde dit den chef der geneeskundige dienst daarvan kennis doe dragen.

De bovenbedoelde genees-, hee- en verloskundigen oefenen hun bedrijf uit onder al de bestanddeelen der bevolking van Nederlandsch Indie, dus niet alleen onder Europeanen en daarmede gelijkgestelden, maar ook onder inlanders, Chinezen en andere Oosterlingen.

De voorwaarden, zoo even opgegeven als die, onder welke de genees-, hee- en verloskundige practijk vergund is, zijn echter alleen van toepassing op *Europesche practizijns*. De practijk van *Oostersche practizijns* is geheel vrij van eenige belemmerende bepaling.

§ 2. *Koepok-inenting.*

Onder het wetenschappelijk toezigt van de gewestelijke geneesheeren zijn met de koepok-inenting belast *inlandsche vaccinateurs*, die, behoudens dat toezigt, geheel staan onder de bevelen van de Europesche plaatselijke ambtenaren en door de hoofden der gewestelijke besturen benoemd en ontslagen worden.

Het is dus een der pligten van de gewestelijke bestuurders te zorgen, dat de vaccine niet verzuimd worde.

§ 3. *Artsenijmengkunde.*

De bereiding en levering van geneesmiddelen is (buiten den kring van het militair bekeer) overgelaten aan particuliere apothekers, daar waar deze zijn.

Te Batavia, Samarang en Soerabaija wordt een hunner door den Gouverneur-Generaal tot stads-apotheker benoemd, om aan te duiden, dat de geneesmiddelen voor 's Gouvernements inrigtingen enz. in hunne winkels besteld zullen worden. De stads-apotheker te Batavia geniet bovendien eene geldelijke toelaag uit 's Lands kas.

De voorschriften over het uitoefenen van de genees-, hee- en verloskundige practijk beschreven onder c in § 1 zijn ook op de apothekers toepasselijk.

Genees-, hee- en verloskundigen mogen in steden, waar één of meer apotheken gevestigd zijn, geene geneesmiddelen bereiden en leveren, dan in geval dadelijke hulp mogt vereischt en het verlangde geneesmiddel niet spoedig genoeg kan verkregen worden. Zij mogen ook geen aandeel in de apotheken hebben.

De apothekers moeten opvolgen de voorschriften der *Pharmacopoea Belgica* en die der genees- en heekkundigen: dus ook niet alleen in hunne winkels hebben de geneesmiddelen in de *Pharmacopoea* vermeld, maar tevens de daar niet voorkomende, welke door de geneesheeren verlangd worden; zijnde omtrent de laatste echter vastgesteld, dat de geneesheeren ze vroegtijdig moeten opgeven.

Voorts moeten zij in het algemeen zorgen, dat hunne winkels behoorlijk ingerigt en minstens voor één jaar, berekend naar het verbruik der laatste jaren, voorzien zijn. Bovendien moeten zij een scheikundig laboratorium bezitten, geschikt om, bij oorlog of andere omstandigheden, alle pharmaceutische praeparaten in de *Pharmacopoea Belgica* voorkomende, naar de daar gegevene voorschriften te bereiden.

Zij zijn eindelijk verplicht, minstens één leerling in dienst te nemen en dien in alles wat de artsienijmengkunde betreft te onderrigten.

Indien een geneesmiddel in hunne winkels ontbreekt, moeten de apothekers de plaatselijke geneesheeren daarvan verwittigen en er aantekening van houden.

De apotheken worden twee maal 's jaars onderzocht door commissien, bij welke de chef der geneeskundige dienst kan, en de plaatselijke officier van politie of iemand zijnentwege moet tegenwoordig zijn.

Waar geene particuliere apotheken zijn, kunnen de geneesmiddelen voor de particuliere genees-, hee- en verloskundige practijk benodigd, verkregen worden uit 's Lands voorraad, tegen betaling.

Al het bovenstaande ziet weder alleen op Europesche practizijns. De bereiding en levering van geneesmiddelen door *inlanders en andere Oosterlingen* is niet aan voorschriften van gouvernementenwege gebonden.

IV. INRIGTINGEN TOT DE BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST BETREKKELIJK.

Onder inrigtingen tot het Indische leger *betrekkelijk* is aangeteekend, dat in de militaire hospitalen ook verpleegd worden burgerlijke personen. Gedeeltelijk alzoo zijn de militaire hospitalen tot burgerlijk geneeskundige einden dienstbaar.

Geheel burgerlijk geneeskundige inrigtingen zijn:

- a. *stadsverbanden* te Batavia, Samarang en Soerabaija, waar tot dwangarbeid veroordeelde, en wijders behoeftige inlanders en

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

huns gelijken geneeskundig behandeld en verpleegd worden ten koste van 's Lands kas;

b. het vrouwen-hospitaal te Soerabaja, hoofdzakelijk strekkende tot toegang van de syphilis; wordende de lijderessen daar geheel op 's Lands kosten behandeld en verpleegd.

V. TOESTAND DER GENEESKUNDIGE DIENST IN HET ALGEMEEN.

De organieke verordeningen op de burgerlijke geneeskundige dienst hierboven beschreven, hebben in 1849 geene veranderingen ondergaan.

Wat aangaat de vermeerdering der middelen tot bevordering van de openbare gezondheid, zijn in 1849 ettelijke maatregelen van belang ingevoerd of voorbereid.

Daaronder behooren de volgende.

Onder den inlander heerschen de verwardste denkbeelden omtrent het menschelijk ligchaam. Zelfs diegenen onder hen die zich voor geneeskundigen (doekoen) uitgeven en als zoodanig ligt grooten naam verwerven (meest vrouwen), handelen in het toedienen van geneesmiddelen schier geheel in den blinde, want hunne gansche wetenschap bepaalt zich bij de herinnering dat, toen zekere medicijnen in zekere aandoeningen toegepast werden, de behandelenden herstelden. Den oorsprong dier aandoeningen weten zij niet na te sporen. Het behoeft geen betoog dat eene zoo bekrompen empirische methode, al moge zij ook in eenige veelvuldig voorkomende ziekten (bijv. van de ingewanden) als het ware onwillekeurig het juiste geneesmiddel doen treffen, toch in de overgrote meerderheid der gevallen noodlottige gevolgen hebben moet; en zulks te meer, dewijl volslagen gemis van kennis een heir van bijgeloovige practijken daarbij in het wezen geroepen heeft.

Wilde men trachten dat kwaad te verhelpen door aan een zoo groot mogelijk gedeelte der bevolking de gelegenheid aan te bieden tot het benuttigen van *Europeschen* geneeskundigen raad en bijstand, men zou op eene menigte hinderpalen stuiten.

De inlander begrijpt niet wel de noodzakelijkheid van stipte opvolging van de voorschriften der geneesheeren, en door die te veronachtzamen en te weêrstreven, zoude hij, op de *Europesche* wijze behandeld, zeer vaak alle berekeningen van onze geneesheeren te leur stellen en zich eer erger ziekten op den hals halen, dan genezen. De inlander legt ook niet gemakkelijk zijne vooroordeelen af, en kan slechts zeer luttel voor geneeskundige behandeling betalen. Het laatste maakt het onvermijdelijk dat de geneesheeren, die, om dit denkbeeld te verwezenlijken, in aanzienlijken getale in de binnenlanden geplaatst zouden moeten worden, uit 's Lands kas voldoende bezoldigingen zouden moeten genieten om te kunnen leven.

Ten einde echter eenigermate in de bestaande leemte te voorzien, werd in Januarij 1849 bepaald:

dat aan een dertigtal jongelieden uit de *Javaansche* bevolking bij 's Lands militaire hospitalen de gelegenheid zal worden verschaft, om zich kosteloos te bekwamen voor het vak van inlandschen geneeskundige en vaccinateur;

dat hiertoe bij voorkeur in aanmerking zullen komen jongelieden van fatsoenlijke *Javaansche* families, die de Maleische, en liefst ook de *Javaansche* taal kunnen lezen en schrijven, eenen goeden aanleg hebben en genegen zijn, na gedurende twee jaren onderwijs te hebben genoten, te worden geplaatst als vaccinateur, na zich zooveel mogelijk te hebben bekwaamd, om aan de bevolking in de districten, uit welke zij afkomstig zijn, geneeskundige hulp te verleen;

dat aan de élèves die zulks verkiesen, van 's Lands wege zal worden toegelegd eene bezoldiging van f 15 's maands, benevens vrije woning.

Uit een langdurig onderzoek was meer en meer de dringende noodzakelijkheid gebleken, dat gezorgd worde voor de afzondering, zooveel mogelijk, van de lijders aan *melaatschheid* op Java, wier getal gedeeltelijk bevonden en gedeeltelijk op goede gronden ondersteld is aanzienlijk te zijn, en overal onvermijdelijk toenemen moet, wanneer deze besmette lieden vrijelijk onder de niet-besmetten verblijven. De ondervinding toch leerde dat de bedelaarsgestichten te Samarang en Soerabaja, waar lijders aan afzigtelijke kwalen worden opgenomen, onvoldoende waren voor het oogmerk, hetwelk behoort te zijn: de melaatschheid uit te roeijen.

Daarom werd in 1849 besloten tot de daarstelling van twee etablissementen voor leprozen, namelijk een in het westen en een in het oosten van Java, zóó ingerigt dat geene gemeenschap met het etablissement mogelijk zij voor onbesmette personen, behalve voor het onbesmette personeel van het etablissement, en alle gemeenschap der beide seksen in het etablissement kunne worden belet.

Onder de menigte minerale wateren, welke men op Java vindt, doch welke meestal niet liggen op punten, geschikt voor badinrigtingen, hebben in de laatste jaren de aandacht getrokken zekere bronnen in het *Pandeglansche* (Bantam), bij den inlander bekend onder den naam van *Tjibeokh*, en voor het aanleggen van eene

badinrigting uitnemend goed gelegen. Vele inboorlingen onder-vonden de geneeskracht van dit water in beduidende ziekten en toen ook een regent daar van verlamming herstelde, maakte deze er werk van, om er het noodige te verkrijgen voor de huisvesting van zieken. Met behulp van den resident werd eene inschrijving tot goedmaking der kosten geopend, welke verscheidene bijdragen van *Europesche* en inlandsche ambtenaren en *Chinesche* handelaren opleverde. Tijdelijke gebouwen werden opgerigt en de toevloed was spoedig zoo groot, dat de chef der geneeskundige dienst, die kort daarop de plaats bezocht, ruim 60 badgasten aantrof (allen inlanders).

De Gouverneur-Generaal besloot dien ten gevolge door eenen deskundige de eigenschappen dezer bronnen naauwkeurig te doen gadeslaan.

De uitslag van dit onderzoek was met het einde van 1849 nog niet bekend.

Behalve de officieren van gezondheid bestond het *geneeskundig personeel* in Nederlandsch Indie, op ultimo 1849, uit:

het organiek getal stedelijke geneeskundigen, dus 9 op de drie hoofdplaatsen van Java (zie III, § 1 hierboven);

9 particuliere geneeskundigen, belast met de plaatselijke geneeskundige dienst voor het Gouvernement boven hunne eigen practijk, te weten:

in Krawang	1
„ Preanger Regentschappen	1
„ Tagal.	1
„ Pekalongan.	1
„ Japara	1
„ Rembang	1
„ Pasoeroean.	1
„ Bezoeki	1
„ Madioen.	1
—	—
	9

en 15 particuliere geneeskundigen, niet belast met diensten voor het Gouvernement, te weten:

in Batavia	6
„ Buitenzorg	1
„ Krawang	1
„ Samarang	2
„ Japara	1
„ Rembang	2
„ Soerabaja	1
„ Soerakarta	1
—	—
	15

Particuliere apotheken waren:

te Batavia	4
„ Samarang	2
„ Soerakarta	1
„ Djokjokarta.	1
„ Soerabaja	1
—	—
	9

Ten aanzien van de geneeskundige geschiedenis van Nederlandsch Indie komen vele bijzonderheden voor in de verslagen van den chef der geneeskundige dienst, welke openbaar gemaakt worden voor zoover zij voor de wetenschap of het algemeen van belang zijn; maar vermits de verslagen betreffende de burgerlijke geneeskundige dienst over de laatste jaren nog niet zijn uitgegeven, worden hier voorloopig enige bijdragen tot die geschiedenis aangeteekend:

1°. Onder de noodlottige omstandigheden welke de laatste jaren hebben gekenmerkt, behoort eene epidemische ziekte (catharraal typhouse koorts), in 1846 uitgebroken in het centraal gedeelte van Java. Met geringe tusschenpoozen voortwoedende, was zij op het einde van 1849 nog niet geweken.

De chef der geneeskundige dienst beschrijft haren loop aldus:

in zijn verslag van 1846 (ingediend in October 1847):

„ De ziekte openbaarde zich, naar men weet, het eerst in de „ dessa's gelegen op den verbindingsrug van de noordwestelijke „ helling van den Merbaboe met den Tjoko pekeh. Weldra nam „ zij haren loop langs de geheele genoemde helling van dien berg „ en bezocht de dessa's tot op eene hoogte van 7000 voeten, waar „ na zij tot die van 1500 voeten daalde.

„ In de lagere streken der residentie Kadoe vertoonde zij zich „ zeldzaam en dan meer *sporadisch* en goedaardig. Onderscheidene „ districten werden opvolgenderwijs aangetast, tot dat men in „ December een oogenblik meende van de ramp volkomen verlost „ te zijn; doch eensklaps vertoonde de ziekte zich met vernieuwde „ hevigheid in het regentschap Temangong en daarna insgelijks „ in het Minoresche.

„ In November werden de eerste berigten ontvangen, dat in het

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

„ aangrenzend, zeer bergachtig district Loano, residentie Bageleen, de epidemie sedert eenige maanden woedde.

„ In de maand December vertoonde zich de ziekte in het Patjitansche en Tagalsche. Waarschijnlijk ontstond zij reeds in Augustus in het district Selocaton, residentie Samarang, terwijl zij in de bergstreken van de afdeling Ledok, residentie Bageleen, alsmede in het aangrenzend bergdistrict der residentie Banjoemaas, in de maand Februarij des jaars 1847 voor het eerst werd opgemerkt.

„ Reeds in 1846, April, begon de ontwikkeling der ziekte in het Salatigasche, waar zij evenwel spoedig weder een einde nam, tot dat zij zich in Augustus op nieuw openbaarde; zij bereikte echter ook toen geene aanmerkelijke hoogte en had weldra uitgewoed.

„ Later, in 1847, bleef ook de residentie Pekalongan niet verschoond.

„ De epidemie kenmerkt zich dus door de volgende algemeen geographische uitbreiding.

„ Bijkans uitsluitend nam zij de bergstreken der westelijke helft van Java's tweede afdeling in en bezocht de residentien Samarang, Pekalongan, Tagal, Banjoemaas, Bageleen, Kadoe en slechts de adsisent-residentie Patjitan in de oostelijke helft.

„ Langs de noordelijke ruggen van het gebergte, dat deze afdeling doortrekt, breidde de ziekte zich uit; gewoonlijk niet beneden de 1500 voeten b. d. zee-oppervlakte. De hoogste door menschen bewoonde plaatsen, 7000 voeten boven de zee-oppervlakte, waren ook hare grenzen.

„ Het gebergte, langs hetwelk zij haren togt genomen heeft, breidt zich in twee armen uit, die van den Merbaboe, als middelpunt, bijkans evenwijdig N. O. en Z. W. loopen.

„ De eene zuidwestelijke arm begeeft zich in de residentie Bageleen, de andere meer noordwestelijke, loopt bezuiden den Oengarang (Somowono) naar de twee Gebroeders (Soembing en Sundoro) en het Prahoe-gebergte tot in de residentie Banjoemaas, zijne takken in Tagal, Pekalongan en Samarang (het Selocatonsche) zendende.

„ Toen de ziekte zich in het Salatigasche vertoonde, is zij de noordelijke der twee Gezusters, den Merbaboe, overgetrokken, om zijne noord-oostelijke helling te bezoeken.

„ De kortstondige epidemie in het afgelegen Patjitansche staat naar alle waarschijnlijkheid niet in verband met deze verbredingslijn.”

in zijn verslag van 1847 (ingediend in December 1848):

„ Kadoe, de middelste residentie van dit eiland, werd reeds vroeger beschreven als het punt van waar de ziekte in 1846 haren aanvang heeft genomen, en wel is het noordelijkste deel, het regentschap Temangong, waar de ziekte in December ontstond en tot half Augustus 1847 voortduurde, het hevigst door die volksramp bezocht. Van Maart tot aan het einde van Julij 1847 werd ook de bevolking van het zuidwestelijk, zeer bergachtig, district Manoreh daardoor aangetast.

„ Verder naar het westen, in het district Loano der residentie Bageleen, woedde de ziekte reeds eenige maanden lang (daaromtrent werd eerst in November 1846 berigt ontvangen) tot dat zij in Januarij 1847 aan het afnemen was.

„ Weldra verhief zij zich echter weder en duurde met afwisselende hevigheid tot in Julij van dat jaar voort.

„ In Februarij brak zij ook op een ander punt dier residentie uit, namelijk in de noordelijke afdeling Ledok, welke het zuidelijk deel van het Prahoe-gebergte omvat.

„ Van April tot October is de ziekte daar in groote hevigheid waargenomen. Ook vertoonde zij zich gedurende de eerste helft des jaars aan den tegenovergestelden kant van dat gebergte, in het Selocatonsche, residentie Samarang, waar zij reeds in Augustus des vorigen jaars ontstaan was; terwijl zij van Februarij tot December de aangrenzende residentie Pekalongan niet spaarde. Reeds in December 1846 was zij in de nog westelijker residentie Tagal bespeurd, doch hield daar slechts kortstondig tot in Februarij 1847 aan. Toen brak zij echter uit in Bandjarnegara, de noordelijke afdeling der residentie Banjoemaas, vooral in het woeste bergachtige district Karang Kobar, hetwelk als een zuidwestelijk loopende tak van het Prahoe-gebergte naar den Slamats Tagal te beschouwen is, en waar zij tot het einde des jaars vele slagtoffers velde.

„ In Junij 1847 deed de epidemie zich in een ander gedeelte dier residentie gevoelen, namelijk in de afdeling Poerbolingo, ten zuiden van den Slamats Tagal, hoezeer van daar eerst in November berigten inkwamen.

„ Zoo waarde zij in dit gedeelte van Java rond, waarbij slechts opmerking verdient de westelijke rigting van haren loop.

„ Evenwel bleven andere streken niet geheel verschoond, onder anderen Djokjokarta en Ambarawa, het eene aan de zuid-, het andere aan de noordzijde van den Merapi en den Merbaboe; terwijl zij omstreeks de helft van 1847 het eerst de residentie Soe-

„ rakarta bezocht, met name het landgoed van den heer *Hellings* „ Gagatan”.

„ Uit een later rapport (van 1848) blijkt echter, dat zij in Julij 1847 reeds heerschte in de landen van den Soloschen Prins *Mangkoe Negoro*, waarvan echter geene kennis is gegeven door het plaatselijk bestuur; terwijl zij overigens de geheele residentie Soerakarta, behalve het district Kartasoera, heeft ingenomen. Meer dan waarschijnlijk is het, dat de epidemie zich op menig ander punt dezer geheele landstreek heeft vertoond en er in haren loop zamenhang bestond, waaromtrent echter de berigten niet volledig zijn. Met korteren of langeren duur en in meerderen of minderen graad heeft zij gedurende 1846 en 1847, van het oosten naar het westen gerekend, zonder in eene omgekeerde rigting te verschijnen, opvolgenderwijze de bevolking der residentien Patjitan, Soerakarta, Djokjokarta, Bageleen, Pekalongan, Banjoemaas en Tagal aangetast.

„ Aan het einde des jaars bleef de ziekte nog op de volgende punten heerschende:

„ a. Residentie Banjoemaas, in het district Tjahijana der afdeling Probolingo, en in de districten Bandjar en Singomerto, der afdeling Bandjarnegara;

„ b. Residentie Pekalongan, in het district Bandar Goeminang der afdeling Pekalongan.”

in zijn verslag van 1848 (ingediend in Augustus 1850):

„ Alzoo kon men aan het einde van 1847 de ziekte als bijkans opgehouden beschouwen en mogt men op eene gelukkiger toekomst voor de bevolking hopen. De geschiedenis van 1848 heeft echter die hoop vrijdeld en de hardnekkigheid der epidemie ten derden male moeten bewijzen. Volgens de ingediende rapporten was nu de geographische uitbreiding der ziekte van het westen naar het oosten en dus in eene tegengestelde rigting van vroeger.

„ In het Pekalongansche duurde zij tot half Maart voort en ook in de afdelingen Bandjarnegara en Poerbolingo der residentie Banjoemaas nam zij omstreeks dien tijd een einde, na alvorens echter in Februarij en Maart ook de afdeling Banjoemaas bezocht te hebben. Eensklaps had zij echter eenen grooten oostelijken sprong gemaakt, namelijk van Januarij tot en met Maart in het Kediri'sche district Mengalak en in Februarij in Madioen. In beide laatstgemelde landstreken bereikte zij evenwel geenen beduidenden graad, en een oogeblik mogt men zich met de hoop vleijen aan deze langdurige volkskwaal een einde te zien. Weldra vond men zich hierin zeer bedrogen. In Maart tastte zij eene nieuwe landstreek aan, namelijk de afdelingen Pamalang en Tagal der residentie Tagal en woedde er tot half Augustus voort. Ook openbaarde zij zich in die maand weder aan den voet van den Merapi, te Klatten op het land Gemampar, doch ook, voor zoo ver bekend is, in geene hooge mate. In April begon ook de residentie Japara, en voornamelijk de afdeling van dien naam, niet gespaard te worden en aan het einde van het jaar heerschte de ziekte aldaar nog voort. In Julij en Augustus vertoonde zij zich ook in de afdeling Grobogan, residentie Samarang, en in laatstgenoemde maand weder eensklaps in het Madioensche. Gedurende de zes laatste maanden des jaars was ook eene geheel andere landstreek aan haar onderhevig, het bergachtige Patjitan.

„ Eindelijk werd door haar een bewijs gegeven, dat de streken welke zij verliet, niet ten eenen male tegen haar gewaarborgd zijn, want in November en December teisterde zij op nieuw de districten Tjahijana en Poerwokerta der residentie Banjoemaas. „ Inderdaad, in de geographische uitbreiding der ziekte, zoo als ze hier beschreven wordt, is nauwelijks eenige geregelde loop of zamenhang te ontdekken, terwijl men vroeger eene opvolgende voortrukking der epidemie niet kon miskennen. „ Er is echter ook blijkbaar in dit jaar een middelpunt geweest, waarvan zij nog niet geweerd werd, namelijk de residentie Soerakarta. De berigten omtrent die landstreek zijn in het algemeen minder nauwkeurig, doch het schijnt, dat de ziekte daar van af haren aanvang heeft voortgeheerscht. De heer *Harloff* deelt hieromtrent mede, dat zij zich gedurende de laatste helft van 1846 in de districten gelegen aan en tegen den berg Merapi, vooral in de omstreken van Selo vertoonde; dat zij in 1847 bij den aanvang der drooge mousson veel verminderde, maar, toen de regenmousson weder inviel, ook met nieuwe woede uitbarstte, doch toen vooral in de oostelijke districten Gagadang Ampel en Boeijolalie; dat zij daarna, de helling van den berg volgende, van den Merapi op den veel oostelijker gelegen Lawae oversprong, Kartasoera, de hoofdplaats van Soerakarta, en omliggende dessa's onaangetast latende, doch te heviger in het tusschenliggende Klatten en omstreken woedende, en toen meer in het Patjangsche en Soekawatische, vooral in de hooger liggende dessa's op de landen van den Prins *Mangkoe Negoro* langs den Lawae zich verspreidende; dat zij na het ophouden der regens in 1848 weder veel verminderde, maar zich weldra naar eene andere zijde van den berg over het Kadoe'sche aan de grenzen

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

„ van Ponorogo en naar die van Patjitan uitstrecte, alzoo het geheele jaar die landstreek niet verlatende.
„ Soerakarta en meer bepaald de Merapi en Merbaboe (twee bergen op ééne voet) mogt dus met eenig regt een middelpunt der epidemie worden geheeten.
„ Eerst breidde zij zich van daar westwaarts uit over de residentien Kadoe, Djokjokarta, Samarang (W. helft), Bageleen, Banjoemaas, Tagal en Pekalongan, de Preanger Regentschappen en Cheribon tot grens nemende, later oostwaarts over Patjitan, Madioen, Samarang (O. helft) en Japara tot aan Kederi en Rembang.
„ Aan het einde van 1848 was de epidemie nog heerschende in de residentien Japara, Patjitan, Soerakarta en Panjoemaas.”
in zijn verslag van 1849 (ingediend in November 1850):
„ In de residentie Japara vertoonde zich de epidemie gedurende bijna het geheele jaar 1849, echter niet in hevigen graad.
„ In de afdeeling Japara heerschte zij tot de maand Maart nog voort en bezocht toen Koedoes. In Mei openbaarde zij zich wederom in Japara, terwijl zij in het begin van Augustus met dreigende hevigheid in Patti en Koedoes weder uitbrak.
„ Weldra echter verminderde zij en kon aan het einde des jaars in die landstreek als geëindigd worden beschouwd.
„ In de residentie Banjoemaas heerschte de ziekte in het district Tjahijana tot aan het einde van Januarij en in Karta-Negara tot omstreeks de maand Mei voort.
„ In de adistent-residentie Patjitan hield de ziekte tot omstreeks de maand Augustus aan.
„ Reeds in de maand Januarij openbaarde zich de ziekte op nieuw in de residentie Tagal en wel in de afdeeling Pamalang, zich van daar over de geheele residentie verspreidende, en het geheele jaar voortheerschende. Nergens bereikte zij in dit jaar zulk eene hoogte als in deze landstreek.
„ In de maand Februarij heeft zich ook eenigermate de epidemische ziekte in de residentie Rembang geopenbaard, en wel in de districten Binangon en Djatirogo, echter in betrekkelijk zeer onbeduidenden graad.”
Aangaande de oorzaken dezer ziekte schreef de chef der geneeskundige dienst, in December 1848, dat de naaste oorzaak nog niet aan het licht gebracht kon worden.

Voor zooveel bij het Gouvernement bekend is, hebben de deskundigen ook later die quaestie niet kunnen oplossen.
Sommigen beproefden dit uit de weersgesteldheid en vulkanische dampen, in verband met eene uitbarsting van den Merapi in hetzelfde jaar, als waarin het begin der epidemie voorviel. Verwijderde, gelegenheid gevende of bijkomende oorzaken vermeent men te vinden in plotseling gebrek aan voedsel door het tegenvallen van den rijstooft, neerslagtigheid van den Javavaan, die spoedig het hoofd hangen laat, en in diens achteloosheid in de noodigste zorgen voor de gezondheid.
Omtrent het personeel der geneeskundige dienst verklaart de chef, dat diegenen, aan wie, als op de plaatsen der epidemie gevestigd of, ten koste van andere belangen, van elders naar die plaatsen gezonden, de behandeling der lijders aan de epidemie was opgedragen, met den meesten ijver aan hunne verplichtingen beantwoordden. „Doch” (zoo drukt de chef zich over dit punt uit) „het denkbeeld van geregelde behandeling valt hier ganschelijk weg, wanneer men de groote uitgestrektheid gronds in aanmerking neemt, waarover deze lijders zich verspreidden, en het gering getal geneesheeren, die berg op berg af, van dessa tot dessa, elk individu in zijn eigen huis moesten opzoeken. Voor hem die het inwendige van het eiland Java, de moeilijkheid van het reizen bezijden de groote wegen, het gebrek aan alles, waaraan men gewoon is, maar eenigzins kent, is het onbegrijpelijk, dat zij nog zoo vele lijders konden bezoeken, daarbij zoo getrouw rapporteerden en zooveel volharding en goedwilligheid aan den dag hebben gelegd.”
Wat nu het cijfer der door de epidemie aangetasten en gevallen betreft, uit opgaven van de betrokken geneeskundigen en inlandsche hoofden, welke de chef, op grond van analoge resultaten bij onderlinge vergelijking, meent voor niet ver van de waarheid afwijkende te mogen houden, verkrijgt hij het volgende:

	Zieken	Dooden
1846	20,732	6,220
1847	83,830	39,370
1848	60,500	25,000
1849	50,020	11,857
	215,082	82,447

Dus zoude deze epidemie in 4 jaren ruim 82,000 slagtoffers naar het graf gesleept hebben!
„ Is dat zoo,” gelijk de chef in een zijner verslagen aanmerkt, „ dan moet men besluiten, dat deze epidemie eene veelbetekenende, hoogst verderfelijke algemeene ramp was, die Java's

„ schoonste gedeelte, in den waren zin, teisterde en ontvolkte, „ eene ramp die nog lang hare naweeën zal doen gevoelen.”

2°. Van December 1848 tot Maart 1849 heerschte ook in de afdeeling Loemadjang van de residentie Bezoekie eene epidemische koorts, welke spoedige stuiting werd toegeschreven aan de doelmatige behandeling door twee Europeesche geneesheeren. Men berekende de aangetasten op 792, de bezwekenen op 44.

3°. In het begin van 1849 was men beducht voor het verschijnen in onze bezittingen van nog eene andere epidemie, wier vreeselijke uitwerkselen vroeger gevoeld waren, namelijk de Aziatische cholera, welke hier en daar in den naburigen archipel bespeurd werd. Nederlandsch Indie is echter van die plaag vrij gebleven. Intusschen was onverwijld met de betrokkene autoriteiten beraadslaagd over het te volgen systema bij haar mogelijk bezoek, als wanneer de chef der geneeskundige dienst en de commissie van geneeskundig toezicht ter hoofdplaats van gevoelen waren, dat geene quarantaine-maatregelen behoorden genomen te worden.

4°. Behalve de lijders aan de twee epidemien zijn door het personeel voor de civile geneeskundige dienst behandeld,

op Java en Madura:

1846	10,160, waarvan overleden	1080
1847	11,474	1268
1848	13,044	1475
1849	13,886	1399

Deze cijfers zijn minima (wanneer bijv. een geneesheer in eenig gewest geplaatst, overleed en daardoor of wel om andere oorzaken geen rapport van hem inkwam, is het getal behandelden = 0 gesteld);

op de Buitenbezittingen:

	1848.		1849.	
	Behandeld.	Overleden.	Behandeld.	Overleden.
Sumatra's Westkust.	„	„	„	„
Benkoelen	„	„	76	2
Lampongs	„	4	116	1
Palembang	103	5	155	3
Banka	205	3	145	0
Riouw	122	19	*402	*42
Bandjermassing	97	„	„	„
Pontianak	„	„	„	„
Sambas	„	„	„	„
Macassar	211	5	222	11
Amboina	873	35	941	38
Banda	„	„	550	11
Ternate	130	11	164	10
Menado	34	3	108	4
Timor	123	6	41	3

* Onder de 402 en 42 zijn begrepen: 295 en 33 voor het mijn-etablisement te Pengaron.

Sedert 29 Julij 1848 was een onzer officieren van gezondheid naar Decima (Japan) gedetacheerd. Deze behandelde van 1°. Augustus 1848 tot 30 September 1849:

Europeanen	25
Javanen	5
Japanners	66 (mannen, vrouwen en kinderen)
te zamen	96

Hiervan stierven 2 Japanners.

In het algemeen schijnt de plaatsing van dien geneesheer aldaar, den leergierigen Japanner aangenaam te zijn.

5°. De koepok-inenting wordt gezegd in 1849 op Java en Madura toegepast te zijn op 352,564 individuen, zijnde 14,752 meer dan in 1848. Van die 352,564 geeft men 337,366 als geslaagd op.

Omtrent de Buitenbezittingen zijn voor 1849 de volgende cijfers opgegeven :

	Ingeënt.	Geslaagd.
Sumatra's Westkust	20325	17932
Benkoelen.	0	(De stof was uitgestorven.)
Lampongs	566	493
Palembang	1821	1563
Banka.	18	7
Riouw.	13	13
Bandjermassing.	1222	1211
Pontianak	1707	1701
Sambas	519	519
Macassar	312	143
Amboina	1540	1440
Banda	0	(Als Benkoelen.)
Ternate	862	762
Menado	3590	2776
Timor.	1300	1300
	39375	29860

Zoowel op als buiten Java vertoonden zich hier en daar in 1849 de kinderpokken. Volgens de opgaven werden op Java daardoor aangetast 4464 personen, en stierven daarvan 564.

Van de Buitenbezittingen heeft men geene cijfers.

II. Onderwijs.

I. BEHEER.

Het beheer van het onderwijs in Nederlandsch Indie wordt, namens den Gouverneur-Generaal, gevoerd door eene *hoofd-commissie van onderwijs*, gevestigd te Batavia, voorgezeten door een lid van den Raad van Nederlandsch Indie, of door zoodanig ander persoon, als wegens zijn maatschappelijk standpunt en zijne wetenschappelijke kennis daartoe bijzonder geschikt kan worden geacht.

Het hoofd van het plaatselijk bestuur te Batavia is onder-voorzitter dezer commissie, die nog acht leden telt, zooveel mogelijk gekozen uit de onderscheiden gezindten, en door eenen secretaris wordt bijgestaan.

De voorzitter, onder-voorzitter en leden dezer commissie genieten voor hunnen arbeid als zoodanig geene geldelijke belooning. Den secretaris is tractement uit 'sLands kas toegelegd.

In de gewesten buiten Batavia zijn, waar de belangen van het onderwijs zulks medebrengen, *sub-commissien van onderwijs*, belast met het toezigt over het onderwijs in elk gewest. De hoofden der gewestelijke besturen zijn voorzitters dezer commissien en trekken als zoodanig geene bezoldiging, evenmin als hare leden en secretarissen.

Het presidium van de hoofd-commissie werd in 1849 bekleed door het lid in den Raad van Indie, jhr. *J. P. Cornets de Groot*.

II. INRICHTINGEN EN VERORDENINGEN BETREFFENDE HET ONDERWIJS VOOR EUROPEANEN EN MET HEN GELIJKGESTELDEN.

Men kent in Indie, volgens de algemeene verordeningen op het onderwijs, slechts *lagere* en *middelbare* scholen.

In de lagere scholen worden kinderen van beiderlei kunne, die de eerste kindsche jaren te boven zijn, opgenomen en onderwezen in het lezen, schrijven, rekenen, de Nederduitsche taal, de beginselen der geschied- en aardrijkskunde, en andere gepaste en algemeene nuttige kundigheden, „terwijl het onderwijs zóó wordt ingerigt, dat daardoor tevens de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld en zij zelve alzoo tot alle zedelijke en maatschappelijke deugden opgeleid worden.”

De *middelbare* scholen dienen „om aan de kinderen, behalve hetgeen in de lagere scholen geleerd wordt, tevens meer andere, voor verdere beschaving noodige kundigheden, als de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen, het teekenen, de muziek enz., te doen onderwijzen.” Het onderwijs in eenige vreemde taal mag niet gegeven worden aan leerlingen, die niet reeds de Nederduitsche taal spreken, lezen en schrijven kunnen. Er moet voorts op deze scholen gezorgd worden, dat de leerlingen „in het bijzonder tot een goed zedelijk gedrag en alzoo tot dien trap van beschaving worden opgeleid, waardoor de meest fatsoenlijke en meest beschaafde klasse der maatschappij onderscheiden en als door de instelling der scholen voor het middelbaar onderwijs hoofdzakelijk bedoeld is.”

Overigens wordt in het algemeen het onderwijs in de scholen (zoo *lagere* als *middelbare*) „naar de meest verbeterde leerwijze

„ en naar de bevatting der kinderen” ingerigt, terwijl men zich tot hoofddoel daarbij stelt: „ontwikkeling der verstandelijke vermogens, vorming van het hart en inprenting van goede zedelijke grondbeginselen, onder mededeeling van algemeen nuttige kundigheden.”

Op de scholen mogen geene andere leer- of leesboeken gebruikt worden dan die, welke de hoofd-commissie goedkeurt.

Particuliere scholen mogen niet opgerigt worden zonder vergunning en niemand mag openbaar onderwijs geven zonder acte van toelating van de hoofd-commissie.

De leerlingen die op de scholen het meest uitmunten, worden opgeleid en aangemoedigd tot het geven van onderwijs.

De schoolgelden op de gouvernements-scholen zijn van gouvernementswege bepaald, en maken het *geldelijk schoolfonds* uit, dienende tot bestrijding der uitgaven, welke niet door 'sLands kas gedragen worden, namelijk: bezoldiging van ondermeesters, kweekelingen en bedienden, indemniteiten voor huishuur, schrijfbehoeften enz.

De onderwijzers op de gouvernements-scholen genieten een aandeel in die schoolgelden en voorts bezoldiging uit 'sLands kas.

Voorts is er een *schoolboekenfonds*, strekkende om zoowel de particuliere als de gouvernements-scholen steeds van boeken, tegen betaling, te voorzien. Die boeken worden, door tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal, uit Nederland verkregen.

Ten aanzien van het onderwijs voor Europeanen en de met hen gelijkgestelden wordt verwezen naar het uitvoerig algemeen verslag van den staat van het schoolwezen in Nederlandsch Indie onder ultimo December 1849, waarvan een exemplaar hiernevens is gevoegd sub lit. C.

Dat verslag wijst aan, zoowel de organieke veranderingen, welke in de bepalingen op het onderwijs zijn gemaakt, als den staat van zaken gedurende het thans behandeld wordende jaar.

Uit dat verslag blijkt, dat de hoofd-commissie zich onder anderen onledig hield met het herzien van de fundamentele voorschriften over het onderwijs. Ter toelichting hiervan diene, dat de daartoe betrekkelijke aanschrijving, gedagteekend 27 Mei 1849, luidt als volgt: „de hoofd-commissie van onderwijs aan te schrijven, om te dienen van consideratien en advies omtrent de wenschelijkheid eener herziening der bestaande instructien voor het onderwijs hier te lande, in verband met de behoefte aan onderwijs en de noodzakelijkheid, om hetzelfde te bevorderen en te beschermen en een doelmatig toezigt over hetzelfde uit te oefenen”; — en dat het onderzoek, luidens latere verklaring, zich moet bepalen tot het onderwijs der kinderen van Europeanen en van afstammelingen van Europeanen en tot de scholen der inlandsche Christenen.

III. ONDERWIJS VOOR CHRISTEN-INLANDERS.

Ook hieromtrent wordt verwezen naar het aangehaalde algemeen verslag.

Alleen schijnt het dienstig, in het tegenwoordig overzicht te doen uitkomen den inhoud van art. 2 van het besluit van 14 Maart 1849, n°. 11, luidende:

„ Aan de hoofd-commissie van onderwijs te kennen te geven, dat met belangstelling is kennis genomen van haar rapport van 13 Februarij 1849, n°. 46/8 (over de scholen der inlandsche Christenen) en dat het Gouvernement zich vereenigt met het in dat rapport door de hoofd-commissie ontwikkeld voornemen, om zich het onderwijs der inlandsche Christenen te blijven aantrekken, doch hare bemoeijenissen te dien aanzien te bepalen tot een algemeen toezigt en tot het verleenen van hulp en ondersteuning, in verband met de beschikbare middelen.”

IV. ONDERWIJS VOOR ONCHRISTENEN, NIET ZIJNDE EUROPEANEN OF AAN HEN GELIJKGESTELDEN.

§ 1. In het algemeen.

De verordeningen op het schoolwezen in Nederlandsch Indie, hiervoren beschreven, maken geen onderscheid tusschen *Christenen* en *onchristenen*, *Europeanen* en *niet-Europeanen*.

De scholen zijn evenwel, met uitzondering alleen van die, welke bepaaldelijk voor *Christen-inlanders* bestemd werden, ingerigt voor *Europeanen* en huns gelijken.

Daarom zijn nimmer geschillen gerezen omtrent het toelaten op de scholen, van onchristen-kinderen van *Europeschen* of daarmede gelijkgestelden oorsprong: *Europesche Joden* bij voorbeeld.

Maar *niet-Europeanen* onchristenen verkeerden steeds in eene bijzondere verhouding op dit punt.

Tegen de toelating van zulke kinderen op de voor *Europeanen* ingerigte scholen verzetten zich vele bedenkingen. Het is zeer moeilijk het voor *Europesche* kinderen bestemde onderwijs tevens te doen dienstbaar zijn voor kinderen van inlanders.

Europesche ouders laten ongaarne hunne kinderen met kinderen van inlanders omgaan. Deze hebben eigenaardige karaktertrek-

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

ken, welke overplanting *Europesche* ouders bij hunne kinderen met alle kracht pogen tegen te gaan.

Desniettegenstaande zijn op de voor *Europeanen* opgerigte scholen ook wel kinderen van inlanders, voornamelijk van inlandsche hoofden, en kinderen van andere vreemde Oosterlingen toegelaten.

In den laatsten tijd heeft zich bij de inlanders en de met hen gelijkgestelden, hoofdzakelijk bij de hoofden en gegoeden, meer en meer de zucht geopenbaard, om hunne kinderen het genot van ons lager onderwijs, althans van onderwijs in het schrijven en rekenen met onze teekens, deelachtig te doen worden. En geen wonder, want meer en meer wordt, ten aanzien van de plaatsbaarheid van inlanders en huns gelijken in de dienst van het Gouvernement en van particulieren (den handel, de landeigenaren en andere ondernemers van landbouw) gelet op het al of niet kunnen schrijven en rekenen met onze karakters.

Deze toename van behoefte heeft natuurlijk de aandacht sterker dan vroeger ingeroepen op de bedoelde verhouding en zulks niet alleen in verband met de quaestie der toelating van kinderen van inlanders op de scholen voor kinderen van *Europeanen*, maar tevens op het onderwijs der inlanders en huns gelijken in het algemeen.

Hier doet zich een onafzienbaar veld ter bearbeiding voor.

Wil men inderdaad iets goeds op dien wijduitgestrekten akker tot stand brengen, zoo moet stelselmatig, geleidelijk worden te werk gegaan. Pogingen om in eens het geheel te omvatten zullen niets baren dan onuitvoerbare plannen, gegrond op eidelooze bespiegelingen.

Daarom is aan de hoofd-commissie te kennen gegeven, dat de haar opgedragene herziening van de verordeningen op het onderwijs (zie III hierboven) zich moet bepalen bij het onderwijs voor de kinderen van *Europeanen* en van afstammelingen van *Europeanen* en de scholen voor de inlandsche Christenen.

Van daar dan ook, dat het aangehaalde algemeen verslag er slechts ter loops van gewaagt en daarentegen over de zaak met eenige uitvoerigheid gehandeld zal worden in het tegenwoordig overzicht.

Om geene verwarring te veroorzaken, dient afzonderlijk beschouwd te worden het onderwijs:

- 1°. voor den *onchristen*-inlander op Java;
- 2°. voor den *onchristen*-inlander buiten Java;
- 3°. voor vreemde Oosterlingen in Nederlandsch Indië.

§ 2. Voor den inlander op Java.

a. De middelen van onderwijs welke de inlandsche maatschappij op Java tot dusverre zelve geschapen heeft zijn uiterst gering. Over het algemeen bestaan zij uitsluitend bij de priesters, die de kinderen eenige verzen of hoofdstukken van den Koran doen naspreken en van buiten leeren, in het Arabisch, waarvan dikwerf de meester niet veel meer begrijpt dan de leerling. De meesters (*goeroe*) geven dit onderwijs gratis, maar ontvangen daarvoor gewoonlijk van de ouders eenige geschenken, rijst, olie, geld, lijnwaad enz. Zijn de ouders geheel onvermogen, dan werken de leerlingen (*santri*) buiten den leertijd voor hunne *goeroes* om niet. Slechts de gegoede klasse, welke schier geene andere leden telt, dan degenen, die in betrekkingen van bestuur zijn aangesteld (de zogenaamde *hoofden*), schijnt gedacht te hebben aan het blijvend nut van lezen, schrijven en rekenen. In deze vakken geeft gemeenlijk de vader onderrigt aan den zoon; overigens helpen bloedverwanten en vrienden elkander; geheel bij uitzondering treft men bij sommige regenten privaot onderwijzers, en op twee, drie punten, onder hun toezigt en te hunnen koste, *scholen* aan.

Intusschen hebben de ambtenaren bij het gewestelijk bestuur op Java altijd bijgedragen om te gemoet te komen in het verschaffen aan geschikte jonge inlanders van zoodanig onderwijs als allernoodzakelijkst was voor hunne bruikbaarheid in 's Lands dienst. Bijna op alle bureaux van residenten en assistent-residenten leeren zulke jongelieden, voornamelijk betrekkingen van de hoofden, het lezen, schrijven en rekenen met onze teekens, den gebruikelijken vorm van redactie van officiële rapporten enz.

Vroeger waren van gouvernementswege inlandsche scholen opgerigt, te Pasoeroean, te Poerwokerta in Krawang, en te Tjiandjoer in de Preanger Regentschappen.

De eerste verviel uit gebrek aan leerlingen in 1838; de tweede bij de reorganisatie van Krawang in 1835, en de derde reeds vroeger, tijdens den Javaschen oorlog.

Later ontstonden de enkele bovenbedoelde scholen bij regenten.

b. Eenige jaren geleden werd weder de invoering van geregeld schoolonderwijs onder den inlander ter sprake gebracht. De behoefte aan inlandsche scholen deed zich meer en meer gevoelen naar gelang dat de inlandsche hoofden geroepen werden, om in het inwendig bestuur pligten te vervullen, waartoe zekere bekwaamheden volstrekte vereischten zijn. Het algemeen worden van wetenschapelijke kennis der inlandsche talen onder *Europeanen* biedt, meer dan vroeger, de gelegenheid aan om met vrucht in die behoefte te voorzien. Dit behoort te geschieden door de Regering zelve.

Voor 's hands heeft men dan ook voornamelijk op het oog de vorming van *bekwame inlandsche ambtenaren*.

Tot dat einde werd het plan geopperd:

1°. eene gouvernements-school in de hoofd-dessa van ieder regentschap op Java op te rigten, waar, door inlanders, onderwijs gegeven zou worden in lezen, schrijven, spraakleer der taal van het landschap, waar iedere school gevestigd is, rekenen, aardrijkskunde, bijzonder van Java en omliggende landen, landmeetkunde en waterpassen, en welk onderwijs overigens eene zedekundige strekking zou hebben;

2°. inlanders tot het geven van dit onderwijs op te leiden in eene kweek-school op een centraal punt van Java.

Doch de uitvoering van dit ontwerp bleek gepaard te zullen gaan met kosten, te hoog in evenredigheid tot de beschikbare middelen, de vele andere behoeften van den Staat, en de voordeelen welke van de op te rigten scholen kunnen worden verwacht. Immers, men begrootte de uitgaven, behalve f 20,000 'sjaars aan de kweek-school, op f 168,000 'sjaars; zijnde f 200 's maands voor elke der volgens het plan op te rigten 70 scholen. Bovendien zou de zaak, op den beschreven voet, tot veel omslag leiden.

Hierop hadden nadere gedachtenwisselingen plaats, welke slot-som te ontwaren is uit de circulaire aan de hoofden der gewestelijke besturen op Java en eenige beoefenaren der inlandsche talen aldaar, gedagteekend 27 December 1846, n°. 2606a, en waarvan een exemplaar hiernevens is gevoegd sub lit. D.

In de eerste helft van 1847 kwamen de antwoorden op deze aanschrijving in.

Daarna behandelde de Gouverneur-Generaal het onderwerp mondeling in de landschappen, welke hij gedurende dat jaar bezocht; vervolgens werd de Raad van Indië nader gehoord, en het resultaat was eene missive aan den Minister van Koloniën van 20 April 1848, uit welke het volgende getrokken is:

„ Het kan wel geenen twijfel lijden, dat, om den inlander door den inlander te besturen, het nuttig en noodig is, bekwame inlandsche hoofden te vormen.

„ Die noodzakelijkheid is op nieuw gebleken bij de overwegingen omtrent het nieuwe reglement op de justitie en politie onder den inlander, waarbij eene veel ruimer mate van onderrigt en beschaving wordt verondersteld, dan werkelijk bestaat.

„ Algemeen is dan ook de bijval, dien het plan tot oprigting van scholen, zoowel bij de *Europesche* hoofden der plaatselijke besturen als bij de door sommigen hunner geraadpleegde inlandsche regenten heeft gevonden.

„ Er is evenwel een voornaam punt, waarop ik in 't bijzonder de aandacht van Uwe Excellentie moet vestigen.

„ Van het beginsel uitgaande, dat de scholen bestemd zullen zijn voor toekomstige inlandsche ambtenaren, en dat alzoo het hoofdoel moet zijn, de leerlingen die bekwaamheden te doen verkrijgen, welke hun eenmaal als ambtenaren kunnen te pas komen, zoo moet noodwendig een van de hoofd-onderwerpen van onderrigt zijn het lezen en schrijven der taal, van welke het Nederlandsch gezag zich bedient in zijne betrekkingen met de inlandsche hoofden.

„ Op Java is, met uitzondering van de Vorstenlanden en van de nieuwe residentien, het Maleisch de taal welke als zoodanig wordt gebruikt, en in dien zin is dan ook door bijna al de geraadpleegde personen van het onderwijs in de Maleische taal melding gemaakt.

„ Het Maleisch is de lingua franca van den geheelen Indischen archipel, de taal van welke alle personen van verschillende natien bij onderling verkeer zich bedienen.

„ De meeste inlanders, en vooral de Javanen, schijnen die taal met weinig moeite aan te leeren, en bijna alle hoofden op Java verstaan en schrijven dezelve.

„ Uit dit alles vermeen ik de gevolgtrekking te mogen maken dat niet de taal van ieder gewest, maar de Maleische taal, in ons verkeer met de inlandsche hoofden moet worden gebruikt.

„ Deze gevolgtrekking neemt niets weg van de nuttigheid en noodzakelijkheid, dat de *Europesche* ambtenaren ook de overige talen en bijzonder het Javaansch leeren verstaan, spreken en zelfs schrijven.

„ Zijn zij in het regterlijke vak dan kunnen zij den beschuldigde en de getuigen zonder behulp van eenen tolk verstaan; zijn zij in het administrative, dan kunnen zij zich door de bevolking doen begrijpen, zonder tusshenkomst van de hoofden, en in vele gevallen kan dit nuttig zijn en hunnen invloed verhoogen.

„ Doch, naar mij voorkomt, moet, in tegenstelling daarvan, op scholen hoofdzakelijk, ja uitsluitend bestemd tot opleiding van inlandsche ambtenaren, het leeren, lezen en schrijven der Maleische taal hoofdzaak en het onderwijs der landtaal nevenzaak zijn.

„ Daar nu, wat het plan zelf betrof, vele punten niet bij voor-

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

baat konden of behoeften geregeld te worden, en de laatste raming nederkwam op:

voor de kweekschool	f 12,300
voor twintig provinciale scholen	10,100
voor reiskosten van de onderwijzers der kweekschool	2,300

dus te zamen 's jaars. f 25,000

verzocht de Gouverneur-Generaal dat de beschikking van het opperbestuur zich zou bepalen tot de magtiging om jaarlijks op de begrooting van Nederlandsch Indie te brengen f 25,000, met vrijlating aan het Indisch Bestuur, om de aanwending der gelden zoo te regelen, als, overeenkomstig de ontwikkelde grondslagen, in het belang der zaak nuttig en noodig zou voorkomen.

Die magtiging werd verleend bij 's Konings besluit van 30 September 1848.

Overigens werd de verdere uitvoering in advies gehouden tot dat een geschikt hoofd-onderwijzer voor de kweekschool zou zijn verkregen.

Voor die betrekking werd een daartoe geschikt persoon aan de Koninklijke Academie te Delft geplaatst, ten einde aldaar voor zijne bestemming te worden gevormd.

Inmiddels hield men zich bezig met het vervaardigen van *leesboeken* voor deze scholen.

Twee leesboeken waren in 1849, elk ten getale van 4000 exemplaren, reeds gedrukt, te weten:

1°. eene laag-Javaansche vertaling, door *C. F. Winter* te Soerakarta, van een honderdtal uitgezochte vertellingen uit het eerste en tweede honderdtal leerzame verhalen door *C. Schmidt*, een *leesboek voor de scholen*;

2°. eene hoog-Javaansche vertaling, door *C. F. Winter* te Soerakarta, van 58 anedoten of korte verhalen van eene nuttige of zedelijke strekking.

c. Onderwijs alzo gearbeid werd aan het ontwerp in het groot, heeft het Gouvernement verklaard genegen te zijn, op daartoe strekkende aanvraag, ter beschikking van de hoofden van plaatselijk (gewestelijk) bestuur op Java te stellen eenige fondsen voor het onderwijs en de opleiding van inlandsche ambtenaren, mits worde aangetoond de uitvoerbaarheid daarvan in verband met de voornemens der Regering.

Dienovereenkomstig is in September 1849 magtiging verleend aan de residenten van Japara en Pasoeroean, om voor het geven van onderwijs aan de zonen van inlandsche ambtenaren, op de wijze en den voet door den resident te bepalen, voorloopig en in afwachting der oprigting van gouvernements-scholen, tot opleiding van inlandsche ambtenaren, te beschikken over de daartoe noodige fondsen.

Op ultimo 1849, was men te Pasoeroean nog bezig aan het optrekken, voor dit onderwijs, van een schoolgebouw, bestemd voor 80 tot 90 leerlingen, voor welk gebouw het Gouvernement vrijheid gaf het benodigd hout kosteloos uit de djatibosschen te verstrekken, terwijl de overige kosten zullen gedragen worden door de regenten en andere inlandsche hoofden van die residentie, volgens hun aanbod.

In Japara had men de zaak *anders* geregeld en wel zoo, dat het onderwijs met 15 October in volle werking kwam.

De voor-galerij van het residentiehuis te Patti is ingerigt voor het geven van dit onderwijs, hetwelk zich, onder toezigt van den secretaris bij den resident, bepaalt tot het lezen en schrijven van het Javaansch met het eigen en van het Maleisch met het Romeinsch karakter; het vertalen over en weder in die talen en het rekenen tot en met den regel van drieën.

„Men weet niet” zoo begint de resident „wat het meest te te bewonderen, de eenvoudige wijze der mededeeling van het onderrigt, of de verbazende vorderingen, welke de kinderen, in een betrekkelijk zoo kort tijdsbestek, bij het eind van het jaar reeds hadden gemaakt. De stilte in de school is voorbeeldeloos, zoodat de bureau-geëmployeerden geen het minste ongerief of eenige stoornis ondervinden van de leerlingen, die ten getale van 34 in deze inrigting onderwijs erlangen.

„De ondervijzer spreekt het Javaansch en Maleisch in de meest volkomene volmaaktheid. Het Nederduitsch is hem in zoo ver eigen, dat hij het, zonder eenige moeite, in de Maleische en Javaansche talen overbrengt.

„Hij schrijft eene sierlijke hand. In het rekenen is hij bijzonder bedreven. Zijne wijze van omgang laat niets te wenschen over. „Het is te voorzien, dat in den loop van 1850 reeds eenige leerlingen de school kunnen verlaten om op het residentie-kantoor werkzaam gesteld te worden.”

d. Bij § 1 is aangeteekend, dat ook wel kinderen van inlanders, voornamelijk van inlandsche hoofden, zijn toegelaten op de scholen, voor kinderen van Europeanen en hun gelijk bestemd.

Het getal der aldaar toegelaten kinderen bedroeg, bij eene opname in 1847, op Java 12.

In het begin van 1849 was het geklommen tot 34, zoo het schijnt *alleen* verwanten van inlandsche hoofden.

In 1848 was voorgeschreven dat geene *onchristen*-kinderen op de Christen-scholen in Nederlandsch Indie mogten toegelaten worden zonder vergunning van de hoofd-commissie van onderwijs.

De vermeerdering tusschen de cijfers 12 en 34 ontstond alzo uit vroegere toezegging, maar zij gaf der hoofd-commissie van onderwijs aanleiding om, als belast met de zorg voor de kinderen van Europeanen of van afstammelingen van Europeanen, te wijzen op de noodzakelijkheid dat zoodanige vermenging van deze kinderen met inlandsche ophield en derhalve, behoudens oprigting van afzonderlijke scholen voor kinderen van inlandsche ambtenaren, de onderwerpelijke toelatings verboden werden.

Aan de hoofd-commissie is geantwoord: „dat het Gouvernement „zich met hare beschouwingen vereenigde, doch in verband met „zijne voornemens ten aanzien van het onderwijs voor kinderen „van inlandsche ambtenaren, den tegenwoordigen oogenblik minder „geschikt achtte, om tot het voorgestelde verbod over te gaan; „wenschende het Gouvernement althans met opzigt tot de kinderen „van *voornaam inlandsche hoofden*, nog vooreerst de gelegenheid te „laten tot het verkrijgen van onderwijs op 's Gouvernements „lagere scholen, wanneer daarop wordt aangedrongen en geene „overeenkomst met den ondervijzer mogt kunnen worden tot stand „gebracht tot het geven van privaattlessen.”

e. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 23 Mei 1849, zijn de hoofden der gewestelijke besturen in geheel Nederlandsch Indie gemagtigd om, des gevraagd, vergunningen te verleenen tot het geven van onderwijs aan personen, niet behoorende tot de Europeesche bevolking, in de vakken, welke op de voor Europeanen bestemde gouvernements-scholen onderwezen worden, mits tegen de personen, die zich als ondervijzers aanbieden, geene bedingen bestaan, en zij, voor zooveel zij Europeanen zijn, voorzien zijn van een certificaat van bekwaamheid, blijkens hetwelk zij tot het geven van onderwijs bevoegd zijn; zullende zonder zoodanige vergunningen het onderwijs niet geoorloofd zijn.

§ 3. Voor den onchristen in landen buiten Java.

Uit hoofde der gebrekkige gemeenschap met de buitenbezittingen, is het niet mogelijk hieromtrent een volledig bericht te geven.

Intusschen kan aangeteekend worden, dat hier en daar scholen voor onchristen-inlanders buiten Java bestaan: weinige uit eigen middelen der inlandsche maatschappij; enkele ten deele op kosten van het Gouvernement; de meeste op kosten van zendeling-genootschappen.

Dat dezen inlanders de gelegenheid geopend is om buiten de gouvernements-scholen onderwijs te genieten, in hetgeen op die scholen geleerd wordt, blijkt uit § 2 e.

§ 4. Voor onchristen vreemde Oosterlingen.

De vreemde Oosterlingen in Nederlandsch Indie, Chinezen, Arabieren enz. maken over het algemeen tamelijk veel werk van het onderwijs. De gegoeden onder hen hebben gewoonlijk privaatscholen in dienst.

Sommigen schijnen meer onderwijs te verlangen, en zoeken dit op de gouvernements-scholen voor Europeanen bestemd.

In 1847 waren 21 en in 1849 slechts 14 kinderen van vreemde Oosterlingen aldus toegelaten.

Bij eene voordragt van Maart 1849 over dit onderwerp, waar het oprigten van afzonderlijke scholen voor kinderen van inlandsche ambtenaren aangeprezen werd, zeide de hoofd-commissie van onderwijs:

„Of hetzelfde middel noodzakelijk is ten opzichte van kinderen „van Chinezen, moet, naar de beschouwingen der hoofd-commissie, „betwijfeld worden, en zij is tevens geneigd, om het toelaten van „dusdanige kinderen op onze scholen bepaaldelijk te ontraden:

„het eerste, omdat de Chinesche officieren over het algemeen „vermogende lieden zijn, die tot het opmaken hunner rapporten „voor het Europeesch bestuur, zeer wel van vreemde hulp gebruik „kunnen maken, en dus onzerzijds niet tot de uitoefening hunner „functien behoeven te worden opgeleid; het tweede, omdat de „Chinezen, die zich gemeenzaam hebben gemaakt met onze cijfers „en ons schrift, zich overal indringen als kassiers, geldtellers en „klerken, ten koste van vele afstammelingen van Europeanen, „die de Gouvernements-lagere scholen bevolken en, na dezelve „verlaten te hebben, nauwelijks den kost kunnen verdienen.

„Op Java worden dan ook sedert geruimen tijd geene Chinesche kinderen meer op de gouvernements-scholen aangetroffen. „Ook buiten Java behooren zij van dezelve te worden geweerd.”

Het antwoord op deze voordragt staat aan het slot van d in § 2 hierboven. Daaruit blijkt dat het Indisch Bestuur zich met de meening der hoofd-commissie vereenigd heeft.

E. Kunsten en wetenschappen.

Het Bataviasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen is eene particuliere instelling, bestaande sedert 24 April 1778 en in den laatsten tijd zich hoofdzakelijk toeliggende op de oudheid-, taal-, letter- en zedekunde van den Indischen archipel. Het

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Gouvernement heeft geene regtstreeksche bemoeienis met het beheer en de verrigtingen dezer instelling, wier wetenschappelijke pogingen het echter ondersteunt.

Uit 's Lands kas worden onderhouden:

een *plantentuin* te Buitenzorg, zijnde gouvernements-eigendom, behoorende tot het verblijf van den Gouverneur-Generaal en geplaatst onder eenen hortulanus, met eenen assistent-hortulanus, beiden door het Gouvernement bezoldigd en ondergeschikt aan den intendant der gouvernements-hotels; deze hortus heeft eenen tak te Tjipannas in de Preanger Regentschappen;

een *muscum* van „voorwerpen van natuurlijke historie, oudheden, zeldzaamheden en dergelijke” opgericht door het Bataviasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, met het doel: „om de wetenschappelijke kennis in Nederlandsch Indie te vermeerderen en bijdragen te leveren in het belang der wetenschappelijke inrigtingen in het moederland.”

Dit museum staat onder de directie van het genootschap.

Overigens heeft het Indisch Gouvernement, voor zoover zulks in zijne magt ligt, steeds het bevorderen van wetenschappelijke onderzoekingen in en over die gewesten tot beginsel aangenomen.

Hetzelfde is toepasselijk op de beoefening van de schoone kunsten.

Voorts zijn de hoofden der gewestelijke besturen verplicht voor de goede bewaring der Javaansche oudheden, eik in zijn gewest, met de meeste zorg te doen waken en daarvoor de regenten en alle mindere inlandsche hoofden verantwoordelijk te stellen.

Alle oudheden op gouvernements-gebied zijn openbaar eigendom.

Geene in particulier bezit geraakte oudheden mogen van Java uitgevoerd worden zonder eigenhandige toestemming van den Gouverneur-Generaal, welke verkregen wordt onder voorwaarde van de voorwerpen niet te verkoopen of weg te schenken, dan wanneer het Gouvernement in Nederland ze niet wenscht over te nemen, tegen vergoeding der kosten, voor zijne archaeologische verzamelingen.

De niet in particulier bezit geraakte oudheden mogen niet weggevoerd worden van de plaatsen waar zij zich bevinden, zoolang de noodige maatregelen genomen kunnen worden om ze daar tegen vernieling of bederf te behoeden.

Al deze bepalingen zien in het bijzonder op beelden, tempels en dergelijke overblijfsels der oudheid. Voor bronzen en munten, die men overal opgraaft, bestaan zulke beperkingen niet.

Van opgegraven oudheden in het algemeen ontvangt de vinder $\frac{2}{3}$ der geschatte waarde; over de voorwerpen zelve wordt door het Gouvernement beschikt, zoo als het in het belang van kunsten en wetenschappen geraden acht.

Eene opgave van hetgeen verrigt is ten behoeve van kunsten en wetenschappen wordt tot een volgend overzicht uitgesteld, dewijl veel van het gebeurde in 1849 zamenvloet met verrigtingen van 1850.

J. Geldelijk beheer.

I. ALGEMEEN BEHEER.

Het algemeen beheer der openbare geldmiddelen in Nederlandsch Indie is, in regtstreeksche ondergeschiktheid aan den Gouverneur-Generaal, opgedragen aan eene *generale directie van finantien*, ook *raad van finantien* genaamd, bestaande uit den *directeur-generaal van finantien*, als voorzitter, en uit den *directeur der middelen en domeinen*, den *directeur der producten en civile magazijnen* en den *directeur der cultures*, als leden.

De raad heeft eenen secretaris, die overigens speciaal ter beschikking is van den directeur-generaal. Elk der vier directeuren heeft een eigen bureau-personeel.

De *collegiale* handelingen der generale directie van finantien bepalen zich bij overwegingen, adviezen en verzoeken om inlichtingen.

Het afdoen van finantieele zaken, dat is, het uitvoeren van 's Gouvernements algemeene en bijzondere bevelen over de finantien, geschiedt individueel door den directeur-generaal of eenen der directeuren.

Aan ieder hunner zijn bepaalde takken van het finantieel beheer toevertrouwd, voor welker goeden staat en doelmatige werking zij moeten zorgen, door overeenkomstig de algemeene of bijzondere voorschriften van het Gouvernement, bevelen te geven aan de gewestelijke besturen en verdere ambtenaren met onderdeelen van dat beheer belast, zoomede door, waar zoodanige voorschriften ontbreken of hun voorkomen onvoldoende te zijn, voorstellen aan den Gouverneur-Generaal te doen.

De directeur-generaal heeft, boven de hem aanvertrouwde bijzondere takken, nog het algemeen toezigt over al wat tot zijn bijzonder bestuur en dat der overige directeuren van finantien behoort, hetgeen zal blijken uit de ondervolgende beschouwing van ieder deel van het geldelijk beheer.

Al deze inrigtingen kunnen, als eenmaal door den Koning bekrachtigd, niet door den Gouverneur-Generaal veranderd worden zonder Koninklijke magtiging.

Onder de onmiddellijke bevelen van den directeur-generaal van finantien staat een inspecteur van finantien, bestemd tot plaatselijke onderzoekingen en regelingen, betreffende de takken van beheer opgedragen aan de generale directie, met uitzondering van de directie der cultures.

Onder de bevelen van den directeur der cultures staan inspecteurs der cultures, bestemd tot plaatselijke onderzoekingen en regelingen, betreffende de takken van beheer aan dien directeur opgedragen. Het getal dezer inspecteurs is organiek 4, doch daarvan is door verschikkingen, ontstaan uit behoefte, sedert lang afgeweken, bijv. door verdeling van het gebied der inspecteurs op Java in 3, in stede van in 4 afdelingen, zoodat op ultimo 1849 slechts 3 inspecteurs in dienst waren; terwijl men van de alzo overgehouden gelden onder anderen eenen adjunct-inspecteur der cultures bezoldigde, die op het bureau van den directeur werkte.

De inspecteurs van finantien en van cultures hebben den rang van resident.

Bovendien was er voorheen een inspecteur voor de *amfioenpacht*. Deze betrekking is in 1846, bij het overlijden van den persoon, voor wien zij, jaren geleden, in 's Lands belang, ingesteld was, opgeheven, als niet meer noodig.

II. MUNTSTELSEL; GELDSOMLOOP.

Vermits eerstdaags een ontwerp van wet tot regeling van het muntstelsel in Nederlandsch Indie aan de overweging der Staten-Generaal zal worden onderworpen, schijnt het overbodig omtrent het bestaande stelsel alhier in breedvoerige beschouwingen te treden.

Omtrent den stand der zaken in 1846 en volgende jaren, wordt het volgende aangeteekend.

Vooraf echter zal het niet overbodig zijn eene beschrijving te geven van de inrigting der te Batavia gevestigde Javasche bank, als met het muntstelsel en den geldsomloop in naauw verband staande.

De bank is eene geprivilegieerde naamlooze maatschappij, onder den titel van *Javasche bank*, wier octrooi door den Koning of onder Zijne nadere goedkeuring wordt vastgesteld.

Het kapitaal dezer maatschappij is bepaald op f 2,000,000, verdeeld in 4000 actien.

Hare operatien zijn:

het escompteren van wisselbrieven en ander handelspapier, voorzien van twee of meer goede handteekeningen;

het beleenen van effecten, kostbare gesteenten en metalen, goederen, waren en koopmanschappen;

deze laatste onder zoodanige voorzieningen, als de directie dienstig acht;

het handelen in goud en zilver, het ontvangen van gelden, zoo van den lande en alle publieke autoriteiten, als van bijzondere personen, in rekening courant, het betalen van assignatien door dezelve op de bank af te geven, en het incasseren van waarden, zoo voor publieke inrigtingen als voor bijzondere personen;

het in bewaring nemen van vreemde specien, om die in natura terug te geven, het verstrekken van voorschotten op die specie, tegen billijken interest, het openen van een evenredig credit daarop bij de boeken der bank, onder genot van eene matige provisie;

het afgeven van assignatien, door het hoofd-bureau der bank, op hare agentschappen en omgekeerd;

het uitvoeren van commissien door het Gouvernement aan de bank opgedragen.

Voorts geeft zij biljetten uit, die, zoolang zij aan hare verplichtingen voldoet en haar passief door haar actief gedekt wordt, in 's Lands kassen op Java voor alle betalingen hoegenaamd worden aangenomen.

Het bestuur der bank is zamengesteld uit eenen vasten president en eenen vasten stemhebbende secretaris, heiden door den Gouverneur-Generaal, onder nadere goedkeuring des Konings, te benoemen en te ontslaan, en uit het vereischte getal directeuren, in eene algemeene vergadering van stemgerechtigden gekozen.

Bij alle algemeene vergaderingen vertegenwoordigt een door den Gouverneur-Generaal benoemde commissaris de belangen van het algemeen.

In het begin van 1846, alzoo kort na de aankomst van den Gouverneur-Generaal *Rochussen*, was de stand van zaken met opzigt tot den geldsomloop, als volgt.

De laatste door den Koning bepaalde standpenning was de *Nederlandsche gulden*, vastgesteld bij de wet van 22 Maart 1839, met stukken van een halven en een kwart gulden als onderdeelen.

Voorts waren gangbaar verklaard:

a. ter gelijke waarde met dien gulden, de *gerande generaliteitsgulden*, de *Nederlandsche gulden* verordend bij de wet van 28 September 1816, en de gulden voorzien van den beeldenaar, aangewezen bij het Koninklijk besluit van 16 Januarij 1821, n°. 72;

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

b. de zilveren stukken van f 2½, verordend bij de wet van 22 Maart 1839, ter gelijke waarde als in Nederland;

c. de zilveren stukken van f 3, gemunt krachtens het Koninklijk besluit van 16 Januarij 1821, n°. 72;

d. de gouden stukken van f 10, bepaald bij de wet van 28 September 1816.

Verscheidene andere gouden en zilveren munten, zoo Nederlandsche als vreemde, waren, mits zuiver en ongeschonden, in 's Lands kassen aanneembaar verklaard tot vaste verhoudingen jegens den Nederlandschen gulden, zoo als:

- de heele, halve en kwart gouden doublon;
- de doublon der Zuid-Amerikaansche Staten;
- de dukaat;
- de gerande dukaton;
- de Spaansche mat;
- de piaster der Zuid-Amerikaansche Staten;
- de sikka-ropy;
- de stukken van vijf franken;
- de schelling;
- het dubbeltje.

Wijders waren in omloop gebragt koperen duiten van verschillende muntslag. Omtrent deze was bepaald, dat zij gangbaar zouden zijn tegen 100 duiten op den gulden en dat niemand verplicht kon worden om meer dan ter waarde van f 10 aan duiten in betaling aan te nemen. Doch men hield zich sedert lang niet meer hieraan. Het Gouvernement althans had integendeel sinds 1834 voor zich als beginsel verkondigd en in overeenkomsten bedongen dat het bevoegd was alle betalingen te doen naar goedvinden in zilver of koper, naar den maatstaf van f 6 koper voor f 5 zilver.

Daarbij was een gulden koper gesteld op 100 duiten en alzoo een gulden zilver op 120.

Eindelijk was door het Gouvernement en door de Javasche bank een geld-vertegenwoordigend papier uitgegeven.

Het *gouvernements-papier* (eigenlijk *gouvernements-kasbiljetten*) vertegenwoordigde den koperen gulden en werd uitgegeven tegen deponering van eene gelijke som aan duiten. Het was betaalbaar aan toonder, verwisselbaar gedeeltelijk bij de Javasche bank te Batavia, gedeeltelijk bij 's Lands kassen te Batavia, Samarang en Soerabaja, en aanneembaar verklaard voor alle in koper verschuldigde betalingen aan den Lande of aan pachters van 's Lands middelen.

Het papier der Javasche bank (bankbiljetten) vertegenwoordigde den zilveren gulden. Omtrent de uitgifte was in haar oetdooi voorgeschreven, dat zij zich regelen moest naar het kapitaal of fonds der bank, alle beleeningen, escomptes, gedeponeerde gelden, muntspicien en verleende credieten daaronder begrepen.

Het was betaalbaar aan toonder en verwisselbaar in specie alleen bij het hoofdkantoor der bank te Batavia, doch voor het Gouvernement ook bij hare agentschappen te Samarang en te Soerabaja, indien deze specie in voorraad hadden. Het was verkaart een wettig middel van betaling in 's Lands kassen, zoolang de bank aan hare verplichtingen voldeed.

Doch sedert medio 1839 had de bank, wegens uitputting harer kas, aan de verplichting tot verzilvering harer biljetten niet voldaan. Evenwel was het Gouvernement voortgegaan dit papier op Java in betaling aan te nemen en wel gulden voor gulden voor sommen in zilver bedongen, en een bankgulden voor elke 120 duiten der sommen in koper verschuldigd. En toen de bank gevaar liep van geregteijk tot verzilvering gedwongen te worden, had de Regering, den 29sten Maart 1845, haar die voor een jaar verboden, en aan alle collegien van justitie geïnterdiceerd, gedurende dien tijd kennis te nemen van regtsvorderingen de strekking hebbende om de bank tot verzilvering te noodzaken.

Derhalve waren op het tijdstip waarvan thans de rede is, als betaalsmiddelen gewettigd:

1°. *zilveren en gouden munten*, deels gangbaar in het algemeen, deels alleen aanneembaar in 's Lands kassen verklaard, met eenen Nederlandschen gulden tot standpenning, welke door het Gouvernement gerekend werd te gelden 120 duiten;

2°. *koperen duiten*, welke men kon weigeren, indien daarvan werd aangeboden voor meer dan f 10 van den standpenning op iedere schuld, doch waarmede het Gouvernement groote betalingen deed en die van lieverlede ook in het algemeen voor grootere betalingen werden aangenomen, terwijl men voorts elke 100 van deze duiten had genoemd een gulden koper, en dus een reken-gulden van 100 duiten tegenover den standpenning was in het leven geroepen;

3°. *gouvernements-kasbiljetten*, vertegenwoordigende den even-gemelden rekengulden, en daarom *koper-papier* genaamd; en

4°. *bankbiljetten*, heetende te vertegenwoordigen den standpenning, daarom *zilver-papier* genaamd doch inderdaad niet verzilverbaar, en hetwelk het Gouvernement, ofschoon ten volle bevoegd om het te weigeren, bleef aannemen: gulden voor gulden in be-

taling van sommen in zilver en een bankgulden voor 120 duiten in betaling van sommen in koper verschuldigd.

Het eerste nu dezer vier betaalsmiddelen (de gouden en zilveren munt) was op Java zoo goed als geheel uit den omloop verdwenen, niettegenstaande het Gouvernement sedert 1816 voor 41 millioen gulden daarvan had aangevoerd en ook nog eenige betalingen in dit middel deed.

Hoeveel van het tweede (de koperen munt) in omloop was kon met geene gronden van zekerheid berekend worden.

Het Gouvernement had sedert 1816 4700 millioen duiten geslagen, sedert het laatst van 1832 300 en sedert het laatst van 1842 600 millioen uit de wandeling getrokken tot waarborg van het koper-papier. Voorts wist men dat in 's Lands kassen op ultimo 1845 aanwezig waren 846 millioen duiten, ongerekend 180 millioen, aan de Javasche bank tot onderpand gegeven voor geleend bankpapier.

Maar sedert lang waren de duiten nagemaakt en ter sluik in de Nederlandsch-Indische bezittingen ingevoerd. De hoeveelheid alzoo ingevoerde duiten was niet te begrooten, evenmin die van het versmoltene. Zoo veel intusschen bleek allerwege ten duidelijkste, dat de in omloop zijnde duiten eene zeer groote massa moesten uitmaken.

Aan *koper-papier* was uitgegeven voor 6 millioen gulden van 100 duiten, waarvan op ultimo 1845 ongeveer 1 millioen zich in 's Lands kassen bevond.

Aan *bankpapier* was uitgegeven voor omstreeks 7½ millioen (f 7,422,175) gulden. Het Gouvernement had daarvan voor f 3,091,475 in kas.

Dit overzicht doet zien, dat er in wezenlijkheid geen ander algemeen betaalsmiddel was dan de koperen duit, met een *gouvernements-* en een niet verzilverbaar bankpapier.

Dat zulk een betaalsmiddel in den handel, zoo inlandschen als buitenlandschen, gewigtige belemmeringen te weeg moest brengen, spreekt van zelf. De wisselkoers op Europa, trouwens reeds door gebrek aan remises ongunstig, werd daardoor zoo gedrukt, dat men voor elken in Indie betaalden Indischen bankgulden, of gulden van 120 duiten, in Nederland niet meer verkreeg dan 75 cents.

Om eenen aldus gestelden geldsomloop in eenen behoorlijken te herscheppen, waren zeer aanzienlijke offers noodig, welke de Nederlandsche schatkist destijds niet kon dragen. Derhalve vermeende men vooreerst slechts veranderingen te moeten invoeren, geschikt om in de behoefte van het oogenblik te voorzien en eene grondige verbetering voor te bereiden.

Zij laten zich in de volgende categorien verdeelen:

a. Ten einde het ongerief en de verliezen, aan den handel met een zoo lastig betaalmiddel als de koperen duit verbonden, weg te nemen, werd bij publicatie van 4 Februarij 1846 aan een iegelijk de gelegenheid aangeboden, om binnen eenen bepaalden termijn bij 's Lands kassen op de hoofdplaatsen der provincien op Java en bij andere kantoren op en buiten Java de duiten te verwisselen tegen een nieuw *gouvernements-kaspapier*, *recepis* genaamd.

De recepissen werden verdeeld in serien van 1, 5, 10, 25, 100 en 500 gulden van 120 duiten.

Voor elken *recepis-gulden* moesten dus gestort worden 120 duiten. Daarbij was tot regel voorgeschreven, dat 160 moesten wegen een Amsterdamsch pond, zijnde het gewigt, in 1832 voor de duiten bepaald.

De alzoo gestorte duiten werden afgezonderd als waarborg voor de uitgegeven recepissen.

Na den termijn van verkrijgbaarstelling van de recepissen, is een ieder bevoegd verklaard om het aannemen van meer dan 600 duiten op elke betaling te weigeren, en voor het meerdere recepissen te vorderen.

Een jaar later is alle invoer van kopergeld op Java (daaronder begrepen Madura, Bawean en de Karimon-eilanden), onverschillig van welke benaming of van welke plaatsen afkomstig, verboden; met uitzondering alleen van de duiten, welke door opvarenden van op Java ten handel komende vaartuigen aan wal worden gebragt ter aanschaffing van mond- en andere behoeften voor scheepsgebruik, mits die duiten zouden zijn van Nederlandschen muntslag en oorsprong, en niet te boven gaan 600 voor elken man.

Bij de afkondiging van dit verbod, gaf men op onze bezittingen buiten Java alle gelegenheid om duiten tegen recepissen, of tegen bons die door recepissen vervangen zouden worden, of wel tegen assignatien op 's Lands kassen op de 3 hoofdplaatsen van Java te verwisselen.

b. Bij de uitgifte van recepissen is het *koper-papier* ingetrokken en tegen recepissen verwisselbaar gesteld, naar de verhouding van het getal duiten, hetwelk zij vertegenwoordigen:

De zoogenaamde koperen gulden van 100 duiten werd afgeschaft.

c. Ter voorkoming van de nadeelige werking, welke een in miscrediet gevallen papier op de circulatie uitoefent, zijn ook de *biljetten der Javasche bank*, binnen eene maand na de uitvaardiging der publicatie over de recepissen, tegen recepissen bij

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

's Lands kassen verwisselbaar verklaard, met de belofte, dat het alzo ontvangen bankpapier, als waarborg voor de daartegen geleverde receipten aangehouden en, bij eventuele aflossing of wederuitgifte van het bankpapier, eene gelijke som aan receipten buiten omloop gebragt zou worden.

Het Indisch Bestuur had, alvorens hiertoe over te gaan, zich van de solvabiliteit der bank, bij ongestoorde liquidatie, verzekerd.

De maatregel bereikte zijn doel. Op 26 Maart 1846 was het Gouvernement, op $\frac{3}{4}$ miljoen gulden na, eenig bezitter van het bankpapier. (*)

Met 29 Maart 1846 verstreek de tijd, gedurende welken de Regering aan de bank verboden had hare biljetten te verzilveren. De houders van de biljetten, welke niet in 's Lands kas waren, vervoegden zich dan ook weldra bij de bank om zilver en de bank kon daaraan zonder eenig bezwaar voldoen, te meer omdat van het $\frac{3}{4}$ miljoen, niet bij het Gouvernement ingekomen, nog een goed gedeelte bij de bank terugkeerde zonder verzilvering. (**) Overigens blijkt uit het hierna te geven verslag van den staat van zaken bij de Javasche bank, dat zelfs onder ultimo Maart 1849 het geheele saldo der in omloop gebleven bankbiljetten niet was opgevorderd.

d. Toen het gebleken was dat nog slechts eene betrekkelijk onbeduidende som aan bankpapier zich in omloop bevond, werd de receipt, als vertegenwoordigende den standpenning van 1839, in het algemeen verklaard tot een wettig middel van betaling in Nederlandsch Indie: gulden voor gulden tot alle betalingen in zilver en naar de rede van 5 tot 6 (100 tot 120) voor alle betalingen in koper verschuldigd. Alleen voor Palembang, Macassar en Riouw is, wegens plaatselijke omstandigheden, hierop voorloopig deze uitzondering gemaakt, dat de betalingen in zilver verschuldigd of vastgesteld, zullen moeten worden gekweten in zilveren of gouden specie, op den vroegeren voet. Die uitzondering werd, wat Riouw betreft, in 1848, als verder onnoodig weder ingetrokken.

e. Gelijktijdig met de verklaring van den receipt tot algemeen wettig betaalmiddel, is het octrooi der Javasche bank gewijzigd in dier voege, dat zij het uitgeven van hard zilver vertegenwoordigende biljetten staken moest, maar daarentegen tot het uitgeven van in receipten betaalbare biljetten bevoegd zou zijn: welke biljetten het Gouvernement zich verbond in 's Lands kassen aan te nemen voor alle betalingen hoegenaamd, zoolang de bank aan hare verplichtingen voldoen en haar passief door haar actief gedekt worden zou. Bovendien werden bepalingen gemaakt, welke het ligtvaardig aannemen van acceptatien en verlenen van crediten moesten tegengaan.

In den geest dezer wijzigingen is ook ingerigt het nieuwe octrooi der bank, gearresteerd bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 3 Maart 1848 (*Indisch Staatsblad* n°. 12) en loopende van 1 April 1848, toen het vorige octrooi verviel, tot ultimo Maart 1858. De voornaamste inhoud van dit octrooi wordt op eene andere plaats van het tegenwoordig verslag beschreven.

f. Aan de bovenvermelde maatregelen is voorts, van den beginne af, verknocht geweest het verkrijgbaar stellen (voorwaardelijk)

(*) In omloop f 7,422,175
Bij het Gouvernement 6,665,000
Ten gevolge van verkeerde opgaaf is in de publicatie van 26 Maart 1846 (*Staatsblad* n°. 10) in stede van f 6,665,000, gesteld f 7,272,250.

(**) Op het laatst van Junij 1846, was de verhouding deze:
In omloop f 4,455,400
Bij het Gouvernement 4,107,900

in wandeling f 347,500

Het verschil tusschen de
f 7,422,175 in de vorige, en de
4,455,400 in deze noot opgegeven voor de circulerende bankbiljetten, namelijk

f 2,966,775, ontstond door:
terugkeer bij de agentschappen der bank zonder verzilvering. f 175,400
teruggifte aan de bank van de door het Gouvernement op oude Jeening verschuldigde 1,500,000
teruggifte door het Gouvernement tegen receipten. 1,100,000
verzilvering 191,375

als boven f 2,966,775

Het Gouvernement is sedert voortgegaan met de oude bankbiljetten aan de bank terug te geven, hetzij in verrekening, hetzij in tegen receipten betaalbaar bankpapier of anderszins, terwijl die oude biljetten voor zoover zij tot waarborg strekken voor 's Gouvernements receipten, als zoodanig door duiten zijn vervaagen.

Hoe, ten gevolge van de bovenbedoelde berekeningen, de stand van het Gouvernement tegenover de bank was bij het begin van haar nieuw octrooi (1 April 1848), kan ontwaard worden uit hetgeen volgen zal omtrent de Javasche bank.

voor een iegelijk van wissels, getrokken door den Gouverneur-Generaal op het Ministerie van Kolonien in Nederland, tot dekking van het jaarlijksch tekort der Indische administratie.

Reeds vóór de uitgifte van de receipten is daarmede aangevangen.

Nadat op 1 October 1845, op onderhandsch verzoek, een wissel was afgegeven van f 40,000 N. c. tegen 88 cents voor den Indischen gulden, werd in dezelfde maand aangekondigd, dat wissels getrokken zouden worden voor f 1,000,000 N. c., op 6 maanden zigt; dat iedereen ter bekoming van wissels, mits niet minder dan f 1000 N. c. en altoos ronde duizendtallen bedragende, kon inschrijven binnen een bepaalden termijn; dat de wissels betaald moesten worden in bankpapier; dat de inschrijvers moesten opgeven welken koers zij wenschten te besteden en dat de wissels aan de inschrijvers voor de laagste koersen gegund zouden worden tegen den koers van de inschrijving, door welke de som van één miljoen voltallig werd.

Dien ten gevolge werd ingeschreven:

tegen 84 cents Ned. c. voor elken Indischen gulden, voor f	94,000
" 85 " " " " " " " " "	124,000
" 86 " " " " " " " " "	64,000
" 88 " " " " " " " " "	292,000
" 90 " " " " " " " " "	641,000
" 92 " " " " " " " " "	189,000
" 94 " " " " " " " " "	51,000
" 95 " " " " " " " " "	505,000
" 100 " " " " " " " " "	73,000
te zamen. f 2,033,000	

De ingeschrevene sommen stellende naar orde der koersen met de laagste vooraan, maakte alzo de som van f 641,000 het miljoen voltallig. Derhalve werden tegen den koers van 90 cents verleend: aan de inschrijvers voor 84, 85, 86 en 88 de volle aangevraagde sommen, te zamen f 574,000, en aan de inschrijvers tegen 90, van de aangevraagde f 611,000, de som van f 426,000 pondsgewijze onder hen verdeeld.

In November 1845 is zulks herhaald. Het minimum der aan te vragen sommen werd nu echter bepaald op f 500 en de sommen moesten door f 500 deelbaar zijn. Voorts werd vrijheid verleend, de wissels half te betalen met koper-papier, naar de rede van 6 tot 5.

Alstoen werd ingeschreven:

tegen 84 cents, voor	f 8,500
" 85 " " " " " " " " "	50,000
" 87 " " " " " " " " "	1,000
" 88 " " " " " " " " "	8,000
" 90 " " " " " " " " "	355,000
" 91 " " " " " " " " "	3,000
" 92 " " " " " " " " "	93,500
" 93 " " " " " " " " "	133,000
" 94 " " " " " " " " "	143,500
" 94 $\frac{3}{4}$ " " " " " " " " "	65,000
" 95 " " " " " " " " "	688,000
" 96 " " " " " " " " "	8,500
" 97 " " " " " " " " "	9,000
" 98 " " " " " " " " "	11,000
" 99 " " " " " " " " "	50,000
" 100 " " " " " " " " "	2,000
te zamen. f 1,629,000	

De koers voor de af te geven f 1,000,000 werd alzo gesteld op 95 cents.

In December 1845 zijn geene wissels getrokken.

Daarna is de bepaling van den koers niet meer aan de inschrijvers overgelaten, maar door het Gouvernement eens voor al aangekondigd, dat wissels zouden worden afgegeven tot weder-opzeggens, voor erkende behoefte, tegen 95 cents voor den gulden, betaalbaar in bankbiljetten voor de maand Januarij 1846 en later uitsluitend in receipten.

Onder erkende behoefte werd verstaan:

1°. behoefte der Indische kas aan terugvloeiing van betaalmiddel;

2°. behoefte van den handel.

Zoodra het dus bleek, dat goede wissels voor een voldoende bedrag tegen den koers van 95 cents voor den receipt-gulden in den handel verkrijgbaar waren, zijn geene gouvernements-wissels afgegeven, tenzij de staat van 's Lands kas het tegendeel wenschelijker maakte. De wissels moesten aangevraagd worden bij den directeur-generaal van Finantien vóór of op den 15den van elke maand. Het minimum werd weder bepaald op f 1000 Ned. c. met getallen deelbaar door 1000.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Het gezamenlijk bedrag der alzoo afgegeven wissels was:
 in 1846. f 5,293,000
 „ 1847 4,218,900
 „ 1848. 5,720,000
 „ 1849. 6,770,000
 makende met de bovenvermelde in October, November 1845 getrokken . . . 2,040,000

eene som van Ned. c. . . . f 24,071,900

Op die wijze is de wisselkoers, na gedurende de laatste drie jaren tusschen 75 en 85 cents te hebben gevarieerd, sedert het

laatst van 1845, ten spijt van de pogingen van sommigen, die, in den aanvang van het trekken van wissels door het Gouvernement, belang hadden bij eenen lageren koers, opgevoerd tot 95 cents, welke hoogte hij in de volgende jaren gehouden heeft.

Er blijft nu nog over eene becijfering te leveren van de resultaten, welke de maatregelen omtrent het betaalmiddel tot ultimo 1849 gehad hebben.

Zij zal drieledig zijn:

in de eerste plaats aantoonende, hoever met het uitgeven van receptissen gegaan was, vervolgens, welke waarborg voor de receptissen was afgezonderd, en eindelijk, hoe het geschapen stond met de Javasche bank.

§ 1. *Uitgifte van receptissen.*

OP ULTIMO				
	1846.	1847.	1848.	1849.
Er was aan receptissen gereed voor uitgifte.	f 21,636,400	f 22,838,800	f 23,158,000	f 23,743,600
Daarvan was niet uitgegeven, maar onder speciale bewaring gesteld, om alleen uitgegeven te worden op bijzondere magtiging van het Gouvernement.	9,005,325	7,838,800	8,158,000	6,343,600
Er was dus in omloop	f 12,631,075	f 15,000,000	f 15,000,000	f 17,400,000
Hiervan bevonden zich in 's Lands kassen.	f 4,395,890	f 5,093,745	f 4,138,417	f 3,414,321
Buiten 's Lands kassen	8,235,185	9,906,255	10,861,583	13,985,679
Als boven.	f 12,631,075	f 15,000,000	f 15,000,000	f 17,400,000

§ 2. *Waarborg.*

OP ULTIMO				
	1846.	1847.	1848.	1849.
De gedeponeerde geldswaarde bedroeg	f 12,619,075	f 15,000,000	f 15,000,000	f 17,400,000
Terwijl in 's Lands kassen aan koperen munt aanwezig was, berekend tegen 120 duiten op den gulden	4,339,637	5,451,977	6,109,132	5,578,390
Te zamen.	f 16,958,712	f 20,451,977	f 21,109,132	f 22,978,390

§ 3. *Javasche bank.*

Bij de opname der boeken van de Javasche bank, onder ultimo Maart 1845, dus twee dagen nadat het Indisch Bestuur aan de bank het verzilveren van hare zilver vertegenwoordigende biljetten had verboden, werd de staat van zaken dier maatschappij, naauwkeurig door eene bij de sluiting van elk boekjaar (*) daartoe gekozene commissie onderzocht, bevonden als volgt:

Er was in kas aan specie:
 der bank dadelijk toebehoorende. f 2,813,670.16
 vreemde 34,543.45
 gouvernements-deposito 153,000.00

f 3,001,213.61

De pakhuizen en het mobilair werden geschat op. 49,922.84
 De bank rekende hare debiteuren na aftrek der hopeloze posten op:
 het Gouvernement wegens voorschot op koper-papier f 2,000,000.00
 het Gouvernement wegens provisie, pakhuishuur 31,199.98
 het Gouvernement wegens geësc-compteerde vendu-acceptaties 520,749.41

Transporteren f 2,551,949.39 f 3,051,135.45

Per transport f 2,551,949.39 f 3,051,135.45

Particuliere escompten. 2,227,578.81
 Beleeningen en voorschotten op specie 319,953.30
 Credieten 838,492.58
 Gekapitaliseerde schuld 605,465.00
 Diversen 382,529.18

6,925,968.26

te zamen *baten* f 9,977,104.71

De bank was schuldig:

aan biljetten f 7,986,200.00
 aan diversen 784,499.81

te zamen *lasten*. 8,770,699.81

Indien hare debiteuren de volle bovenvermelde som van f 6,925,968.26 opbragten en de raming der waarde van pakhuishuur en mobilair goed was, zou alzoo de bank al hare crediteuren kunnen betalen, en nog f 1,206,404.90

overhouden van het oorspronkelijk door deelhebbers ingelegd kapitaal van f 2,000,000.

(*) De boekjaren der bank loopen van 1 April tot ultimo Maart.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Ter vergelijking met volgende jaren en om een denkbeeld te geven van de transactien der bank, wordt hier aangetekend, dat in het aldus afgesloten boekjaar verhandeld was:

	Bij het hoofd- kantoor te Batavia.	Bij het agent- schap te Samarang.	Bij het agent- schap te Soerabaija.
Aan escompten voor . . .	f 5,091,191.00	f 2,458,210.00	f 2,347,103.00
„ beleeningen . . .	2,010,300.00	715,300.00	615,000.00
„ credieten in blan- co gemiddeld voor . . .	248,000.00	145,000.00	345,000.00
De inkomsten waren geweest:			
Renten op escompten . . .	f 75,898.62	f 35,781.96	f 33,512.09
„ „ beleeningen . . .	25,066.83	4,291.60	3,052.74
„ „ credieten . . .	20,478.31	11,368.25	30,270.87
„ „ gekapitalis. schuld	66,237.40	„	„
Provisie enz.	36,955.81	10,091.98	4,646.83
Pakhuishuur	6,250.00	„	„
En de uitgaven	f 230,886.97	f 61,533.79	f 71,482.53
	59,288.76	8,153.34	9,695.53
Meer inkomsten	f 171,598.21	f 53,380.45	f 61,787.18

Te zamen f 286,765.84.

Daarentegen had de directie vermeend als verlies te moeten afschrijven:

op zeker haar verschuldigde posten, in verband met hetgeen zij omtrent den toestand der debiteuren vernomen had f 504,089.85 en op mobilair 810.35

f 504,900.20

terwijl echter de positie van een der debiteuren zoo verbeterd was, dat zij weder als ontvangbaar beschouwde eene vroeger afgeschrevene som van 5,381.56

Rest afschrijving . . . f 499,518.64

Hiervan aftrekkende de meerdere inkomsten van 286,765.84

besloot men het jaar (van 1 April 1844 tot ultimo Maart 1845) met een verlies van f 212,752.80

Bij het bovenstaande zijn echter niet in rekening gebracht de handelingen der agentschappen over Maart 1845, welke eene winst opleverden van 3,911.07

Rest nadeelig saldo . . . f 208,841.73

Na deze omschrijving zal de opgave der zaken van de bank over latere boekjaren korter kunnen zijn.

Staat op ultimo Maart 1846.

Specie in kas	f 2,786,689.61
Recepissen	829,065.00
Pakhuizen en mobilair	54,004.26
Debiteuren: Gouvernement	2,091,563.94
Particuliere escompten	1,789,985.30
Beleeningen op specie	813,603.54
Credieten	985,600.76
Diversen	482,892.63
	f 9,830,405.04

Crediteuren.

Biljetten, zilver vertegenwoordigend. f 7,244,675.00	
„ recepissen 541,450.00	
Diversen 561,710.68	
	8,347,835.68

Meer baten f 1,482,569.36
Op het eind van het vorig boekjaar bedroeg dit. 1,206,404.90

Vooruitgang f 276,164.64

Deze vooruitgang was verkregen door de volgende

Uitkomsten van het boekjaar 1845/6.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
<i>Omzet.</i>			
Escompten	f 4,430,144.00	f 2,950,000.00	f 2,588,229.00
Beleeningen	2,500,000.00	198,000.00	160,550.00
Credieten	300,000.00	217,000.00	445,400.00
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op escompten	f 58,387.00	f 46,584.05	f 46,878.46
„ „ beleeningen	31,852.69	6,348.21	5,606.74
„ „ credieten	26,766.81	16,180.80	42,499.54
„ „ schuld	11,739.09	—	—
Provisie enz.	35,976.62	9,494.83	6,428.03
Pakhuishuur	7,408.80	—	—
	f 172,131.01	f 78,607.89	f 101,412.77
<i>Uitgaven</i>	61,132.24	9,860.79	13,319.07
	f 110,998.77	f 68,747.10	f 88,093.70
			68,747.10
			110,998.77

Meer inkomsten dan uitgaven f 267,839.57

Meer berekende waarde van debiteuren f 7,560.73

f 275,400.30

Minder „ „ mobilair 1,018.75

Winst f 274,381.55

Bij: de winst der agentschappen in Maart 1846. 5,693.98

f 280,075.53

Af: „ „ „ „ „ 1845,
zijnde in de inkomsten van dit boekjaar „ begrepen. 3,911.07

Vooruitgang als voren f 276,164.46

Staat op ultimo Maart 1847.

Specie in kas	f 2,411,867.28
Recepissen	655,755.35
Pakhuizen en mobilair	51,379.01
Debiteuren: Gouvernement	519,397.93
Particuliere escompten	2,035,692.56
Beleeningen op specie	1,194,694.48
Credieten	42,746.56
Diversen	443,185.87
	f 7,354,719.04

Baten f 7,354,719.04

Crediteuren.

Biljetten, zilver vertegenwoordigend	f 115,225.00
„ recepissen „	5,190,950.00
Diversen	306,813.43

Lasten 5,612,988.43

Meer baten f 1,741,730.61

Saldo in het vorig boekjaar 1,482,569.36

Vooruitgang f 259,161.25

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Verkregen door de volgende

Uitkomsten van het boekjaar 1846/7.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
<i>Omzet.</i>			
Escompten	f 4,967,580.00	f 1,772,000.00	f 2,152,000.00
Beleeningen	1,173,250.00	285,650.00	273,000.00
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op escompten	f 81,752.56	f 31,824.67	f 41,825.16
„ „ beleeningen	65,037.14	6,256.25	9,785.54
„ „ credieten	23,823.93	6,029.00	20,922.74
„ „ oude schuld	4,500.00	—	—
Provisie	33,688.52	9,988.32	9,272.25
Pakhuishuur	7,819.00	—	—
	f 216,621.15	f 54,098.24	f 81,805.69
<i>Uitgaven</i>	63,985.71	7,409.82	11,314.52
	f 152,635.44	f 46,688.42	f 70,491.17

Meer inkomsten dan uitgaven f 269,815.03

Minder berekende waarde van debiteuren 14,287.00

Winst f 255,528.03

Bij: winst der agentschappen in Maart 1847 9,327.20

f 264,855.23

Af: „ „ „ „ „ 1846 5,693.98

Vooruitgang als boven f 259,161.25

Omtrent dit boekjaar strekke tot toelichting, dat bij de wijziging op 26 Maart 1846, van het toen loopende octrooi der Javasehe bank, het geven van credieten in blanco verboden is en zulks op de voordragt der directie, die zeide, in deze operatie aanhoudend menigvuldige misbruiken te hebben moeten bestrijden, welke be-
wezen, dat de maatregel niet aan het doel beantwoordde, ofschoon er dan ook voor de bank voordeelen door behaald werden.

Staat op ultimo Maart 1848.

Specie in kas	f 368,485.23
Recepissen	1,456,111.13
Pakhuizen en mobilair	87,789.31
Debiteuren: Gouvernement voor specie	2,000,000.00
„ uit anderen hoofde	1,003,533.77
Particuliere escompten	1,053,193.56
Beleeningen op specie	651,322.00
Credieten (nog loopende)	418.30
Diversen	198,439.60

Baten f 6,819,292.90

Crediteuren.

Biljetten, zilver vertegenwoordigend. f 71,525.00

„ recepissen „ 4,404,525.00

Diversen 436,826.53

Lasten 4,912,876.53

Meer baten f 1,906,416.37

In het vorig jaar. 1,741,730.61

Vooruitgang. f 164,685.76

Verkregen door de volgende

Uitkomsten van het boekjaar 1847/8.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
<i>Omzet.</i>			
Escompten	f 5,311,786.00	f 1,803,923.00	f 1,513,470.00
Beleeningen	808,500.00	38,450.00	149,874.00
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op escompten	f 107,652.67	f 40,682.11	f 37,578.79
„ „ beleeningen	52,535.51	2,588.44	15,355.22
„ „ credieten	716.54	„	„
„ „ oudeschuld	3,348.84	„	„
Provisie enz. (*)	6,820.13	10,049.76	12,001.92
Pakhuishuur	7,425.91	„	„
Agio op verkochte specie	105,263.20	„	„
	f 283,762.80	f 53,320.31	f 64,935.93
<i>Uitgaven</i>	60,279.88	7,402.03	11,555.00
	f 223,482.92	f 45,918.28	f 53,380.93

Meer inkomsten dan uitgaven f 322,782.13

Minder berekende waarde van debiteuren, na aftrek van meer berekende waarde van sommige posten. 93,061.20

Winst f 169,720.93

Bij: winst der agentschappen in Maart 1848. 4,292.03

f 174,012.96

Af: „ „ „ „ „ 1847. 9,327.20

Vooruitgang als boven. f 164,685.76

Met ultimo Maart 1848 verstreek het octrooi van 1837. Het werd alzoo besloten met een geraamd saldo van . f 1,906,416.00
Volgens welke raming op het ingelegd kapitaal van. 2,000,000.00

te kort kwam f 193,584.00
dus ruim 9 0/0.

Met 1 April 1848 nam het nieuwe octrooi der bank, zijnde het derde na hare oprigting, en weder over tien jaren loopende, een aanvang.

Het bepaalde het kapitaal ook weder op f 2,000,000, in 4000 aandeelen, met verklaring dat de actiehouders onder het vorig octrooi, die niet verder in de bank betrokken wilden zijn, hun aandeel in het maatschappelijk kapitaal, zoo als dit aanwezig was op ultimo Maart 1848, in verhouding van 1/4000 voor elke actie konden opvorderen, mits hiervan aan de directie kennis gevende vóór 1°. October 1848. Door het niet doen van deze kennisgeving verbond men zich als deelhebber na ultimo Maart 1848.

Aan de directie werd opgedragen, de in te trekken aandeelen te vervangen door het uitgeven van nieuwe, tegen storting van een bedrag, geëvenredigd aan de wezenlijke waarde der overige aandeelen.

Van de 4000 actien zijn toen slechts 145 opgevorderd, welke de directie met de houders overeenkwam waardig te rekenen f 460 elk, dus 8 0/0 minder dan de oorspronkelijke inleg van f 500 en ruim 10 0/0 minder dan de waarde volgens den geraamden staat van zaken bij de sluiting van het tweede octrooi.

De directie meende die 145 aandeelen niet door nieuwe te moeten vervangen, omdat het aanwezig kapitaal haar groot genoeg en zelfs te groot voorkwam voor den beperkten werkkring voor de bank bij het nieuw octrooi aangewezen. Maar het Indisch Bestuur heeft

(*) Men zal in de provisie te Batavia eene groote vermindering opmerken. In 1844/5 bedroeg zij f 36,955.81; in 1845/6 f 35,976.62; in 1846/7 f 33,680.52; en in 1847/8 daalde zij plotseling tot f 6820.13. Dit verschil ontstond hoofdzakelijk door de opruiming van het gouvernements-koperpapier, voor welks administratie de bank eene matige provisie genoot, welke echter jaarlijks tot een aanzienlijk bedrag liep door de grootte der som onder beheer.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

zich tegen zoodanige inkrimping verzet, in het belang van het algemeen. Door het niet weder uitgeven van de ontbrekende 145 actien was bij het einde van het boekjaar 1848/9, de overblijvende actien rekenende op den aanvankelijken inleg, aan kapitaal verschuldigd f 1,927,500.

De staat van zaken was toen als volgt:

Specie in kas	f	351,134.47
Recepissen		2,533,305.52
Pakhuizen en mobilair		85,289.31
Debiteuren: Gouvernement (alleen vendu-acceptatien).		829,868.71
Particuliere escompten		978,557.80
Beleeningen op specie		590,605.68
Credieten		418.30
Diversen		40,277.26

Baten f 5,409,457.05

Crediteuren.

Biljetten, zilver vertegenwoordigend f	51,000.00
„ recepissen „	2,922,025.00
Diversen	473,638.06

Lasten 3,449,663.06

Meer baten dan lasten f 1,959,793.99
Dus 32,293.99

meer, dan het verschuldigde kapitaal van f 1,927,500.00

Het evengemeld saldo van f 1,959,793.99
geeft, tegenover het saldo van het vorige boekjaar, bedragende 1,906,416.37

een voordeelig verschil voor 1848/9 van f 53,377.62

In den loop van het laatste boekjaar had men echter wegens uitkoop van de bovenbedoelde 145 actien tegen f 460 betaald. 66,700.00

Vooruitgang f 120,077.62

Deze vooruitgang was verkregen door de volgende

Uitkomst van het boekjaar 1848/9.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
<i>Omzet.</i>			
Escompten	f 4,091,405.00	f 1,371,091.00	f 1,196,627.00
Beleeningen	881,150.00	174,949.00	77,700.00
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op escompten	f 76,750.19	f 25,373.98	f 24,375.49
„ „ beleeningen.	33,490.18	4,917.14	3,489.24
„ „ oude schuld.	1,690.42	„	„
Provisie enz.	5,558.01	10,176.02	11,753.19
Pakhuishuur.	6,967.87	„	„
<i>Uitgaven</i>	f 124,456.67	f 40,467.14	f 39,617.92
	59,458.47	8,400.00	17,006.68
	f 64,998.20	f 32,067.14	f 22,611.24

Meer inkomsten dan uitgaven f 119,676.58
Meer berekende waarde van debiteuren, na afrek van het minder berekende 4,693.07

Winst f 124,369.65

Af: de winst der agentschappen in Maart 1848, begrepen onder de inkomsten van 1848/9. 4,292.03

Vooruitgang als boven f 120,077.62

Van het voordeelig saldo op het eind van het boekjaar 1848/9, geraamd op f 1,959,793.99
aftrekkende de in dat boekjaar behaalde winsten van 124,369.65
ontwaart men dat het begroote kapitaal zonder de winst beliep f 1,835,424.34

Tot die hoogte had men de zaken van haren lagen stand van het eind van het boekjaar 1844/5 weder opgevoerd, door de winsten, in latere jaren behaald, immer te besteden tot aanvulling van het kapitaal en dus geenerlei uitdeeling aan de actiehouders te doen. Zulks was dan ook na Maart 1846, door de toenmalige wijzigingen in het octrooi, voorgeschreven, zoolang het kapitaal niet op de oorspronkelijke inlage van f 2,000,000 zou zijn teruggebragt.

Het nieuwe octrooi bepaalt mede, dat geene uitdeelingen zullen geschieden, wanneer het kapitaal beneden den primitiven inleg staat, en voegt er bij, dat, wanneer het kapitaal zijn inlegcijfer bereikt heeft, de zuivere winst nog niet geheel onder de actiehouders mag verdeeld worden, maar slechts voor 2/3, tot dat van het overig 1/3 een reserve-fonds zal gevormd zijn, groot 50 per cent van het ingelegde kapitaal.

Dienovereenkomstig is door de commissie van opname der boeken over het jaar 1848/9 gehandeld.

Daar het kapitaal, zonder de in dat jaar behaalde winst van f 124,369.65
bedroeg f 1,835,424.34
heeft men van de winsten eene som van 92,075.66

92,075.66
gebezigd om het kapitaal aan te vullen tot het verschuldigde cijfer van. f 1,927,500.00

Van het overschot van f 32,293.99
op de winst, heeft men 1/3, zijnde 10,764.66
bestemd tot het aan te leggen *reserve-fonds*.

En van de resterende f 21,529.33
heeft men (voor de ronde som) eene uitdeeling gedaan van f 51/2 op elk der aanwezige 3855 actien, dus 11/10 pct., bedragende 21,202.50

Het verschil van f 326.83

is overgebragt op de rekening van winst en verlies van het volgende boekjaar.

De bovengemelde uitdeeling was de eerste na het boekjaar 1840/1. Gedurende het boekjaar 1849/50 zijn de voormelde 145 actien nog niet geplaatst.

Op het eind van dat boekjaar was de staat van zaken als volgt:

Specie in kas	f	350,533.15
Recepissen		3,390,742.67
Pakhuizen en mobilair		85,804.06

Debiteuren.

Het Gouvernement voor vendu-acceptatien	849,063.55
Particuliere escompten	808,443.76
Beleeningen op specie	242,850.00
Diversen	33,730.14

Baten f 5,761,167.33

Crediteuren.

Biljetten, zilver vertegenwoordigend f	53,000.00
„ recepissen „	2,703,775.00
Diversen	951,084.11

3,707,859.11

Meer baten dan lasten f 2,053,308.22

Dus 125,808.22

meer dan het verschuldigde kapitaal van f 1,927,500.00

Het saldo van het vorige boekjaar was f 1,959,793.99

Waarvan uitgekeerd en op het andere overgebragt werden (*) 21,529.33

Rest f 1,938,264.66

Het saldo van 1849/50 van 2,053,308.22

levert dus een voordeelig verschil op van f 115,043.56

(*) Namelijk dividend f 21,202.50
overgebragt op 1849/50 326.83

f 21,529.33

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De vooruitgang is verkregen door de volgende

Uitkomsten van het boekjaar 1849/50.

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
<i>Omzet.</i>			
Escompten	f 4,704,664.53	f 1,667,693.53	f 1,522,911.46
Beleeningen	1,131,700.00	5,116.00	96,400.00
<i>Inkomsten.</i>			
Renten op escompten	f 78,128.00	f 27,211.78	f 27,279.85
„ „ beleeningen	18,968.34	290.93	1,062.29
„ „ oude schuld	93.75	—	—
Provisie enz.	5,598.33	12,211.32	12,891.39
Pakhuishuur	6,628.50	—	—
	f 109,416.92	f 39,714.03	f 41,233.53
<i>Uitgaven</i>	55,821.91	8,544.41	9,862.46
	f 53,595.01	f 31,169.62	f 31,371.07

Meer inkomsten dan uitgaven	f 116,135.70
Hierbij het in het vorig boekjaar onverdeeld excedent van 1848/9 op 49/50 overgeschreven	326.83
	f 116,462.53
Af: wegens hopeloosheid van een der creditposten	1,418.97
Vooruitgang als boven	f 115,043.56

Ingevolge het octrooi is van die winst $\frac{1}{3}$ of f 38,347.85 bestemd tot aanvulling van het reserve-fonds, dat op het eind van het vorig boekjaar beliep 10,764.66

en dus nu aangroeide tot f 49,112.51

Het overige $\frac{2}{3}$ of f 76,695.71 kon, luidens het octrooi, onder de actiehouders verdeeld worden. Dit is ook geschied, met dien verstande, dat, om breuken te vermijden, aan ieder in stede van f 19.89 $\frac{1}{2}$ is betaald f 19 $\frac{3}{4}$, dus 3,95 pct., makende 76,136.25

En het verschil van f 559.46 is overgebracht op de rekening van het volgende boekjaar.

Behalve hetgeen hierboven is gezegd ten aanzien van het muntstelsel en den geldsomloop, komt nog het volgende, meer bepaaldelijk tot het jaar 1849 betrekking hebbende, in aanmerking.

De tijdelijke regelingen hierboven omschreven, deden ook in 1849 hare gunstige werkingen bespeuren en de toestand van den geldsomloop bleef van de doelmatigheid dier regelingen getuigen.

De binnenlandsche handel op Java heeft zich meer en meer vrij gevoeld van de banden, hem vroeger knellende wegens het bestaan van den geldsomloop hoofdzakelijk uit koperen munt; terwijl de buitenlandsche handel steeds vergemakkelijkt is door het beschikbaar stellen van gouvernements-wissels tegen eenen billijken koers.

Het komt niet overbodig voor hier het volgende aan te teekenen omtrent de uitwerking van het in Mei 1847 uitgevaardigde verbod van invoer van kopergeld op Java (*Indisch Staatsblad* n°. 24).

In 1846 werd ingevoerd voor	f 1,416,369.00
en uitgevoerd voor	367,368.00
meer ingevoerd.	f 1,049,001.00
In 1847 werd ingevoerd voor	f 851,331.00
en uitgevoerd voor	227,410.00
meer ingevoerd.	f 623,891.00
In 1848 werd ingevoerd voor	f 71.00
en uitgevoerd voor	149,008.80
meer uitgevoerd.	f 148,937.80

In 1849 werd niets ingevoerd, terwijl de uitvoer bedroeg f 86,815.

Deze maatregel heeft dus mede gestrekt tot vermindering der koper-circulatie op Java.

Uit de hierboven gedane opgaven omtrent de uitgifte van receipten is reeds gebleken dat op ultimo 1849 in en buiten 's Lands kas gezamenlijk aan dat betaalmiddel meer in omloop was voor een bedrag van f 2,400,000 dan op het einde van 1847 en van 1848. Daarentegen bedroeg het saldo aan receipten bij 's Lands kas op ultimo 1849 f 724,096 minder dan op ultimo 1848 f 1,679,424 minder dan op ultimo 1847, en had dus de omloop buiten 's Lands kas op ultimo 1849 niet alleen het evengemelde meerdere bedrag van f 2,400,000, maar daarenboven, vergeleken met ultimo 1847, nog f 1,679,424, alzoo te zamen f 4,079,424 uit den toenmaligen receipt-voorraad tot zich genomen.

Het is niet gebleken, dat die toevoer van ruim 4 miljoen gulden aan receipten in den omloop eenigen nadeligen invloed heeft uitgeoefend.

Volgens de maandelijks bij het Gouvernement ontvangen staten van den agio tusschen de verschillende betaalmiddelen te Batavia, Samarang en Soerabaija, moest, om voor receipten te verkrijgen *goud geld*, toebetaald worden:

	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.
	pct.	pct.	pct.
in het laatst van 1847	16	20	15—17
gedurende 1848	16—22	20	15—18
„ 1849	16—17 $\frac{5}{12}$	20	17—25
En om voor receipten te verkrijgen			
<i>Zilvergeld.</i>			
in het laatst van 1847	122 $\frac{3}{4}$	19	15—17
gedurende 1848	131 $\frac{1}{2}$ —191 $\frac{1}{3}$	19—20	15—18
„ 1849	141 $\frac{1}{3}$ —165 $\frac{1}{12}$	19	17—25

terwijl receipten en kopergeld gemeenlijk pari stonden, met deze uitzondering, dat men, te Batavia kopergeld verlangende, in het laatst van 1847 op den receipt toebetaalde $\frac{5}{12}$ pct.; gedurende eenige maanden van 1848 op den receipt toekreeg $\frac{1}{3}$ tot $\frac{5}{6}$ pct., en gedurende eenige maanden van 1849 op den receipt toebetaalde $\frac{1}{4}$ tot $\frac{5}{12}$ pct.

Maar die staten vermelden alleen den agio op de drie hoofdplaatsen en kunnen niet geheel tot maatstaf dienen voor den agio bij de dagelijksche verwisselingen buiten den handel op die plaatsen, noch voor den agio in de binnenlanden.

Wil men desniettenstaande van de boven gegeven cijfers gebruik maken, zoo houde men in het oog, dat daling of rijzing van den agio tusschen den receipt en het *goud- en zilvergeld* niet altijd rijzing of daling der waarde van den *receipt* bewijst, want het *goud- en het zilvergeld* zijn op Java uit de wandeling verdwenen en komen er dus niet anders voor dan als eene schaarsche handelswaar, benoodigd voor buitenlandsche reizen of dergelijke bijzondere einden, zoodat het op- en nedergaan van den agio in dit geval veiliglijk aangenomen mag worden als enkel bewijzende eene mindere of meerdere navraag en min of meerdere aanbieding van die koopwaar. De agio tusschen receipten en *kopergeld* heeft meer beteekenis. Beide immers zijn de algemeene betaalmiddelen, en wel zoodanige, waarvan het eene is: een bewijs van ontvangst in 's Lands kas eener zekere hoeveelheid van het andere, welke hoeveelheid op vertoon van het bewijs kan worden teruggeëischt. Hieromtrent moet op het volgende gelet worden.

Daar het Gouvernement tot verwisseling van receipten tegen koper buiten 's Lands kassen geene inrigtingen beschikbaar stelde en de kassen niet in genoegzame nabijheid liggen voor zeer velen die koper verlangen, zijn overal, in de binnenlanden niet alleen, maar ook op de hoofdplaatsen en digt bij 's Lands kassen, kleine wisselkantoren of wisselkramen te voorschijn getreden. De gemeente, die koper voor receipten zoekt en zich niet de moeite geven wil of kan om het uit 's Lands kassen te ligten, betaalt aan die wisselaars voor het aangeboden gerief en ter vergoeding van vervoerkosten, een kassiersloon, gewoonlijk bedragende 1 duit of iets meer op een gulden receipt, doch over grootere sommen evenredig minder. Bij dezelfde wisselaars kan men voor groote receipten kleine bekomen, mede tegen een gering loon. Hier is dus geene sprake van een agio in den aangenomen zin, want het opgeld voor de wisselaars regelt zich voor hen afgescheiden van de onderlinge waarde der betaalmiddelen, en wanneer ook de agio-staten, gelijk in 1849 te Samarang en te Soerabaija, en met de genoemde weinige uitzonderingen te Batavia, gewag maakten van eene *pari* verhouding tusschen koper en receipten, moest niettemin een iegelijk, die het gerief van deze wisselkramen genietten wilde, iets bijpassen.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Daar geene volstrekte juistheid aan de agio-staten toegekend wordt, kan men aannemen dat het $\frac{1}{4}$ tot $\frac{5}{12}$ pct. verlies, hetwelk zij zeggen te Batavia in 1847 en 1849, nu en dan, geleden te zijn op de verwisseling van receipten tegen koper, niets is dan dit kassiersloon, in de eene maand berekend en in de andere verzuimd. Mogt echter dat loon boven het opgegeven verlies berekend moeten worden, zoo bestaat er nog meer reden om zulks aan tijdelijke schaarschheid van koper, even als het voordeel van $\frac{1}{3}$ tot $\frac{5}{6}$ pct. bij gelijke transactien in 1848, aan tijdelijke schaarschheid van receipten toe te schrijven, dan daarin eene depreciatie van den receipt te zien.

Men heeft trouwens werkelijk in 1849, over het algemeen, toenemende gewildheid van den receipt met schaarschheid hier en daar van kopergeld bespeurd.

De behoefte aan receipten en aan kopergeld veroorzaakte dan ook tusschen de twee betaalsmiddelen eene gestadige wederkerige werking, welke den evenaar wel nu en dan iets tot de eene of andere zijde deed overhellen, maar bij som tot gelijke resultaten voor beide neigde, hetgeen nog al opmerkelijk is, vermits tusschen den gulden receipt en den koperen duit geene tusschenmunt bestaat. Pachtters ontvangen koper en moeten grootendeels in receipten betalen; ondernemers ontvangen receipten en moeten hun werkvolk in koper betalen, in den handel heeft men receipten, voor het dagelijksche levensonderhoud koper noodig, enz., enz.

Meer dan dit een en ander schijnt niet vereischt ter toelichting van de quaestie der al of niet depreciatie van den receipt in verhouding tot de binnenlandsche betaalmiddelen; ten aanzien van de buitenlandsche, dus van den wisselkoers op Europa, is dit geregeld doordien, gelijk hierboven is gezegd, aan het receiptensysteem van den beginne af verbonden is geweest het trekken van wissels door het Indisch Bestuur op het Departement van Kolonien, voor een iegelijk, doch alleen voor receipten, verkrijgbaar ge-

steld, aanvankelijk tot den koers door openbare inschrijving aangewezen, maar sedert Januarij 1846 bepaaldelijk tot dien van 95 cents Nederlandsch voor den gulden receipt; en werd hierdoor de algemeene wisselkoers op Europa, die in 1845 75 tot 80 pct. teekende, opgevoerd tot en gehouden op 95 pct.

De receipt-gulden vertegenwoordigt derhalve niet alleen 120 duiten Indisch, maar tevens den zilveren standpenning, die bij den voormelden wisselkoers met 95 cents in Nederland wordt uitbetaald.

III. BEHEER DER KASSEN IN INDIE.

Het algemeen beheer van 's Lands kassen wordt gevoerd door den directeur-generaal van finantien. Hij heeft voorts het bijzonder toezigt over de kas te Batavia, welke onder hem beheerd wordt door eenen algemeenen ontvanger met verder personeel.

Onder het toezigt van de hoofden der gewestelijke besturen, zijn met het beheer der overige kassen belast:

te Samarang en te Soerabaja afzonderlijke ambtenaren, *algemeene ontvangers* genaamd;

elders, waar secretarissen zijn, de secretarissen; waar geene secretarissen zijn, houden de hoofden der plaatselijke besturen zelve het beheer over de kassen, tenzij het Gouvernement dat beheer, in zeldner voege als aan de secretarissen, aan commiesen op hunne bureaux hebbe opgedragen.

Op die kassen wordt geordonneerd door:

den directeur-generaal van finantien;

den hoofd-intendant der militaire administratie;

den hoofd-administrateur der marine;

den chef der gouvernementen-schoeners en kruisbooten, en

de hoofden der gewestelijke besturen;

alles volgens voorschriften tegen elke vermijdbare overschrijding der begrooting van uitgaven en ter verzekering van eene behoorlijke verantwoording.

In 's Lands kassen waren op ultimo 1849 voorhanden:

	Goud- en zilvergeld.	Receipten vertegenw. bankpapier.	Receipten.	Kopergeld.	Te zamen.
Java en Madura	f 2,800,265	f 417,875	f 1,956,785	f 4,592,448	f 9,767,373
Buitenbezittingen	717,014	„	1,017,536	905,942	2,640,492
Onderweg:					
op Java	„	„	75,000	80,000	155,000
naar de buitenbezittingen.	117,000	„	365,000	„	482,000
Te zamen	f 3,634,279	f 417,875	f 3,414,321	f 5,578,390	f 13,044,865

De ontvangsten en uitgaven bij 's Lands kassen op Java en Madura bedroegen te zamen, in:

1846	f 269,401,102
1847	213,932,733
1848	197,809,674

In 1849 bedroegen zij:

Ontvangsten	f 92,314,397
Uitgaven	90,964,776

183,279,173

IV. ALGEMEENE BOEKEN.

De „algemeene boeken” bevatten alle financiële gebeurtenissen in Nederlandsch Indie, onverschillig of zij tot pecuniele dan wel tot materiele voorwerpen betrekking hebben.

Zij worden opgemaakt door eenen boekhouder bij de generale directie van finantien, met behulp van eenig bureau-personeel.

Hij staat onder de bevelen van den directeur-generaal.

Voor de opmaking bestaat een reglement, vastgesteld door 's Konings commissaris-generaal in 1829 (*Indisch Staatsblad* n°. 99).

De boeken worden afgesloten over elk jaar.

De afsluiting geschiedt gemeenlijk na ultimo van het volgende jaar, vermits bij de boeken verhandeld moeten worden de afrekeningen over de verkoopen van producten, betalingen enz. in Nederland, betreffende het boekjaar.

In 1849 zijn afgesloten de algemeene boeken van 1847.

V. BEGROOTING.

De zamenstelling der begrooting van Nederlandsch Indie blijkt uit de hiernevens gevoegde bijlagen litt. E en F, terwijl de uitkomsten dier begrooting zijn aangewezen in de staten G, H, I en K voor de jaren 1848 en 1849.

VI. LANDS-GEBOUWEN EN WATERSTAAT.

§ 1. Militair beheer.

Vestingwerken van allerlei omvang (weinige uitgesloten om bijzondere redenen), de gebouwen daarbinnen, en alle kruidmagazijnen

worden beheerd door den kommandant van het Indische leger, die tot dat einde beschikt over den directeur der genie en het personeel onder diens bevelen gesteld.

§ 2. Civiel algemeen beheer.

De militaire gebouwen niet binnen vestingwerken gelegen, en alle andere niet onder militair beheer gestelde lands-gebouwen, zoodat de geheele waterstaat (havens, rivieren, kanalen, sluisen, waterkeeringen, bruggen en wegen) stonden in 1849, volgens een reglement, door 's Konings commissaris-generaal in 1829 (*Staatsblad* n°. 21) uitgevaardigd, onder het algemeen beheer van den directeur der producten en civile magazijnen en onder het regtstreeksch beheer te Batavia, van eenen hoofd-ingenieur van den waterstaat en 's Lands gebouwen, en elders, van de hoofden der gewestelijke besturen.

Voor zoover de gebouwen of waterstaatswerken betrekking hebben tot de teelt, bereiding of voorloopige berging (vóór het vervoer naar de strandpakhuisen) van producten, behooren zij ook tot de bemoeienis van den directeur der cultures.

§ 3. Civiel toezigt.

Voor het toezigt over de gebouwen en werken, in § 2 omschreven, en voor het begrooten, ontwerpen en uitvoeren van voorzieningen en verbeteringen daaraan, zoodat van nieuwe gebouwen en werken van dien aard zijn beschikbaar de in die paragraaph genoemde hoofd-ingenieur te Batavia, en wijders ingenieurs en opzieners van den waterstaat en 's Lands gebouwen.

De hoofd-ingenieur staat regtstreeks onder de bevelen van den directeur der producten en civile magazijnen.

De ingenieurs en opzieners zijn ondergeschikt: te Batavia aan den hoofd-ingenieur, en buiten Batavia aan de hoofden der gewestelijke besturen, alles behoudens het oppertoezigt van den directeur der producten en civile magazijnen.

De ingenieurs, die bepaaldelijk voor werken in het belang der cultures bestemd worden volgen gedurende deze bestemming de bevelen van den directeur der cultures.

§ 4. *Verrigtingen der civile genie.*

De voornaamste civile genie-werken, aan welke in 1849 gearbeid is, zijn (voor zoover zij niet onder andere hoofden van dit overzicht voorkomen) de volgende:

a. Pakhuizen.

- Voor koffij in de residentie Bantam.
- „ steenkolen op het eiland de Kuiper.
- „ suiker te Samarang.
- „ „ „ Panaroekan.
- „ koffij te Padang Pandjang.
- „ algemeen gebruik te Muntok.
- „ „ „ „ Bandjermassing.

b. Kantoren en dergelijke.

- Scheikundig laboratorium te Buitenzorg.
- Douane te Batavia.
- „ „ Japara.
- Residentie te Pontianak.

c. Ambtenaars-woningen.

- Voor hoofd-onderwijzers te Batavia.
- „ residenten in Japara.
- „ „ „ Soerabaija.
- „ „ „ Batang.
- „ „ „ Lamongan.

d. Gevangenis.

- Te Djokjokarta.
- „ Soerabaija.
- „ Pasoeroean.

e. Waterstaatswerken.

- Haven van Samarang.
- Kielhoofden op Onrust.
- Uitwatering der rivier Tjimanok.
- Bruggen te Serang.
- „ „ Batavia.
- „ „ Buitenzorg.
- „ „ Temangong.
- „ „ Djokjokarta.
- „ „ Soerabaija.

f. Militaire gebouwen.

- Woning van den kommandant des legers.
- Officiers-woningen te Batavia.
- Kazernen te Padang.
- Hospitalen te Serang.
- „ „ Buitenzorg.
- „ „ Samarang.
- „ „ Macassar.
- Bureaux der artillerie.
- Redouten: Toboali.
- „ Telokbetong.

VII. VERVOERWEZEN.

1. Binnenlandsch.

a. Beheer.

Het algemeen beheer over de openbare wegen, bruggen, rivieren, kanalen, sluizen, waterkeeringen, dijken enz. berust bij den directeur der producten en civile magazijnen, als chef van den waterstaat, en het dadelijk beheer bij de hoofden der gewestelijke besturen, uitgezonderd in Batavia en Buitenzorg. In de stad Batavia wordt het laatstgemeld beheer gevoerd door den hoofd-ingenieur van den waterstaat en 's Lands gebouwen te Batavia; in de Bataviasche Ommelanden en Buitenzorg door eene „ commissie voor de bruggen en wegen” bestaande uit den resident van Batavia, den genoemden hoofd-ingenieur, den assistent-resident van Buitenzorg, den assistent-resident van de Bataviasche Ommelanden, als vaste leden, en uit vier landeigenaren: twee van de Bataviasche Ommelanden en twee van Buitenzorg, waarvan jaarlijks twee door het lot uitvallen.

Het spreekt overigens van zelf, dat ook de ingenieurs en opzieners van den waterstaat en 's Lands gebouwen voor dezen tak der dienst beschikbaar zijn.

Het algemeen beheer over alle openbare inrigtingen van vervoer en inzonderheid over de wagen- en brievenposterijen is mede opgedragen aan den directeur der producten en civile magazijnen, en het dadelijk beheer aan de gewestelijke besturen, met behulp van eenige ambtenaren en bedienden.

b. Aanleg en onderhoud van wegen te water en te land.

De openbare wegen en bruggen op Java worden, op aanwijzing van 's Lands ambtenaren onderhouden door de inlandsche bevolking. In Batavia en Buitenzorg worden echter de groote postwegen en voorname zijtakken voor rekening van het Gouvernement onderhouden.

Ook de aanleg van wegen en bruggen op Java geschiedt door de bevolking, volgens de verordeningen over de heerendiensten (zie lager).

Op Java mogen, zonder schriftelijke magtiging van den Gouver-

neur-Generaal, geene wegen hoegenaamd aangelegd, noch oude paden of bijwegen in berijdbaren staat gebragt worden behalve die, welke leiden van reeds bestaande wegen naar koffijtuinen of suiker-, indigo- en andere fabrieken, doch niet verder.

Alvorens den aanleg of de verbetering toe te staan, verzekert zich de Gouverneur-Generaal in hoever zulks overeen te brengen is met het stelsel van verdediging.

Het gezegde is geheel van toepassing op het bevaarbaar maken van rivieren, het onderhouden en verbeteren van reeds bevaarbare rivieren, het aanleggen en onderhouden van kanalen, sluizen, waterkeeringen, dijken enz., en zulks wat de bevoegdheid tot het voorderen van arbeid van de bevolking aangaat, met inachtneming van de vorenbedoelde algemeene voorschriften over de heerendiensten.

Nederlandsch Indie en inzonderheid Java heeft steeds groote behoefte aan voldoende middelen van vervoer, vooral voor goederen.

Die behoefte vordert de aanhoudende zorg van het bestuur, hetwelk dan ook, in verband tot de middelen, zooveel mogelijk daarin de gewenschte verbeteringen brengt.

c. Gebruik van die wegen.

aa. Algemeene bevoegdheid.

Behoudens de verordeningen omtrent naamlooze vennootschappen, de algemeene en plaatselijke voorschriften van politie en eenige plaatselijke bepalingen, bijzonder het vervoerwezen betreffende, is het aan een iegelijk onverlet, van de wegen te water en te lande gebruik te maken en er vervoermiddelen in werking te brengen.

Onder de speciale plaatselijke bepalingen behooren zekere belastingen en monopolien, welke in dit verslag onder bronnen van inkomsten verhandeld zijn; voorts de volgende:

1°. In de residentie Batavia en de assistent-residentie Buitenzorg mag op de groote wegen, naast of nabij welke karrewegen zijn aangelegd, geen gebruik gemaakt worden van karren, boerenwagens en andere vrachtvoertuigen (onverschillig of zij ledig dan wel met gouvernements- of particulieren eigendom beladen zijn) bespannen met buffels, ossen of ander vee met gespleten hoeven. Op den grooten postweg tusschen de hoofdplaatsen van die twee gewesten, mogen tot het vervoer van goederen geene dan gezonde, welgevoerde paarden, minstens vier jaren oud, en drie voet zes duim Rhijnlandsch hoog, en geene dan goede trekruigen gebezigd worden. Voor het gewigt der lading van elk voertuig aldaar is een maximum vastgesteld. En voor de karren en boerenwagens, welke in die gewesten door menschen, in plaats van door dieren, in beweging gebragt worden, is een bepaald getal menschen als minimum voor eene bepaalde vracht voorgeschreven.

2°. Te Batavia mogen geene zeilbooten, ladende van één en meer koijan (last), met vrachten varen op de reeden of naar nabij gelegen kustplaatsen, noch goederen van buiten terugvoeren, zoo die vaartuigen niet ingeschreven zijn bij een veer, genaamd het *tjoenia- of buiten-praauwenveer*. Sloepen van ter reede liggende schepen of zeilbooten, door ingezetenen voor eigen gebruik aangehouden wordende, zijn hiervan uitgezonderd, maar mogen niet verhuurd worden, en de laatste moeten van passen van het veer voorzien zijn.

Dit veer staat onder eenen bootmeester, aan wien ondergeschikt zijn commissarissen, gekozen uit de voornaamste booteigenaren; terwijl hij zelf ondergeschikt is aan den havenmeester en de resident er het oppertoezicht over heeft. Het veer werkt overeenkomstig een door het Gouvernement vastgesteld reglement, dat de verplichtingen van de eigenaren der veerbooten beschrijft en ook de te vorderen vrachten bepaalt. Van die vrachten wordt een vijfde ingehouden (behalve van de vrachten ten laste van het Gouvernement verdiend, welke een vijfde minder bedragen dan de overige), ter goedmaking van kosten van personeel, schrijfbehoeften, schaden en verliezen, enz.

3°. Gelijksoortige veren bestaan, onder ongeveer dezelfde bepalingen, te Samarang, Soerabaija en Pasoeroean. Zij dragen er den naam van *praauwenveer*.

Te Samarang wordt dit veer beheerd door den havenmeester, bijgestaan door aan hem ondergeschikte commissarissen uit de voornaamste eigenaren van booten, tot het veer behoorende. Het oppertoezicht berust bij den resident.

Te Soerabaija wordt het beheerd door eenen bootmeester aan wien ondergeschikt zijn commissarissen als boven; terwijl hij zelf ondergeschikt is aan den havenmeester. Het oppertoezicht wordt uitgeoefend door den resident.

Te Pasoeroean wordt het beheerd door eenen bootmeester, ondergeschikt aan den ambtenaar, die er de werkzaamheden van havenmeester verrigt, onder het oppertoezicht van den resident.

4°. Te Batavia bestaan voorts, in verband met het buitenpraauwenveer en onder gelijke verordeningen, kleinere vaartuigen (*tambangan*), met uitsluiting van alle andere bestemd voor het vervoer van personen en hunne kleederen enz. naar en van de reede, de eilanden en ook op de rivieren binnen de stad en voorsteden van Batavia en elders.

5°. Te Samarang en Soerabaja mogen zoodanige kleinere vaartuigen (*tambang*) verhuurd worden tot vervoer van personen en hunne kleedingstukken (geene andere goederen) van den wal naar de reede of omgekeerd, mits die vaartuigen vooraf worden ingeschreven bij een veer, het *klein praauwenveer* genaamd, staande onder het onmiddellijk toezigt der stedelijke politie, en waarvoor overigens gelijksoortige verordeningen zijn als bij de andere veren.

6°. Om booten van zekere beschrijvingen, ladende van 1/2 tot 3 koojan, te mogen verhuuren voor vervoer van goederen door de rivieren in en buiten, en door de binnenwateren in den omtrek van de stad Batavia, moet men de booten laten inschrijven bij een veer genaamd het *binnenlandsche praauwenveer*, staande onder een hoofd, ondergeschikt aan den resident. Aldaar zijn eigenaren en vervoerders van de booten aan eenige verordeningen onderworpen, en ook aan een vast tarief van vrachten, op welke acht duiten voor elken gulden ingehouden worden. Uit deze gelden en de boeten wordt een fonds gevormd tot bestrijding van alle kosten voor het beheer van dit veer.

bb. Vervoer van personen.

De inlandsche bevolking op Java is verplicht, personen over land te vervoeren tegen de op hoog gezag geregelde betaling. Voor zulke betaling zijn dan ook tariven door het Gouvernement vastgesteld.

Van Gouvernementswege bestaat op Java eene *posterij* langs den grooten weg van Anjer, over Serang, Batavia, Buitenzorg, Tjiandjoer, Bandoeng, Soemadang, Cheribon, Tagal, Pekalongan, Samarang, Demak, Koedoes, Pati, Jawa, Rembang, Toeban en Grisse tot Soerabaja. Van deze lijn binnenwaarts loopt eene wagenposterij van Samarang over Bawen tot den post Djamboc aan den voet van het Djamboesche gebergte op den grooten weg naar Kadoe, en eene wagenposterij van Samarang over Bawen en Salatiga naar Soerakarta en Djokjokarta.

Deze posterijen zijn echter geene diligence-diensten, maar bestaan enkel uit stations van postpaarden, van welke reizigers gebruik kunnen maken. Wagens worden door het Gouvernement niet verstrekt.

De *stations-gebouwen* worden gedeeltelijk uit 's Lands kas en gedeeltelijk door de bevolking bij heerdienst opgericht en onderhouden.

Op sommige hoofdplaatsen, welke deze posterijen aandoen, zijn van gouvernementswege *herbergen* aangelegd, met herbergiers die eene toelaag uit 's Lands kas genieten, en wien voorgeschreven is, wat zij den reizigers in rekening mogen brengen. Elders zijn herbergen particuliere ondernemingen, staande onder politie-bepalingen.

Van Soerabaja (waar de gouvernements-posterij eindigt) over Pasoeroean naar Probolingo en Bezoeki, is tot het houden eener wagenposterij privilege verleend aan eenen particulier.

Ook tusschen Batavia en Buitenzorg, ofschoon er, blijkens het bovenstaande, eene gouvernements-posterij is, werkt eene geprivilegieerde particuliere wagenposterij.

Overigens zijn op de drie hoofdplaatsen van Java en voorts te Buitenzorg, te Grisse enz. particuliere wagen-verhuurderijen, gesteld onder zekere bepalingen van politie.

Daar de gouvernements-posterij, de geprivilegieerde particuliere wagenposterijen en de ongeprivilegieerde wagen-verhuurderijen niet in alle en vooral niet in vele hoogst noodzakelijke drukke vervoeren van ambtenaren voor de cultures en andere personen per as in de binnenlanden kunnen voorzien, heeft zulks aanleiding gegeven tot het oprigten in de meeste gewesten van Java, van zoogenaamde *binnenlandsche posterijen*; zijnde stations van wagenpaarden, door de bevolking geleverd en onderhouden.

Deze gewestelijke wagenposterijen staan onder het toezigt der hoofden van de gewestelijke besturen en worden meer onmiddellijk beheerd door de inlandsche ambtenaren, van waar zij den naam van *regentspaarden* ontleenen. In Soerakarta en Djokjokarta echter, en op Madura staan zij geheel onder de Vorsten. Voor het gebruik van die wagenpaarden wordt, behalve op Madura, aan de hoofden der gewestelijke besturen betaald naar een door het Gouvernement vastgesteld tarief, ten einde uit deze betalingen de bevolking in het leveren van paarden, onderhouden van stations, en aanschaffen van tuigen, stalbenoedigheden enz. schadeloos te stellen of althans te gemoet te komen.

cc. Vervoer van goederen.

De inlandsche bevolking op Java is verplicht goederen over land te vervoeren tegen de op hoog gezag geregelde betaling.

Voor die betaling zijn door het Gouvernement dan ook tariven vastgesteld.

In den regel wordt de aanschaffing en het in werking brengen van middelen voor vervoer van goederen aan de particuliere nijverheid overgelaten; ook het Gouvernement besteedt, behoudens gebruikmaking van de bovenvermelde verplichting der bevolking, gemeenlijk zijne eenigzins beteekenende transporten aan particulieren uit.

Voor transporten van goederen bestaan hier en daar van gouvernementswege rustplaatsen, zoo onder de poststations bij *bb* hierboven bedoeld, als onder afzonderlijke nachtverblijven (*passewang*).
dd. Vervoer van brieven.

Een iegelijk kan op Java voor het vervoer van brieven gebruiken de middelen, welke hij verkiest, behalve reizigers met de hierboven bij *bb* bedoelde geprivilegieerde postwagendienst tusschen Soerabaja en Probolingo.

Het vervoer van brieven is dus geen gouvernements-monopolie. Maar van gouvernementswege wordt in een middel voor dat vervoer voorzien door brievenposterijen.

Zij bestaan langs de volgende lijnen:

1°. den grooten weg van den west- tot den oosthoek (Anjer tot Banjoewangi);

2°. onderscheidene wegen van dien weg binnenwaarts loopende, bijv. van Tjiandjoer naar Poerwokerto (hoofdplaats der adsistent-residentie Krawang);

van Tagal naar Banjoemaas, Tjilatjap, Keboemen, Poerworedjo, Magelang, Soerakarta, Ngawi, Madioen, Kediri;

van Samarang naar Magelang;

van Samarang over Salatiga naar Soerakarta;

van Madioen over Ponorogo naar Patjitan;

van Soerabaja over Modjokerto naar Kediri.

Voorts zijn vele brieven-postritten aangelegd voor de correspondentie tusschen plaatsen van hetzelfde gewest onderling.

De dienst over de groote strandlijn geschiedt van Anjer tot Batavia door postlijns te paard; van Batavia tot Pasoeroean met postkarren; en van Pasoeroean tot Banjoewangi door postlijns te paard.

De overige lijnen worden bediend of door bezoldigde en van paarden voorziene postlijns, of door politiedienaren en andere inlandsche beambten, die daarvoor op sommige plaatsen geldelijke tegemoetkoming genieten, maar elders dat werk als heerdienst verrigten en zelve zich paarden daartoe moeten aanschaffen; alleen voor het traject tusschen Samarang en Salatiga worden postkarren gebezigd.

De dienst over Madura geschiedt op kosten der Vorsten, ten behoeve van het Gouvernement, hetwelk de porten ontvangt.

Het port voor het vervoer van brieven aan het Gouvernement te betalen is, voor al de bovenvermelde lijnen op Java en Madura, vastgesteld bij een algemeen tarief, tot grondslag hebbende een duit voor elke zes paal (*) afstands, welke een gewone brief doorloopt, met een minimum port van tien duiten en met betrachting van getallen deelbaar door vijf. Alzoo kost een brief, doorlopende 60 paal en minder, tien duiten aan port; een brief doorlopende 61 tot 90 paal, vijftien duiten enz. (**)

Gedrukte stukken onder kruisband verzonden, betalen een zesde van het port der brieven, met dien verstande, dat deze verminderde vracht in geen geval minder mag bedragen dan het port voor een enkelen brief.

Van port zijn vrijgesteld:

1°. alle brieven gerigt aan den Gouverneur-Generaal, uit plaatsen in Nederlandsch Indië;

2°. de brieven, ambtshalve geschreven door alle publieke, algemeene of plaatselijke autoriteiten; op het adres van zulke brieven moet het ambt van den verzender aangeteekend en voorts aangeduid worden, dat zij over dienstzaken handelen;

3°. de Javasche Courant, het Staatsblad, de almanak, het naamregister en andere gedrukte stukken, welke van 's Lands drukkerij aan particulieren verzonden worden;

4°. de brieven en stukken voor de kerkelijke genootschappen, kerkeraden, armverzorgers, schoolcommissien en andere onder de bescherming van het Gouvernement staande „societeiten en instellingen”, het openbaar onderwijs, de verspreiding van nuttige wetenschappen en kennis, of de bevordering van eenigen anderen tak van het algemeene welzijn ten doel hebbende, in officio geschreven en op het couvert geteekend door den verzender.

De ambtenaren der posterijen zijn verplicht toe te zien, dat geen misbruik van het *dienstadres* gemaakt worde. Zij hebben de bevoegdheid, bij het vermoeden van dergelijk misbruik, de opening der brieven onder dienst-adres in hunne tegenwoordigheid te vorderen, ten einde bij bevinding van overtreding daarvan een proces-verbaal op te maken, hetwelk gezonden moet worden aan den directeur der producten en civile magazijnen, die er kennis van geeft aan den Gouverneur-Generaal.

Brieven voor welke ontvangst men een bewijs van het postkantoor verlangt (aangeteekende of gerecommandeerde brieven) en voor welke bezorging dien ten gevolge bijzondere zekerheidsmaatregelen genomen worden, betalen dubbel port.

(*) Een paal is 1505 Nederlandsche ellen.

(**) Het tarief komt voor in het *Staatsblad* van 1847 n°. 60; voor brieven, bestemd naar plaatsen, niet op dat tarief vermeld, wordt betaald het port tot aan het naaste postkantoor op den weg dien de brief doorloopt.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Geene gelden, wissels of andere zaken van waarde kunnen met de post verzonden worden zonder aantekening.

Het postwezen is niet aansprakelijk voor de verliezen, uit de verzending met de post te ontstaan.

Het port moet betaald worden door den afzender voor elken brief:

1°. door particulieren, of over particuliere belangen, gerigt aan ambtenaren in hunne betrekking;

2°. niet geadresseerd om te kunnen worden bezorgd binnen den omtrek van acht paal van de plaats, waar het postkantoor zich bevindt.

In andere gevallen bestaat geene gedwongene frankering.

Ieder is bevoegd, de aanneming van eenen aan hem gerigten brief, mits dien of den omslag nog niet geopend hebbende, te weigeren.

De geweigerde en andere onbestelde brieven worden periodiek bekend gemaakt, en wanneer zij binnen eenen bepaalden tijd niet afgehaald worden, teruggezonden aan het postkantoor, van waar zij gekomen zijn, en aldaar geopend, om de namen der afzenders te leeren kennen, wien zij teruggegeven worden, en die verplicht zijn het port heen en terug te voldoen.

Het nieuwe tarief van briefporten op Java en Madura, hetwelk met 1°. 1848 was ingevoerd, en eenige verminderingen van het port bevat op vele voornaame trajecten, schijnt de gewone gevolgen gehad te hebben; want, terwijl uit en naar plaatsen op Java en Madura ontvangen en verzonden waren:

in 1846	212,204	brieven;
„ 1847	212,402	„
toonde die beweging aan:		
in 1848	277,279	„
„ 1849	286,541	„

alzo in 1848 30,5 pct. en in 1849 35,9 pct. meer dan in 1847.

b. Over zee, tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen (en hare onderdeelen) onderling.

Vervoer van personen.

Tot het vervoer van personen over zee tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen onderling, kunnen worden gebezigd de vaartuigen, die *goederen* tusschen die bezittingen mogen vervoeren. (Zie § 2 hieronder.)

Van alle schepen, bestemd tot het doen van reizen in Nederlandsch Indie en varende onder Nederlandsche vlag, welke uit hoofde van hunne geschiktheid (ter beoordeeling van de havenmeesters) in aanmerking kunnen komen voor den overvoer van troepen en bannelingen, moet, des gevorderd, een *achtste* van de ruimte aan het Gouvernement afgestaan worden tegen genot van het maximum der vracht volgens 's Gouvernements tariven; moettende die ruimte tusschendeels aangewezen worden en voor logies geschikt zijn. Binnen 24 uren na de ontvangst der kennisgave van den bepaalden tijd van vertrek van het vaartuig aan het plaatselijk bestuur, wordt van gouvernementewege geantwoord, of van deze ruimte gebruik zal worden gemaakt.

Reederijen of gezagvoerders, die billijke reden tot klagen geven wegens het niet behoorlijk vervullen van hunne verbindtenissen of verplichtingen bij den overvoer van gouvernement-passagiers, worden voor het vervolg verstoken van het voorregt van passagiers voor rekening van het Gouvernement over te voeren.

Het Gouvernement bezigt, voor het vervoer van ambtenaren, officieren, troepen of bannelingen tevens het Nederlandsch eskader en de gouvernement-schoeners en kruisbooten. Bij uitzondering wordt ook aan particulieren door het Gouvernement met eenigen bodem, tot deze beide takken der marine in Indie behorende, overtocht aangewezen.

Tusschen Batavia, Samarang en Soerabaja vaart geregeld eene particuliere stoomboot, het eigendom eener naamlooze vennootschap, handelende onder den naam van Nederlandsch-Indische Stoombootmaatschappij.

Het Gouvernement maakt voor zijne ambtenaren, officieren, troepen enz. daarvan gebruik volgens een vast tarief.

Maandelijks een stoomschip van Batavia naar Singapore zendende, stelt het Gouvernement bij die gelegenheid den betrokken bodem ter beschikking van reizigers naar Muntok en Riouw en terug. De reizigers betalen voor den overtocht volgens een vastgesteld tarief.

Vervoer van goederen.

Geene goederen mogen van de eene Nederlandsch-Indische haven naar de andere vervoerd worden met vaartuigen, niet in Nederlandsch Indie te huis behorende of aan deze gelijk gesteld. Hier- van zijn echter uitgezonderd Riouw, Ambon, Banda, Ternate, Pontianak, Sambas, Soekadana, Macassar, Menado en Kema, in dezer voege: tusschen Ambon, Banda of Ternate en de overige bezittingen kunnen vervoeren niet geschieden door *vreemde* schepen; tusschen Riouw, Pontianak, Sambas, Soekadana, Macassar, Me-

nado of Kema en de overige bezittingen kunnen vervoeren geschieden door alle vaartuigen, zonder onderscheid.

Ook voor plaatsen, welke niet van het bovenstaand algemeen verbod uitdrukkelijk zijn uitgesloten, worden evenwel afwijkingen geduld, mits op bijzondere vergunning van den directeur der mid- delen en domeinen.

Van alle schepen, bestemd tot het doen van reizen in Nederlandsch Indie, en varende onder Nederlandsche vlag, welke, uit hoofde van hunne geschiktheid (ter beoordeeling van de havenmeesters) in aanmerking kunnen komen voor den overvoer van 's Lands gelden en goederen, moet, des gevorderd, een achtste der ruimte aan het Gouvernement afgestaan worden, tegen genot van het maximum der vracht volgens 's Gouvernements tariven. Binnen 24 uren na ontvangst der kennisgave van den bepaalden tijd van vertrek van het vaartuig aan het plaatselijk bestuur, wordt van gouvernementewege geantwoord, of van deze ruimte gebruik ge- maakt zal worden.

Het Gouvernement bezigt voor het vervoer van goederen over zee tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen, zooveel moge- lijk de particuliere vaartuigen, aan welke dit vervoer uitsluitend geoorloofd is. Het besteedt tot dat einde zijne transporten van goe- deren gemeenlijk in het openbaar uit, waarbij bijzonder gelet wordt op het aanwezen, aan boord der Nederlandsch-Indische vaartuigen, van Europeesche gezagvoerders, die daartoe de vereischten be- zittingen, en van minstens twee Europeesche stuurlieden.

Overigens maakt het Gouvernement voor deze transporten naar omstandigheden, doch bij uitzondering gebruik van het Nederland- sche eskader en 's Gouvernements schoeners en kruisbooten.

De particuliere en de Rijks-stoomboot, ten slotte van de voor- gaande paragraaph bedoeld, vervoeren ook goederen tegen vastge- stelde tariven.

De Nederlandsch-Indische kustvaardijvloot telde			
in 1846	260	schepen,	metende 22,848 last;
„ 1847	271	„	23,081 „
„ 1848	274	„	23,518 „
„ 1849	276	„	23,714 „

Waarvan aan Europeesche reeders toebehoorden:			
in 1846	56	schepen,	metende 5,029 last;
„ 1847	62	„	5,487 „
„ 1848	59	„	5,028 „
„ 1849	57	„	4,918 „

De scheepsruimte aan Europeesche reeders toebehoorende, was dus van het geheel:

in 1846	22	pct.
„ 1847	23,8	„
„ 1848	21,4	„
„ 1849	20,7	„

en de gemiddelde grootte der vaartuigen aan Europeanen toe- behorende:

in 1846	94,1	last;
„ 1847	88,5	„
„ 1848	85,2	„
„ 1849	86,3	„

aan Arabieren en Chinezen toebehoorende:	
in 1846	87,9 last;
„ 1847	85,2 „
„ 1848	85,8 „
„ 1849	85,9 „

Vervoer van brieven.

Dit vervoer geschiedt met dezelfde vaartuigen als in §§ 1 en 2 vermeld.

De gezaghebber van elk Rijks- of particulier vaartuig is ver- pligt, zoodra zijn vertrek bepaald is, en bij verandering van de eerste bepaling, nogmaals 24 uren vóór het vertrek, daarvan kennis te geven aan den havenmeester. Deze doet zulks aan eenige amb- tenaren, waaronder de plaatselijke postbeampte, en door dezen wordt het publiek verwittigd.

Alle brieven tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen of hare onderdeelen onderling over zee gewisseld, moeten worden verzonden door middel van de postkantoren.

Deze brieven betalen geen land- maar alleen een zeeport, voor alle gelijk, welke ook de afstand zij.

Het enkele port van brieven van beneden een Amsterdamsch lood is zestig duiten. De verdere opklimming van porten wordt geregeld naar de tabel, behorende tot het reglement op de behan- deling der correspondentie van en op de koloniën en verdere over- zeesche landen, met uitzondering van Groot-Brittannië, gearresteerd bij Koninklijk besluit van 2 Februarij 1818, n°. 23 (*Indisch Staats- blad* n°. 64).

Gedwongene frankering bestaat in dezelfde gevallen, als waarin zij voor brieven over land gevorderd wordt.

Particuliere scheepsgezaghebbers bekomen voor de overgebragte brieven, zoo officiële als particuliere, eene premie.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

c. Tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen en het moederland.

Vervoer van personen.

Geene vaartuigen zijn van de bevoegdheid tot het vervoer van personen naar Nederland uitgesloten, krachtens Indische verordeningen. Voor gouvernementen-bevrachtingen wordt echter steeds de voorkeur gegeven aan de nationale vlag.

Van vaartuigen, gevoerd door gezaghebbers, of toebehoorende aan reeders, die redenen tot ontevredenheid hebben gegeven, wegens het niet behoorlijk vervullen van hunne verplichtingen bij het vervoer van gouvernementen-passagiers, wordt echter door het Gouvernement, ten zelfden einde, geen gebruik meer gemaakt.

Elk naar Nederland terugkeerend Nederlandsch schip, moet, des gevorderd, een bepaald getal gouvernementen-passagiers overvoeren tegen eene bepaalde vracht en met inachtneming van de verder door het Gouvernement voorgeschreven verordeningen. (Zie *Indisch Staatsblad* 1816, n°. 17.)

Dat getal bepaalt zich tot een vierde van het getal der equipage wat ambtenaren en officieren, en tot de helft, wat manschappen der land- en zeevaart betreft.

Maakt het Gouvernement van die bevoegdheid geen gebruik, zoo zijn de gezagvoerders van repatriërende Nederlandsche schepen nogtans verplicht, des vereischt, vier of vijf, of wel zoodanig getal gepaspoorteerde of gegageerde onder-officieren en manschappen over te voeren, als voegzaam onder de scheeps-equipage kan worden gelogeed, zonder daarvoor afzonderlijke scheepsruimte af te zonderen of hun andere schafting te verstrekken dan de equipage bekomt.

Voor het geval dat talrijke detachementen troepen uit Indië naar Nederland mogten gezonden moeten worden, bestaat een reglement op zulke vervoeren.

Vervoer van goederen.

Goederen mogen naar Nederland vervoerd worden, alleen uit de havens, welke voor den grooten handel zijn opengesteld; gouvernementen-goederen zijn hiervan uitgezonderd.

Elk naar Nederland terugkeerend Nederlandsch schip moet, des gevorderd, een achtste van de aanwezige ruimte voor gouvernementen-goederen afstaan, tegen bepaalde vracht.

Vervoer van brieven.

Alle brieven naar Nederland moeten verzonden worden door middel der postkantoren.

Deze brieven worden vervoerd:

1°. met alle derwaarts bestemde schepen;

2°. langs den zoogenaamden landweg.

aa. Langs den gewonen weg.

Op deze wijze brieven verzendende of ontvangende, betaalt men even als voor brieven over zee tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen onderling. (Zie § 3 hierboven.)

Gedrukte stukken, mits onder kruisband verzonden, zijn heen en weder aan een verminderd port onderworpen.

De scheepsgezagvoerders bekomen voor het overbrengen van brieven en gedrukte stukken in Nederland en in Indië eene premie.

De gelegenheid ter verzending van brieven enz. op deze wijze naar Nederland, wordt in Indië aan het publiek bekend gemaakt door de postbeambten, die verwittigd worden door de havenmeesters.

bb. Langs den landweg.

Tot bevordering van de tweede wijze van correspondentie, bestemt het Gouvernement maandelijks een stoomschip van Batavia naar Singapore, om de brieven van Indië voor Nederland over te brengen en de brieven van Nederland voor Indië af te halen.

De porten, welke voor de op die wijze naar Nederland verzonden en van daar ontvangen brieven en gedrukten betaald moeten worden, zijn geregeld bij reglementen, te vinden in het *Indisch Staatsblad* van 1848, n°. 53, en van 1849, n°. 22.

d. Tusschen Nederlandsch Indië en vreemde landen.

Vervoer van personen en goederen.

Alle vaartuigen, in enig vreemd land toegelaten, kunnen personen en goederen derwaarts overvoeren uit de havens van Nederlandsch Indië, welke voor de betrokken vaartuigen open zijn.

Naar Singapore worden personen en goederen overgevoerd met het Rijkstoomschip, bedoeld bij *bb* hierboven.

Vervoer van brieven.

Alle brieven moeten uit Nederlandsch Indië naar vreemde landen verzonden worden door middel der postkantoren.

aa. Langs den gewonen weg.

Op de brieven langs den gewonen weg uit Nederlandsch Indië verzonden, is zowel land- als zeeport verschuldigd, en zulks bij gedwongen frankering voor het geheele bedrag op de plaats van afzending. Beide porten zijn hetzelfde als voor andere brieven.

Voor gedrukte stukken, dien weg volgende, wordt het dubbele betaald van het port voor gedrukten tusschen Nederlandsch Indië en het moederland. Zij zijn onderworpen aan gedwongen

frankering op de plaats van afzending, voor de helft van het verschuldigde port.

Op de brieven langs den gewonen weg van vreemde landen in Nederlandsch Indië aangebragt, wordt in Indië hetzelfde port voldaan als voor de brieven van Nederlandsch Indië naar vreemde landen verzonden.

bb. Langs den landweg.

De porten voor de correspondentie tusschen Nederlandsch Indië en vermeldde landen worden geheven volgens een bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 25 December 1848, n°. 4 (waarvan een afschrift hiernaevens gaat, sub lit. L), gearresteerd tarief.

Het stoomschip door het Gouvernement maandelijks naar Singapore gezonden wordende, voor de correspondentie over den landweg, houdt te Singapore nog 24 uren, na de aankomst der malen van Europa en China, stil, ten einde gelegenheid te geven tot correspondentie van Singapore met Java in verband met beide malen.

Het getal particuliere brieven, van en op Java en Madura verzonden en ontvangen naar en uit andere landen, heeft bedragen:

	1846.	1847.	1848.	1849.
Langs den gewonen weg . . .	40,067	32,930	32,098	35,790
Langs den overland-weg . . .	24,185	41,067	47,233	69,025
	64,252	73,997	79,331	104,815

VIII. VOORZIENING IN DE MATERIELE BEHOEFTE VOOR HET BEHEER.

§ 1. Bepaling van het onderwerp.

Er is hier sprake van die materiele benoedigheden, welke dienen om in het beheer zelf te worden verbruikt.

Het woord *materieel* wordt verstaan in den gewonen officiëlen zin: geld is er dus niet onder begrepen.

En evenmin alzo zal in dit gedeelte van het verslag de rede zijn van die zaken, welke, ofschoon onder materiele benoedigheden te rangschikken, uitsluitend strekken om te gelde te worden gemaakt.

§ 2. Verdeeling der wijzen van voorziening.

De materiele benoedigheden voor het beheer worden verkregen:

a. door uitzending uit Nederland;

b. van de particuliere nijverheid (handel en andere) in Indië;

c. uit gouvernementen-inrigtingen en ondernemingen in Indië.

§ 3. Voorziening door uitzending uit Nederland.

De benoedigheden, welke uit Nederland moeten worden verkregen, worden door den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën aangevraagd bij zoogenaamde *eischen*.

Hij moet die eischen indienen op zoodanigen tijd, dat zij, voor zoover zij voorwerpen betreffen welke in Nederland des winters aan de arbeidende klasse werk kunnen verschaffen, ontvangen worden in de maand September van het jaar, vóórgaande dat, waarin men de aankomst der benoedigheden verlangt; dat de eischen van geneesmiddelen ontvangen worden in de maand Junij van het jaar vóórgaande het jaar als boven en dat de eischen van andere goederen ontvangen worden vóór 1°. Januarij van het jaar vóórgaande het jaar als boven.

Alle eischen moeten door de factorij der Nederlandsche Handel-maatschappij voor *gezien* geteekend worden, ten bewijze dat ze haar zijn voorgelegd; welke voorlegging plaats heeft met het doel om in de beschrijving van den aard, de hoedanigheid of de soort der te zenden goederen zoo min mogelijk onnaauwkeurigheden te begaan.

De opmaking der eischen geschiedt door elk departement of onderdeel van bestuur voor de benoedigheden ten behoeve van den betrokken tak van beheer, en door den directeur der producten en civile magazijnen voor benoedigheden ten behoeve van alle takken in het algemeen. Alle eischen moeten bij den Gouverneur-Generaal, door tusschenkomst van dien directeur ontvangen worden.

De goederen worden in Nederland aangeschaft of regstreeks door het Ministerie van Koloniën, of zijnerwege door de Nederlandsche Handel-maatschappij, en alle door haar naar Indië overgevoerd.

De goederen welke de Handel-maatschappij levert, moeten zoo veel mogelijk in het openbaar worden aanbesteed, en zijn aan keuring onderworpen.

De goederen uit Nederland ten behoeve van het Indisch beheer gezonden, vertegenwoordigden, volgens de in Indië ontvangen rekeningen, de onderstaande geldswaarde:

in 1839	f 732,149
" 1840	855,745
" 1841	2,807,729
" 1842	2,699,828

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

in 1843	f 1,963,667
„ 1844	1,382,219
„ 1845	2,472,798
„ 1846	2,600,000
„ 1847	2,529,248
„ 1848	2,773,232
„ 1849	3,244,060

§ 4. *Door middel der particuliere nijverheid in Indie.*

In beginsel is vastgesteld dat alle levering van benodigdheden voor 's Lands dienst in het openbaar moet worden uitbesteed en aan den minstvorderende toegewezen.

De uitbestedingen geschieden naar de voorschriften door 's Konings commissaris-generaal daargesteld in 1829 (*Indisch Staatsblad* n°. 67), en wel door of van wege den hoofd-intendant der militaire administratie of den hoofd-administrateur der Marine, voor speciale behoeften van de land- of zeemagt, en overigens door of van wege den directeur der producten en civile magazijnen te Batavia en elders door de hoofden der gewestelijke besturen.

De stukken over den afloop van de uitbestedingen moeten aan den Gouverneur-Generaal ingezonden worden, door den commandant van het Indische leger, door den commandant van Zijner Majesteits zeemagt in Oost-Indie en inspecteur der Marine, of den directeur der producten en civile magazijnen. De Gouverneur verleent, daarop geene bedenkingen hebbende, magtiging om overeenkomstig de uitbesteding contracten aan te gaan, en heeft verder met de zaak geene bemoeienis. Op de buitenbezittingen zijn echter de hoofden der gewestelijke besturen bevoegd, de contracten overeenkomstig de uitbestedingen aan te gaan, zonder magtiging, doch onder goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

Waar eene uitbesteding niet uitvoerlijk of in 's Lands belang niet raadzaam is, gaat men tot onderhandschen inkoop over, waartoe te Batavia een gouvernements-commissionair gekozen wordt uit de aanwezige kooplieden, tegen eene percentsgewijze belooning, te weten voor inkoop tot f1000 5, tot f5000 2½ en boven f5000 2 per cent. Elders geschieden de inkoop door de ambtenaren der gewestelijke besturen.

§ 5. *Gouvernements-inrigtingen en ondernemingen.*

a. 's Lands drukkerij.

De Lands-drukkerij te Batavia staat onder het toezigt van den directeur der producten en civile magazijnen, en onder het onmiddellijk beheer van eenen directeur. Het verder personeel is zamengesteld uit opziensers, letterzetters, drukkers enz.

Deze inrigting strekt ter vervaardiging van de voor 's Lands dienst benodigde gedrukte stukken en tot het drukken en uitgeven van geschriften, welke van gouvernementswege worden openbaar gemaakt. Alleen ingeval 's Lands dienst dit toelaat, wordt er ook werk voor particulieren verrigt tegen betaling.

Officiële geschriften, staten, brieven enz. mogen niet gedrukt worden, ingeval ze gevoegelijk kunnen worden geschreven.

Verscheidene op 's Lands drukkerij gedrukte en uitgegeven geschriften, worden van gouvernementswege voor een iegelijk tegen betaling verkrijgbaar gesteld. Hieronder behooren de *Javasche Courant*, de *Almanak*, het *Naamregister*, het *Staatsblad* enz. Weinige exemplaren van deze gedrukten worden gratis verstrekt. Al de overige exemplaren moeten, ook door de ambtenaren, betaald worden.

De ambtenaren, tot zekeren minimum-rang, zijn *verplicht* zich het *Staatsblad* aan te schaffen; de prijs wordt van hun tractement in het begin van ieder jaar ingehouden.

De *Javasche Courant* is ook gedeeltelijk een officieel middel tot mededeeling van bevelen van den Gouverneur-Generaal aan de departementen van beheer, ambtenaren enz.

Het werk bij 's Lands drukkerij neemt steeds toe. Veel dat er vroeger verrigt werd, is gestaakt en naar de bestaande particuliere drukkerijen verwezen.

De baten en lasten hebben bedragen:

IN	BATEN.	LASTEN.	MEER BATEN.	MEER LASTEN.
1839	f 52,789	f 67,942	„	f 15,153
1840	66,065	78,290	„	12,225
1841	61,743	73,682	„	11,939
1842	69,578	60,453	f 9,125	„
1843	68,298	55,876	12,422	„
1844	66,322	57,051	9,271	„
1845	77,376	59,436	17,940	„
1846	74,354	55,961	18,393	„
1847	74,596	71,334	3,262	„
1848	70,680	55,113	15,567	„

b. Stoom- en andere werktuigkundige inrigtingen in het algemeen.

In alle gevallen, waar kennis aan werktuigkunde in het algemeen en aan stoomwerktuigkunde in het bijzonder vereischt wordt, staat ten dienste van den Gouverneur-Generaal een hoofd-ingenieur voor het stoomwezen in Nederlandsch Indie, die regtstreeks aan hem ondergeschikt en tot het vragen van inlichtingen aan alle departementen van beheer bevoegd is.

Voorts is er een adjunct-ingenieur voor het stoomwezen, ondergeschikt aan den hoofd-ingenieur, doch ook afzonderlijk beschikbaar; terwijl den hoofd-ingenieur wijders hulp is gegeven voor het schrijf- en teekenwerk.

Voormelde hoofd-ingenieur, in 1816 uit Nederland gezonden, werd echter verplicht, zelfs vóór het verstrijken van den tijd, voor welken hij zich aan de Indische dienst verbonden had, naar Europa terug te keeren om gezondheids-redenen.

Gedurende zijn bijna driejarig verblijf in Nederlandsch Indie had hij de volgende werkzaamheden verrigt:

gediend van voorlichting en raad omtrent alle zaken van werktuigkundigen aard of daarmede in verband;

eene stoompraauw ontworpen, gebouwd en beproefd;

met die praauw eenen togt gedaan van Soerabaja naar Soerakarta en terug, tot opname van den staat van bevaarbaarheid der *Solo-rivier*;

tot verbetering van dezen stroom voorstellen met teekeningen en begrotingen ingezonden;

van de stoommachine afkomstig van het gesloopte ijzeren stoomschip *Banda*, eenen pomptoestel gemaakt voor het droog dok te Onrust;

den stoombaggermolen in staat van geregelde werking gebragt; teekeningen gemaakt voor eenen nieuwen stoomketel voor dien molen, geschikt om met gruis van steenkolen te werken;

teekeningen gemaakt voor eenen tweeden, geheel anders ingerigten stoom-baggermolen en voor het vaartuig;

vele projecten geleverd tot verbetering van den constructiewinkel te Soerabaja; zoo als: voor fundamenteen, ter plaatsing van het groote stoomwerktuig en daarmede te bewegen toestellen voor eene ketelmakerij, eerst als noodhulp, daarna tot voorziening in alle behoeften der kolonie in dat opzigt; voor het veranderen der smidsvuren en gietovens, het aanbrengen van ventilators enz.; voor de inrigting in het algemeen; en al die werken gestadig geleid;

teekeningen geleverd voor een nieuw maritiem etablissement te Soerabaja, voor eene ketelpont en voor een bok aldaar;

bijstand verleend bij het zamenstellen en in werking brengen van het drijvend dok; machine met pomp, ketel enz. opgesteld enz.;

toezigt uitgeoefend over de ineenzetting, aftimmering en optuiging der ijzeren stoomschepen *Onrust* en *Borneo*, en daarmede proeven genomen;

plannen geleverd voor een stoomschip uit de machines van het gesloopt stoomschip *Ternate*, en voor het geschikt maken van die machines tot dat einde; voorts den bouw van het schip en het geheele werk geleid;

teekeningen gemaakt voor nieuwe ketels in Zijner Majesteits stoomschip *Batavia*;

in het algemeen raad en hulp gegeven bij herstellingen van Zijner Majesteits stoomschepen.

Na het vertrek van dien bekwamen ingenieur werd de leiding over het stoomwezen in Nederlandsch Indie opgedragen aan den fungerenden adjunct-ingenieur, volgens instructien van den hoofd-ingenieur.

In Nederland werd inmiddels een ambtenaar voor het stoomwezen in Nederlandsch Indie benoemd, met de bestemming om, zoo mogelijk, den betrokken hoofd-ingenieur op te volgen.

c. Constructie-winkel te Soerabaja.

De constructie-winkel te Soerabaja is eene hulp-inrigting tot het vervaardigen en herstellen van allerlei voorwerpen van metaal, hout en leder, ten behoeve van 's Lands militaire en civile dienst. Doch er wordt ook tegen betaling gewerkt voor particulieren.

In het algemeen wordt er alleen aangemaakt en hersteld wat niet buiten deze inrigting gekocht, of bij aanbesteding niet even goed aangemaakt of hersteld, en wat binnen eenen bepaalden tijd afgewerkt kan worden. Belangrijke werktuigen ten dienste van den winkel of andere gouvernements-inrigtingen laat men er alleen vervaardigen, wanneer groote spoed en bezuiniging zulks aanbevelen; bestaat dit geval niet, zoo ontbiedt men ze uit Nederland.

De constructie-winkel staat onder eene commissie van superintendentie, zamengesteld uit: den resident, als voorzitter; den militairen commandant, den erstaanwezigen artillerie-officier, den equipagiemeeester, den onder-intendant der militaire administratie, als leden, en den secretaris der residentie als secretaris.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Deze commissie is ondergeschikt aan den directeur der producten en civile magazijnen.

Het onmiddellijk beheer wordt gevoerd door eenen directeur.

De werkring der commissie van superintendentie bepaalt zich tot het beoordeelen der uitvoerbaarheid en tot het flatteren van alle aanvragen tot reparatie en aanmaak, welke door de departementen gedaan worden (moetende deze aanvragen gegrond zijn op algemeene of speciale magtigingen van den Gouverneur-Generaal), tot het verlenen der noodige hulp en medewerking aan den directeur in het bekomen van werkvolk, en in alle andere omstandigheden waarin hij moeilijkheden ontmoet; voorts tot het beslissen van voorvallende geschillen, welke anders de tusschenkomst van het Gouvernement zouden noodzakelijk maken; en eindelijk tot het doen van periodieke opnamen, om zich te verzekeren, dat de boeken niet ten achteren zijn, dat de administratie behoorlijk gevoerd wordt enz.

Het verder personeel, gesteld onder de bevelen van den directeur, bestaat uit eenen boekhouder, eenen opziener, klerken, verschillende ambachtslieden enz.

Dat de constructie-winkel te Soerabaja vele verbeteringen ondergaan heeft, blijkt uit de opsomming hierboven (in b) gedaan, van de door den hoofd-ingenieur voor het stoomwezen verrigte werkzaamheden.

Daar de constructie-winkel meer en meer in belangrijkheid toenam, bijzonder naar aanleiding van het verband tusschen die inrigting en het nieuw maritiem etablissement te Soerabaja, zoomede uit hoofde van de behoefte aan oorlogsmaterieel tot wapening van de vestingen, bepaalde men ten gevolge van het laatste dat de constructie-winkel zou worden gebracht onder militair beheer, doch de uitvoering van deze bepaling was afhankelijk van vele andere regelingen, waaromtrent een onderzoek bevolen was, hetwelk in 1849 nog niet was afgevoerd, terwijl voorts ook die onderzoekingen eene nieuwe rigting verkrijgen door den aankoop van eenen tweeden constructie-winkel, waarover hieronder meer zal gezegd worden.

In het belang der Soerabajasche bevolking (tot vermindering der heerdiensten) is in 1849 bepaald, dat geene houtskolen in den constructie-winkel gebruikt mogen worden, maar smeekolen.

De geldelijke resultaten van den constructie-winkel in de volgende jaren waren deze:

IN	BATEN.	LASTEN.	MEER LASTEN.
1839	f 518,996	f 601,862	f 82,866
1840	514,278	606,173	91,895
1841	490,830	584,879	94,049
1842	509,376	594,420	85,044
1843	469,767	552,080	82,313
1844	386,514	465,931	79,420
1845	383,057	470,978	87,921
1846	361,668	497,833	136,165
1847	357,781	469,173	111,392
1848	375,322	508,079	132,757

De meerdere lasten komen op de kosten der takken van beheer waarvoor gewerkt is.

In September 1841 rigtte een industrieel, met geldelijke hulp van eenige ingezetenen, te Soerabaja eene fabriek op tot het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen. In het begin van 1843 verschaftte het Gouvernement hem f 30,000 in voorschot. In het laatst van dat jaar ontstonden oneenigheden tusschen hem en zijne geldschietters, meest uit hunne onkunde in het vak, waartoe de onderneming behoorde. De zaken gingen daardoor ten achteren. De oprigter beproefde nu met eigenmiddelen, zooveel mogelijk, hunne aandeelen in de fabriek meester te worden, maar hij slaagde niet. Daarna wendde hij zich tot het Gouvernement met het verzoek, om de fabriek, die publiek geveild zou worden, voor hem te koopen.

Door eenen hoofd-officier der genie werd destijds als reële waarde der fabriek opgegeven f 262,632; kon zij onbelemmerd voortwerken, dan schatte hij de winsten zuiver op 25 pct. In de twee eerste jaren van haar bestaan, had zij f 85,000 aan werk geleverd, in de drie eerste maanden van het derde jaar had men bestellingen tot f 21,430 en voor meer dan het dubbele moeten afwijzen, om aan de uitbreiding der fabriek zelve te arbeiden. Na die uitbreiding werd zij verklaard onverwijd allerlei stoomwerktuigen te kunnen leveren en, behoudens de toevoeging eener ketelmakerij, met de volledigste inrigtingen van deze soort in Europa te kunnen wedijveren.

Het behoud wenschende van zulk eene onderneming, voor veel voorname takken van nijverheid en vooral de suikerfabrieken en dergelijke van het grootste belang, heeft het Gouvernement (in 1841) het verzoek ingewilligd.

Het gevolg was, dat de fabriek, sedert *Phoenix* genaamd, van den oprigter werd ingekocht tegen f 100,000, en dat hem, om het werk te kunnen voortzetten, nog f 50,000 verstrekt werden, alzoo te zamen f 150,000, alles renteloos, onder verband van de fabriek en verder hem toebehoorende vastigheden; terwijl hij met het Gouvernement eene overeenkomst sloot, luidens welke de prijzen bepaald werden, voor welke de fabriek voortaan werken zou.

Voor het Gouvernement werd bedongen 10 pct. vermindering op die prijzen en preferentie voor 's Gouvernements werk, zoolang hij iets aan den lande schuldig zou zijn; het Gouvernement zou zooveel mogelijk aan de stoomzagerij der fabriek laten zagen het voor de stapelplaatsen en werken te Soerabaja benodigde hout, tegen vasten prijs.

Op de schuld van f 150,000 zouden afgelost worden in 1846, 1847 en 1848 f 7500 's jaars en later f 23,117 's jaars in geld of werk; terwijl zoolang de schuld niet aangezuiverd was, er in de fabriek een door den ondernemer bezoldigd boek- en magazijnhouder zou wezen tot voorkoming van verwarring in de administratie.

De ondernemer zou zelf de directie voeren, doch zoolang hij debiteur van het Gouvernement was, zouden hem 2 door het Gouvernement benoemde commissarissen toegevoegd worden, die dagelijks de fabriek, hare boeken enz. konden inspecteren, doch geene bevelen mogten geven, maar met hem eene vergadering konden beleggen omtrent »regelingen, veranderingen en voorzieningen» in de fabriek en haar werk, als wanneer hij verplicht was, het gevoelen der meerderheid te volgen.

Bij nalatigheid, onvermogen of overlijden, zou het Gouvernement de geheele som mogen opvorderen of de fabriek naasten.

Niet lang daarna verzocht hij nieuwe voorschotten en werden hem weder f 6000 verleend. Dit hielp evenwel niet. In September 1848 bleek het, dat hij, geen crediet kunnende bekomen, niet in staat was de zaken gaande te houden en dat het Gouvernement te kiezen had tusschen: overname der fabriek c. a. voor zich, — voortdurende verstreking van fondsen, — en opordering van het verstrekte.

Het laatste zou zijn nedergekomen op vernietiging van de onderneming. Dan zou al het werk, daar vroeger verrigt, naar 's Lands constructie-winkel stroomen; welke noch door bestemming, noch door inrigting of ruimte geschikt was, om een atelier tot vervaardiging van stoom- en fabriekmachines te blijven bevatten, veel minder om dit uit te breiden.

Het tweede alternatief kwam hoofdzakelijk vrij wel overeen met het eerste, zonder dezelfde zekerheid.

Derhalve werd het eerste gekozen.

Bij notariële acte van 2 April 1849 is dan ook de fabriek *Phoenix c. a.* in eigendom op het Gouvernement overgegaan voor f 270,000, zoodat boven de voorgeschotene f 160,000 toebetaald moesten worden f 110,000.

Hieronder waren f 64,000 begrepen aan schulden van den ondernemer, die het Gouvernement voor hem betalen zou.

Hoe dien ten gevolge het beheer over de fabriek bepaaldelijk georganiseerd zou worden, maakte in 1849 nog een punt van beradslagingen uit.

Voorloopige regelingen verzekerden intusschen eene goede benutting van den gedanen aankoop voor de nijverheid en 's Gouvernements eigen behoeften.

d. Steenkolen mijnen.

Op een aantal punten in Nederlandsch Indie heeft men sedert 1827 steenkolen gevonden, te weten:

- op Java, in Bantam, Cheribon en Soerabaja;
- op Bawean, bij Soerabaja;
- op Sumatra, in Benkoelen, in Palembang en te Reteh (oostkust);
- op Borneo, in Bandjermassing, Pontianak en Koeti;
- op Celebes, in Macassar.

Tot geregelde ontginning is het alleen gekomen in Bandjermassing. De zending derwaarts van een lid der natuurkundige commissie in 1843 leidde tot vele ontdekkingen ten gevolge op die, ook door leden der natuurkundige commissie in 1836 gedaan.

De onderzoekingen zijn voortgezet in 1844 en 1845.

In 1845 werd zelfs te Lokpinong, aan de rivier Batoe api, op des Sultans gebied en wel op dat gedeelte, 't welk door hem als apanage aan den rijksbestuurder was afgestaan, met toestemming en hulp van dezen eene uitgraving bewerkstelligd. Men verkreeg in korten tijd ruim 100,000 Amsterdamsche ponden, welke voor de stoomvaart en ook voor smederijen bruikbaar bevonden werden. En toen het bedoelde lid der natuurkundige commissie op Java ontboden, mondeling inlichtingen gegeven had, werd hij in October 1845 gemagtigd, om, overeenkomstig zijn voorstel, meer uitgebreide onderzoekingen betrekkelijk de ontdekte steenkoolen te doen en op eene geschikte plaats eene mijn te openen en te ontginnen.

Verlag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

Ongelukkiglijk is hierop eene plaats gekozen, waar, hoe schoone uitzigten zij den onderzoekers in den aanvang voorspelde, verscheidene noodlottige omstandigheden zich vereenigden tegen een goed resultaat. Zij ligt aan het spruitje Hatoean van de rivier Batoeapi, op hetzelfde gebied en apanage, wegens den snellen stroom (riam) van die rivier Riam genaamd.

Men dolf, wel is waar, in 1847 en 1848, omstreeks 500,000 Amsterdamsche ponden steenkool, en het product was over het algemeen bruikbaar; maar het voorname vereischte, een eenigzins goedkoop vervoer, werd vergeefs opgespoord; het werkvolk, met veel moeite en grootendeels met hooge kosten van Java en Borneo's westkust bijeengebragt, was niet voltallig te houden wegens ziekte en ontvlugting; het besturend personeel aldaar, waarvoor genomen moest worden wat zich slechts als deskundig opwierp, bleek onbekwaam; het op de plaats gebouwd provisioneel etablissement en het mijnwerk droeg er de kenteekenen van.

Het baatte niet, dat de Gouverneur-Generaal bij tusschenpoozen twee zijner adjudanten zond, om de zaken op te nemen en eenen hunner tevens om als fungerend resident der zuid- en oostkust van Borneo verbeteringen in te voeren; noch dat hij, toen de laatste dat gewest ziek verliet, het residentschap opdroeg aan eenen genie-officier: men moest eindelijk besluiten de proef te laten varen. Nadat zij dus reeds in 1847 op eenen verminderden voet gebragt was, werd in November 1848 het geheele etablissement opgebroken.

Inmiddels waren in 1846, krachtens den bovenvermelden last van October 1845, ook op andere punten in denzelfden omtrek onderzoekingen naar steenkolen gedaan, zoo door het bedoelde lid der natuurkundige commissie, als door den hem toegevoegden teekenaar.

Toen nu in het laatst van 1847 de proef aan de Hatoean bleek tegen te vallen, beval de Gouverneur-Generaal, aanstonds werk te maken van die andere punten, welke althans voor het vervoer betere uitkomsten beloofden door de meerdere nabijheid van Bandjermassing enz.

Dit gaf aanleiding tot het vinden van inderdaad veel gunstiger gelegen kolenlagen aan en in den berg Pengaron, mede aan de rivier Batoe api en op des Sultans gebied. Het kostte eenige moeite om den Sultan te bewegen tot het geven zijner toestemming voor het ontginnen van dit terrein.

De bedoelde teekenaar werd nu naar Pengaron gezonden met de noodige hulp, om er een etablissement op te rigten en met de ontginningen aan te vangen. Te Bandjermassing werd een atelier voor timmer-, smids- en ander ambachtswerk ten behoeve van het etablissement uitgebreid.

Hierdoor werkte men goedkooper dan met een atelier bij de mijn zelve, gelijk aan de Hatoean, verkeerdelijk, grootendeels geschied was. De rivier Batoe api werd van boomstammen en rotsen gezuiverd. Doelmatige modellen waren uitgedacht voor ijzeren en houten schouwen, en deze weldra vervaardigd. Door dit een en ander werd het vervoer gemakkelijker en vrij goedkoop. De gezondheid van het gekozen punt had eenen gunstigen invloed op den ijver van alle betrokkenen en voornamelijk van de mijnwerkers. De kolen, ofschoon men nog niet tot de gedrukte lagen gevorderd was, die de beste zouden opleveren, bleken zeer goed te zijn voor de stoomvaart. Het gruis liet zich met vrucht gebruiken voor smederijen. In één woord, hier scheen zich evenzeer alles ten goede te vereenigen als vroeger aan de Hatoean alles ten nadeele, en toen de Gouverneur-Generaal, in September 1849, Bandjermassing en omstreken bezocht, vond hij de werken aan den Pengaron in eenen graad van ontwikkeling, verre overtreffende hetgeen hij zelfs na alle gunstige berichten verwacht had. Het geheel aldaar bood een inderdaad verblijvend schouwspel aan van uitkomsten met geringe middelen, door volharding en doorzicht gewonnen. In ruime mate werd dan ook de tevredenheid betuigd aan den fungerenden resident en den opzigtcr, die intusschen sedert medio 1848 voorloopig en sedert medio 1848 bepaaldelijk met het ambt van directeur der steenkoolmijnen te Pengaron bekleed was. Voorts opende de Gouverneur-Generaal in persoon op 25 September 1849 de groote galerij, bestemd voor de regelmatige bewerking en ontginning, en gaf hij aan deze eerste duurzame vestiging tot steenkooldelving in Nederlandsch Indië den naam van *Oranje-Nassau*.

Sedert het laatst van 1848, toen het delven te Pengaron begon, tot ultimo April 1849, waren reeds van daar te Bandjermassing geleverd 467 ton van 2000 Amsterdamsche ponden. In 1849 werden gedolven 1160 ton.

Op ultimo 1849 waren van die hoeveelheid nog te Pengaron 9 en te Bandjermassing 469 ton. Alzoo waren in 1849 al de te Pengaron gedolven kolen op 9 ton na, naar Bandjermassing vervoerd kunnen worden, en van hier in hetzelfde jaar eene aanzienlijke hoeveelheid naar Java verzonden (meest kosteloos) of aan oorlogsschepen verstrekt.

Onder anderen werden te Bandjermassing Pengaron-kolen verschaft aan een der Spaansche oorlogs-stoomschepen, dat van Manilla naar Singapore en terug voer, voor de correspondentie langs de overlandlijn met Europa.

Op die reis gebeurde het dikwerf, dat het stoomschip gebrek aan brandstof kreeg. Bandjermassing is een geschikt punt om ter vulping van den voorraad aan te doen; daarom had de Gouverneur der Philippijnen de hulp van het Nederlandsch-Indisch Bestuur ingeroepen. Zulke verstrekkingen zijn periodiek toegezegd.

Toen besloten werd tot ontginningen te Pengaron is, met het oog op dat gedeelte der slechte uitkomsten van de proef aan de Hatoean, hetwelk geheel aan onbekwaamheid van het personeel moest geweten worden, bij het Opperbestuur in Nederland aangedrongen op de uitzending van een paar practische deskundigen. Dien ten gevolge zijn voor Borneo in dienst genomen een chef-portion of directeur des travaux intérieurs des mines en drie portions of chefs-mineurs, uit het Maastrichtsche.

Wijders zijn in October 1849 uit Nederland gevraagd 20 tot 25 ijzeren laadschouwen voor het vervoer van steenkolen, daar zulke vaartuigen in Indië te veel geld en tijd zouden kosten.

De bestegelegene der bekende steenkoolbeddingen in de westerafdeeling van Borneo zijn gevonden aan zijtakken van den Kapoeastroom te Boenoet, Djonkong en Salembouw. Die op de laatste plaats schijnen veel gunstiger tot delving dan de andere.

De pangeran Bandahara, van Pontianak, wist in 1847 den afstand dezer kolenlagen van de radja's te verkrijgen, en bood aan een contract van levering met het Gouvernement te sluiten. Daartoe werd in Junij 1848 magtiging verleend, aanvankelijk voor 20,000 pikols, tegen hoogstens $\frac{1}{3}$ meer, dan het kostende der steenkolen uit Europa. In November 1848 kwam zoodanig contract tot stand, doch om nader aangevoerde redenen van voorzigtigheid slechts voor 7000 pikols, tegen f 1.25 per pikol goede kolen.

In 1849 heeft de pangeran niet meer geleverd dan 1512 pikols; waarvan de eerste 1400 vrij goed genoemd werden, de latere minder. Een paar bezendingen werden afgewezen, dewijl de kolen als »aarde zoo zacht» waren.

In het begin van 1846 werd den Gouverneur-Generaal van wege eenen Engelschman, die sedert ettelijke jaren te Ampanen, op Lombok, gevestigd was, en van daar veel handel in den archipel dreef, een monster steenkolen gezonden, door eenen agent van dien koopman gevonden aan de rivier van Koeti, aan de oostkust van Borneo. Men had die kolen gebruikt in de smederij van de fabriek *Phoenix*, te Soerabaja. Nadere inlichtingen prezen de ligging en uitgestrektheid der beddingen, uit welke het monster genomen was.

De plaatsing, omstreeks denzelfden tijd, van eenen civilen gezaghebber voor Koeti en de oostkust van Borneo gaf gelegenheid om daaromtrent van gouvernementszijde nasporingen te doen. Gelast eene goede hoeveelheid steenkolen te verschaffen, zond hij tegen medio 1847, na de kolenreik in alle mogelijke rigtingen te hebben doorkruist, 75,000 Amsterdamsche ponden naar Java. Zij voldeden echter niet voor de stoomvaart: zij broeiden.

In 1847 werden den agent van den bedoelden koopman, door eenen inlander, kolenlagen aangewezen, op eene andere plaats in dezelfde strek. Eene kleine lading, naar Java overgevoerd en op een stoomschip beproefd, bleek van goede hoedanigheid, maar minder waardig dan Engelsche kolen. Desniettemin besloot de Gouverneur-Generaal om eene exploitatie op het bedoelde punt aan den gang te brengen, het aanbod van levering eener grootere lading, en wel te Macassar, niet af te slaan. Men kwam overeen voor 100 kojjan (340,000 Amsterdamsche ponden), tegen f 42 per kojjan.

Toen deze voor de stoomvaart zeer bruikbaar bevonden waren, is in 1849 het contract hernieuwd.

In 1848 zond de resident van Palembang monsters van steenkolen, aangespoeld gevonden in de rivier Lamatang en gegraven aan dezelfde rivier te Lahat.

De laatste werden bruikbaar voor de stoomvaart bevonden en de resident mitsdien aangeschreven, te Lahat omstreeks 10,000 Ned. ponden te doen delven en die te Palembang aan te houden, ten einde bij voorkomende gelegenheid te worden beproefd.

Hij begaf zich hierop in persoon naar de plaats en vond nog betere kolen, steeds aan de Lamatang.

Sedert zijn deswege geene berichten ingekomen; welligt ten gevolge van de onlusten van 1849.

De Sultan van Lingga bood in 1848 den resident van Riouw een monster aan van steenkolen, gevonden aan de rivier Retch, die op de oostkust van Sumatra, tusschen de rivieren Djambi en Indragiri, zich in zee stort. Deze kolen werden bruikbaar bevonden voor de stoomvaart en den resident mitsdien gelast, het noodige te doen om eene noemenswaardige hoeveelheid te bekomen. Latere berichten gaven echter aanleiding tot het besluit om van gouvernementswege geene verdere pogingen voor het ontginnen dier lagen in het werk te stellen.

Ook op Java werden in het begin van 1846, en wel in het westelijk gedeelte, door een lid der natuurkundige commissie en anderen onderzoekingen in het werk gesteld: kolenlagen zijn gevonden, maar tot delving is het nog niet gekomen.

In het laatst van 1848 werd het aanwezige vermoed van steenkoollagen bij Goenoeng Sahari, 5 paal van Soerabaja. De Gou-

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

verneur-Generaal gelastte er boringen, die de verwachting niet bevestigden.

In 1849 zijn onderzoekingen aangevangen naar steenkolen op het eiland Bawean, bij Soerabaija, waar verschijnselen zich voordeden van deugdzame beddingen dezer brandstof.

e. Houtbosschen.

De bosschen van Djati, welke niet, bij verkoop of anderzins, aan bijzondere personen zijn afgestaan, zijn over geheel Java (dus ook in Soerakarta en Djokjokarta) 's Gouvernements eigendom.

Het algemeen beheer over de bosschen en over het daaruit verkregen hout, tot dat dit op de stapelplaatsen geleverd is, wordt gevoerd door den directeur der cultures; het gewestelijk beheer door de hoofden der gewestelijke besturen, en het onmiddellijk beheer onder hunne bevelen, door boschbeambten. Ten dienste van de hoofden der gewestelijke besturen staan tot het houden van toezigt over de bosschen de assistent-residenten, controleurs der landelijke inkomsten en cultures, en verdere gewestelijke Europesche en inlandsche ambtenaren.

Tot het werk in de bosschen (deze dienst heet *blandong*) is de inlandsche bevolking van de naastbij gelegene dorpen verplicht, hetzij in dagloon, hetzij tegen vrijstelling van de landrente.

De wijze van aanplant, schoonhouding en regeling der gouvernements-bosschen, en van het kappen daarin, is voorgeschreven bij een reglement van 's Konings Commissaris-generaal van 1829 (*Indisch Staatsblad* n°. 125).

Niemand mag in 's Gouvernements bosschen eenig hout vellen dan uit kracht van bijzondere of algemeene vergunning, en op de wijze daarbij vastgesteld.

In eenige bosschen is het aan een iegelijk veroorloofd hout te kappen en weg te voeren. Zij worden door den Gouverneur-Generaal aangewezen, en gekozen uit dezulke waar het hout schraal en kortstammig groeit en welke mitsdien van weinig belang voor den lande zijn. Zij liggen in de nabijheid der hoofdplaatsen, niet te nabij de andere gouvernements-bosschen, inzonderheid niet bij die, waarin voor het Gouvernement gekapt wordt, noch aan dezelfde rivieren en sleepwegen als de niet opengestelde bosschen: alles ter vergemakkelijking van toezigt en voorkoming van misbruiken. Voorts mag door de openstelling geene belemmering toegebracht worden aan het bekomen van hout voor het onderhouden en vernieuwen van bruggen, poststations enz.; zijnde, gelijk elders gezien zal worden, verplichtingen der bevolking.

In de bosschen welke niet voor een iegelijk zijn opengesteld, is het aan de bewoners der dorpen in hunne nabijheid vergund, voor eigen huisselijk gebruik, en ten dienste van den landbouw, hout te kappen, mits niet van meer dan 18 tot 20 voet lang en 6 duim dik, en niet zwaarder dan vereischt wordt; mogende ook geene boomen gekapt worden, welke door aanleg of standplaats het vooruitzicht opleveren op het later voortbrengen van zwaar, regt of ander kostbaar hout, noch hout voor het branden van kolen gebezigd worden, hetwelk ter vertimpering en voor vaten geschikt is. Van het gekapte moet aan het districtshoofd, en langs dezen weg aan het hoofd van het gewestelijk bestuur, kennis gegeven worden. Maken de kappers een ander dan het voorgewende gebruik van het hout, zoo verbeuren zij en het hout en eene boete, onverminderd meerdere straf bij verzwarende omstandigheden.

In dezelfde bosschen mag ook gekapt worden voor den aanmaak van prauwen voor de riviervaar en van karren en pedaties met wagenwielen; echter op bijzondere vergunning van het gewestelijk bestuur.

Het Gouvernement heeft zich voorbehouden, het dien ten gevolge gekapte hout zich kosteloos toe te eigenen, indien daarvan geen gebruik wordt gemaakt tot het genoemde einde en ten genoegen van dat bestuur.

De korte stammen, wortels, gedeeltelijk verbrande of verrotte boomen, het dunne takhout en dergelijke afval van djati-boomen, liggende in de bosschen waar voor het Gouvernement gekapt wordt, behooren aan het boschvolk, om er ligte houtwerken van te maken, onder bijzonder toezigt. Deze houtwerken moeten tegen vaste prijzen aan den lande geleverd worden.

In de residentie Cheribon en alle verder ten oosten gelegen gewesten mag door een iegelijk krenpel- en brandhout gehakt worden in 's Lands bosschen, mits niet van djati-boomen.

Personen, met wie het Gouvernement overeenkomsten voor landbouw-ondernemingen heeft aangegaan, mogen over het algemeen, luidens die overeenkomsten, het benodigde hout doen kappen in 's Lands bosschen, welke door het gewestelijk bestuur tot dat einde worden aangewezen.

In eenige gewesten is de houtkap in 's Gouvernements bosschen verpacht, en de opbrengst alzoo opgenomen onder verpachte belastingen en monopolien.

Na veel moeite is het in Nederland gelukt, ter voldoening aan eene aanvraag, in 1817 door het Bestuur in Indië gedaan, om voor het boschwezen in die gewesten in dienst te nemen drie wetenschappelijk in het vak opgeleide personen uit het hertogdom Nassau. Zij hebben den titel bekomen van *assistenten bij het boschwezen*.

Van de verrigtingen dier ambtenaren kan gedurende 1849 (het jaar hunner aankomst) nog weinig resultaat worden vermeld, naardien zij, om met vrucht werkzaam te kunnen zijn, vooraf aan het klimaat en de levenswijze van het land dienden gewoon te geraken.

De Gouverneur-Generaal heeft herhaaldelijk bij de betrokkene autoriteiten het besef ingescherpt van het hooge belang, gelegen in het opsporen en benuttigen van goed hout op de buitenbezittingen, wervwaarts anders djatihout van Java vervoerd wordt. Dit aanspreken van de Javasche bosschen ten behoeve van die bezittingen moet zooveel mogelijk vermeden worden, eensdeels omdat Java's rijkdom aan djatihout reeds door ongeregelde kappingen en het nalaten van behoorlijke aanvulling in vroegere jaren zeer verminderd is, en anderdeels uit hoofde van de transportkosten; terwijl het te minder noodig schijnt, nu te Batavia ondervonden is, dat aan het zoogenaamd wild hout (dat is: ander dan djatihout) een hooge graad van duurzaamheid gegeven kan worden door het bekende preparaat van Kijan (sublimaat corrosief, in water opgelost). Daar waar geen djati noch eene het djati nabij komende houtsoort is, kan men zich met mindere soorten behelpen, na die met dat preparaat deugdzam te hebben gemaakt. Trouwens op de meeste buitenbezittingen treft men goede houtsoorten aan.

Daarom werd in 1849 een gewezen kommandeur op 's Lands timmerwerf naar Palembang gezonden, om een onderzoek te doen naar geschikt hout voor den huis- en scheepsbouw, en naar de mogelijkheid om aldaar eene stapelplaats op te rigten. Dit onderzoek liep in 1849 niet af, mede ten gevolge van de onlusten.

Daarom ook was de Gouverneur-Generaal bereid het oor te leenen aan een aanbod van den koopman, hierboven reeds vermeld als een monster steenkolen ingezonden hebbende, om van Koeti djatihout te Macassar te leveren en is, toen het bleek dat hij zich omtrent de uitgebreidheid der djatibosschen in Koeti en de uitvoerbaarheid der aangenomene levering vergist had, toegetreden in zijn voorstel om ijzerhout en satijnhout (lalang tandoek) van die streken voor de werken te Macassar, in 1849 en 1850 te verschaffen. Dat satijnhout zou, volgens eenen destijds te Macassar geplaatsten ingenieur, even goed zijn als djati en zelfs meer kunnen dragen, maar de hoofd-ingenieur te Batavia, ofschoon de laatste eigenschap erkennende, meende het op verre na niet met djati gelijk te mogen stellen. Het scheen evenwel den ondernemer nog veel moeite te kosten, om aan dit gewijzigde voorstel gestand te doen.

Ook in 1849 betrachtte men groote spaarzaamheid in het aankappen van djatihout.

Behalve andere kleinere houtwerken, zijn aangekapt
in 1848, 91,081 balken en dolken;
" 1849, 78,510 " " "

alzoo in laatstgemeld jaar 12,541 stuks minder; welk cijfer, in vergelijking van 1847, een verschil van 83,264 oplevert; hebbende het aantal gekapte balken en dolken toen 161,804 stuks bedragen.

In verscheidene residentien, waar geschikte gronden en arbeiders voorhanden waren, werden nieuwe djati-aanplantingen bewerkstelligd, zoo als in Tagal, Samarang, Japara, Pasoeroean, Kadoe en Bagelen, tot eene gezamenlijke hoeveelheid van 275,516 jonge boomen; 28,968 meer dan in 1848, toen die aanplanting 246,548 jonge boomen telde.

In de residentie Japara werd bij voortdoring met de meeste gestrengheid de hand gehouden aan de toepassing van den bij besluit van 9 Julij 1848, n°. 1 (*Indisch Staatsblad* n°. 29), genomen maatregel, en bleven de bosschen sedert voor den vrijen aankap van djatihout gesloten.

De in de laatste jaren bewerkstelligde jonge aanplantingen in de residentien Kadoe en Bagelen werden goed onderhouden en beloofden, wat laatstgemelde residentie betreft, over eenigen tijd bruikbaar timmerhout te zullen opleveren.

De uitgestrektheid, baten en lasten van het middel der houtbosschen worden aangewezen in de volgende twee staten, getrokken, de eerste uit de cultuur-verslagen en de andere uit de algemeene boeken:

Uitgestrektheid.

Jaren.	Getal der bosschen.	Uitgestrektheid in vierkante palen.			In geregeld- de nieuwe plant-soenen.	Minder geregelde of nabij oude bosschen.
		Geheel of grootendeels djati-	Gedeeltelijk djati- doch meest ander hout.	Geen of bijna geen djati.		
1839	734	3293	468	1829	432,526	122,320
1840	783	3726	957	2024	178,300	148,657
1841	789	3502	1082	2073	249,541	128,648
1842	789	3447	1019	2154	480,051	178,977
1843	790	2961	1122	2165	352,460	95,917
1844	769	2746	1087	1615	227,900	569,761
1845	866	2747	1295	2142	109,018	230,528
1846	845	2796	1293	2150	114,536	333,459
1847	840	2698	1280	2138	113,610	216,154
1848	830	2606	872	1964	76,646	169,902
1849	831	2586	861	1938	159,071	116,445

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Baten en lasten.

<i>Baten.</i>	1839.	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.
Verkocht voor	f 83,801	f 94,280	f 76,238	f 56,442	f 183,996	f 150,318	f 146,752	f 85,826	f 107,308
Vergoedingen	638	6,850	182	120	82	367	398	1,821	2,847
Opbrengst van aangehaald hout	3,085	6,721	18	75	863	9,503	224	"	141
Te zamen.	f 87,524	f 107,851	f 76,438	f 56,637	f 184,941	f 160,188	f 147,374	f 87,647	f 110,296
<i>Lasten.</i>									
Voor inkoop	f 3,710	f 6,298	f 6,966	f 15,426	f 3,583	f 9,230	f 1,893	"	"
Tractementen, daggelden en vrijgestelde landrenten	238,591	250,428	226,332	208,838	233,498	273,694	237,943	f 211,555	f 168,954
Te zamen.	f 242,301	f 256,726	f 233,298	f 224,264	f 237,081	f 282,924	f 239,836	f 211,555	f 168,954
Waarde van het restant op 1 ^o	f 840,530	f 1,159,596	f 1,230,223	f 1,190,225	f 1,312,707	f 1,114,266	f 1,146,654	f 1,185,468	f 1,027,952
Idem op ult ^o	f 1,159,596	f 1,230,223	f 1,190,225	f 1,312,707	f 1,114,266	f 1,146,654	f 1,185,468	f 1,027,952	f 924,689
Voordeelig slot	f 225,471	f 69,092	f 47,224	f 184,544	f 98,975	"	f 99,669	"	f 75,157
Nadeelig slot	"	"	"	"	"	f 208,620	"	f 155,171	"

De geldelijke uitkomsten van 's Gouvernements houtheadel op Java in 1848 worden door de algemeene boeken aangewezen, als volgt:

<i>Baten.</i>	
Verkocht	f 91,469
Vergoedingen, restitutie	22,595
Voor diverse werken verstrekt	261,088
Verzonden naar plaatsen op Java	150,091
" " buitenbezittingen	8,786
Restant ultimo December 1848	814,511
f 1,348,540	
<i>Lasten.</i>	
Ingekocht en aangehaald	f 6,487
Personeel, vervoer enz.	268,555
Ontvangen van plaatsen op Java	22,290
Restant op 1 ^o . 1848	924,689
1,222,021	
Voordeel f 126,519	

f. Houtzaagmolens.

Het algemeen beheer over 's Gouvernements houtzaagmolens wordt gevoerd door den directeur der producten en civile magazijnen, het gewestelijk beheer door de hoofden der gewestelijke besturen en het dadelijk beheer door speciale beambten. Houtzaagmolens echter, welke bepaaldelijk ten behoeve van zekere militaire werken dienen, staan onder militair beheer.

Al de molens werken alleen voor de behoeften van 's Lands dienst.

In 1849 is ingetrokken de houtzaagmolen te Japara, opgericht tusschen 1760 en 1765 in de onmiddellijke nabijheid van schoone en uitgestrekte djati-boschen, en om welken werk te verschaffen men, na de uitputting van deze, meer en meer moeite en kosten heeft moeten besteden. Hij leverde vroeger gezaagd hout voor het bouw-departement te Samarang en Soerabaja. Voor Soerabaja hield dit echter op, dewijl op de plaats zelve gelegenheid tot zagen bestond. Het Gouvernement bezit nu houtzaagmolens te Batavia, Ambarawa, Ngawi, Soerabaja (in de fabriek Phoenix), Kediri enz.

§ 6. *Bewaarplaatsen.*

a. Houtstapelplaatsen.

De houtstapelplaatsen staan onder het algemeen beheer van den directeur der producten en civile magazijnen, het gewestelijk beheer onder dat van de hoofden der gewestelijke besturen en het dadelijk beheer onder dat van speciale beambten.

Voor deze beambten zijn regelingen bepaald, naar welke zij de stapelplaatsen hebben in te rigten, het hout hebben te verantwoorden, enz.

Bij verstrekkingen van hout uit de stapelplaatsen ten behoeve van

's Lands werken, wordt de geldswaarde berekend naar vaste tariven: Uit de stapelplaatsen geschieden ook verstrekkingen aan particulieren op hun verzoek, en zulks:

voor vaartuigen tot uitoefening van smallen handel en visscherij, tegen 25 % minder dan tariefsprijs, met een crediet van zes maanden; voor andere vaartuigen tegen tariefsprijs zonder crediet; voor andere doeleinden, te Batavia tegen tariefsprijs met 75 pct. verhoogd, en elders tegen tariefsprijs verhoogd met 25 pct.

Geregelde openbare verkoopen van hout hebben niet plaats. Hier en daar echter worden zij, op bijzondere magtiging van den Gouverneur-Generaal, gehouden, hetzij tegen tariefs- dan wel tegen eenen hooger, of zonder bepaling van eenigen prijs. Eindelijk worden de onbruikbare of andere houtwerken, die op de stapelplaatsen liggen zonder nut voor 's Lands dienst, nu en dan publiek verkocht.

b. Pakhuizen.

Behalve de militaire en marine-pakhuisen, verhandeld onder "landmagt en zeemagt", zijn de gouvernements-pakhuisen gesteld onder het algemeen beheer van den directeur der producten en civile magazijnen, voor zoover zij niet dienen tot voorloopige verzameling binnen 's lands van de grondproducten voor de Europeesche markt, over welke laatste pakhuisen het algemeen beheer bij den directeur der cultures berust. Al deze civile pakhuisen staan onder het gewestelijk beheer van de hoofden der gewestelijke besturen, en het dadelijk beheer van Europeesche en inlandsche pakhuismeesters.

Uit 's Lands pakhuisen van verschillende benooidgheden geschieden verstrekkingen aan particulieren, in geval van overtolligen voorraad bij die pakhuisen en dringende behoefte, zoodat onmogelijkheid om daarin buiten 's Lands tusschenkomst te voorzien, aan den kant der aanvragers.

Bij zoodanige verstrekkingen wordt, boven den bij het Gouvernement berekenden prijs van de artikelen (het kostende tot in Indie) genomen 25 pct. van dien prijs tot vergoeding van administratie-kosten enz.

IX. BRONNEN VAN INKOMSTEN.

§ 1. *Algemeene aanduiding.*

De inkomsten van Nederlandsch Indie vloeijen voort:

1°. uit het regt tot het vorderen van daden welke een geldelijk voordeel voor den Souverein ten gevolge hebben, zoo als:

diensten zonder loon;

diensten tegen een bepaald loon, welke hooger betaald zouden moeten worden, indien het regt tot het vorderen van zulke diensten niet bestond;

opbrengsten in geld of goed;

aanschaffing uitsluitend bij den Souverein van zekere benooidgheden;

2°. uit den verkoop van producten, welke, hetzij krachtens

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

deze, hetzij krachtens andere regten, aan den Souverein toebehooren.

§ 2. *Belastingen in het algemeen.*

Geene belastingen mogen in Nederlandsch Indie geheven worden, dan op eene publicatie van den Gouverneur-Generaal, na daartoe vooraf, onder gewone omstandigheden, verkregen hebbende toestemming des Konings.

Belastingen, welke werking schadelijk of nadeelig wordt bevonden, kunnen, wanneer eene voorziening dringend gevorderd wordt, onder nadere goedkeuring des Konings, door den Gouverneur-Generaal worden ingetrokken of gewijzigd.

Alle belastingen moeten worden gebracht onder vaste en duidelijke bepalingen, de strekking hebbende om ze overal in verhouding te doen staan tot de plaatselijke omstandigheden, en zoo min mogelijk drukkend te maken voor landbouw en nijverheid, en vooral voor den smallen handel der inlanders.

§ 3. *Verpachte belastingen en monopolien.*

Sommige belastingen en monopolien worden aan pachters afgestaan, te weten:

- 1°. het regt tot het verkoopen van opium in het klein;
- 2°. belastingen op de goederen, welke op markten en in kramen ten verkoop gebracht worden (bazaars en warongs);
- 3°. het regt tot het houden van Chinesche speelhuizen (pho- en topho-spelen);
- 4°. het regt tot het houden van pandhuizen;
- 5°. belasting op het slagten van rundvee;
- 6°. het regt op den verkoop van arak en andere sterke dranken, in het klein;
- 7°. belastingen op visch;
- 8°. belasting op het slagten van varkens en regt tot het verkoopen van varkensvleesch;
- 9°. belasting op inlandschen en Chineschen tabak;
- 10°. het regt tot het plukken van eetbare vogelnesten;
- 11°. tollens op bruggen, veren enz.;
- 12°. hoofdelijke belasting op Chinezen;
- 13°. belasting op de inlandsche beroepen;
- 14°. het regt tot het kappen en verkoopen van hout uit zekere gouvernementen-boschen;
- 15°. eenige andere belastingen en monopolien van geringe beteekenis.

De bovenstaande worden gemeenlijk aangeduid door » 's Lands verpachte middelen » of door » verpachtingen ».

Bovendien zijn verpacht:

- 16°. de arengsuiker in de Preanger Regentschappen, en
- 17°. de kambang-handel op Japan.

Deze twee bronnen kunnen hier kortelijk beschreven worden.

Areng-pacht.

Van de arengpalmen, welke op gouvernementen-grond groeijen, heeft het Gouvernement alleen aan zich gehouden die, welke zich bevinden in eenige districten van de Preanger Regentschappen (Tjandjoer en Bandong), en zulks uitsluitend wat aangaat de suiker, die uit het sap dezer palmen bereid kan worden.

Overigens kan de bevolking vrij beschikken over al het product der arengpalmen, welke in eene menigte behoeften voorzien.

In de bedoelde districten, zijnde bergland, waar de arengpalmen in het wild voorkomen is de bevolking verplicht het suikerhoudende vocht der palmen te tappen en tot eene soort van suiker te bereiden, en het bereide product in bepaalde gouvernementen-pakhuisen af te leveren tegen eene vastgestelde geringe betaling.

Zulks komt dus neder op eene belasting, en daar het product verkregen wordt van 's Gouvernements eigendom, behoort deze belasting gerangschikt te worden onder die, welke de bevolking in arbeid opbrengt.

De alzoo aan het Gouvernement geleverde arengsuiker wordt weder in onderscheidene bepaalde pakhuisen in massa afgestaan aan dengene, die bij openbare uitbesteding den hoogsten prijs biedt.

Deze koper heeft echter geen monopolie in de arengsuiker, dan in zoover, dat de Preanger bevolking geene arengsuiker mag verkoopen buiten die residentie. Binnen dat gewest is de handel in arengsuiker geheel onverlet. Dit is de pacht der arengsuiker.

Na deze beschrijving van de hoofdtrekken der zaak, volgen hier eenige bijzonderheden, om haar geheel te doen kennen.

De bevolking der betrokkene districten en ook de bevolking die nabij de arengpalmen woont, is niet gehouden zich uitsluitend aan de suikerbereiding te wijden, maar werkt tevens in de koffijtuinen, welke gemeenlijk niet ver van de arengpalmbosschen liggen. Over het vervullen van hare verplichting tot bereiding van suiker wordt toezigt uitgeoefend door de Europeesche en inlandsche ambtenaren.

De laatsten bekomen eene vaste belooning voor het geleverde product, en wel op elken pikol van 125 Amsterdamsche ponden:

de regent	20 duiten;
de geocommitteerde voor de arengsuiker.	8 "
het districtshoofd	16 "
de tjamat	61/2 "
de suiker-mandoor	61/2 "
de suiker-schrijver	13 "

Te zamen. . . 70 duiten.

Kambanghandel op Japan.

Het Gouvernement heeft den handel op Japan geheel aan zich gehouden.

De goederen welke gebleken zijn in dat Rijk te kunnen worden van de hand gezet, zijn in twee categorien verdeeld.

De eerste begrijpt dezulke, welke het Gouvernement *zelf* daar invoert en voor zijne rekening door zijne ambtenaren laat verhandelen. Deze tak van den handel heet komps-handel.

De handel in goederen, *niet* behoorende tot die eerste categorie, en welke dus de tweede uitmaken, wordt afgestaan aan eenen pachter. Dit gedeelte van den Japanschen handel heet particuliere of kambang-handel.

Buiten de goederen van den komps-handel, zendt het Gouvernement naar Japan jaarlijks voor eene inkoopswaarde van uiterlijk tien duizend gulden aan goederen, welke anders tot den kambang-handel zouden behooren, ter voldoening aan de aanvragen van den Keizer en de rijks-grooten van Japan. Daarentegen verbindt het Gouvernement zich jegens den pachter van den kambang-handel, dat het Gouvernement geene andere handelsartikelen van Japan voor eigen rekening zal ontvangen of ontbieden dan koper, kamfer, kabaajen, voorwerpen van natuurlijke historie, en tegengeschenken van de Japansche rijks-grooten. Alle andere Japansche uitvoer-artikelen zijn dus aan den pachter overgelaten.

's Lands verpachte middelen,

waaronder begrepen worden de belastingen en monopolien hiervoren onder 1 tot 15 opgenoemd, zijn afgestaan voor de volgende sommen:

Op Java en Madura.

J A R E N.	Opium.	Andere.	Te zamen.
1839	6,235,900	3,115,320	9,351,220
1840	5,995,600	3,331,620	9,327,220
1841	7,138,900	3,600,360	10,739,260
1842	7,366,400	3,796,070	11,162,470
1843	7,654,500	4,178,550	11,833,050
1844	7,654,500	4,532,890	12,187,390
1845	7,654,500	4,695,290	12,349,790
1846	7,801,500	4,954,020	12,755,520
1847	7,100,100	4,710,850	11,820,950
1848	6,894,240	5,052,712	11,946,952
1849	6,466,560	4,790,596	11,257,156

Op de buitenbezittingen.

J A R E N.	Opium.	Andere.	Te zamen.
1839	494,823	254,756	749,579
1840	658,729	275,011	933,740
1841	609,643	278,107	887,750
1842	658,754	301,533	960,287
1843	591,619	298,617	890,236
1844	536,305	301,766	838,071
1845	538,992	301,039	840,031
1846	533,580	291,509	825,089
1847	508,049	279,094	787,143
1848	523,407	293,321	816,728
1849	531,834	300,202	832,016

Deze sommen zijn die, welke bij de opveiling der pachten geboden werden. Ongelukken en andere oorzaken hebben nu en dan gedeelten van die sommen doen kwijtschelden; maar het bedrag van zulke remissien is over het geheel te gering om in aanmerking te komen bij een vergelijkend overzigt.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De uitkomsten van de verpachte arengsuiker in de Preanger Regentschappen zijn geweest als volgt:

JAREN.	Verkochte suiker. Pikols.	Tegen een gemiddelden prijs van	Maakt.	Kosten der suiker, inkoop, vervoer, beheer enz.	Voordeel.
1836	10,243	f 5. 75	f 57,618	f 24,251	f 33,367
1837	9,415	6. 50	56,880	22,525	34,557
1838	10,479	6. 80	69,862	25,286	44,626
1839	10,362	6. 80	69,079	23,416	45,663
1840	8,949	7. 50	66,370	21,447	44,923
1841	8,741	7. 50	64,827	21,285	43,542
1842	7,733	7. 60	57,997	19,547	38,450
1843	7,670	7. 60	57,525	18,434	39,091
1844	6,764	10. 45	70,196	16,427	53,769
1845	5,935	10. 45	61,582	14,250	47,332
1846	5,268	11. 76	61,283	12,670	48,613
1847	5,241	11.101	62,083	12,860	49,223
1848	5,265	10.113	57,646	12,431	45,215
1849	5,713	10. 30½ f15	66,070	13,829	52,241

De kambanghandel op Japan is verpacht geweest:

in 1836 voor	f 28,000
” 1837 ”	20,000
” 1838 ”	17,000
” 1839 ”	20,000
” 1840 ”	17,000
” 1841 ”	(*)
” 1842 ”	17,000
” 1843 ”	17,000
” 1844 ”	17,000
” 1845 ”	17,000
” 1846 ”	17,000
” 1847 ”	17,000
” 1848 ”	17,000

Ter toelichting van deze cijfers wordt aangeteekend dat de ambtenaren der factory in Japan en de gezagvoerders van de schepen, welke voor de reis derwaarts worden ingehuurd, schadeloosstellingen genieten wegens het gemis der voordeelen, vroeger hun uit den particulieren handel op Japan te beurt gevallen. Die handel was namelijk tot 1835 aan dezepersonen overgelaten, maar is in dat jaar, in het belang van den Lande, hun ontzegd.

De bedoelde schadeloosstellingen beliepen in den aanvang f 18,000 tot f 20,000 'sjaars, doch nu er slechts een schip jaarlijks de reis doet, en het personeel veel ingekrompen is, bedragen zij thans f 12,500.

De kambang-pacht levert dus tegenwoordig werkelijk eenig voordeel op voor 's Lands kas, en zij schijnt in den laatsten tijd ook den pachter meer voordeelen te verschaffen, want in 1848 werd zij bij publieke veiling voor 1849 tot 1852 aangeslagen voor f 21,500 'sjaars, terwijl nog in 1845 eene openbare uitbesteding vruchteloos, en in 1839 op zoodanige uitbesteding slechts één bod voor f 5000 'sjaars gedaan was.

§ 4. *Onverpachte belastingen.*

Belastingen in arbeid opgebracht.

Onder dit hoofd zouden vele der in andere deelen van dit verslag voorkomende zaken gerangschikt kunnen worden.

Daarom wordt hier vooraf aangeteekend, dat thans beschouwd zullen worden die belastingen, in arbeid opgebracht, welke niet reeds elders in dit verslag zijn beschreven.

Ten gevolge van deze afzondering, is in de tegenwoordige rubriek alleen sprake van den verplichten arbeid der inlandsche bevolking.

De arbeid, welke in den regel van de inlandsche bevolking op Java, ten behoeve van den Souverein gevorderd wordt, is deze:

1°. Wanneer de Souverein werken ten algemeenen nutte, bijv. verdedigingswerken of wegen, wenscht aan te leggen, roept hij, zulks geraden oordeelende, arbeiders op van de gewesten, welke hij met de levering van die arbeiders verkiest te belasten; onverschillig of zij wonen op landen, hem in vollen eigendom toebehoorende, dan wel op landen door hem aan particulieren verkocht. Zulks geschiedt uit de volheid zijner soevereine magt. De verplichting om aan dit bevel te gehoorzamen, wordt echter zooveel mogelijk verzacht, zoowel door aan het betrokken gewest vrij te laten om alleen te leveren de personen, die het minst tot den verlangden arbeid ongenegen zijn, als door de arbeiders van reisgeld naar de plaats van het werk te voorzien, daar goed te beje-

genen, huisvesten en betalen, en niet te lang van hunne haardsteden verwijderd te houden; dus van tijd tot tijd te verwisselen.

Uit den aard der zaak is het zoodanig eischen van arbeiders iets buitengewoons. Men kon de belasting alzoo noemen: *verplichte buitengewone arbeid voor den Souverein, tegen loon.*

2°. De Souverein roept voorts, naar eene verdeeling van beurten, in de dorpen, arbeiders op, om bij zijne gewone werken aan gebouwen en waterstaat, voor het vervoer van personen en goederen, bij zijne werkplaatsen, poststations en dergelijke, diensten te verrigten tegen bepaald loon. Deze belasting kan genoemd worden: *verplichte gewone arbeid voor den Souverein, tegen loon.*

3°. Evenzoo is de bevolking verplicht te arbeiden aan de landbouw-ondernemingen van den Souverein. Deze belasting behoort in dezelfde categorie als de vorige. Zij kan afzonderlijk genaamd worden: *verplichte cultuur-arbeid voor den Souverein.*

De beschrijving van dien arbeid en van de regelingen daaromtrent zal eene betere plaats vinden onder het hoofd *landbouw.*

4°. Eindelijk wordt door de Javaasche bevolking, zonder loon, voor het Gouvernement en voor hare hoofden arbeid verrigt, en levert zij kosteloos eenige benoedigdheden, op grond van aloude instellingen, vormende een onbeschreven historisch regt, voor den gebiedster en den onderdaan wederzijds verbindend. Deze instellingen, niet overal op Java gelijk, worden door den inlander verstaan onder het woord *adat.*

De arbeid, hier bedoeld, is de zoogenaamde *heerendienst.*

Waarin de heerendiensten bestaan, is niet met volledige juistheid op te geven. Het stelsel van niet-bemoeijng van ons bestuur met de geheel huishoudelijke inrigtingen tusschen de inlandsche bevolking en hare onmiddellijke, zoo wereldlijke als geestelijke hoofden, heeft natuurlijk het bekend worden der onvergouden diensten, welke de gemeene man voor hen doet, niet bevorderd. Intusschen weet men, dat tot de heerendiensten behooren de volgende gewone en buitengewone leveringen van arbeid en goederen.

Gewone:

het bewaken der gouvernementen-gebouwen, passangrahans (passanten-huizen), gevangenissen, woningen van Europesche en inlandsche ambtenaren;

het overbrengen van brieven;

het leveren van paarden en buffels voor de binnen-posterijen en sommige transport-inrigtingen, het voeden en bewaken van die dieren;

het verrigten van verscheidene diensten van politie, waaronder het bezetten van wachthuizen op de straten en wegen, het doen van patrouilles enz.;

het onderhouden en vernieuwen van bruggen, wegen, waterleidingen, dammen enz.;

het vervoer en bewaken van gevangenen en misdadigers;

het bedienen van inlandsche hoofden;

het bouwen van woningen voor ambtenaren.

Buitengewone:

het verrigten van allerlei werk tot plegtige ontvangst van den Gouverneur-Generaal of andere hooge ambtenaren, wanneer zij de plaats bezoeken, en het leveren van sommige benoedigdheden tot dat einde;

dergelijke diensten voor de inlandsche hoofden bij feestelijke gelegenheden.

Men zoude alzoo de heerendiensten kunnen noemen: *verplichte arbeid gewoon en buitengewoon, nu en dan gepaard met levering van benoedigdheden, alles zonder loon.*

De bestaande bepalingen ten dezen aanzien zijn:

1°. de Indische publicatie van 6 November 1834, houdende: dat aan den inlander, zonder speciale magtiging van het Gouvernement, geene andere verplichtingen ten gerieve van ambtenaren of bijzondere personen mogen worden opgelegd, dan het vervoeren van reizigers en hunne goederen over land, tegen de op hoog gezag geregelde betaling;

en dat volstrekt niet mag gevorderd worden het leveren van pluimvee, brandhout, olie, gras en andere huisselijke benoedigdheden; tot verzekering van welk verbod aan alle ambtenaren, geene uitgezonderd, ten strengste is ontzegd de bezorging van zoodanige benoedigdheden aan inlandsche hoofden op te dragen, of te gedoogen dat zulks door anderen geschiedt;

2°. het Indische besluit van 25 April 1835, n°. 1, bepalende: dat bij reizen van den Gouverneur-Generaal, wanneer hij geene bevelen ter contrarie geeft, zal worden in acht genomen:

a. geenen onnoodigen arbeid te doen verrigten tot het versieren van de langs de wegen geplaatste heggen of paggers, zijnde het voldoende, wanneer dezelve in behoorlijken staat worden gebragt of onderhouden, om te dienen voor het einde, waartoe dezelve bestemd zijn;

b. geene paggers en bruggen langs den grooten weg te doen witten of verwen; zullende dit niet anders mogen geschieden dan

(*) In dat jaar heeft het voor Japan ingehuurde schip de plaats zijner bestemming niet kunnen bereiken, zoodat toen geen handel gedreven is.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

in de hoofdplaatsen, kotta's der regentschappen, en tot hoogstens een paal afstands buiten dezelve;

c. dat tot versiering van poststations en wachthuisjes nimmer worden gebezigd lijnwaad of andere voorwerpen, tot welker aanschaffing de inlandsche bevolking geldelijke opofferingen zou moeten doen, maar dat men zich bepale bij versieringen van groen en andere onkostbare bouwstoffen;

dat, wanneer andere ambtenaren reizen, geene buitengewone versieringen aan wegen, heggen, bruggen, poststations of wachthuizen gemaakt zullen worden, tenzij daartoe, bij plegtige zendingen of andere gelegenheden, uitdrukkelijke last door den Gouverneur-Generaal worde gegeven; en dat de residenten, wanneer hun de komst van het hoofd des bestuurs of van ambtenaren van aanzien wordt aangekondigd, zullen zorgen, dat de regenten en hoofden telkens schriftelijk aan deze bepalingen worden herinnerd, steeds daarbij voegende een stellig verbod tegen het aanleggen van nieuwe wegen of het doen van noodeloze reparaties aan de oude, zoo als het wegruimen van het gras, waarmede de wegen zijn begroeid, het werpen van aarde of zand op wegen die reeds van zelf genoegzaam hard en opgehoopt zijn, en andere werkzaamheden, waardoor meer nadeel dan nut gesticht, en aan de bevolking onnoodige arbeid opgelegd wordt;

3°. de Indische resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 15), bevattende, behalve verscheidene aanschrijvingen, die hierna vermeld zullen worden, de grondbeginselen, naar welke ten opzichte van de heerendiensten behoort gehandeld te worden.

Die beginselen zijn:

» dat, zoo ten allen tijde op de Regering de verpligting heeft gerust om elke nuttelooze verkwisting van der Javanen tijd en arbeid zorgvuldig tegen te gaan, die verpligting in dubbele mate bestaat onder het tegenwoordig samenstel van inrigtingen, krachten welke op vele plaatsen de kwijting der grondbelasting, door den inlander verschuldigd, geschiedt door het presteren van diensten bij nuttige cultures;

» dat het mitsdien een der eerste en belangrijkste pligten van de residenten, regenten en alle ambtenaren, met enig plaatselijk gezag belast, is, de heerendiensten, welke de inlandsche bevolking gehouden is te verrigten, met de uiterste spaarzaamheid te regelen;

» dat echter de voorzieningen, te nemen om dit doel te treffen, behooren vrij te zijn van alle overdrevene hervormings-zucht en van alle aanranding der aloude landsgebruiken."

Het algemeen beheer over al deze in arbeid opgebrachte belastingen is van lieverlede, uit hoofde van de betrekking ook der onder 1°, 2° en 4° tot die onder 3° (den cultuur-arbeid) gesteld in handen van den directeur der cultures.

Het gewestelijk beheer wordt uitgeoefend door de hoofden der gewestelijke besturen, ondersteund door de ondergeschikte plaatselijke ambtenaren.

Om den staat, waarin het beheer over de heerendiensten op Java zich bevindt, naar behooren te doen begrijpen, dient de zaak opgehaald te worden van de Indische resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 15).

Bij die beschikking, wier inhoud gedeeltelijk hiervoren reeds is opgegeven, werden de hoofden der plaatselijke besturen aangeschreven:

» zoo spoedig mogelijk zich eene opgave te verschaffen van alle inrigtingen, met of zonder hunne voorkennis bestaande, uit welke voortvloede eene beschikking over de diensten der inlanders zonder betaling; die opgave te verifiëren en daarvoor naar een model van den directeur der cultures op te maken een algemeen register der heerendiensten; te onderzoeken of de op dat register voorkomende diensten waren geregeld naar het beginsel van strenge spaarzaamheid, en bij blijken van het tegendeel, zonder uitstel de noodige voorzieningen te nemen; daarna die registers voorloopig vast te stellen en de getroffen regelingen mede te deelen aan den directeur der cultures.

Dit een en ander moest gereed zijn met 1°. September 1836.

Gelijktijdig werd aan den directeur der cultures opgedragen:

» vóór of op den 1sten November 1836 aan het Gouvernement in te zenden eenen algemeenen vergelijkenden staat der heerendiensten op Java, uit de mededeelingen der plaatselijke besturen te zamen gesteld, met bijvoeging van zijne beschouwingen; plaatselijk te onderzoeken, of de regeling der heerendiensten was gebragt op het minimum, dat met de openbare dienst bestaanbaar kon worden geacht; of daarbij genoegzaam was gelet op eene behoorlijke en evenredige verdeling van die diensten tusschen de onderscheidene dessa's, naar gelang van derzelve volkrijkheid, ligging en andere omstandigheden; of het aantal wegen, bruggen en wachthuizen niet te zeer was vermenigvuldigd; of onder heerendiensten niet waren begrepen de zoodanige, die niet het algemeen belang, maar slechts het gerief van bijzondere personen ten doel hebben; en wanneer hij afwijkingen of ondoelmatige regelingen ontmoette, in eene bijeenkomst met den resident en de betrokken regenten en

verdere inlandsche hoofden te overleggen, hoe daarin op de best mogelijke wijze kon worden voorzien."

De directeur moest dit onderzoek doen met de meeste nauwkeurigheid en zonder eenige overhaasting. Het werd voldoende verklaard, zoo hij, te beginnen met 1837, jaarlijks de regeling in twee residentien volbragt.

Van elke inspectie zou hij aan den Gouverneur-Generaal verslag doen, en wanneer hetgeen door hem, met overleg van de plaatselijke besturen, was verrigt, de bekrachtiging van de Regering zou hebben verworven, zou een register van de heerendiensten vastgesteld worden, met last aan een iegelijk om dit na te leven, op straffe van dadelijk ontslag uit 's Lands dienst bij afwijking.

Het resultaat van deze resolutie is geweest, dat de residenten registers opmaakten en ze aan den directeur mededeelden; deze met hen correspondeerde over aanmerkingen enz.; en eindelijk in Junij 1838 door den directeur eene vergelijkende zamentrekking van de heerendiensten aan het Gouvernement werd aangeboden.

Bij de inzending schreef de directeur evenwel:

dat hoogst waarschijnlijk geene der ontvangene opgaven met de wezenlijkheid overeenkwam, en dat zelfs de schoonstschijnende slechts een bewijs opleverden, dat de inzenders de bedoelingen van het Gouvernement en de nadere teregtwijzingen het beste begrepen hadden, zonder dat zulks nog waarborgde dat de regeling der heerendiensten op den voorgeschreven voet had plaats gehad; dat de aantooningen omtrent de heerendiensten, om ze geschikt te doen zijn tot he. maken van regelingen in den geest der voorgeschreven beginselen, nauwkeurig moesten bevatten:

a. het getal dienstpligtigen in elk dorp;

b. het getal dagdiensten, in het algemeen, door elk dorp in den loop van een of meer jaren verrigt; en

c. het getal dagdiensten in een jaar door elk dorp verrigt voor elke soort van heerendiensten afzonderlijk;

dat voor zoodanige opgaven volstrekt geene aantekeningen bestonden, daar de heerendiensten overal steeds aan onbeschreven regelingen of huishoudelijke schikkingen van het inlandsche bestuur waren overgelaten;

dat tot het doen leveren van de bouwstoffen voor die opgaven niet konden worden gebezigd de mindere inlandsche hoofden, wien het daartoe aan kennis, doorzigt en aanleg ontbrak;

dat dus de taak opgedragen zou moeten worden aan de districts- en hoogere hoofden, doch dat deze, door de vele werkzaamheden voor cultures en politie overkropt, hunnen dagelijkschen arbeid niet zouden kunnen bijhouden te gelijk met dien buitengewonen betreffende de heerendiensten;

dat het derhalve noodig zou zijn, wilde men de zaak voortgang doen hebben, aan ieder districts-hoofd een persoon voor de opname beschrijving, regeling en bewaking der heerendiensten toe te voegen; dat zulke personen kwalijk met minder dan f20 'smaands bezoldigd konden worden, zoodat zij in de 418 districten, door den directeur als het getal voor Java, zonder Batavia, Buitenzorg, Soerakarta, Djokjokarta en Madura opgegeven, zouden kosten f100,320 's jaars, eene uitgaaf, aanzienlijk door de uitgestrektheid van het veld van onderzoek en regeling, maar niet overdreven, wanneer men in het oog houdt, dat elk der alzoo te bestemmen personen dooreen 97 dorpen zou moeten verhandelen.

De directeur verzocht mitsdien beslissing: of de regeling der heerendiensten moest worden doorgezet, in welk geval de districts-hoofden hulp behoorden te bekomen, dan wel langzamerhand en naar zich voordoende omstandigheden moest geschieden, als wanneer de zaak zeer langzaam en minder regelmatig, maar wellicht op eene voor de inlandsche hoofden meer geleidelijke wijze en zonder buitengewone uitgaven zou behandeld worden.

Tevens maakte hij de opmerking, dat, sedert het belangrijke werk der heerendiensten, ten gevolge van de resolutie in quaestie, onder het meer dadelijk toezigt en de leiding van de plaatselijke autoriteiten gesteld en de aandacht op dat punt door herhaalde herinneringen en teregtwijzingen gevestigd was, wel reeds in onderscheidene residentien eenige bezwaren, welke vroeger op de dienstpligtigen drukten, opgeheven of althans verminderd zouden zijn.

Op deze bedenkingen volgde het besluit van 3 October 1838, n°. 4, hetwelk:

overwegende, dat zonder eene nauwkeurige kennis van de wijze waarop in elke residentie de regeling van de heerendiensten zou behooren plaats te hebben om en met 's Lands belang meest te strooken, en der inlandsche bevolking en hare hoofden meest aangenaam te zijn, geene regeling mogelijk was, welke aan het oogmerk zoude beantwoorden;

en dat die kennis niet kon verkregen worden, zonder aanzienlijke uitgaven, tot welke, in verband tot de minder dadelijke noodzakelijkheid derzelve en de in Indie bestaande financiële bepalingen en geldelijke verpligtingen jegens het moederland, voor 's hands niet kon of mocht worden overgegaan;

den directeur der cultures aanschrijft om de regeling der heerendiensten in de onderscheidene residentien op Java, in den geest

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

van de resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1, op zoodanige wijze te doen plaats hebben als ter bereiking van het daarbij voorgesteld doel, naar gelang der omstandigheden en plaatselijke gesteldheden, het meest doelmatig zal voorkomen.

De volgende directeur der cultures vereenigde zich niet met dezen gang der zaak, maar was bepaaldelijk voor de dadelijke invoering van een algemeen reglement op de heeren diensten, waarvoor hij een ontwerp aan het Gouvernement inzond. Zijn plan werd echter onaannemelijk geacht, vermits het blijken scheen te dragen, van die »overdrevene hervormingszucht en aanranding der aloude landsgebruiken" in de resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1, en elders aangeduid als hetgeen zorgvuldigst moest worden vermeden, terwijl het overigens voorkwam, dat geene algemeene regeling van de heerendiensten kon plaats hebben, zoolang onze kennis van dien tak der inlandsche huishouding zoo gebrekkig was als zij, zonder gezet onderzoek, met geschikte middelen, noodwendig zijn moest.

Het voorstel werd dus niet aangenomen en de directeur aangeschreven, in den geest der resolutie zich vooreerst te bepalen bij een naauwkeurig onderzoek in een of twee residentien, welke zouden beschouwd worden de beste gelegenheid aan te bieden om langzamerhand te geraken tot de noodige kennis van al, wat met de verlangde heerendiensten in verband staat en voor eene goede regeling gevorderd wordt.

Met de uitvoering van dezen last, gegeven in April 1841, is begonnen in 1846, nadat in September 1844 eene quaestie nopens de verpligting der opgezetenen van zekere landerijen in de residentie Sourabaija tot het verrigten van bepaalde diensten voor het Gouvernement aanleiding gegeven had, om bepaaldelijk in die residentie een onderzoek naar de mogelijkheid eener betere regeling van de heerendiensten te bevelen. (*)

Dit onderzoek, opgedragen aan eenen inspecteur der cultures, die in overleg met den resident moest handelen, heeft, met inbegrip van de overweging hunner berigten bij de directie der cultures, ongeveer twee jaren geduurd alvorens de zaak vatbaar werd geoordeeld om bij het Gouvernement gebragt te worden.

Het gevolg was, dat werkelijk, zoo door de gedachtenwisseling tusschen den resident en den inspecteur als door de opmerkingen van den Gouverneur-Generaal, eenige verbeteringen tot stand kwamen. Overigens verklaarde de resident, dat zijnerzijds het mogelijke werd gedaan om van de bevolking geene heerendiensten te vergen, welke niet wezenlijk noodig en nuttig waren, met vermijding alzoo van alle buiten-sporige netheid en sierlijkheid.

Naar eene destijds uit de opgaven van den resident en den inspecteur gemaakte zamentrekking, zou het getal mannen, hetwelk in de residentie Soerabaija dagelijks tot het verrigten van overgolden arbeid opkomt 19,191 bedragen, waarvan 9771 voor diensten ten behoeve van het Gouvernement en 9420 voor diensten bij de hoofden. Voornamelijk de diensten bij het Gouvernement zijn na de inzending van hunne rapporten verminderd. De diensten bij de hoofden berusten trouwens op de adat, welke omverwerping als bedenkelijk moet worden beschouwd. Maar geen dezer getallen kan aangenomen worden als den waren staat van zaken aan te wijzen, want beide zijn verkregen hoofdzakelijk uit opgaven van inlandsche hoofden, vooral dorpshoofden, en bovendien zijn de diensten voor het Gouvernement uit haren aard wisselvallig, daar altoos in de eerste plaats gezorgd moet worden voor de voorziening in de heerendiensten, die afhangt van de behoefte van arbeiders bij den landbouw; welke behoefte om zoo te zeggen dagelijks kan verschillen, naar aanleiding van omstandigheden van het weder, van vruchtbaarheid enz., alle niet vooraf te berekenen.

Vóór den afloop van het bovenvermelde onderzoek in Soerabaija werd de directeur der cultures aangeschreven, om in overweging te nemen, wat alsnog aangaande de heerendiensten zou kunnen worden in het werk gesteld in den geest van de resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1.

Overeenkomstig zijn advies, zijn de hoofden der plaatselijke be-

(*) Dat zulke herinneringen van gouvernementswege noodig zijn om met de voltrekking van vroegere bevelen te doen aanvangen, moet niet altijd aan nalatigheid van de zijde der ambtenaren geweten worden. Buitengewone drukte, een verschijpsel dat zich meer en meer moet herhalen, naar mate het veld van beheer in uitgebreidheid en menigvuldigheid van bearbeiding toeneemt, zonder gelijktijdige vermeerdering van middelen, verandering in het bestuurs-personeel, aftrekking van de aandacht van het eene onderwerp naar een ander, hetwelk van meer belang wordt beschouwd, behooren tot die omstandigheden, welke in Indie niet zelden bevelen in vergetelheid doen geraken of de uitvoering al verder en verder doen verschuiven, ondanks den goeden wil der betrokken ambtenaren.

Ten aanzien van de heerendiensten kan bijv. speciaal aangevoerd worden, dat in 1844 en denkelijk reeds vroeger de belasting *landrente* in hooge mate de aandacht van den toenmaligen directeur der cultures en van den Gouverneur-Generaal tot zich trok en dat, om die belasting te verbeteren, destijds algemeene onderzoekingen zijn voorgeschreven, welke middellijk tot het doel der opsporing van de ware grondslagen der heerendiensten zouden medewerken.

sturen op Java (met uitzondering van Soerabaija) bij besluit van 27 Januarij 1848, n°. 3, gelast om vóór of op 1 Januarij 1849:

1°. in den zin van die resolutie de vordering en verdeling van de heerendiensten te regelen op zoodanige wijze, als zij vermeen, dat ter bereiking van het voorgestelde doel, naar gelang der omstandigheden en plaatselijke gesteldheden, kan en behoort te geschieden, in dier voege dat het noodige en nuttige worde verrigt, doch alle overdaad of overdrijving vermeden; en

2°. van deze regeling, door tusschenkomst van den directeur der cultures, een of meer staten in te dienen.

Bij dat besluit is voorts bepaald dat deze staten, na daarvan bij het Gouvernement aanteekening gehouden te hebben, zullen worden gezonden aan de inspecteurs der cultures, ten einde door ieder hunner jaarlijks ten minste in ééne residentie of afdeling worde onderzocht of de beschrevene regeling al of niet is ingevoerd. Op hunne verslagen zullen dan later in de gedane regelingen door het Gouvernement des noods veranderingen kunnen worden bevolen.

Ten gevolge daarvan zijn dan ook uit verscheidene gewesten staten van regeling der heerendiensten ontvangen en bij de directie der cultures onderzocht.

Die onderzoekingen verschaften aan het Indisch Bestuur de overtuiging, dat in vele residentien deze belangrijke aangelegenheid niet genoegzaam werd behartigd, en dat van de bevolking vele overbodige en noodelooze diensten werden geveerd, dikwerfhare krachten te boven gaande, vooral wanneer daarbij gevoegd werden de diensten ter zake van cultures en vestingwerken gevorderd wordende.

De Regering verlangde dat het streven der plaatselijke autoriteiten zou zijn om de heerendiensten meer en meer te beperken tot de nuttige en onmisbare werken en diensten, in het oog houdende dat die diensten, ofschoon geldelijk onbezoldigd toch kostbaar waren, uit hoofde van de derving van productieven arbeid ten gevolge van andere dan nuttige en onmisbare diensten.

Derhalve werd, in afwachting dat meer bepaalde regelingen en voorschriften ter zake zouden kunnen worden vastgesteld, de directeur der cultures in November 1849 uitgenoodigd aan de residenten aan te bevelen:

1°. om te trachten aan elke dessa slechts ééne soort van algemeene of bijzondere diensten op te dragen, zoo min mogelijk buiten derzelver respectieve districten en in dier voege geregeld dat het getal dagelijks op te roepen werkbare mannen niet te boven ga een man van de *zeven* dienstplichtige huisgezinnen;

2°. om alle algemeene heeren- of verpligte diensten zooveel mogelijk te doen verrigten in de maanden, gedurende welke de bevolking niets te doen heeft aan hare rijstvelden.

Tevens werd den directeur der cultures gelast, om door de inspecteurs der cultures met beleid te doen trachten jaarlijks, elk in eene residentie of afdeling, de regeling der heerendiensten in al derzelver bijzonderheden na te gaan en de veranderingen voort te stellen, welke vereischt worden om dezelve zooveel mogelijk terug te brengen tot de *adat* en de grootste spaarzaamheid.

Voorts zijn, waar het mogelijk was, de lasten der bevolking in dit opzigt verligt. Met zoodanig doel bijv. is besloten, in den constructie-winkel te Soerabaija *niet* meer *houtskolent* te stoken, welke aan kappen, branden en vervoeren veel werk aan de bevolking kosten, maar *smeekolen*.

De groote behoefte aan werkvolk (koelies) bij de in aanleg zijnde verdedigingswerken op Java, heeft jaren achtereen het Indisch Bestuur veel gebruik doen maken van het soevereine regt, aan den beheerscher dezer gewesten toekomende, om de inlandsche bevolking, mits volgens met de adat overeenstemmende regeling van beurten enz., ten arbeid te stellen ten algemeenen nutte.

Van den aanvang dier werken af, in 1832, is dit middel toegepast, met betrachting dat de verpligte arbeid, waar het kon, niet alleen gedragen werd door de bevolking van het gewest waar het werk tot stand moest komen, maar verdeeld werd onder dat en de omliggende gewesten.

Toen te Soerabaija, behalve de fortificatiën, nog de buitengewone havenwerken aangelegd moesten worden en de autoriteiten verzochten om de daartoe benodigde koelies op deze wijze bijeen te doen brengen, maakte de Gouverneur-Generaal geene bedenking het oude voorbeeld te volgen, gelijk trouwens onder zijn bestuur ook voor de fortificatiën op andere plaatsen geschied is. De Gouverneur-Generaal deed zulks op grond van de vertoogen van hoofd-ambtenaren en hoofd-officieren, die door lange ervaring geacht moesten worden het al of niet uitvoerbare van den maatregel te kunnen beoordeelen; doch ontveinsde zich de meerdere bezwaren niet, thans aan zoodanige oproepingen klevende, bij vergelijk met vroegere jaren, toen het cultuurstelsel niet zoo ver opgevoerd was. Die bezwaren werden weldra gevoeld, wel is waar niet zóó dat de oproeping volstrekt ontraden moest worden — want door eene betere inrigting van den maatregel zou deze geene onoverkomelijke moeilijkheden met zich slepen, — maar toch in genoegzame mate om den ingenieur met de havenwerken te Soerabaija belast te doen beproeven zich zonder verpligte arbeiders te redden.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Dit had een voor het bestuur en de bevolking zeer gewichtig gevolg. Terwijl namelijk de verplichte koelies uit andere gewesten te Soerabaija 20 duiten daags en reisgeld heen en weder genoten, gelukte het hem het benoodigde getal koelies voor de havenwerken te werven uit vrijwilligers, tegen een dagloon van dertig duiten, en die vrijwillige koelies arbeidden met zooveel meer lust, dat men, hen bij taak latende werken, 65 0/0 besparing vond tegenover het bezigen van *verplichte* koelies.

Daarbij komen de indirecte voordeelen, ontstaande uit tevredenheid, bij anders ontevredenen, uit ongestoorden landbouw, door bevrijding des gezeten dorpelings van het of in persoon optrekken naar 's Lands werken, of daarvoor plaatsvervangers te stellen tegen veelal hooge betaling.

Deze proef mag, ofschoon het getal vrijwillige koelies aan rijzing en daling onderhevig is, aangenomen worden als de mogelijkheid te hebben bevestigd om, zelfs met voordeel voor den lande, de buitengewone werken voor algemeen nut, grootendeels, zoo niet geheel, zonder het oude middel van oproeping tot verplichten arbeid tot stand te brengen.

In 1849 is dan ook het bezigen van vrijwillige koelies voor de onderhanden verdedigingswerken te Soerabaija en Samarang en te Tjilatjap bevolen, echter niet met dadelijke afschaffing van het beginsel van verplichten arbeid, zoodat men zich tevens van verplichte koelies bediende. Te Ngawi, waar vroeger verplichte koelies opgeroepen werden, was het werken met vrijwillige in het begin van 1849 reeds zonder bevel ingevoerd, wegens de voordeelige uitkomst. Daar betaalde men hun slechts 20 duiten en zij kwamen in groot getal op.

Belastingen in geld opgebracht.

aa. Op den inlandschen landbouw.

1. Landrente op Java.

De landrente op Java is, volgens artt. 62 en 63 van het reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indie (*Indisch Staatsblad* 1836 n°. 48), de huur welke de inlandsche bevolking opbrengt voor de gouvernementen-gronden aan haar verhuurd door middel van overeenkomsten met de hoofden en oudsten van elk dorp.

Daar echter sedert lang de landrente ook geheven wordt over zaken, op welke deze definitie niet past, kan zij eigenaardiger worden genoemd: eene directe belasting op den inlandschen landbouw.

Voor de heffing (den aanslag der landrenten) bestaat geen vaste maatstaf; er is niet bepaald hoeveel van de opbrengst of, naar rede der uitgestrektheid, van den grond moet worden betaald. Men houdt wel voor oogen, dat, volgens de oorspronkelijke bedoeling der Engelsche regulatie van 4 Februarij 1814, van de rijstvelden, naar mate hunner meer of mindere vruchtbaarheid, 1/2, 2/5 of 1/3 en van de hooge gronden 2/5, 1/3 of 1/4 van het gewas moet voldaan worden (*), maar er is geen last om zich daaraan te houden.

Integendeel heeft men zich deswege hoofdzakelijk steeds blijven gedragen naar de voorschriften, gegeven tijdens de eerste organisatie van het beheer na de weder-overname van Java in 1816, welke voorschriften vorderen, dat » omtrent de bepaling van het bedrag van den aanslag met de hoofden en oudsten van elk dorp eene overeenkomst getroffen zal worden, in aanmerking nemende den aanslag en het zuiver bedrag van vorige jaren en daarmede vergelijkende de omstandigheden van ieder dorp en de vermoedelijke gesteldheid van het gewas; alles met de meeste billijkheid en met vermijding van bezwaar voor de ingezetenen.»

De landrente wordt opgebracht in geld; doch tegen vrijstelling van landrente verrigt de bevolking ook *arbeid* ten behoeve van den soeverein. De kwijting der landrente kan dus, van dien kant beschouwd, gezegd worden te geschieden hetzij in arbeid, hetzij in geld.

De landrente wordt geheven op de niet aan particulieren afgestane landen in de residentien Bantam, Cheribon, Tagal, Pekalongan, Kadoe, Samarang, Japara, Rembang, Bagelen, Banjoemaas, Soerabaija, Pasoeroean en Bezoeki, en de adisistent-residentie Krawang, zoo mede in de residentien Madioen en Kediri, waar echter het heffen van de landrente in *arbeid* zoo ver den boventoon heeft, dat men die twee gewesten rekent als onder een verschillend stelsel begrepen.

De aanslag der landrente geschiedt niet overal op gelijke wijze. De gewone is deze: de controleur der landelijke inkomsten en cultures van de afdeeling ontvangt van de districts-hoofden de hun door de dorpschouffden ingezonden opgaven van de bebouwde (en wel voornamelijk met rijst bebouwde) velden van elk dorp; van die opgaven voorzien, begeeft hij zich wanneer de oogst gaande is, of ook vroeger, naar de hoofdplaatsen der districten; daar zijn op den bepaalden dag al de dorpschouffden vereenigd; de controleur

(*) Zie Staatsblad 1834 n°. 22. Voor de hooge gronden staat daar verkeerdelijk 1/3. In de Engelsche regulatie wordt gesproken van 2/5, 1/3 of 1/4.

komt met hen overeen omtrent de te betalen landrente en schrijft het bedongen cijfer op in een register, en daarmede is de *voorloopige* aanslag afgehoopen.

Vervolgens begeeft zich de resident, van dien afloop onderrigt, naar de districts-hoofdplaatsen, hoort er de vergaderde dorpschouffden en stelt het op te brengen cijfer voor ieder vast.

Dit is de *definitive* aanslag. Zulks wordt telken jare herhaald.

De inning der landrente is opgedragen:

1°. aan de dorpschouffden, die daarvoor genieten *acht ten honderd* van de geinde som; wordende hun dat loon ook betaald over de landrente, van welke vrijstelling verleend wordt wegens het bezigen van de betrokken velden voor cultures ten behoeve van de Europeesche markt;

2°. door inlandsche beambten, genaamd *onder-collecteurs der landelijke inkomsten*, wien eene bezoldiging is toegelegd naar gelang van de hoegrootheid hunner perceptien, te weten wanneer de jaarslijksche perceptie bedraagt:

f 166,000 en daarboven	f 1800	jaars;
125,000 tot beneden f 166,000	1500	»
83,000 " " " 125,000	1200	»
41,000 " " " 83,000	900	»
beneden 41,000	600	»

Echter zijn niet overal onder-collecteurs.

Het algemeen beheer over de landrente wordt gevoerd door den directeur der cultures.

In de heffing der landrente op Java heerscht veel ongelijkmatigheid.

Op eenige plaatsen wordt, behalve van de rijstvelden, ook tuinhuur of van de inkomsten der dessa's belasting geheven; op andere plaatsen neemt men bij den aanslag in aanmerking, of ook meer winstgevende producten dan rijst zijn geplant; hier wordt als het ware geene uitgestrektheid van grond of hoegrootheid van productie in aanmerking genomen, en is dus de aanslag eene eenvoudige overeenkomst met de dessa's-besturen gesloten; daar heft men eene bepaalde som per bouw; op sommige plaatsen regelt men, overeenkomstig de bestaande voorschriften, de belasting eenlijk naar een rijstgewas bij taxatie van het te veld staande product, en neemt alsdan 1/2, 2/5 of 1/3 der waarde, berekend naar eenen matigen marktprijs; op andere plaatsen weder wordt het product tijdens den oogst geconstateerd, en men heft alsdan de helft der waarde als belasting; hier eindelijk wordt bij de taxatie van het te veld staande product 1/5 voor smijloon afgetrokken, daar weder niet.

Dit is het gevolg en van het stelsel van admodiatie bij den aanslag voorgeschreven, en van gebrek aan kennis omtrent het belastbaar vermogen der bevolking.

Wat de eerste dezer oorzaken betreft, die aanslag der landrente krachtens overeenkomst met de dorpsbesturen heeft zijne voor- en tegenstanders.

De laatsten beweren dat gevorderd moet worden hetgeen den Souverein toekomt, en zulks overal naar eenen vasten maatstaf; dat het stelsel van admodiatie sommige dorpen te veel en andere te weinig doet belasten; dat dus zoowel uit het oogpunt van het regt aan de zijde van het Gouvernement, als uit dat van de billijkheid jegens de bevolking, eene strikte heffing van het verschuldigde verkieslijk is.

De tegenovergestelde partij ziet in zoodanige heffing veel bezwaar. Zij houdt het er voor, dat de verwerping van het stelsel van admodiatie, hetwelk zoo goed strookt met het grondbeginsel van ons staatkundig beheer, namelijk niet-bemoeijing met de huishoudelijke inrigtingen der inlandsche dorpsbesturen (een beginsel tot dusverre zoo rijk aan goede vruchten), ontevredenheid stichten moet; dat dit middel in zich zelf eenen waarborg bevat tegen te zware belasting; dat de steeds hoogere sommen, aan landrente onder de toepassing van dit middel getrokken, eene reden te meer opleveren om tot geene verandering van systeem over te gaan.

Van welke meening men intusschen op dat punt mogt zijn, men is het altoos daarover eens geweest, dat de tweede der bovenvermelde oorzaken, gebrek aan kennis omtrent het belastbaar vermogen der bevolking, zoo veel mogelijk moet worden uit den weg geruimd.

Van daar dat sedert 1818 herhaaldelijk het denkbeeld is geoperd eener kadastrale meting van de velden door de bevolking bebouwd.

Het is echter slechts zeer gedeeltelijk en schoorvoetende verwezenlijkt.

Tot 1844 hadden zulke metingen plaats gehad in Kadoe, sommige blandongs van Rembang, een paar dorpen in Cheribon, Tagal en Pekalongan (tot vergelijkende proef), daarna in geheel Cheribon en in Bagelen.

In Junij 1844 is bepaald dat op geheel Java eene opname zou worden gedaan tot invulling van eenen door den Gouverneur-Generaal vastgestelden staat, verlangende van elk dorp:

het getal der bevolking verdeeld in mannen, vrouwen, jongens boven 12, jongens beneden 12 jaren en meisjes;

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

het getal huisgezinnen verdeeld in: landbouwers, aandeelhebbers in of eigenaren van velden, landbouwers geen aandeelhebbers in of eigenaars van velden, ambachtslieden;

het getal werkbare mannen, met aanwijzing der van werk vrijgestelden en der dienstplichtigen;

het getal ploegvee, jong en volwassen;

het getal paarden, jong en volwassen;

het getal klapper- en andere vruchtboomen, vruchtdragende en jonge;

de uitgestrektheid der velden door inlandsche landmeters, onder toezigt en verbetering van Europeesche ambtenaren, opgenomen, in bouws van 500 vierkante roeden, afzonderlijk opgevend de sawa's met levend water en sawa's van den regen afhangende en de tagalvelden;

de gemiddelde opbrengst in pikols van 125 pond, zonder eenige aftrekking van snijloon, enz. en door verscheidene proeven te constateren, voor de rijstvelden in padi en voor de tagalvelden in jagon (Turksche tarwe), per bouw van 500 vierkante roeden, en zulks over de evengenoemde drie categorien van velden;

de meer of minder goede ligging der dessa's aan de oevers van rivieren of aan groote wegen, welke den afvoer der producten gemakkelijk maakt en hunne waarde, in vergelijk tot meer verwijderde streken, verhoogt;

den gemiddelden prijs der padi en jagon in pikols van 125 ponden gedurende de 5 laatste jaren;

de geschiktheid der gronden voor meer winstgevend producten bestemd, zoo voor de Europeesche als voor de inlandsche markt;

de producten, die gewoonlijk ter afwisseling van padi en jagon geplant worden, en de hoeveelheid van ieder zoodanig product, gewoonlijk door een bouw afgeworpen;

de soort van tweede gewassen die gewoonlijk worden geplant en wat een bouw gewoonlijk als 2de gewas aan verschillende producten opbrengt;

de uitgestrektheid der gronden die gemiddeld jaarlijks met meer winstgevend producten dan padi en jagon of met tweede gewassen beplant worden;

den gemiddelden marktprijs der producten;

de benaderde uitgestrektheid der meer of minder winstgevend bosch- en andere gronden, vischvijvers en niepabosschen bij iedere dessa behorende, en op welke gronden gewoonlijk gevonden worden areng- en andere vruchtboomen, bamboe-bosschen enz.;

bedrag der geldelijke voordeelen jaarlijks van dit alles genoten wordende;

eene recapitulatie op al de inkomsten van elk dorp uit al de genoemde producten;

het bedrag van den laatsten aanslag der landrente;

de bestaande gebruiken en bepalingen omtrent het bezit en de verdeling der velden, dorpsgronden, vischvijvers, niepabosschen enz., omtrent het regt op velden enz. door eerste ontginning of koop verkregen en op hoedanige wijze dat regt op anderen overgaat of verloren wordt; omtrent de hoeveelheid product, welke door de bevolking voor inoogsting, dzakat enz. wordt afgegeven, en omtrent de voorwaarden, waarop velden voor anderen worden bewerkt;

en eindelijk de teelt van producten voor de markt in Europa in welke de dorpen deelen, met vermelding van de uitgestrektheid grond, of wel van het getal boomen, planten en heesters, door elk dorp onderhouden.

Volgens de plaatselijke besturen en den directeur der cultures, zouden deze opnamen aan buitengewoon personeel en andere benooidigheden kosten f 200,000. De zaak is toen aan het Opperbestuur in Nederland onderworpen, hetwelk echter van oordeel was, dat een algemeen en geruchtmakend onderzoek te dezer zake niet raadzaam was; dat zelfs het denkbeeld van partiele nasporingen slechts met behoedzaamheid moest worden toegepast, en dat het verkrijgen van eene juistere kennis van al datgene, wat in aanmerking komen kan tot eene billijke en gelijkmatige regeling van landrente, cultures en heerdiensten, moest worden afgewacht van het, zoo men hoopte, niet ver verwijderde tijdstip, wanneer elk ambtenaar, bij het inwendig bestuur geplaatst, de Javaansche taal met gemak zal spreken, lezen en schrijven, en wanneer hij die kennis zal bezigen om de duisterheid te doen verminderen, waarin nog datgene gehuld is, dat onder den naam van adat is begrepen.

Tevens drong het Opperbestuur aan op de voldoening aan de Indische resolutie van 23 Februarij 1836, n°. 1 (*Staatsblad* n°. 15), omtrent de heerdiensten, als een geschikt middel om zijdelings veel licht over de zaak der landrente te verspreiden.

De gevraagde gelden voor de in 1844 bevolen opnamen zijn dus niet ingewilligd. Evenwel werden de toen gedane lastgevingen niet ingetrokken, zoodat de ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur verplicht zijn, het doel zooveel mogelijk te naderen, zonder het besteden van buitengewone uitgaven en derhalve met de ter hunner beschikking staande middelen. Met andere woorden: die lastgevingen zijn gebleven het rigtsnoer waarnaar de plaatselijke ambtenaren hunne uit den aard hunner betrekking voortvloeiende onder-

zoekingen omtrent land en volk, in verband met de steeds aanbevolene voorzigtigheid, hebben in te rigten.

Inmiddels zijn ook na 1844 in eenige gewesten gedeeltelijke opnamen in den geest van de toen verleende voorschriften geschied, zoo als in Bantam en in Japara, enz.

Het geldelijk resultaat der belasting *landrente* op Java was als volgt:

In	Aanslag.	HIERVAN		Betaald.
		verreken uit diensten en levering van producten.	afgeschreven.	
1839	f 7,181,693	f 477,587	f 2,518	f 6,701,588
1840	7,804,089	491,988	1,475	7,310,626
1841	8,273,074	419,959	8,863	7,844,252
1842	8,745,885	458,782	7,076	8,280,027
1843	9,141,457	457,470	7,618	8,676,369
1844	8,830,458	464,718	5,248	8,360,492
1845	9,729,601	459,139	20,079	9,250,383
1846	9,911,830	508,131	7,020	9,396,679
1847	9,975,088	526,788	16,114	9,432,186
1848	10,459,080	514,844	42,542	9,901,694

In de bovenstaande opgave is begrepen de belasting op het bedrijf ook wel belasting op de gebouwde eigendommen genaamd. Waarom; men haar met de landrente zamen behandelt, is hieronder, waar ook eene afzonderlijke opgave van de resultaten dezer belasting voorkomt, opgehelderd.

2. *Landrente op de buitenbezittingen.*

Het Gouvernement heft eene landrente in Palembang, eene soort van landrente, onder den naam van vertiening, in de gouvernementstrictien van Macassar, en belastingen van dergelijken aard, maar van zeer geringe beteekenis, op Borneo.

Aan landelijke inkomsten is ontvangen volgens de algemeene boeken:

In	Op Borneo's Westkust.	Op Borneo's Z. en O. kust.	In Macassar.	In Palembang.
1839	f 80	f 6,957	f 32,447	f 149,571
1840	80	1,501	61,951	148,265
1841	80	2,856	51,192	149,539
1842	80	2,642	95,013	127,410
1843	"	2,292	77,245	145,812
1844	96	2,894	83,095	206,183
1845	96	702	52,007	168,006
1846	80	583	59,274	208,381
1847	80	3,303	61,962	208,041
1848	"	3,200	92,315	168,289

bb. *Op de inlandsche nijverheid.*

Belasting op het bedrijf.

Alle inlandsche ingezetenen van Java, geen landbouwers of ambtenaren zijnde, moeten opbrengen eene belasting op het bedrijf, bedragende:

voor Javanen f 1 tot f 5 's jaars;
voor Chinezen en anderen, met inlanders gelijkgesteld, f 1 tot f 20 's jaars.

Jaarlijks wordt de aanslag van deze belasting gedaan naar gelang van het uitgeoefend bedrijf.

Van de belasting zijn vrij:
die geen hoofd zijn van het huis dat zij bewonen;
die te armoedig zijn om f 1 's jaars op te brengen;
gebrekkigen;

oude lieden boven de 60 jaren, door wie geen bedrijf op eigen naam wordt uitgeoefend;

bedienden van inlandsche hoofden.

De inning geschiedt:
wat de Javanen betreft, door de dorpschouffden en onder-collecteurs, op denzelfden voet als die der landrente;

wat de anderen betreft, door de hoofden van elken landaard, voor zoover de belasting niet verpacht is (zie *hoofdgeld der Chinezen*).

De belasting op het bedrijf wordt gewoonlijk opgegeven met de *landrente* onder de gezamenlijke algemeene benaming van *landelijke inkomsten*. Dit heeft zijnen oorsprong hierin, dat beide belastingen het Engelsche, hoofdzakelijk door het Nederlandsche Bestuur gevolgd, stelsel van belasting der inlandsche ingezetenen uitmaakten.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De landrente treft den inlander die landbouwer is; de belasting op het bedrijf (vroeger huistaks) den inlander die geen landbouwer is.

Het resultaat van deze belasting, begrepen onder de opgave der landrente (zie hierboven), was als volgt:

In	Aanslag.	Afgeschreven.	Betaald.
1839	f 191,442	f 1,148	f 190,294
1840	198,456	446	198,010
1841	206,207	272	205,935
1842	213,502	633	212,869
1843	217,562	602	216,960
1844	230,831	1,402	229,429
1845	236,835	690	236,145
1846	251,922	316	251,606
1847	272,842	510	272,332
1848	277,980	685	277,295

cc. Op de scheepvaart.

1. Ankeragie-geld.

Alle vaartuigen niet in Nederlandsch Indie te huis behorende, betaalden in 1849 voor het verblijf op de reeden van Java en Madura eene belasting, genaamd *havengerechtigheid* of *ankeragie-geld*, ten bedrage van: voor Nederlandsche schepen f 1/2 over elken last waarop het schip gemeten is, en voor *vreemde* f 1 als boven.

Deze belasting behoeft slechts ééns in de zes maanden betaald te worden.

Schepen die uit nood binnenloopen zijn vrij.

Dergelijke belasting wordt op sommige buitenbezittingen geheven.

Het ankeragie-geld moet betaald worden aan de havenmeesters.

Het is een der voorwerpen van beheer van den directeur der middelen en domeinen.

2. Loodsgelden.

Er waren op ultimo 1849 loods-inrigtingen:

1°. in straat Bali, zijnde eene particuliere onderneming geweest, gebragt onder zekere verplichtingen en het toezigt van het bestuur van Bezoeki, doch in 1849 eene gouvernementen-inrigting geworden en werkende volgens een reglement in het Staatsblad van dat jaar onder n°. 57 voorkomende;

2°. in de vaarwaters Oost en West van Soerabaija;

3°. in de vaarwaters van Noesa Kambangan onder Tjilatjap, aan de zuidkust van Java.

De twee laatstgemelde loopen mede geheel voor rekening van het Gouvernement.

De loodsen hebben vaste bezoldiging. Te Soerabaija staan zij onder den havenmeester te Tjilatjap onder het plaatselijk bestuur. In die twee vaarwaters wordt loodsgeld geheven zoowel van schepen, die door den loods binnen- of buitengebragt worden als van schepen die geen loods verkiezen. Het eerste loodsgeld voor Nederlandsche schepen stelling op f 1, zoo bedraagt het andere voor Nederlandsche schepen f 1/2. Vreemde schepen betalen in beide gevallen het dubbele van de Nederlandsche.

Het tarief van loodsgelden volgt eene schaal van scheepsinhoud.

Op het loodswezen te Soerabaija is in 1849 een nieuw reglement gearresteerd, opgenomen onder n°. 16 in het Indisch Staatsblad van dat jaar.

Het algemeen beheer over het loodswezen berust bij den directeur der middelen en domeinen.

De ontvangsten wegens ankeragie-geld en loodsgeld kunnen niet afzonderlijk opgegeven worden, dewijl zij bij de algemeene boeken vermengd zijn; te zamen bedroegen zij:

in 1839	f 130,525
„ 1840	116,576
„ 1841	100,801
„ 1842	103,914
„ 1843	100,142
„ 1844	113,169
„ 1845	106,099
„ 1846	96,018
„ 1847	105,997
„ 1848	102,009

dd. Op den aan-, in- en uitvoer van goederen over zee.

1. Inkomende en uitgaande regten.

De goederen welke over zee op het douanen-gebied van Neder-

landsch Indie worden ingevoerd of van dat gebied worden uitgevoerd, zijn onderworpen aan inkomende en uitgaande regten.

Geene inkomende en uitgaande regten worden gevorderd te Riouw, Macassar, Menado, Kema en de Lampongs, en ook niet, ofschoon met uitzondering van enkele artikelen, te Pontianak, Sambas en Soekadana.

Het algemeen beheer over de inkomende en uitgaande regten wordt gevoerd door den directeur der middelen en domeinen.

De heffing geschiedt door ontvangers (of commies-ontvangers) der inkomende en uitgaande regten; de bewaking of recherche (zorg dat de voorschriften op de inkomende en uitgaande regten door niemand ondoken worden) door controleurs der inkomende en uitgaande regten op de drie hoofdplaatsen van Java, elders door de hoofden der gewestelijke besturen als hoofden der politie.

Buiten Batavia zijn alle ambtenaren der inkomende en uitgaande regten aan de hoofden der gewestelijke besturen ondergeschikt.

De inkomende en uitgaande regten hebben, met inbegrip van *waaggelden*, *entrepôt-regten*, *pakhuishuur* en *interest op inkomende regten*, welke bij de algemeene boeken gezamenlijk behandeld worden, volgens die boeken opgebracht:

In	Op Java en Madura.	Op de buitenbezittingen.	Te zamen.
1839	f 5,846,301	f 333,130	f 6,479,431
1840	7,001,112	709,466	7,713,578
1841	6,020,340	557,155	6,577,495
1842	6,747,787	552,878	7,300,665
1843	6,516,178	461,677	6,977,855
1844	7,425,219	402,128	7,827,347
1845	7,106,693	354,139	7,460,832
1846	7,381,655	468,209	7,849,864
1847	6,281,781	380,220	6,665,004
1848	4,038,579	318,313	4,356,892

2. Additionnele regten.

Op het bedrag der inkomende en uitgaande regten wordt op alle plaatsen in Nederlandsch Indie waar die regten verschuldigd zijn, van de in- en uitvoerders nog geheven eene verhooging van 5 % dienende om, in het belang van handel en zeevaart, te worden besteed aan zeewerken, bakens, tonnen, licht en jaagpaden enz., ter plaatse waar zulks meest dienstig en noodzakelijk bevonden wordt.

De verhooging is bekend onder den naam van *additionneel regt*.

De *additionnele regten* bedroegen volgens de algemeene boeken:

In	Op Java en Madura.	Op de buitenbezittingen.	Te zamen.
1839	f 288,553	f 31,430	f 319,983
1840	342,313	35,000	377,313
1841	294,373	25,814	320,187
1842	327,304	26,218	353,522
1843	318,930	22,133	341,063
1844	365,656	19,505	385,161
1845	350,852	17,933	368,785
1846	359,901	21,892	381,793
1847	307,491	15,577	323,068
1848	199,408	15,007	214,415

3. Interest op inkomende regten.

Voor de betaling van inkomende regten wordt aan de debiteuren, des verkiezende, een credit van drie maanden toegestaan tegen 3/4 % 's maands interest.

4. Waaggeld.

Te Batavia wordt bij den invoer van zekere goederen nog een waaggeld geheven van 1 % op de waarde.

5. Consumtie-regt op tabak.

Behalve de inkomende en uitgaande regten op tabak in het algemeen, wordt op den Javaschen tabak bij eersten uitvoer over zee, van een der gewesten van Java en Madura naar een ander op dezelfde eilanden, eene belasting geheven van f 20 voor elke kodi van 800 katties (dat is 1000 Amsterdamsche ponden). Deze heet *consumtiereg*. In Pontianak en Sumbas wordt eene dergelijke belasting geheven op allen daar ingevoerden tabak, namelijk: van Chinezen en andere vreemden f 10 en van Javanen f 2 1/2 voor elke 100 katties (125 Amsterdamsche ponden).

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

Het consumtierecht op tabak heeft bedragen:

In	Op Java en Madura.	Op de buiten-bezittingen.	Te zamen.
1839	f 60,688	f 17,486	f 78,174
1840	60,710	26,228	86,938
1841	63,076	25,640	88,716
1842	67,452	26,229	93,681
1843	72,695	30,365	103,060
1844	60,260	33,205	93,465
1845	62,565	34,013	96,578
1846	65,225	30,605	95,830
1847	54,988	17,970	72,958
1848	62,619	22,732	85,351

6. Territoriaal regt op koffij en peper.

Bij den uitvoer van koffij van Padang wordt, behalve uitgaand regt, nog geheven een territoriaal regt, ten bedrage van $\frac{1}{6}$, wanneer de marktprijs minder dan f 15, en $\frac{1}{5}$ wanneer de marktprijs f 15 en meer per pikol belooft.

Bij den uitvoer van koffij van Benkoelen wordt hetzelfde geheven.

Bij den uitvoer van peper van Benkoelen wordt een territoriaal regt geheven van $\frac{1}{6}$ wanneer de marktprijs minder is dan f 16 voor witte en f 10 voor zwarte peper per pikol, en $\frac{1}{5}$ wanneer de marktprijs die cijfers bereikt of overtreft.

Het territoriaal regt op koffij en peper op Sumatra's Westkust en in Benkoelen bedroeg:

in 1839	f 392,741
" 1840	463,240
" 1841	442,621
" 1842	360,381
" 1843	299,781
" 1844	185,828
" 1845	194,857
" 1846	126,606
" 1847	98,215
" 1848	73,741

7. Entrepôt-regt en pakhuisuur.

Op de plaatsen, waar het belang van den handel zulks vordert en geene andere redenen van gewigt daartegen bevonden worden te bestaan, zijn inrigtingen, waar uit zee komende goederen, welke belanghebbenden wenschen aan den wal te brengen, zonder die op het eigenlijke douanen-gebied in te voeren, en dus zonder de inkomende regten te betalen, kunnen worden opgeslagen en verhandeld, en van waar zij weder uitgevoerd kunnen worden zonder betaling van inkomend of uitgaand regt.

In deze inrigtingen (entrepôts) worden twee belastingen geheven, namelijk:

ten eerste, één ten honderd, dadelijk bij opname der goederen in het entrepôt te voldoen, op hunnen oorspronkelijken factuurprijs of bij ontstentenis van factuur, op de waarde, berekend voor gelijke goederen, welke het laatst in het entrepôt zijn ontvangen, of wel, wanneer de berekening ook op dien voet niet geschieden kan, op hetgeen de goederen door den eigenaar of zijnentwege, onder aanbod van eede, verklaard worden te kosten; dit is het *entrepôtregt*;

ten tweede, eene pakhuisuur, zijnde eene bepaalde som voor eene bepaalde maat of een bepaald gewigt. Het bedrag dezer huur is vastgesteld bij Staatsblad 1833, n°. 27.

In entrepôt kunnen de goederen van eigenaar veranderen zonder

eenige belasting. Uit entrepôt goederen invoerende op het douanen-gebied betaalt men inkomende regten als uit zee. Uit entrepôt uitvoerende naar zee betaalt men niets. Van het eene entrepôt naar het andere kan uitgevoerd worden onder vereischte zekerheid, zonder eenige betaling bij het verlaten van het eene, en zonder betaling van entrepôt-regt bij opslag in het andere.

Om goederen langer dan een jaar in entrepôt te laten, is verlof noodig van den directeur der middelen en domeinen.

Wanneer de eigenaren dit verlof niet vragen, worden zij door de administratie aangemaand, om binnen eene maand de goederen in (of uit) te voeren; daaraan geen gehoor gevende, door den deurwaarder, om zulks in veertien dagen te doen; en wanneer ook hieraan niet wordt voldaan, worden de goederen in het openbaar verkocht en de opbrengst, na aftrek van inkomend regt, pakhuisuur en kosten, ter beschikking van de eigenaren gesteld bij het vendu-departement.

Voorts zijn bepalingen gemaakt ter verzekering der betaling van pakhuisuur, der opruiming van bedorven of bedervende goederen. enz. enz.

Het algemeen beheer over de entrepôts wordt gevoerd door den directeur der middelen en domeinen.

In 1843 werd besloten om middelen in het werk te stellen ter verbetering van de entrepôts, vooral met het oogmerk, om ze af te scheiden van buurten, waar gevaar van brand zou dreigen.

Voor Batavia, waar men in 1842 reeds veel tot verbetering en afzondering gedaan, maar slechts 51,200 vierkante voeten ruimte bekomen had, terwijl op zeker tijdstip de geëntreposeerde goederen 79,000 vierkante voeten besloegen, werd in Januarij 1845 bepaald, dat de bureaux van den ontvanger en den controleur der in- en uitgaande regten uit den oostervleugel van het entrepôt verplaatst zouden worden naar een nieuw op te trekken gebouw aan het jaagpad, met gelijktijdige verplaatsing van bazaars enz.

Dien ten gevolge zijn in 1846 en 1847 verscheidene werken tot uitbreiding en afsluiting van het entrepôt geautoriseerd.

Te Samarang achtte men geene andere verbetering noodig, dan het verwijderen van eenige bamboezen gebouwen uit den omtrek, die in 1843 dan ook onteigend werden. Het entrepôt aldaar was trouwens pas in 1841 voltooid en had 69,000 kubieke voeten inhoud, terwijl men er nooit te gelijk meer dan voor 55,000 had opgeslagen.

Te Soerabaja staat het aanwijzen van goede entrepôt-ruimte in verband met het overbrengen van de marine-inrigtingen uit de stad naar de nieuwe haven. Om stelselmatig te werk te gaan, wordt er dus mede gewacht tot dat de marinewerf binnen de stad ontruimd zal zijn.

8. Overscheepsregten.

Op de reeden mogen goederen van het eene in het andere vaartuig overgebracht worden, na vergunning en onder toezigt van wege de ambtenaren der inkomende en uitgaande regten.

Eene bijzondere belasting bestaat op zulke overscheppingen niet. Maar men heft daarop in sommige gevallen entrepôt-, in andere uitgaand regt. En het zijn de alzo betaalde regten, welke door overscheepsregten aangeduid worden.

Voor zooveel Java en Madura betreft, is eene opgave van al de regten op den aan-, in- en uitvoer van goederen over zee te vinden in de gedrukte handelsverslagen. Die opgaven kunnen echter denzelfden graad van juistheid niet bezitten als de algemeene boeken. Daarentegen bevatten zij vele specificatien, welke in de boeken ontbreken. Daar zulke specificatien het nut hebben van de betrekkelijke beteekenis der belastingen onderling te doen uitkomen, wordt hier uit die verslagen eene algemeene aanwijzing gegeven.

In	Inkomende regten.	Uitgaande regten.	Additionnele regten.	Interest op inkomende regten.	Waaggelden.	Entrepôtregten.	Pakhuisuur.	Overscheepsregten.	Consumtierecht op tabak.	Totaal geheven regten.	Aftrekken.		Zuivere ontvangst.
											Terugbetaald.	Fictive uitgaande regten op gouvernement-produkten.	
1839	f3,443,885	f2,480,556	f295,622	f28,557	f20,760	f30,856	f30,033	f3,195	f64,285	f6,397,749	f204,624	f1,677,515	f4,515,610
1840	3,909,976	3,144,896	353,781	30,135	20,913	28,052	31,710	1,406	65,283	7,586,152	224,848	2,318,222	5,043,082
1841	3,120,561	2,810,939	300,018	19,356	25,533	66,034	60,123	2,011	61,309	6,468,884	185,723	2,051,309	4,231,852
1842	3,704,651	2,957,379	335,337	13,384	27,764	45,589	86,174	1,602	70,588	7,242,468	108,204	2,029,677	5,104,537
1843	3,289,626	3,157,369	323,64	14,772	26,615	23,035	43,788	851	73,867	6,953,570	125,954	2,034,515	4,793,101
1844	3,741,638	3,711,642	374,303	15,720	24,300	18,918	27,806	442	60,321	7,975,090	137,064	2,603,037	5,234,989
1845	4,156,983	2,995,785	359,632	20,115	25,171	31,520	28,252	1,843	62,044	7,681,345	134,106	2,084,569	5,462,670
1846	4,404,994	3,108,212	377,900	25,762	23,951	37,539	60,472	457	66,588	8,105,875	195,779	1,930,773	5,978,323
1847	3,449,192	3,025,005	326,246	17,162	21,623	40,703	61,995	1,430	59,112	7,002,468	145,676	2,181,523	4,675,269
1848	3,273,433	1,943,319	262,811	17,100	42,020	31,992	57,329	2,541	62,801	5,678,346	104,173	1,282,406	4,291,767

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

Hierboven zijn de uitkomsten van 1848 ook vermeld, zoo als het jaarlijksch handelsverslag van Java en Madura die aantoont; deze worden hieronder, voor zoover zulks kan bij de uiteenlopende behandeling, vergeleken met het nu bekende resultaat der algemeene boeken.

Volgens het handelsverslag was ontvangen aan de belastingen 1, 2, 3, 4, 7 en 8, na aftrek van fictive regten en van het terugbetaalde. f 4,228,966
de boeken geven 4,237,987

dus meer. f 9,021

Volgens het handelsverslag was ontvangen van de belasting n°. 5. f 62,801
de boeken geven 62,619

dus minder. f 182

Over 1849 werd op Java en Madura geheven, volgens het handelsverslag:

voor de belasting	1	f 5,741,917
	2	289,061
	3	21,964
	4	29,575
	7	87,423
	8	1,372

Af: f 6,171,312

Fictive uitgaande regten op 's Gouvernements producten f 1,203,960
Terugbetalingen 69,054

1,273,014

Ontvangen. f 4,898,298
en aan de belasting 5 59,813

f 4,958,111

es. Op de overschrijving van vaste goederen.

Bij de overschrijving van vaste goederen, ten gevolge van verandering van eigenaar, wordt geheven 5 per cent van den koopschat of de waarde. Onder vaste goederen worden hier verstaan landerijen, huizen, tuinen en erven, met al hetgeen op of in dezelve grond- en nagelvast is, zoomede schepen en vaartuigen, zonder onderscheid, open of overdekt, van de grootte van vier lasten (koyan) en daarboven, met toebehooren en inventaris.

Ettelijke overschrijvingen zijn van deze belasting vrijgesteld, onder anderen die, waarop regt van successie betaald is. De voormelde belasting, vroeger 's heeren *gerechtigheid*, wordt nu *regt van overschrijving* genaamd.

Zij wordt in 's Lands kas gestort op mandaten, welke de belastingschuldige bekomt van de ambtenaren, met de bewaring der bewijzen van eigendom van vaste goederen belast.

Zij is een der voorwerpen van beheer van den directeur der middelen en domeinen.

De bepalingen nopens de belasting op den eigendoms-overgang van vaste goederen worden herzien in verband met de nieuwe wetgeving.

Deze belasting heeft opgebracht:

in 1839	f 204,341
" 1840	170,351
" 1841	273,487
" 1842	206,225
" 1843	172,449
" 1844	210,382
" 1845	209,918
" 1846	240,542
" 1847	250,453
" 1848	201,028

ff. Op het ijken van maten en gewigten.

Bij het ijken van maten en gewigten wordt in eenige gewesten onbeduidende betaling geheven ten behoeve van 's Lands kas.

Door belasting op het ijken van maten en gewigten is in 's Lands kas ontvangen:

in 1839	f 2,156
" 1840	1,370
" 1841	1,762
" 1842	1,657
" 1843	1,554
" 1844	1,626
" 1845	1,654
" 1846	1,238
" 1847	1,879
" 1848	1,910

gg. Op de particuliere djatibosschen.

De eigenaren van particuliere landerijen kunnen vrijelijk beschikken over het djatihout, op hunne landen vallende, indien zij dit bezigen willen voor eigen gebruik; maar vervoer of verkoop van dat hout mag niet geschieden zonder betaling van 10 0/0 aan het Gouvernement. Tot verzekering van deze belasting is bepaald dat geen vervoer of verkoop plaats hebben mag, zonder voorkennis van het gewestelijk bestuur, hetwelk de aangewezen houtwerken van een merk voorziet.

De belasting staat onder het beheer van den directeur der middelen en domeinen.

Voor dezelve is ontvangen:

in 1839	f 1,269.
" 1840	1,459
" 1841	795
" 1842	1,049
" 1843	2,775
" 1844	2,151
" 1845	2,646
" 1846	1,557
" 1847	2,149
" 1848	1,755

hh. Op het graven van goud op Borneo.

Op Borneo's Zuid- en Oostkust en in Pontianak moet men om goud te mogen graven (zonder geregelde ontginning), in de landen onder Nederlandsch beheer, eene licentie bekomen hebben van het gewestelijk bestuur, waarvoor betaald wordt f 1/2 per licentie, welke geldig is voor ééne maand.

Deze belasting staat onder het beheer van den directeur der middelen en domeinen.

Zij heeft opgebracht:

in 1839	f 1,421
" 1840	986
" 1841	434
" 1842	689
" 1843	496
" 1844	267
" 1845	1,370
" 1846	448
" 1847	269
" 1848	248

ii. Op erfenissen en legaten.

1. *Regt van successie.*

Van al hetgeen:

a. ten gevolge van overlijden wordt geërfd of verkregen door Europeanen, hunne afstammelingen of met hen gelijkgestelde personen, uit de boedels van alle ingezetenen, zonder onderscheid van oorsprong of godsdienst, en

b. door ingezetenen van Nederlandsch Indië, niet behoorende tot de Europeanen en huns gelijken, verkregen wordt bij legaat of erfstelling van Europeanen en huns gelijken;

een en ander behoudens verscheidene uitzonderingen, wordt geheven eene belasting als volgt:

wanneer de eigendom wordt geërfd of verkregen door den eenen echtgenoot van den anderen, 5 %;

wanneer zulks geschiedt door collaterale bloedverwanten aan den overledene bestaande tot den vierden graad ingesloten, 6 % van hetgeen ab intestato zou zijn aangekomen, en 10 % van het meer verkregene;

wanneer zulks geschiedt door verdere bloedverwanten en vreemden, 10 %;

wanneer enkel het vruchtgebruik wordt geërfd of verkregen, bedraagt de belasting slechts de helft van de bovenvermelde.

Deze heffingen heeten: regt van successie.

2. *Regt van overgang.*

Van de waarde van onroerende goederen gelegen binnen Nederlandsch Indië, welker vruchtgebruik of eigendom ten gevolge van overlijden verkregen wordt, door iemand niet zijnde ingezetenen van Nederlandsch Indië, en van alle in Indië gevestigde hypotheeken, welke van zoodanigen overleden vreemdeling op anderen overgaan, wordt geheven:

- 1 % voor den eigendom en
- 1/2 % voor het vruchtgebruik, geërfd in de regte lijn;
- 5 % voor den eigendom en
- 2 1/2 % voor het vruchtgebruik, geërfd in de collaterale lijn of door personen niet aan den erfsteller of maker verwant.

Deze belasting heet: regt van overgang. (1)

Beide belastingen worden ingevorderd te Batavia, Samarang en Soerabaja, door ontvangers van het regt van successie en over-

(1) Zie de ordonnantie op het regt van successie en overgang in Nederlandsch Indië, in het *Indisch Staatsblad* 1836, n°. 17.

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

gang, die daarvoor 5 % collecteloon genieten, en elders door de ontvangers van 's Lands kassen, zonder loon.

Zij zijn voorwerpen van beheer van den directeur der middelen en domeinen.

Deze belastingen hebben zamen opgebracht:

in 1839	f 56,801
„ 1840	41,624
„ 1841	26,720
„ 1842	17,100
„ 1843	73,051
„ 1844	49,383
„ 1845	16,812
„ 1846	29,916
„ 1847	34,644
„ 1848	229,667

8. Collateraal van onchristenen.

Op de legaten en collaterale successien van onchristenen onderling geschieden in geheel Nederlandsch Indië heffingen overeenkomstig eene ordonnantie van 3 Lentemaand 1810, het compendium van Mahomedaanse wetten in *Staatsblad* 1828, n°. 55, en het besluit in *Staatsblad* 1845, n°. 31.

Deze belasting, gemeenlijk het *collateraal van onchristenen* genaamd, wordt ingevorderd bij de inlandsche weeskamers (1) en staat onder het algemeen beheer van den directeur der middelen en domeinen.

Hiervoor is, na aftrek van het collecteloon voor den ontvanger, volgens de boeken van het collegie van boedelmeesteren te Batavia, ontvangen:

in 1843	f 62,866
„ 1844 en 1845	73,342
„ 1846	32,003
„ 1847	16,765
„ 1848	58,898
„ 1849	12,167

ff. Op den eigendom van vaste goederen. (Verponding.)

Van alle onroerende goederen, doch niet van:

a. kerken, kerkhoven, liefdadige inrigtingen, tucht- en werkhuizen, en

b. perceelen van minder dan f 400 waarde;

wordt op Java, uitgezonderd Soerakarta en Djokjokarta, en voorts op Sumatra's Westkust te Amboina en te Macassar, eene jaarlijksche belasting geheven onder den naam van *verponding*.

De aanslag der onderhevige goederen in deze belasting wordt om de drie jaren algemeen herzien door commissien, welke op Java door den Gouverneur-Generaal en buiten Java door de hoofden der gewestelijke besturen benoemd worden.

Veranderingen van waarde, welke inmiddels plaats hebben, kunnen echter den aanslag der belastingen doen wijzigen.

Zij bedraagt op Java in den regel $\frac{3}{4}$ 0/0 van de geschatte waarde, op sommige landerijen aldaar $\frac{1}{4}$ 0/0, op Sumatra's Westkust en te Macassar $\frac{3}{4}$ 0/0, te Amboina $\frac{1}{2}$ 0/0.

De verponding moet afgedragen worden in 's Lands kassen of aan de onder-collecteurs der landelijke inkomsten.

Het algemeen beheer over de verponding berust bij den directeur der middelen en domeinen.

Aan verponding is ontvangen:

in 1839	f 287,284
„ 1840	325,674
„ 1841	431,818
„ 1842	352,392
„ 1843	357,482
„ 1844	382,228
„ 1845	387,277
„ 1846	375,537
„ 1847	432,347
„ 1848	424,973

In 1839 werd te Batavia een kadastraal bureau opgericht, met het doel, om door eene naauwkeurige herziening der verpondingskohlieren, registers, blokkaarten enz. van de residentie Batavia, een einde te maken aan de verwarring, in welke zich het destijds bestaande landmeters-kantoor sedert meer dan 30 jaren bevond.

Men dacht aanvankelijk in 5 jaren het oogmerk zoo getroffen te zullen hebben, dat de buitengewone uitgaven van den maatregel zouden kunnen vervallen, maar menigvuldige onver-

(1) *Staatsblad* 1828, n°. 46, art. 3 van het besluit *Staatsblad* 1829, n°. 58.

Blijkens die bepalingen werd het collateraal van onchristenen vroeger gebragt ten voordeele van het Chinesche hospitaal te Batavia, maar die belasting is later overgebragt in 's Lands kas, als onnoodig voor die inrigting.

wachte moeilijkheden, langdurige ziekte enz. van aanwezige en gebrek aan deskundigen verschoven de voltooiing van het werk van jaar tot jaar, en in het laatst van 1847 bleek zelfs, dat men tamelijk ver op den vroegeren weg van ordeeloosheid was teruggekeerd.

Evenwel, de opnamen in de afleeling Buitenzorg en de Bataviasche Ommelanden waren geheel afgelopen en de geformeerde net-registers nagenoeg gereed; van de stad Batavia bleven alleen over de meest verlaten perceelen van het noorder-kwartier buiten de stad en het Chinesche kamp, welke beurtsgewijze zouden opgenomen worden bij gelegenheid dat voor die wijken meetbrieven werden aangevraagd, om zoo doende ook te worden geregistreerd. De administrative stand der betrokken perceelen was dus zoo geregeld dat, met behulp van de protocollen der eigendoms- en hypotheekbrieven, alle inlichtingen omtrent elk konden worden opgespoord. Van den achterstal op de verponding, bij den aanvang der werkzaamheden van het bureau bedragende f 139,742 en tot en met 1842 geklommen tot f 192,170, waren door middel van het bureau ontvangen f 158,381, en men wilde dat de vooruitgang van den aanslag der verponding eene vrucht van den arbeid van het bureau was. Op deze gronden werd besloten, het bureau in 1848 in stand te houden, met eene verminderde organisatie tot f 12,660 's jaars, tegenover welke uitgaven staat het vloeijen in 's Lands kas van het grooter deel der vroeger door de landmeters genoten salarissen, destijds gemiddeld f 8000 en in 1846 en 1847 te zamen ruim f 13,000 opgebragt hebbende.

Dit is voor 1849 herhaald met verwijdering van ongeschikte personen. Trouwens bij intrekking van het kadastraal bureau zou men het oude moeten herstellen, wat weinig heil belooft.

Bij een onderzoek in medio 1849 bleek, dat in de residentie Batavia aanwezig waren 8533 perceelen, waarvan opgenomen en in vaste registers overgebragt	1,451
opgenomen en in minuut-registers overgebragt	1,118
opgenomen en in losse meetbrieven beschreven	3,313
niet bewerkt.	2,651
	8,533

kk. Op het bezit van gouvernements-gronden. (Grondhuur.)

Op de gouvernements-gronden, welke door particulieren bezeten worden, hetzij met het regt van opstal of anderszins, wordt eene belasting geheven onder den naam van grondhuur, bedragende $1\frac{1}{2}$ % van de geschatte waarde van den grond. Deze belasting is ingesteld met het doel, om zoodanige bezitters aan te sporen den grond te koopen.

Deze belasting heeft, volgens de algemeene boeken, in 1848 opgebragt f 12,981.

ll. Op het bezit van lijfeigenen.

Op elken lijfeigene wordt in Nederlandsch Indië geheven een Spaansche daalder (f 2.66) 's jaars, met uitzondering van de lijfeigenen:

- 1°. bestemd voor den arbeid in de specerij-perken op Banda;
- 2°. beneden 8 jaren oud;
- 3°. die de lijftheer verklaart bij zijn overlijden vrij te geven.

Deze belasting, *slavenhoofdgeld* of *slavenbelasting* genaamd, wordt in 's Lands kassen gestort en vormt een der voorwerpen van beheer van den directeur der middelen en domeinen.

De slavenbelasting neemt allengskens af ten gevolge van vermindering van het getal der lijfeigenen, over welke zij verschuldigd is.

Zij bedroeg zuiver:

in 1839	f 28,050
„ 1840	27,397
„ 1841	26,421
„ 1842	25,616
„ 1843	23,819
„ 1844	23,402
„ 1845	21,938
„ 1846	20,627
„ 1847	20,118
„ 1848	18,723

Bij de eigenaren van slaven schijnen denkbeelden van vrijlating veld te winnen.

mm. Op het bezit van paarden.

Europeanen en daarmede gelijk gestelde personen betalen in Nederlandsch Indië, voor het houden van paarden, eene jaarlijksche belasting ten bedrage van:

	<i>Voor elk paard:</i>	
	<i>te Batavia: elders:</i>	
voor 1 tot 8 paarden	f $\frac{55}{8}$	f $\frac{41}{2}$
„ 9 „ 12 „	87/16	63/4
„ 13 „ 16 „	111/4	9
„ 17 „ 20 „ en meer	141/6	111/4

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Hiervan zijn vrij alle militairen, voor het getal paarden waarvoor zij indemniteit van fourragie genieten.

De wagenverhuurderijen betalen voor elk paard te Batavia f 47/32 en elders f 33/8.

De invulling der kohieren van belastingschuldigen is opgedragen aan de wijkmeesters of andere personen, door het plaatselijk bestuur aan te wijzen.

Zij genieten daarvoor 5% van de zuivere opbrengst.

De kohieren worden gezonden aan den directeur der middelen en domeinen, die ze, ter inning van de belasting, zendt aan de algemeene ontvangers. De genoemde directeur heeft het algemeen beheer over deze belasting, welke ook oorgeld der paarden genaamd wordt.

nn. Op het bezit van rijtuigen.

Inlanders en daarmede gelijkgestelde personen betalen voor elk rijtuig, dat zij aanhouden, 's jaars:

Rijtuigen:
met twee wielen: andere:

indien die personen met eenig openbaar gezag bekleed zijn, of daarvan alleen den rang hebben f 183/4 f 371/2
anders 371/2 75

Vorsten, regenten en hoofden benedenwaarts tot den rang van districtshoofd, en hun gevolg, zijn vrij.

De opname van belastingschuldigen, inning van het verschuldigde en het toezigt over deze belasting op de rijtuigen, zijn gelijk aan de vorige.

Het oorgeld der paarden en de belasting op rijtuigen, niet afzonderlijk bij de algemeene boeken behandeld, hebben opgebracht:

in 1839	f 70,902
" 1840	62,779
" 1841	67,475
" 1842	70,784
" 1843	71,510
" 1844	73,930
" 1845	76,934
" 1846	79,436
" 1847	77,614
" 1848	76,276

oo. Op het houden van openbare markten door particulieren.

Van de jaarlijksche opbrengst van alle particuliere bazaars in Batavia, Buitenzorg en Krawang wordt geheven 5%, met uitzondering van eenen enkelen bazaar, die 2 1/2% betaalt.

Deze belasting staat onder het algemeen beheer van den directeur der middelen en domeinen.

Hiervoor is ontvangen

in 1839	f 6,295
" 1840	6,046
" 1841	6,790
" 1842	6,863
" 1843	6,798
" 1844	7,153
" 1845	6,647
" 1846	6,073
" 1847	7,065
" 1848	6,968

pp. Zegelregt.

De belasting bekend onder den naam van *het regt van het klein zegel*, wordt in Nederlandsch Indie geheven volgens eene ordonnantie van 1817, en de veranderingen en aanvullingen van dat stuk zijn alle te vinden onder de bijlagen van het naamregister van Nederlandsch Indie van 1849, waarvan een exemplaar hiernevens is gevoegd sub l. M.

Deze belasting behoort tot de voorwerpen van beheer van den directeur der middelen en domeinen, aan wien tot dat einde een administrateur van het klein zegel is toegevoegd.

De zegels worden verkocht te Batavia, Samarang en Soerabaija door collecteurs of collectrices, zijnde weduwen van landsdienaren, en elders door de gewestelijke secretarissen, of waar geen secretarissen zijn, door de hoofden der gewestelijke besturen; alles tegen genot van 5% op het oorspronkelijk bedrag der zegels. (Niet op de verhooging van 20 en 10 ten honderd, bij art. 4 der genoemde ordonnantie bedoeld.)

Zij worden gearapheerd door de personen met den verkoop belast.

Het zegelregt heeft in 's Lands kas doen vloeijen:

in 1839	f 345,123
" 1840	358,705
" 1841	372,269
" 1842	397,171
" 1843	362,906
" 1844	383,782
" 1845	377,036
" 1846	414,741
" 1847	388,134
" 1848	390,933

qq. Op overtredingen, boeten en verbeurd-verklaringen.

Zoowel in de wetgeving, verhandeld onder "regtswezen", als in de verordeningen op de onderscheidene belastingen en monopolien enz., zijn op zekere overtredingen boeten en verbeurd-verklaringen gesteld.

In sommige gevallen zijn die boeten geheel aan ambtenaren of aan de aanhalers afgestaan, in andere komen zij gedeeltelijk, in weder andere geheel ten behoeve van 's Lands kas; en eindelijk zijn er, die het Gouvernement verklaard heeft ten behoeve van de armen te heffen, maar die voorloopig in 's Lands kas gestort worden, om van gouvernementewege tot liefdadige einden te worden besteed.

De boeten en verbeurdverklaringen beliepen:

IN	Ten voordeele van 's Lands kas.	Ten behoeve van de armen.	Te zamen.
1839	f 52,502	(*)	"
1840	38,591	(*)	"
1841	48,008	(*)	"
1842	17,195	f 80,369	f 97,564
1843	40,279	68,569	08,848
1844	16,065	61,910	77,975
1845	43,567	58,818	102,385
1846	26,590	81,546	108,136
1847	52,449	94,494	146,943
1848	"	"	169,791

Het voor 1848 gestelde geeft niet het zuiver resultaat van dat jaar voor 's Lands kas en zulks ten gevolge van het onderstaande.

Van de boeten en verbeurd-verklaringen of aandeelen daarin, welke in 's Lands kas komen, maken gemeenlijk dezulke het grootste deel uit, die, omdat de bepalingen, bij welke zij opgelegd worden, niet aanwijzen ten behoeve van wien zij strekken zullen, vroeger krachtens eene algemeene toekenning, ten voordeele van de voor malige centrale commissien van weldadigheid, thans genaamd commissien tot ondersteuning van behoeftige Christenen in de Bataviasche Samarangsche en Soerabaijasche afdeeling, gebragt werden. Die algemeene toekenning in 1842 intrekken, maakte het Gouvernement van zoodanige boeten enz. een fonds voor: "liefdadige en daarmede in verband staande nuttige einden."

Van dit fonds werd afzonderlijke rekening gehouden en het verscheen niet op de begrooting. Maar sedert 1848 worden geene gelden, den lande uit eenigen hoofde direct of indirect aankomende, als een afzonderlijk fonds aangehouden.

Dien ten gevolge worden de ontvangsten wegens boeten en confiscatiën en de uitgaven voor liefdadige en dergelijke nuttige einden op de begrooting geraamd, en is ook het saldo van het bedoelde fonds bij de boeken als eene baat voor den lande ingenomen. Onder de f 169,791 zijn voor dat saldo begrepen f 78,075.

rr. Op burgerlijke regtsgedingen bij zekere regtbanken.

Op de uitwijzing van burgerlijke geregtzaken door de landraden op Java en Madura en door de residentieraden te Soerabaija en Djokjokarta, wordt eene percentgewijze belasting geheven over het geldelijk bedrag dier zaken en wel:

50/0	over f 1 tot f 1000.
40/0	over het meerdere binnen f 1000 tot f 2000.
30/0	" " " " 2000 " 3000.
20/0	" " " " 3000 " 5000.
10/0	" f 5000 en daarboven.

De opbrengsten sedert 1825 door deze belasting geleverd, zijn afwisselend beschouwd als eene aan andere belastingen gelijk

(*) Voor 1842 had het Gouvernement nog niet de aanwijzing van het gebruik dezer boeten regtstreeks aan zich getrokken.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

inkomst van den Lande, en als eene van 's Lands eigen baten afgescheidene ontvangst.

Sedert 1837 geschiedde het laatste, maar in het begin van 1849 is regelmatigshalve bepaald, dat deze heffingen maandelijks verhandeld zullen worden bij 's Lands kas. De uitgaven, welke daaruit vóór die bepaling plagten te geschieden (schrijffloen, schrijff-behoefden enz., enz.), zullen nu alle door het Gouvernement geautoriseerd moeten worden.

ss. Schattingen.

Sommige inlandsche Vorsten zijn verplicht aan het Gouvernement schatting in geld op te brengen.

Deswege is ontvangen :

	Madura	Molukken	Borneo
in 1839	f "	f 564	f 18,215
" 1840	6,920	270	10,800
" 1841	6,920	594	12,389
" 1842	6,920	1,062	10,398
" 1843	6,920	592	10,275
" 1844	6,920	542	12,234
" 1845	6,920	120	11,521
" 1846	"	1,464	11,053
" 1847	6,620	368	18,638
" 1848	6,620	433	9,184

Belastingen in product opgebracht.

aa. Padi in een gedeelte der Preanger Regentschappen.

Op de landen Soekaboemie en Tjipoetri, vroeger aan particulieren afgestaan, doch onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal van der Capellen weder door het Gouvernement overgenomen, brengt de bevolking $\frac{1}{10}$ van haren padi-oogst op, als belasting ten behoeve van het Gouvernement. (Toen er een particuliere landheer was, bedroeg deze belasting $\frac{1}{5}$.) Van dit $\frac{1}{10}$ wordt $\frac{1}{3}$ onder de hoofden als bezoldiging verdeeld en het overige in bepaalde pakhuizen ter beschikking van het Gouvernement gesteld. Gemeenlijk wordt de alzoo geleverde padi in het openbaar verkocht.

Eerst sedert 1846 wordt deze grondbelasting geheel in padi opgebracht; vroeger geschiedde dit meest in koffij, doch ook wel gedeeltelijk in padi en geld. De koffij alzoo opgebracht is steeds naar Nederland gezonden even als het overige koffij-product, de padi publiek verkocht.

De gezamenlijke geldswaarde op die wijze verkregen was volgens de algemeene boeken :

in 1839	f 13,690
" 1840	12,879
" 1841	14,733
" 1842	15,679
" 1843	15,430
" 1844	15,443
" 1845	11,883

Volgens opgave van het gewestelijk bestuur, bedroeg het contingent in :

1846	2244	tjains, verkocht voor	f 23,057
1847	2285	"	30,353
1848	2320	"	13,904
1849	2504	"	17,710

bb. Goud op Borneo.

In de landschappen in de Zuid- en Ooster-afdeeling van Borneo, welke bij den inboorling onder den naam van Tanah Laut bekend zijn, moet van het gegraven goud $\frac{1}{10}$ als belasting aan het Gouvernement geleverd worden.

Deze belasting heeft, volgens de algemeene boeken, aan 's Lands kas verschaft :

in 1839	f 1,050
" 1840	1,321
" 1841	3,457
" 1842	3,542
" 1843	2,185
" 1844	2,484
" 1845	897
" 1846	4,142
" 1847	1,088
" 1848	2,046

Daar de inning der hoofdgelden en uitgaande regten in de landschappen Mendawi, Sampiet en Katiengan steeds met moeite gepaard ging, ten gevolge van den gebrekkigen geldsomloop in die

streken, is als proef bepaald, dat zij, indien de belanghebbenden het verkiezen, voldaan mogen worden in producten des lands, en wel in geene andere dan de volgende :

DISTRICT.	PRODUCT.	BEREKENING.	BESCHIKKING OVER HET PRODUCT.
Mendawi,	Stofgoud	1 thail voor f 70	Te vervoeren voor 's Lands rekening naar Bandjermasing, en daar publiek te verkoopen.
	Rotting	100 boss. voor f 7	
	Was	1 pikol voor f 75	
	Rameh-touw	1 kattie voor f 2	
Sampiet,	Padi	100 gantangs voor f 4	Te leveren te Kottariengien, en daar publiek te verkoopen.
		(Hier slechts de helft der belasting, de wederhelft moet in <i>geld</i> betaald worden.)	
Katiengan,	Was	1 pikol voor f 59	Te leveren te Mendawi, en van daar als hierboven bij Mendawi is aangeteckend.
	Stofgoud	1 thail voor f 66.80	

cc. Goud op Menado.

De hoofden van verschillende Rijkjes onder Menado, die, ofschoon het oppergezag van het Gouvernement erkend hebbende, grootendeels hunne onafhankelijkheid behielden, zijn, volgens aangegane verbintenissen, verplicht, eene bepaalde hoeveelheid goud jaarlijks aan het Gouvernement te leveren tegen eenen bepaalden prijs.

De baten en lasten van de Menadosche goud-rekening waren volgens de algemeene boeken, deze :

JAREN.	LASTEN.			BATEN.			Winst.	
	Inkoop.	Diverse.	Te zamen.	Verkoop in Indie.	Verkoop in Nederland.	Vorpeeling voor spillage.		
1840	f 21,211	"	f 21,211	"	f 64,072	"	f 64,072	f 42,861
1841	11,510	"	11,510	f 23,390	"	"	23,390	11,880
1842	26,912	f 29	26,941	28,496	"	"	28,496	1,555
1843	9,931	52	9,983	49,484	"	"	49,484	39,501
1844	11,147	"	11,147	76,053	"	"	76,053	64,906
1845	16,772	"	16,772	31,100	"	"	31,100	14,328
1846	14,654	8	14,662	25,149	"	"	25,149	10,487
1847	7,172	47	7,219	13,550	"	f 25	13,575	6,356

Omtrent de uitkomsten van 1848 is de volgende opgave uit Indie bekomen :

Baten.	Realen.		Geldswaarde.	
Verkocht	251.216		f 8,023	
Restant op ult ^o	1066. 27		24,534	
	1317.	$\frac{243}{288}$		f 32,557
<i>Lasten.</i>				
Inkoop	574. 90		f 7,012	
Diverse			132	
Overbevonden	1.180			
Restant op 1 ^o	741.261		17,327	
	1317.	$\frac{243}{288}$		24,471
			Voordeel.	f 8,086

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

dd. Sapanhout op Soembawa.

Volgens contracten van 1765 zijn de Vorsten van Soembawa verplicht aan het Gouvernement sapanhout te leveren, waarvoor sedert een vaste prijs van f 50 per koyan bepaald is. Van dien prijs brengt de Sultan van Bima, naar aloud gebruik, denkkelijk ook uit den tijd der Oost-Indische Compagnie, $\frac{1}{10}$ op aan den Nederlandschen posthouder aldaar, onder altoos dezelfde plegtigheden. Dit $\frac{1}{10}$ wordt aangewend ter goedmaking van onkosten, ter belooning van ambtenaren enz.

Daar die levering zeer onregelmatig liep, en de Japansche handel het artikel jaarlijks noodig heeft, zijn in 1849 door den Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden overeenkomsten aangegaan, krachtens welke jaarlijks geleverd moeten worden door:

Bima	65 koyan,
Soembawa	40 "
Dompo	20 "
	125 "

ee. Djatihout op Saleijer.

De bevolking van Saleijer was vroeger verplicht, behalve op dat eiland zelf, persoonlijke heerdiensten te verrigten op de hoofdplaats Macassar.

Deze laatste waren zeer bezwarend, en zijn daarom in 1849 vervangen door de verplichte levering, om niet, van jaarlijks 300 djatibalken van bepaalde afmetingen, aan de woning van den Nederlandschen gezaghebber te Saleijer, met goede verdeling van dit getal onder de dienstschuldigen.

§ 5. *Onverpachte monopolien.*

aa. Zoutmonopolie.

Java en Madura.

Alle aanmaak van zout, anders dan voor het Gouvernement, is, met uitzondering alleen van zout uit de modderwellen van Grobogan en Samarang, op het geheele gouvernements-gebied op Java en op Madura verboden, onder bedreiging van den overtreders met verbeurd-verklaring en eene boete van f 10 tot f 25 of even zoo vele dagen gevangenis. (1)

Geen zout in grootere hoeveelheid dan één pikol mag op dat gebied vervoerd worden zonder vergunning van het plaatselijk bestuur, noch in iemands bezit zijn zonder bewijs van regtmatige verkrijging; alles op straffe van verbeurdverklaring van het zout en het voer- of vaartuig en van eene boete van f 20 voor elken pikol, tot een maximum van f 1000, of gevangenis van eene maand voor elke f 100 tot een maximum van 10 maanden.

Het verbod werkt niet op Soerakarta en Djokjokarta, maar van daar mag geen zout op 's Gouvernements gebied ingevoerd worden, op straffe van verbeurdverklaring.

Het zout uit de modderwellen van Grobogan mag niet buiten die afdeeling vervoerd worden. Op dat zout wordt landrente geheven.

Vreemd zout mag niet op het gebied van het monopolie ingevoerd worden, op verbeurte van het zout en het vaartuig.

Het Gouvernement laat zout maken op de volgende plaatsen en tegen de volgende betalingen, voor welke de zoutmakers, zijnde huisgezinnen, bijzonder voor dien arbeid bestemd, het zout moeten leveren aan de verzamelpplaatsen (hoofddepôts) nabij de stranden waar het zout gemaakt wordt.

Tanara in Bantam	f 5.50
Pakies in Krawang	6.80
Kandangawir in Cheribon	8.40
Paradessi in Rembang	4.20
Sidhajoe in Soerabaja	5.00
Grissee " "	5.00
Sumanap op Madura	4.20
Boender " "	3.90

Alles voor elken koyan van dertig pikols.

De aanmaak geschiedt door het zeewater te leiden op omdijkte stukken gronds (zoutpannen) waar de werking der zon de waterdeelen doet verdampen, zoodat de vaste deelen overblijven.

De hoeveelheid, welke aangemaakt worden moet, wordt jaarlijks door den Gouverneur-Generaal bepaald, in verband met het beginsel, dat ten allen tijde aanwezig moet zijn een voorraad van 100,000 koyan boven het benoedigde voor het verbruik in een jaar. Die voorraad wordt aangehouden ter voorkoming van gebrek, hetwelk in vroegere jaren tot zeer kostbare inkoop van buiten heeft aanleiding gegeven.

(1) Het verbod dagteekent van de Compagnie. Het is op de in 1830 verkregen landen (de zoogenaamde "nieuwe residentien") toegepast bij resolutie van 28 Februarij 1836, n°. 55. De straffen zijn bepaald bij Staatsblad 1830, n°. 23.

Uit de bedoelde hoofddepôts, staande onder Europesche pakhuismeesters, wordt het zout voor 's Lands rekening vervoerd naar verkooppakhuisen, staande onder Europesche of inlandsche pakhuismeesters, naar gelang van de belangrijkheid van het debiet, waar het zout voor het *binnenlandsch verbruik* verkrijgbaar wordt gesteld: te Kalipoetjang, Pelaboean-Ratoe, Tjilatjap en Patjitan (alle aan Java's zuidkust) tegen f $5\frac{100}{120}$, en elders tegen f $6\frac{80}{120}$ voor den pikol.

Men kan in die verkooppakhuisen niet minder te gelijk koopen dan $\frac{1}{8}$ pikol, uitgezonderd één pakhuis (te Bodjonegoro in Rembang), waar dit minimum $\frac{1}{16}$ pikol bedraagt.

Jaarlijks worden eenige hoofddepôts aangewezen, waar zout verkrijgbaar is voor den uitvoer buiten Java en Madura, tegen f 90 de koyan naar de Lampongs, en f 60 per koyan naar andere plaatsen. Zulk voor den uitvoer gekocht zout weder op Java of Madura invoerende, verbeurt men het zout en het vaartuig.

Buitenbezittingen.

Op sommige buitenbezittingen is het zoutmonopolie in denzelfden volstrekten zin als op Java, op sommige met wijzigingen, op de overige niet ingevoerd.

Hetgeen op ultimo 1849 bestond, is hieronder kortelijk aange- teekend.

Lampongs. Geen invoer van ander dan Java-zout toegestaan. Overigens in dit zout vrie handel.

Sumatra's Westkust. a. Padang met Priaman c. a. Geen verbod op den aanmaak, geen verbod op den invoer van vreemd zout; maar een inkomend regt daarop van f 6 den pikol.

Invoer van Java-zout anders dan voor het Gouvernement verboden. Het Gouvernement verkoopt voor f $6\frac{80}{120}$ den pikol.

b. Tapanolie c. a. Vreemd zout betaalt f 1 per pikol inkomend regt, en mag niet verder zuidwaarts gebragt worden dan Poeloe Eli. Het Gouvernement verkoopt Java-zout tegen f 5 per pikol.

Benkoelen. Aanmaak en invoer verboden. Het Gouvernement verkoopt tegen f $6\frac{80}{120}$ per pikol.

Palembang. Invoer anders dan voor het Gouvernement verboden. Het Gouvernement verkoopt tegen f $5\frac{100}{120}$ per pikol tegen gered geld, en f 6.80 per pikol op credit.

Banka. Geen invoer dan voor het Gouvernement.

Het Gouvernement verkoopt tegen f 4 per pikol aan de mijnwerkers, en f $4\frac{20}{120}$ aan anderen.

Borneo. Geen invoer dan voor het Gouvernement. Het Gouvernement verkoopt tegen f $5\frac{100}{120}$ per pikol.

Macassar.

Molukkos.

Timor.

Riouw. Vrije handel in alle zout.

Ten aanzien van de buitenbezittingen, waar het gouvernements-monopolie in werking is, bestaat onderscheid in de wijze waarop de gouvernements-pakhuisen in die bezittingen van zout voorzien worden.

Voor Borneo en Palembang geschiedt het volgende:

Het gewestelijk bestuur aldaar en de directeur der producten en civile magazijnen geven, ieder tot een bepaald gedeelte der geraamde jaarlijksche behoefte, aan verschillende personen, bij voorkeur handelaren, verlof om aan een der hoofddepôts van Java en Madura af te halen en naar die buitenbezittingen over te voeren eene hoeveelheid zout, welke in den regel voor elk vaartuig niet meer bedraagt dan 50 en hoogstens mag bedragen 150 koyans.

Voor dat zout moeten de handelaren bij ontvangst betalen den prijs, tegen welken op Java en Madura het zout algemeen voor den uitvoer wordt verkocht, of zij moeten voor dien prijs borgen stellen.

Zij leveren het zout af aan het pakhuis in de buitenbezitting en krijgen dan voor het werkelijk geleverde (alle verlies, waaronder spillagie, is geheel voor hunne rekening) den op Java betaalden prijs of den verleden borgtoegt terug en nog eene vaste som daarenboven als vracht.

Dit is het vervoer op *licenten*.

Maar voor Banka, Sumatra's Westkust en Benkoelen wordt de overvoer van het zout naar de buitenbezitting toegewezen aan degenen, die bij publieke uitbesteding op Java de minste betaling vorderen en overigens voldoen aan de gewone vereischten: soliditeit, keuring der vaartuigen enz., nopens overvoeren voor het Gouvernement. Hier is dus geene vaste som voor vracht, noch eene vrije keus van personen tot overvoerders, als in het licentensysteem. Doch de overvoerder volgens uitbesteding moet evenzeer, bij ontvangst op Java, den algemeenen uitvoerprijs betalen of er borgen voor stellen.

Daarentegen is hij, wegens den overvoer, contractant met het Gouvernement, voor welks rekening de overvoer geschiedt en hij geniet gemeenlijk eene vergoeding van 7 % voor spillagie.

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De hoeveelheid zout op Java en Madura aangemaakt en de kosten van dien aanmaak hebben bedragen :

IN	KOYAN. (*)	KOSTEN.
1831	13,632	f 73,201
1832	10,882	53,707
1833	37,009	202,958
1834	23,760	137,464
1835	40,045	226,242
1836	22,398	135,448
1837	11,589	62,714
1838	41,829	241,796
1839	17,804	115,831
1840	20,078	104,256
1841	27,562	148,406
1842	23,844	147,889
1843	26,419	149,589
1844	30,873	158,956
1845	30,789	162,012
1846	20,348	89,661
1847	29,548	123,065

In 1848 zijn, volgens de algemeene boeken, slechts 3351/2 koyan aangemaakt, ofschoon het cijfer van den aanmaak op 24,000 koyan bepaald was. Het regenachtige weder gedurende het geheele jaar was de eenige oorzaak van dit resultaat.

Op Java en Madura zijn verkocht:

a. Voor binnenlandsch verbruik.

IN	KOYAN	TEGEN
1831	14,504	f 2,530,938
1832	14,099	2,520,479
1833	12,870	2,296,848
1834	13,973	2,469,539
1835	14,860	2,595,430
1836	15,038	2,661,039
1837	17,175	3,025,059

IN	KOYAN	TEGEN
1838	17,150	f 3,003,211
1839	18,036	3,164,254
1840	18,557	3,658,493
1841	18,115	4,095,099
1842	18,604	4,184,091
1843	19,251	4,341,022
1844	19,092	4,347,483
1845	19,879	4,512,773
1846	20,071	3,963,101
1847	18,885	3,545,747
1848	19,865	3,764,598

b. Voor uitvoer.

IN	KOYAN	TEGEN
1831	3,619	f 176,970
1832	2,617	157,020
1833	5,464	327,866
1834	3,658	219,469
1835	4,088	245,280
1836	2,819	169,160
1837	6,097	365,820
1838	5,414	324,828
1839	3,545	212,700
1840	2,915	174,900
1841	3,775	226,500
1842	4,349	260,940
1843	4,422	265,320
1844	4,576	269,459
1845	4,921	295,400
1846	4,837	294,481
1847	5,437	326,467
1848	200	12,000

De geldelijke resultaten van den gouvernements-handel in zout zijn volgens de algemeene boeken geweest:

a. Op Java en Madura.

JAREN.	LASTEN.					BATEN.				WINST.
	Aan- maak.	Vervoer.	Perso- neel.	Spil- lagie.	Te zamen.	Verkoop voor bin- nenlandsch verbruik.	Verkoop voor uitvoer.	Vergoe- ding van spillagie.	Te zamen.	
1831	f 73,201	f 323,129	f 80,025	f 17,725	f 494,080	f 2,530,938	f 176,970	f 4,971	f 2,712,879	f 2,218,799
1832	53,707	236,736	88,251	17,547	396,241	2,520,479	157,020	1,274	2,678,773	2,282,532
1833	202,958	329,018	81,530	31,740	645,246	2,296,848	327,866	4,771	2,629,485	1,984,239
1834	137,464	237,264	92,247	43,966	510,941	2,469,539	219,469	5,190	2,694,198	2,183,257
1835	226,242	220,260	84,997	34,918	566,417	2,595,430	245,280	3,348	2,844,058	2,277,641
1836	135,448	240,115	88,679	32,564	496,806	2,661,039	169,160	1,935	2,832,134	2,335,328
1837	62,714	386,834	150,754	43,931	644,233	3,025,059	365,820	1,828	3,392,707	2,748,474
1838	241,796	398,208	98,519	46,486	785,009	3,003,211	324,828	3,879	3,331,918	2,546,909
1839	115,831	332,762	96,300	114,136	659,029	3,164,254	212,700	8,427	3,385,381	2,726,352
1840	104,256	429,484	97,667	45,452	676,859	3,658,493	174,900	18,697	3,852,090	3,175,231
1841	148,406	493,710	97,992	48,157	788,265	4,095,099	226,500	31,482	4,353,081	3,564,816
1842	147,889	571,357	92,461	44,344	856,051	4,184,091	260,940	36,678	4,481,709	3,625,658
1843	149,589	574,588	94,651	48,381	867,209	4,341,022	265,320	14,326	4,620,668	3,753,459
1844	158,956	657,639	94,317	87,754	998,666	4,347,483	269,459	23,946	4,640,888	3,642,222
1845	162,012	514,749	100,908	62,282	839,951	4,512,773	295,400	9,227	4,817,400	3,977,449
1846	89,661	514,144	108,465	56,133	768,403	3,963,101	294,481	11,215	4,268,797	3,500,394
1847	121,065	696,981	110,996	60,531	991,573	3,545,747	326,467	27,083	3,899,297	2,907,724
1848	1,845	617,259	103,459	74,140	796,703	3,764,598	12,000	25,406	3,802,004	3,005,301

(*) Van 30 pikels.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

b. Op de Buitenbezittingen.

JAREN.	LASTEN.					BATEN.			WINST.
	Ontvangen of ingekocht zout.	Vervoer.	Personeel.	Spillagie.	Te zamen.	Verkocht zout.	Vergoeding van spillagie.	Te zamen.	
1839	f 666,531	f 8,070	f 16,641	f 15,000	f 706,242	f 860,348	f 148	f 860,496	f 154,254
1840	235,556	15,334	10,714	18,400	280,004	759,121	675	759,796	479,792
1841	486,228	6,190	41,011	26,600	560,029	754,397	976	755,373	195,344
1842	362,619	28,574	11,127	31,200	433,520	847,444	299	847,743	414,223
1843	509,012	40,423	12,454	19,100	580,989	821,534	451	821,985	243,996
1844	445,119	28,108	12,212	33,200	518,639	904,370	315	904,685	386,046
1845	461,685	62,909	12,377	20,600	557,571	929,446	313	929,759	372,188
1846	444,169	11,860	12,046	53,800	521,875	808,588	1,822	810,410	288,535
1847	481,384	10,097	16,190	22,100	529,771	737,973	348	738,321	208,550
1848	487,167	60,774	15,381	46,333	609,655	795,156	1,045	796,201	185,546

Voor 1849 werd de aanmaak van zout bepaald op een minimum van 24,000 koyans.

Volgens voorloopige berekening werden toen aangemaakt 25,274 koyans.

Het restant zout op ultimo 1849 bedroeg 76,794 koyans.

In 1849 werden, volgens voorloopige berekening, verkocht voor binnenlandsch verbruik:

18,192 koyans tegen. f 3,471,554

Voor uitvoer particulier 2,010 koyans tegen. 126,750

f 3,598.304

bb. Openbare verkoopingën.

Het regt tot het houden van openbare verkoopingën behoort uitsluitend aan het Gouvernement.

Tot dat einde zijn ingesteld *vendu-kantoren*, ook *vendu-departementen* genaamd. Het oppertoezicht over die inrigtingen wordt uitgeoefend door den directeur der middelen en domeinen, het gewestelijk toezicht door de hoofden der gewestelijke besturen, met uitzondering van Samarang en Soerabaija, waar een der stedelijke adssistent-residenten daarmede belast is.

Te Batavia, Samarang, Soerabaija en Amboina zijn de werkzaamheden van het *vendu-departement* opgedragen aan afzonderlijke ambtenaren, elders aan eenen der aanwezige ambtenaren als bijbetrekking, gemeenlijk aan den gewestelijken secretaris of den ambtenaar diens functien waarnemende. Al deze ambtenaren in de vervulling der werkzaamheden van het *vendu-kantoor* voeren den titel van *vendumeesters*.

De *vendukantoren* van Batavia, Samarang en Soerabaija loopen geheel voor 's Lands rekening; dat te Amboina gedeeltelijk; de overige moeten door den *vendumeester* bekostigd worden uit de hem toegestane aandeelen in de belasting.

Goederen openbaar willende verkoopen, vraagt men *vendutie* aan bij het *vendu-kantoor*, onder opgave van de geschatte *venduwaarde*. Van zulke aanvragen wordt een rooster gehouden.

De verkoopingën hebben plaats naar de orde van inschrijving op dien rooster, maar verkoopingën voor sterfboedels of op regterlijk gezag of voor vertrekkende personen gaan voor.

Is de raming der *venduwaarde* minder dan f 3000 te Batavia, f 500 te Samarang, f 300 te Soerabaija, dan kan men geen geheel en dag voor zich bekomen.

Buiten deze plaatsen kunnen zulke minima bepaald worden door de gewestelijke besturen, aan de *vendumeesters* overlatende om, zoo zij zich de moeite getroosten willen, *vendutien* voor mindere sommen dan de bepaalde te houden, waartoe zij, wat sterfboedels en verkoopingën op regterlijk gezag betreft, verplicht zijn.

Op de openbare verkoopingën wordt geheven:

Wanneer de veiling geschiedt bij *opslag* en de goederen van de hand gezet worden:

1°. voor onbewerkt goud en zilver, losse juweelen, ruwe diamanten, paarden en alle vreemde muntspecien

Ten laste van den	
kooper.	verkooper.
1 0/0	—

Ten laste van den

kooper.	verkooper.
---------	------------

- 2°. voor nationale effecten, 's Lands schuldbrieven en actien, en alle door het Gouvernement erkende naamlooze vennootschappen 1 " —
- 3°. voor gouvernementen grond-producten — —
- 4°. voor andere losse goederen 6 0/0 1 0/0
- 5°. voor vaste goederen 4 " 1 0/0

Wanneer de veiling geschiedt bij *afslag*, en de goederen van de hand gezet worden:

- 1°. voor de goederen onder n°. 1 hierb. vermeld 1 " —
- 2°. " " " " " 2 " " 1 " —
- 3°. " " " " " 3 " " — —
- 4°. " " " " " 4 " " 6 " —
- 5°. " " " " " 5 " " 4 " —

In beide genoemde gevallen daarenboven voor alle goederen 1permille —

Wanneer de goederen bij de veiling, hetzij bij op- of afslag *niet* van de hand gezet (dus opgehouden) worden:

- voor de goederen bij 1°. en 2°. vermeld. — 1/4 0/0
- voor andere losse goederen — 1 " —
- voor vaste goederen — 1/4 " —

De drie laatste heffingen zijn ook verschuldigd over hetgeen de *vendutien* minder opbrengen dan de bij aanvraag ingeschreven raming of het bepaalde minimum.

Al deze heffingen komen in 's Lands kas, maar het 1 per mille is bepaaldelijk bestemd voor de armen, en van de andere heffingen bij de *vendu-kantoren* buiten Batavia, Samarang en Soerabaija wordt het grootste gedeelte uitgekeerd aan de ambtenaren van die kantoren.

Te Batavia, Samarang en Soerabaija wordt in den regel slechts éene *vendutie* daags toegelaten.

Over dag wordt aldaar, bij uitzondering, eene tweede *vendutie* gehouden van voorwerpen van handel uit de eerste hand, minstens ter geraamde waarde van f 20,000.

Hierop wordt geheven: wanneer men geen waarborg van het Gouvernement voor de betaling verlangt en zelf zich met de invordering belast, 1 1/4 0/0 op den verkooper; tegen dadelijke betaling, onder waarborg van het Gouvernement, 2 1/2 0/0, en op het gewoon crediet 4 0/0; over hetgeen minder verkocht wordt dan voor f 20,000 betaalt de verkooper 1/2 0/0.

Het bovenvermeld minder salaris is ook toepasselijk op de door zeeramp beschadigde goederen, welke op eene gewone *vendutie* verkocht worden.

Vendutien van goederen uit de eerste hand tegen verminderd salaris zijn ook toegestaan te Macassar.

Te Batavia, Samarang en Soerabaija betalen de koopers voor

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

de rekeningen wegens alle op vendutie gekochte goederen, 10 tot 20 duiten; alle overige ongelden (advertentiekosten, vendu-extract enz.) komen ten laste van den verkooper.

De gewone verkooping geschieden:

1°. op een crediet van 4 maanden;

2°. tegen dadelijke betaling, of

3°. op een langer crediet dan 4 maanden.

In het eerste geval moeten de koopers den prijs van het gekochte, verhoogd met de belasting en het opgeld voor de rekening, aan het vendu-kantoor komen betalen binnen 4 maanden of binnen 5 maanden met 2% en binnen 6 maanden met 4% boete.

In het tweede geval moeten de koopers als voren betalen binnen 8 dagen.

In het derde regelt zich de betaling naar het crediet.

De opbrengst der verkooping wordt aan de verkoopers betaald: in het eerste geval, 6 maanden na den dag der verkooping; in het tweede, 6 weken als voren, en in het derde naar bijzondere regelingen.

De vendu-kantoren kunnen echter ook vroeger betalen dan op den bepaalden tijd, tegen korting van 3/4 % 's maands.

Die rente komt, buiten Batavia, Samarang en Soerabaija, ten voordeele van de vendumeesters.

Wanneer de opbrengst niet terstond na het hojden eener verkooping wordt betaald, geeft het vendu-departement aan den regt-hebbende eene acceptatie deswege af, betaalbaar over den termijn van het crediet, waarop de verkooping is geschied.

Deze *vendu-acceptatien* zijn te Batavia, waar (met weinig uitzondering) elken dag eene verkooping plaats vindt, een zeer gewoon geld-vertegenwoordigend papier, dat veel tot vergemakkelijking van peuniele transactien bijdraagt.

In het algemeen stelt het Gouvernement zich civiliter aansprakelijk voor de uitkeering der opbrengst van door de vendu-kantoren verkochte goederen.

Openbare verpachtingen of verhurings van landerijen, suikermolens of andere fabrieken, markten, vischvijvers, houtgewassen of andere voortbrengselen van nijverheid, zoomede onder-verpachtingen van 's Lands middelen, moeten geschieden door tusschenkomst der vendu-kantoren, of door eenen notaris; dit laatste na verlot van het plaatselijk bestuur.

Binnen acht dagen na zulke opveilingen moet betaald worden:

a. onverschillig of zij voor een notaris of vendu-meester gehouden zijn,

bij afstand over de koopsom tot en met f 25,000 1 %

voor het meerdere boven:

f 25,000 tot f 50,000 3/4 %

50,000 " 100,000 1/2 %

100,000 " 150,000 3/8 %

150,000 " 200,000 1/4 %

200,000 1/8 %

b. wanneer zij voor den vendumeester gehouden zijn en niet afgestaan worden, 1/4 van het bovenvermelde met een minimum van f 40.

Deze belastingen komen te Batavia, Samarang en Soerabaija geheel ten voordeele van 's Lands kas; buiten die plaatsen worden zij tusschen 's Lands kas en de ambtenaren verdeeld.

Voorts wordt ook op de bedoelde veilingen geheven 1 per mille voor de armen.

Om *loterijen* uit te schrijven, moet men verlot vragen en zulks, wanneer zij roerende en onroerende goederen betreffen, van het gewestelijk bestuur, en wanneer een of meer prijzen in geld bestaan, van den Gouverneur-Generaal. Op de loterijen wordt bij de vendukantoren geheven:

1°. 6 % te Batavia, Samarang en Soerabaija, geheel, — en daarbuiten gedeeltelijk (2 1/2 %), ten behoeve van 's Lands kas, komende het andere gedeelte bij de laatstbedoelde vendu-kantoren ten voordeele van de ambtenaren dier kantoren;

2°. 1 per mille voor de armen.

De belasting op de openbare verkooping in Nederlandsch Indie heeft opgebracht:

in 1839	f 354,006
" 1840	334,798
" 1841	298,000
" 1842	257,961
" 1843	315,003
" 1844	313,690
" 1845	310,152
" 1846	349,744
" 1847	202,991
" 1848	279,576

Het verkoopsbedrag der bij de vendukantoren op Java en Madura geveilde goederen was als volgt:

1°. *Gouvernements-goederen.*

Jaren.	Batavia.	Samarang.	Soerabaija.	Elders.	Te zamen.
1840	f 2,015,237	f 7,174	f 66,735	f 26,437	f 2,115,583
1841	371,450	3,717	63,667	19,512	458,346
1842	3,722,441	8,463	79,613	19,024	3,829,541
1843	1,334,094	23,467	199,626	63,555	1,620,742
1844	1,095,596	14,878	211,813	44,113	1,366,400
1845	1,701,770	23,039	257,506	75,213	2,057,528
1846	260,501	7,842	87,253	32,763	388,359
1847	224,351	12,956	93,036	75,846	406,189
1848	627,353	4,592	84,062	56,029	772,036
1849	618,009	14,496	121,945	56,877	811,307

De verschillen te Batavia worden toegelicht door de volgende specificatie van de daar verkochte goederen:

In	Tin.	VAN JAPAN.			Goud.	Vogel-nestjes.	Speccerijen.	Koffij.	Diamanten en brillanten.	Diverse.	Te zamen.
		Koper.	Kamfer.	Kabaaijen en watten.							
1840	f 1,571,825	"	f 103,725	f 4,746	"	f 252,215	f 15,562	f 10,372	"	f 56,792	f 2,015,237
1841	"	"	72,295	5,393	f 36,379	191,880	48,129	"	f 1,960	15,414	371,450
1842	3,416,125	"	"	"	29,496	205,298	21,755	1,161	176	48,430	3,722,441
1843	963,250	"	110,918	4,005	49,572	140,103	17,067	"	3,149	46,030	1,334,094
1844	"	f 535,000	61,452	2,429	87,232	200,464	19,174	"	4,047	185,798	1,095,596
1845	946,550	424,252	43,762	1,965	42,485	213,265	690	627	1,876	26,298	1,701,770
1846	"	"	"	2,484	"	196,001	17,325	"	1,000	43,691	260,501
1847	"	"	"	1,841	14,618	152,278	20,118	"	3,792	31,704	224,351
1848	"	391,275	4,631	3,126	9,526	158,765	19,873	4,004	65	36,088	627,353
1849	"	391,388	26,008	2,082	"	165,121	"	7,722	"	25,688	618,009

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

2°. *Particuliere goederen.*

	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.	1849.
Bantam	32,236	33,638	55,612	58,080	18,159	42,656	61,256	60,643	71,857	85,231
Batavia	2,160,670	2,224,276	1,741,112	2,689,673	2,506,821	2,711,965	2,809,151	2,529,148	2,225,415	2,344,732
Buitenzorg	145,326	91,997	73,188	120,599	71,630	137,126	112,705	87,827	54,802	72,299
Krawang	23,371	19,750	46,344	23,325	21,839	45,421	22,180	20,102	20,138	23,979
Preanger	9,978	46,429	22,049	59,770	56,754	67,159	148,499	38,251	61,578	82,481
Cheribon	105,434	201,675	53,756	108,008	77,384	49,297	41,573	63,296	40,471	357,329
Tagal	49,804	20,223	21,100	21,319	36,271	21,139	60,168	32,660	67,476	58,347
Pekalongan	40,819	63,246	103,411	86,269	77,625	55,667	42,969	56,502	24,261	85,734
Samarang	683,084	622,298	671,700	627,931	595,644	639,570	692,027	897,010	848,666	702,276
Japara	70,331	61,641	46,298	72,246	38,516	46,808	67,610	80,778	74,828	30,756
Rembang	40,901	37,489	83,533	42,421	73,963	89,147	53,503	89,303	66,428	83,638
Soerabaja	500,529	597,655	578,011	707,591	743,986	706,244	696,562	617,313	844,713	618,167
Paseroean	71,055	96,123	109,897	112,707	109,041	115,721	136,361	171,048	137,037	135,126
Bezoek.	30,999	8,810	16,516	16 33	8,935	9,370	15,687	16,187	47,029	29,730
Banjoewangi	4,560	6,591	5,809	5,667	4,270	7,018	15,367	9,165	10,572	11,494
Banjoemaas	18,508	26,865	14,140	68,067	63,269	31,139	77,909	40,650	48,233	48,750
Bagelen	91,393	66,826	75,644	43,958	48,962	53,422	53,842	87,634	75,086	68,561
Kadoe	64,143	51,398	62,768	69,799	37,161	41,062	39,954	29,665	29,026	16,264
Djokjokarta	48,752	91,726	44,121	44,657	40,587	97,429	52,966	68,423	103,770	64,455
Soerakarta	452,251	405,858	84,416	490,986	91,194	164,362	190,269	133,089	141,126	136,251
Madioen	40,263	34,189	62,003	95,118	45,087	98,397	90,753	69,204	94,440	53,381
Patjitan	6,143	11,530	8,918	8,879	3,568	7,901	16,369	7,872	12,001	5,555
Kediri	24,192	8,862	22,704	18,868	28,824	20,244	71,885	31,893	33,154	34,280
Te zamen	4,714,772	4,829,133	4,008,063	5,592,601	4,799,460	5,261,264	5,569,568	5,267,063	5,132,107	5,148,816

cc. *Tin op Banka.*

Alle tin in den grond van het eiland Banka behoort aan het Gouvernement; geen uitvoer van tin, bewerkt of onbewerkt, mag van daar plaats hebben anders dan van gouvernementswege; tinnen gereedschappen kunnen er alleen uitgevoerd worden op verlof van den resident, en vervaardigd van tin dat bij het Gouvernement gekocht is tegen eenen bepaalden prijs (f 44 per pikol). Die tinerts op Banka graaft, is verplicht dien te smelten en het product aan het Gouvernement te leveren tegen eenen vasten prijs (f 13½ per pikol, klinkende zilveren munt).

Over het algemeen hebben Chinezen, in vennootschappen vereenigd, het bewerken van de tinmijnen op Banka ondernomen.

Op het aanvangen en de regeling van zulke ondernemingen zijn door het Gouvernement bepalingen gesteld.

De mijnwerkers worden maandelijks door het Gouvernement van zekere levensbehoeften en andere voorwerpen voorzien, tegen bepaalde prijzen, te weten:

Rijst per pikol	f 5.00
Zout	" 4.00
Olie	" 33.00
IJzer	" 33.00
Staal	" 62½

Zij bekomen wijders vaste voorschotten in geld op het verwachte product, namelijk bij het Chineseche nieuwjaar, bij de smelting, en bij het vertrek der Chineseche vaartuigen. Er zijn verordeningen tegen het onvoorzigtig opdrijven dezer verstrekkingen en voorschotten.

Het algemeen beheer over de tinmijnen berust bij den directeur der middelen en domeinen, het gewestelijk beheer bij den resident van Banka, en het dadelijk beheer bij de hem toegevoegde Europeesche districts-ambtenaren, onder de benaming van administrateurs der tinmijnen.

De geleverde hoeveelheid bedroeg:

in 1831	44,400	pikols,
" 1832	41,649	"
" 1833	28,681	"
" 1834	53,424	"
" 1835	35,922	"
" 1836	60,464	"
" 1837	46,292	"
" 1838	39,102	"
" 1839	69,212	"
" 1840	60,963	"
" 1841	62,852	"
" 1842	40,467	"
" 1843	64,304	"
" 1844	69,526	"
" 1845	53,534	"
" 1846	69,501	"
" 1847	81,132	"

De geleverde hoeveelheid geeft echter niet het juiste resultaat van den mijn-arbeid van elk jaar; op het einde van elk jaar namelijk blijft steeds eene hoeveelheid erts voorhanden, in dat jaar gewonnen, maar welke eerst in het volgende bewerkt wordt.

Trekt men nu van de geleverde hoeveelheid af het verkregen tin uit erts van het vorige jaar, en telt men bij de geleverde hoeveelheid op het tin in het volgende jaar verkregen uit overgehouden erts op het einde van elk jaar, zoo bekomt men de werkelijke resultaten van de exploitatie der mijnen.

Deze gaf:

in 1838	45,767	pikols,
" 1839	57,772	"
" 1840	60,786	"
" 1841	66,372	"
" 1842	40,217	"
" 1843	71,091	"
" 1844	62,094	"
" 1845	56,033	"
" 1846	71,252	"
" 1847	73,983	"

Bij de beschouwing van de verschillen tusschen de onderscheidene jaren moet in het oog gehouden worden, dat de arbeid veel afhangt van de weersgesteldheid.

Hierboven is gezegd, dat de mijnwerkers verstrekkingen in goederen en voorschotten in geld van het Gouvernement ontvangen. Deze kunnen niet altoos in hetzelfde jaar en sommige volstrekt niet verevend worden: van daar *mijnschulden*, en onder deze hopelooze.

Omtrent die mijnschulden volgen hieronder eenige berekeningen en opgaven:

Jaren.	Bedrag op ultimo.	Hiervan is als hopeloos afgeschreven.
1838	f 433,209	f 8,437
1839	462,927	"
1840	495,296	"
1841	670,534	188,578
1842	936,699	"
1843	958,043	124,272
1844	989,817	"
1845	959,788	"
1846	926,310	"
1847	754,249	22,510

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De schulden, uitmakende het cijfer op ultimo 1847. f 754,249
na aftrek van de afgeschreven 22,510

f 731,739

waren gerangschikt als volgt:

gewaarborgde.	f 98,531
goede	316,757
onzekere	154,247
kwade	152,377
hopelooze	9,827

Als boven f 731,739

De hopeloos geworden schuld in het tijdvak van 10 jaren, tus-
schen 1832 en 1841, werd berekend op. f 226,885

Op die som en de later hopeloos gebleken schulden is,
blijkens de aanwijzing hierboven, afgeschreven f 313,797

en van de schuld onder ultimo 1847 werd,
blijkens de tweede opgave hiervoren, nog
voor hopeloos gehouden 9,827

te zamen ————— 353,624

Alzoo is meer hopeloos bevonden sedert 1811. . . . f 126,739

Stelt men nu dat, behalve de sedert 1832 in het geheel afge-
schreven schuld en het restant hopeloos geachte schuld onder 1847,
te zamen bedragende als boven f 353,624
nog de kwade schuld onder ultimo 1847 152,377

zou moeten worden afgeschreven, dan belooft het verlies f 506,001
hetwelk geslagen moet worden over de sedert 1832 geleverde hoe-
veelheid tin, zijnde 877,025 pikols. Dit verlies vermeerdert alzoo
de kosten van het geleverde met f 0.69 (negen en zestig duiten)
per pikol.

Aan het bovenstaande sluiten zich de volgende opgaven, later
uit Indie ontvangen.

In 1848 zijn volgens de algemeene boeken geleverd 71,495¹/₃
pikols tin, en in 1849 volgens de gewestelijke autoriteit 77,874.

Den voorhanden erts mede berekenende, even als dit hierboven
geschied is, verkrijgt men eene productie van de mijnen van 74,874
pikols tin in 1848, en 73,966 in 1849.

De schulden bedroegen op ultimo 1848. f 734,370
waarvan, behalve de vroeger aangeteekende f 22,510
als hopeloos zijn afgeschreven 225,948

248,458

Rest f 485,912

In 1849 meer afbetaald dan bijgekomen 45,001

Schuld op ultimo 1849 f 440,911

Deze waren gerangschikt als volgt:

goede	f 59,094
onzekere	130,208
kwade	251,609

f 440,911

In Mei 1849 is aan eenen natuurkundige opgedragen na te gaan,
welke ter beschikking van het Gouvernement staande middelen
kunnen aangewend worden tot verbetering van de werkwijze bij
de tinmijnen op Banka in gebruik; zijn onderzoek duurde op ultimo
1849 nog voort.

dd. Vogelnestjes.

De klippen of hollen waar zekere vogelsoorten eetbare nesten
bouwen, behooren op Java, behalve op de particuliere landerijen,
aan het Gouvernement.

De meeste (namelijk die in Bantam, Samarang, Japara, Rem-
bang, Kediri, Soerabaija, Pasoeroean en Bezoek) zijn verpacht
en dus hierboven onder de verpachte belastingen en monopolien
begrepen.

De onverpachte bevonden zich in Banjoemaas, Bagelen, Djokjo-
karta en Patjitan.

Het bezitten, vervoeren en verkoopen van deze vogelnestjes is
er aan elk en een iegelijk verboden onder bedreiging met verbeurd-
verklaring en bestraffing als bezit, vervoer en verkoop van ge-
stolen goed.

Evenmin mag daar invoer van zulke vogelnestjes plaats hebben
uit andere gewesten.

De klippen en hollen in Banjoemaas zijn sedert jaren, als der
moeite van het plukken der nesten niet waardig, onaangeroerd
gelaten.

Die in Bagelen, Djokjokarta en Patjitan worden voor gouver-
nements-rekening geëxploiteerd.

Het product wordt vervoerd naar Soerakarta, daar gesorteerd
en gedroogd, dan over Samarang naar Batavia gezonden, en
publiek verkocht.

Het algemeen beheer over de onverpachte vogelnestklippen is
opgedragen aan den directeur der producten en civile magazijnen.

De opbrengst der verpachte vogelnestklippen is begrepen onder
het elders gegeven cijfer der verpachte belastingen en monopolien.

De lasten en baten der onverpachte vogelnestklippen waren,
volgens de algemeene boeken:

In	LASTEN.			BATEN.		WINST.
	Inzame- ling en bewer- king.	Ver- voer.	Te zamen.	Verkoop te Batavia.	Te zamen.	
1839	f 15,216	f 1,871	f 17,087	f 210,593	f 210,593	f 193,506
1840	15,975	1,537	17,512	302,230	f 94	302,324 284,812
1841	16,112	1,150	17,262	203,478	"	203,478 186,216
1842	15,940	1,330	17,270	205,298	"	205,298 188,028
1843	17,618	724	18,342	140,103	"	140,103 121,761
1844	15,457	1,194	16,651	200,464	"	200,464 183,813
1845	15,772	1,321	17,093	213,265	"	213,265 196,172
1846	16,787	1,779	18,566	196,067	59	196,126 177,560
1847	14,060	1,176	15,236	152,277	"	152,277 137,041
1848	13,367	1,071	14,438	158,765	"	158,765 144,327

ee. Handel op Japan.

Vroeger is reeds gezegd, dat het Gouvernement den handel op
Japan geheel aan zich houdt en er een gedeelte van verpacht.

Het onverpachte gedeelte staat, even als het andere, onder het
algemeen beheer van den directeur der producten en civile maga-
zijnen en wordt gevoerd door middel van een opperhoofd van den
Nederlandschen handel op Japan, met toevoeging van eenige amb-
tenaren, te zamen uitmakende onze factory op Decima. Al de
lasten en baten van den Japanschen handel, met inbegrip van
het verpachte gedeelte op eene andere plaats van dit verslag
beschouwd, bedroegen volgens de algemeene boeken:

In	Lasten.	Baten.	Winst.
1839	f 167,079	f 484,450	f 317,371
1840	160,864	399,788	238,924
1842	354,088	541,153	187,065
1843	203,265	469,758	266,493
1844	187,303	393,271	205,968
1845	183,327	312,461	129,134
1846	145,507	293,922	148,415
1847	156,816	271,244	114,428
1848	162,085	370,626	208,541

In 1841 is geen handel op Japan gedreven. Het derwaarts be-
stemde schip keerde van eene verlorene reis terug.

Het bovenstaande resultaat is gemiddeld gunstiger dan het vroeger
verkregeene, want in 1823 tot 1832 beliep de winst gemiddeld
f 120,000 's jaars.

§ 6. *Handel in goederen, den Souverein ook buiten de
belastingen en monopolien toebehoorende.*

aa. Verkoop van gronden.

De Gouverneur-Generaal heeft de magt niet, om uitgestrekte
landerijen in Nederlandsch Indie te verkoopen; hij is echter be-
voegd, kleine stukken grond in koop af te staan in en nabij de
steden en dorpen.

Bij de beoordeeling van aanvragen om zoodanige kleine percee-
len, wordt er op gelet, of het afstaan van de verlangde stukken
grond overeen te brengen is met regelen van netheid in den
aanleg van hoofdplaatsen, met verordeningen van politie, enz.;
terwijl alleen in bijzondere gevallen gronden verkocht worden,
welke niet, met de daarop aanwezige of nog op te rigten gebou-
wen, eene waarde hebben of hebben zullen van f 1000.

Aan kleine stukken gronds in en om de steden en dorpen is verkocht:

in 1839 voor f	6,114
" 1840 "	16,644
" 1841 "	28,135
" 1842 "	34,055
" 1843 "	53,713
" 1844 "	26,851
" 1845 "	26,308
" 1846 "	13,380
" 1847 "	46,869
" 1848 "	9,963

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

bb. Verkoop van andere voorwerpen.

1°. In vorige deelen van dit verslag is reeds gewag gemaakt van den verkoop van verscheidene zaken.

2°. Onder »landbouw» enz. zal gesproken worden van den verkoop van grondproducten aan het Gouvernement geleverd.

3°. Behalve deze zaken verkoopt het Gouvernement rijst in de Molukkos tegen bepaalde prijzen, ter voorziening in de behoefte der Europeesche ambtenaren en ingezetenen aldaar, uit gebrek aan particulieren handel; wordende die rijst op Java ingekocht.

4°. Onderscheidene andere goederen, afgekeurde of overbodige zaken bij 's Lands administratiën enz.

Voorts wordt, wat de publiek verkochte goederen betreft, verwezen naar het hoofd: »Openbare verkooping», en wijders naar het derde hoofdstuk van dit overzicht.

Aan huizen is in 1848, volgens de algemeene boeken, verkocht voor f 4700.

cc. Verhuur van voorwerpen.

Uit vorige deelen van dit verslag is gebleken, dat het Gouvernement verhuurt eenige middelen van vervoer, gronden, enz.

Het Gouvernement verhuurt voorts hier en daar eenige woningen. Aan verhuurde voorwerpen is in 1848, volgens de algemeene boeken, ontvangen eene som van f 2237.

X. NIJVERHEID

(voor zoover die niet onder andere hoofden van dit verslag verhandeld is).

A. Landbouw en bereiding van en beschikking over het product van den grond.

§ 1. *Algemeen voorschrift.*

De Gouverneur-Generaal is verplicht, door alle middelen binnen zijn bereik, den landbouw aan te moedigen en zooveel doenlijk de teelt van voortbrengselen voor den handel met Europa geschikt te bevorderen.

Onder zekere bepalingen verleent de Gouverneur-Generaal uitsluitende regten (octrooijen) voor eenen vastgestelden tijd op nieuwe, binnen het Koninkrijk der Nederlanden of zijne overzeesche bezittingen gedane uitvindingen en wezenlijke verbeteringen in eenigen tak van kunst of volkslijf.

§ 2. *Op gouvernement-gronden.*

De landbouw-ondernemingen, welke op 's Gouvernements gronden op Java voor 's Gouvernements rekening geschieden, berusten en op het soevereine regt van beschikking over des inlanders arbeid en op diens verplichting om 1/5 van zijne rijstvelden aan den Souverein af te staan. De toepassing van beide regten wijzigt zich naar gelang van de behoefte van iedere cultuur, terwijl voor die cultures waar deze gewone middelen onvoldoende zijn, daarenboven vrijwillige werklieden in dienst genomen worden. Alle arbeid voor deze ondernemingen wordt betaald.

Waar de bereiding van het product veel zorg, bijzondere kennis, gestadig toezigt en nauwlettende berekening van middelen tot behaling van voordeel, bezuiniging van kosten, bespoediging van arbeid enz. vereischt, heeft het Gouvernement de tusschenkomst van particulier eigenbelang te baat genomen, hetwelk echter altoos door hulp in geld en volk van gouvernementwege geschraagd wordt. Van daar de zogenaamde cultuur-contracten.

Niet al die contracten bedoelen eene levering aan het Gouvernement; bij eenige wordt de verhandeling van het product buiten het Gouvernement geheel en bij andere gedeeltelijk aan den fabrikant overgelaten.

Sommige cultures worden, ten einde te beter over de resultaten van de beide stelsels te kunnen oordeelen, en aan industrielen met gouvernement-hulp toevertrouwd en zonder hen gedreven door gouvernement-beambten.

Enige gouvernement-gronden op Java zijn aan industrielen, gedurende eenen bepaalden tijd, voor landbouw-ondernemingen afgestaan, met de verplichting om zekere huur in grondproduct of geld aan het Gouvernement op te brengen.

De landbouw-ondernemingen op gouvernement-gronden, of wel de levering van grondproducten aan het Gouvernement op de *buitenbezittingen*, berusten of op soevereine regten of op overeenkomsten.

De grondproducten, ten gevolge van het boven vermelde, aan het Gouvernement geleverd, worden in Indië of in Nederland verkocht.

De gouvernement-landbouw-ondernemingen staan onder het

algemeen beheer van den directeur der cultures, namelijk tot dat het product in de naaste verzamel-pakhuizen geleverd is.

Het plaatselijk beheer wordt uitgeoefend door de gewestelijke en door speciale ambtenaren, zoo Europeesche als inlandesche.

Aan den directeur der producten en civile magazijnen is opgedragen te zorgen voor het vervoer van het product uit de bedoelde pakhuizen naar de groote aan strand, waar het product of verkocht, of naar Nederland afgescheept moet worden.

Omtrent den landbouw op 's Gouvernements gronden op Java kunnen de volgende bijzonderheden over 1849 medegedeeld worden, welke getrokken zijn uit het cultuur-verslag hetwelk de directeur der cultures verplicht is jaarlijks in te zenden.

Koffij-cultuur.

Zoo als in 1818 was voorspeld, is de koffij-oogst van 1849 bijzonder tegengevallen.

In alle residentien van Java is de oogst ongunstig geweest. Overal wordt zulks toegeschreven aan de weërgesteldheid gedurende den tijd, dat de koffijboomen bloesem droegen.

De productie van 1849 heeft 398,511 pikols minder bedragen dan in 1848.

Aan de activiteit der ambtenaren, die bij verschillende gelegenheden, zoowel door het Gouvernement als door de directie der cultures tot behartiging der koffij-cultuur zijn aangespoord, heeft het niet ontbroken, en de ongelukkige oogst van 1849 moet dan ook aan tegenspoeden van hooger hand toegeschreven worden.

Voor de voltalligheid van het getal koffijboomen en de uitbreiding der aanplantingen is in 1849 het noodige verrigt.

Gedurende den regen-mousson van 1849 op 1850 zijn twintig millioen boomen bijgeplant, waarvan 12 millioen tot inboeting en 8 millioen tot uitbreiding.

Tot verlichting van den arbeid der bevolking wordt beproefd, om de koffij nat in de roode schil door haar tegen kontante betaling te doen leveren bij etablissementen, alwaar het product verder op de gewone wijze voor rekening van het Gouvernement wordt bereid.

Gedurende het jaar 1849 is deze wijze van koffijlevering alleen in de residentie Kadoe ingevoerd.

De resultaten van de in de residentie Preanger Regentschappen gelegene etablissementen, voor de bereiding van koffij op de West-Indische wijze van de heeren *Philippeau* en *Maak Bastiaanse*, waren, ten gevolge van den geringen oogst, voor de ondernemers niet voordeelig; hoewel niet ongunstig kan worden genoemd de verhouding van de hoeveelheid uitgeleverde drooge koffij tot die nat bij het etablissement aangebragt, zijnde meer dan een pikol drooge van zes pikols natte koffij bereid.

Na de daarstelling in de Preanger Regentschappen van pelmolens, waarbij de koffij, in de roode schil door de bevolking geleverd, op de Braziliaansche wijze voor gouvernement-rekening wordt bereid, is aldaar de bereiding der koffij op de West-Indische wijze afgeschaft, althans wordt aan de bevolking de verhoogde betaling niet meer uitgekeerd.

De etablissementen voor de bereiding van koffij op de Braziliaansche wijze, zoowel die in de Preanger Regentschappen als in de residentie Cheribon gelegen, hebben vrij bevredigende resultaten opgeleverd.

De kosten van bereiding zullen langzamerhand met gepaste zuinigheid moeten worden teruggebragt tot het minst mogelijk bedrag.

Hiertoe zullen de uitkomsten van een paar oogstjaren nog moeten worden afgewacht, alvorens ter zake regelingen zullen kunnen worden vastgesteld.

In de residentie Kadoe is, zonder voorafgaande vergunning der directie van de cultures, getracht het productief vermogen der koffijboomen te verbeteren door eene stelselmatige bemesting der tuinen.

Het bezwaar hetwelk uit dien maatregel voor de bevolking voortvloeit en de onzekerheid van de daarvan te verwachten resultaten, hebben het raadzaam doen achten het plaatselijk bestuur van Kadoe aan te schrijven om de eigener autoriteit aangevangene bemesting der koffijtuinen vooreerst niet voort te zetten.

Deze voorzorg is sedert door de uitkomst geregtvaardigd; want een groot aantal der bemeste aanplantingen is uitgestorven.

Tot verbetering der qualiteit van de koffij is uit Arabie Mokka-koffij voor zaad ontboden.

Behalve dat daarvoor ook koffijzaad van Ceylon zal worden aangeschaft, is ook eene proef genomen, om voor de nieuwe aanplantingen in de residentie Pasoeroean zaad te bezigen uit de Preanger Regentschappen en omgekeerd voor die van de Preanger Regentschappen zaad van Pasoeroean.

De berigten omtrent de vooruitzichten van den oogst van 1850 waren bij het einde van 1849 zeer geruststellende.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De volgende uitkomsten zijn verkregen:

In	Getal vruchtdragende koffijboomen, van welke geogst is.	Verkregene hoeveelheid koffij, zonder de bij het ledig vallen der pakhuizen bevonden overwigten. — Pikols.	Hoeveelheid koffij in het geheel bij de pakhuizen ontvangen. — Pikols.	Gezamenlijke kosten van de koffij aan het Gouvernement geleverd. — De gulden van 120 duiten.	Gemiddelde prijs waarop de pikol koffij van 100katties aan het Gouvernement te staan komt, berekend over de geheele ontvangene hoeveelheid tot aan de afscheep-pakhuizen. —	Gedurende deze jaren was de opbrengst van de in Nederland geveilde koffij per pikol: — Nederl. courant.	
						Bruto.	Netto.
1840	196,913,894	689,655	706,258	7,627,991	10. 96	f 32.70	f 22.34 ¹ / ₂
1841	216,085,600	854,313	877,444	9,425,235	10. 89	31.81	21.48
1842	224,289,182	952,021	974,752	9,849,529	10. 12	28.47 ¹ / ₄	18.59 ¹ / ₄
1843	224,705,618	1,024,104	1,048,411	10,980,920	10. 57	24.70	15.55 ¹ / ₂
1844	225,138,986	949,820	956,407	9,041,889	9. 54	26.70 ¹ / ₂	17.58 ¹ / ₂
1845	221,707,420	632,657	637,596	6,256,939	9.101	27.17 ¹ / ₄	18.21 ¹ / ₂
1846	226,901,693	873,055	880,357	8,455,469	9. 72	25.00 ³ / ₄	16.18 ¹ / ₄
1847	229,384,455	767,070	772,470	7,352,922	9. 62	24.75 ¹ / ₂	15.90 ³ / ₄
1848	221,658,647	854,610	860,023	8,299,116	9. 78	21.95 ¹ / ₂	13.36

Suiker-cultuur.

In de suiker-cultuur en fabricatie op Java is in 1849 geene groote verandering gekomen. In 1848 liet het oogstjaar 1849 zich reeds ongunstig aanzien, uit hoofde der vele gedurende den planttijd in de meeste residentien gevallen regens. Ook het maal-saizoen was niet bijzonder gunstig.

De uitslag heeft dan ook dat vermoeden bevestigd, want terwijl de productie van 1848, die 1,231,912 pikols bedroeg, over het algemeen reeds niet als zeer gunstig aangemerkt werd, bedroeg dezelve in 1849 slechts 1,203,523 pikols, zoodat de oogst van dat jaar bijzonder is tegengevallen.

In Samarang was de suiker-cultuur gepaard met blijkbaar bezwaar voor de bevolking, waardoor het Gouvernement verplicht is geworden, belangrijke sommen voor den aankoop van ploegvee ten behoeve der suikerriet-planters te besteden.

Als eene tot dusverre op Java ongehoorde zaak, mag worden vermeld het springen van eenen stoomketel in de fabriek Karang djattie. Bij dit ongeval zijn elf menschen omgekomen.

In hetzelfde is aanleiding gevonden tot een onderzoek nopens de

maatregelen, noodig om de veiligheidsmiddelen bij het gebruik van stoomketels, elders aangewend, in Nederlandsch Indie toe te passen: tot het benoemen eener commissie van onderzoek naar de oorzaak van het bovenbedoeld ongeval; en tot eene uitnoodiging aan de met stoom werkende suiker-fabrikanten, om deskundige personen in dienst te nemen.

De veelvuldige ongelukken bij het aanbrengen van riet in de cilinders hadden ten gevolge eene dringende uitnoodiging, om de cilinders van veiligheids-planken te voorzien, met bedreiging aan de nalatigen, van onthouding van hulp van het bestuur.

In 1849 zijn bij onderscheidene fabrieken stoomtoestellen opgericht of besteld, terwijl eene gelegenheid voorts is aangegrepen om de suiker-contracten zoodanig te verbeteren, dat het Gouvernement slechts superieure soorten ontvangé.

Met betrekking tot het kapitaal der ondernemers valt op te merken, dat eenige fabrieken met fondsen van Nederlandsche kapitalisten werden aangevangen of aangevraagd, en dat dus eene neiging scheen te ontstaan om Europeesche kapitalen aan de suiker-cultuur te besteden.

De uitkomsten waren:

In	Getal fabrieken.	Uitgestrektheid der suikerriet-velden van welke gesneden is. — Bouw van 500 vierk. roeden.	Werkelijk van de velden verkregen suiker. — Pikols.	Hoeveelheid suiker aan het Gouvernement geleverd. — Pikols.	Gezamenlijke kosten van deze suiker. — Gulden van 120 duiten.	Gemiddelde prijs waarop de pikol suiker aan het Gouvernement te staan komt. — Gulden van 120 duiten.	Hoeveelheid suiker, die ter beschikking van de fabrikanten is gelaten. — Pikols.	Gedurende deze jaren was de opbrengst der in Nederland geveilde suiker per pikol: — Nederl. courant.	
								Bruto.	Netto.
1840	99	31,989	752,657	692,614	6,350,343	9. 20	60,193	f 16.64	f 8.51 ¹ / ₂
1841	111	33,668	734,427	673,865	6,167,198	9. 18	60,562	15.07	7.34 ¹ / ₂
1842	112	36,672	858,039	773,998	7,101,215	9. 21	84,041	13.77 ¹ / ₂	6.22
1843	110	37,546	902,397	803,480	7,551,609	9. 47	98,917	16.13	8.63 ¹ / ₂
1844	110	37,941	1,014,753	879,591	8,360,845	9. 60	135,162	15.88 ¹ / ₂	8.73 ¹ / ₄
1845	98	38,534	1,073,103	871,135	8,404,613	9. 78	201,968	20.79 ¹ / ₂	13.47 ¹ / ₂
1846	97	37,090	1,105,102	929,797	8,940,167	9. 74	174,953	17.34 ³ / ₄	10.10 ³ / ₄
1847	95	37,255	1,193,696	945,936	8,952,698	9. 56	245,761	19.17 ¹ / ₂	11.97 ³ / ₄
1848	93	37,417	1,231,912	987,785	9,475,425	9. 71	241,500	14.54 ¹ / ₂	7.49 ¹ / ₂

Indigo-cultuur.

Ook deze is in 1849 bijzonder ongunstig geweest.

Alleen in de residentie Kadoe, alwaar de cultuur in het vorig jaar was uitgebreid, waren de resultaten voordelig, daar de bouw van 500 vierkante roeden gemiddeld 59¹/₂ ponden heeft opgeleverd.

De weersgesteldheid gedurende 1849, welke voor vele cultures zoo nadeelig was, oefende ook op de indigo-productie een zeer ongunstigen invloed uit.

De door vele omstandigheden bevolene en in het belang der bevolking noodzakelijke maatregel, om voor deze cultuur slechts een vijfde der aanwezige velden te bezigen en om ten minste vier huisgezinnen per bouw af te zonderen, heeft eene vermindering der uitgestrektheid van de aanplantingen met ruim 2000 bouws ten gevolge gehad.

In de afdeeling Kediri is de cultuur van indigo voor die van suiker verwisseld kunnen worden, doch in de residentien Banjoemaas en Cheribon hebben zich tegen zoodanige cultuurverwisseling beletselen voorgedaan.

Tot verbetering der cultuur zijn gedurende het jaar 1849 proeven genomen met het planten van indigo anil, indigo fera argentea en coerulea.

Deze proefnemingen, hoewel bevredigend afgelopen ten opzichte der qualiteit van het vervaardigd product, hebben geene gunstige uitkomsten opgeleverd wat betreft de hoeveelheid, welke per bouw verkregen is.

Het resultaat der proef in de residentie Banjoemaas zal later moeten worden getoetst aan dat van de residentien Cheribon en Madioen, alwaar dezelve wordt voortgezet.

Voor de vervaardiging van goeden indigo wordt, naar de verze-

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

kering der plaatselijke autoriteiten, zorg gedragen, en zulks wordt bevestigd door de omstandigheid, dat in Nederland geene klagen over de kwaliteit meer inkwamen.

Veel belangrijks is overigens gedurende 1849 ten aanzien van de indigo-cultuur niet voorgevallen.

De fabrieken zijn over het algemeen in goeden staat en daàr waar zulks noodig is worden verbeteringen aangebragt.

In de residentie Bagelen zijn bij een aantal fabrieken de uit Nederland ontboden Noria pompen in werking gekomen, waardoor de handen-arbeid is verminderd.

De resultaten der indigo-cultuur waren :

In	Getal fabrieken.	Uitgestrektheid der indigo-velden op welke gesneden is. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen indigo. — Amsterd. ponden.	Gezamenlijke kosten van den indigo aan het Gouvernement geleverd. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop een pond indigo aan het Gouvernement te staan komt. — Guldens.	Gedurende deze jaren was de opbrengst van den in Nederland geveilden indigo, per Amsterd. pond:	
						Nederl. courant.	
						Bruto.	Netto.
1840	728	40,844	2,032,097	3,122,332	1. 64	f 3.30	f 2.881/4
1841	728	38,829	1,663,427	2,564,797	1. 65	2.86	2.44
1842	675	36,811	1,351,443	2,110,983	1. 67	2.53	2.21
1843	678	38,466	1,461,627	2,312,256	1. 70	3.071/2	2.501/2
1844	664	39,838	1,360,505	2,152,535	1. 70	2.69	2.361/2
1845	657	39,209	1,318,762	2,089,689	1. 71	2.82	2.50
1846	528	37,283	1,453,356	2,370,894	1. 70	2.781/2	2.46
1847	613	34,305	1,097,024	1,776,144	1. 70	2.923/4	2.601/4
1848	515	30,703	1,114,069	1,808,721	1. 75	2.243/4	1.941/2

Thee-cultuur.

Door de gedurende den loop van het jaar 1849 ten aanzien van de aangelegenheden der thee-cultuur genomen beschikkingen, is in die cultuur eene merkelijke verandering gebragt, welke zich hoofdzakelijk tot het volgende bepaalt:

1°. kan de thee-cultuur slechts gezegd worden geregeld in werking gebleven te zijn in de residentien der Preanger Regentschappen en Bagelen en in de afdeelingen Buitenzorg en Krawang;

2°. zijn reeds ontbonden de contracten, voor de bereiding en levering van thee gesloten met eenige fabrikanten in de residentien Soerabaja, Cheribon en Bantam; met afschrijving der daarop rustende schulden, terwijl de staking is geboden der werkzaamheden bij de gouvernements-theetuinen in de residentien Pekalongan, Banjoemaas, Kadoe en Tagal, door welk een en ander het getal thee-etablissemten met zeven is verminderd;

3°. is definitief opgeheven het thee-etablisement te Wanaijassa, in de afdeeling Krawang, alwaar de thee voor de regtstreeksche verzending bereid werd, doch welk etablisement, wegens de ongeschiktheid van den grond, zeer slechte resultaten afwierp.

Over de gebouwen en materialen is op de voor het Gouvernement meest voordeelige wijze beschikt;

4°. aan het van verschillende zijden geopperde denkbeeld om de thee-cultuur in de residentie Bagelen in te trekken, is geen gevolg gegeven, en dat etablisement, waarbij het product van 1849, geheel bereid en alle onkosten daaronder begrepen, het Gouvernement op f 0.661/6 per Amsterdamsch pond is te staan gekomen, werkt bij voortdoring op de minst nadeelige wijze;

5°. zijn onderhandelingen gevoerd met de verschillende thee-contractanten, om te geraken, hetzij tot eene algemeene prijsvermindering en bereiding van het product voor de regtstreeksche verzending, hetzij tot eene ontbinding der slecht werkende contracten, en wel

a. met eenige contractanten in de afdeelingen Krawang en Buitenzorg.

Bij de omstandigheid, dat het Gouvernement zich verbonden heeft, om het product voor den geheelen tijd van duur van het contract te nemen, was het te voorzien, dat de onderhandelingen tot geen resultaat zouden leiden. De eischen der ondernemers zijn dan ook zeer overdreven bevonden, zoodat het Gouvernement, daaraan toegeevende, waarschijnlijk meer zou verliezen dan bij de verplichte aanneming der thee over den nog loopenden contract-tijd;

b. met eenige contractanten in de Preanger Regentschappen, Samarang, Bantam en Cheribon.

Allen zijn ongenegen bevonden om tot 's Gouvernements inzigten toe te treden, waarop hetzelfde gebruik gemaakt van het bij contract bepaald regt om de thee te weigeren.

Intusschen is nog aan sommige ondernemers toegestaan de thee van 1850 tegen verminderde prijzen te leveren.

Met twee fabrikanten, die verklaarden hunne thee niet tegen verminderde prijzen te kunnen leveren, is besloten de ontbinding van het contract te bewerkstelligen; terwijl een ander fabrikant, op dezelfde gronden, zijne onderneming heeft verlaten en het Gouvernement is tusschen beide getreden, om de buiten dienst geraakte werklieden aan een middel van bestaan te helpen.

Het thee-etablisement te Meester Cornelis (nabij Batavia) is wel is waar niet geheel opgeheven kunnen worden, omdat de Buitenzorgsche en Krawangsche contracten aan de fabrikanten het regt geven, om de thee aldaar te leveren en te doen verwerken, maar over de helft der gebouwen is toch reeds tot andere nuttige einden beschikt.

Voorts is bepaald dat de aanmaak van tegel-thee, welke verlies opleverde, zal worden gestaakt.

Het vorenstaande doet zien, dat gedurende 1849 niets is verzuimd om de thee-cultuur te reduceren en minder schadelijk te maken.

De volgende zijn de uitkomsten :

In	Getal fabrieken.	Uitgestrektheid der theetuinen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen thee. — Amsterd. ponden.	Gezamenlijke kosten der thee. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop het pond thee aan het Gouvernement te staan komt. — Duiten.	Gedurende deze jaren was de opbrengst van de in Nederland geveilde thee, per Amsterd. pond. (°)	
						Nederl. courant.	
						Bruto.	Netto.
1840	44	2,632	178,995	171,597	115	f 1.497/8	f 1.181/8
1841	69	2,810	208,659	209,015	120	1.511/2	1.181/2
1842	92	3,166	325,758	251,853	93	1.22	1.931/7
1843	99	3,132	415,021	261,794	755/8	0.801/4	0.531/2
1844	98	3,614	649,211	366,219	675/8	0.663/4	0.403/4
1845	101	4,139	814,162	448,328	66	0.671/2	0.41
1846	100	4,594	927,957	510,656	66	0.611/4	0.351/4
1847	90	3,878	913,634	578,965	76	0.52	0.271/4
1848	83	3,823	940,306	610,896	78	0.561/2	0.313/4

(°) Een Amsterdamsch pond stellende op 1/2 Nederlandsch.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Kaneel-cultuur.

De aangelegenheden der kaneel-cultuur zijn gedurende 1849 zonder groote veranderingen gebleven; alleenlijk is men overgegaan tot de afschrijving van eenige aanplantingen, welke, op een ongeschikt terrein aangelegd zijnde, weinig en derhalve een duur product afwierpen.

In 1849 zijn 81,605 ponden kaneel minder verkregen dan in 1848. Zulks is voornamelijk toe te schrijven aan het tegenvallen van den oogst in de residentie Bantam en de afdeeling Krawang en wel in Bantam hoofdzakelijk ten gevolge der plaats gehad hebbende uitroeiing van boomen van inferieure soorten, terwijl in de afdeeling Krawang de rupsen veel schade aan de boomen hebben toegebracht, waardoor minder kaneel is kunnen bereid worden.

In de residentie Bezoeki is de aanplanting in het district Pradjekan, wegens de onvoordeelige resultaten en gebrek aan bevolking, krachtens besluit van 12 Maart 1849, n°. 22, ingetrokken.

De gronden in de afdeeling Patjitjan mede voor de kaneel-cultuur ongeschikt bevonden zijnde, zoo is toegetreden tot het voorstel der directie van de cultures om de cultuur aldaar in 1850 te staken.

Over het algemeen verkeerden overigens de tuinen in eenen bloeienden staat en liet zich de oogst voor het volgend jaar gunstig aanzien.

De kaneelolie-stokerijen in Krawang en Bagelen werken gunstig. Bij genoegzamen voorraad van afval en korte kaneel levert de stokerij te Krawang dagelijks één pond olie op, terwijl men bij die in Bagelen om de twee dagen, en des noods per dag, 200 Amsterdamsche ponden afval kan verstoken, waarvan gemiddeld $\frac{3}{4}$ à 1% olie wordt verkregen.

In Krawang zijn in 1849 71 Nederlandsche ponden, en in Bagelen ongeveer 31 Amsterdamsche ponden kaneelolie vervaardigd, welke naar Nederland zijn verzonden.

De uitkomsten der kaneel-cultuur waren:

In	Getal kaneel-inrigtingen.	Uitgestrektheid der kaneel-tuinen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen kaneel buiten den afval. — Amsterd. ponden.	Verkoopbare afval. — Amsterd. ponden.	Gezamenlijke kosten van de kaneel. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop een pond kaneel het Gouvernement te staan komt, den verkoopbaren afval mede gerekend. Duiten.	Gedurende deze jaren was de opbrengst van de in Nederland geveilde kaneel per Amsterd. pond:	
							Bruto.	Netto.
1840	48	1690	57,074	23,283	79,347	118	f 1,034 $\frac{5}{5}$	f 0.821 $\frac{5}{5}$
1841	49	1880	82,803	42,476	97,396	93	1.141 $\frac{6}{6}$	0.921 $\frac{8}{8}$
1842	49	1924	85,064	45,584	116,015	107	0.891 $\frac{11}{11}$	0.691 $\frac{3}{3}$
1843	55	1924	131,424	39,780	135,239	95	1.311 $\frac{2}{2}$	1.101 $\frac{2}{2}$
1844	57	1954	117,549 $\frac{1}{2}$	34,077 $\frac{3}{4}$	116,060	92	1.571 $\frac{2}{2}$	1.33
1845	55	1951	166,154 $\frac{1}{2}$	22,685	135,572	86	1.28	1.08
1846	49	1942	186,060	26,414	158,274	89	1.081 $\frac{4}{4}$	0.891 $\frac{2}{2}$
1847	48	1991	178,894	34,232	145,539	82	0.681 $\frac{2}{2}$	0.521 $\frac{4}{4}$
1848	48	1996	212,350	44,474	132,360	61 $\frac{1}{2}$	0.571 $\frac{4}{4}$	0.411 $\frac{2}{2}$

Nopal-cultuur en cochenille-teelt.

In 1849 is het getal nopal-planten toegenomen met 31,167, en zijn 81,038 ponden cochenille verkregen, dat is 11,838 ponden meer dan in 1848.

De uitkomsten der cochenille-teelt waren dus gunstiger dan in 1848.

Alleen de residentie Samarang heeft weder bepaaldelijk ongunstige resultaten opgeleverd.

De voortdurend ongunstige uitkomsten in deze residentie verkregen, gepaard met het bezwaar voor de bij de nopal-cultuur ingedeelde bevolking, hoofdzakelijk voortspruitende uit de levering van materialen, hebben dan ook geleid tot de intrekking van dat etablissement.

Ten aanzien dezer cultuur in de residentien Cheribon en Japara, door particulieren op contract met het Gouvernement gedreven wordende, valt niets bijzonders te vermelden; in de laatstgenoemde residentie was de weersgesteldheid, gedurende het hier behandelde tijdvak, voor het cochenille-insect, bijzonder gunstig, hebbende de ondernemer 11,499 $\frac{1}{2}$ ponden cochenille meer verkregen dan in 1848.

De residentie Bezoeki heeft in 1849 weder, even als in vroegere

jaren, bijzonder gunstige resultaten opgeleverd, en is aldaar dan ook eene belangrijke uitbreiding gegeven aan de nopal-aanplantingen, ten gevolge waarvan het zich liet aanzien, dat in het jaar 1850 vermoedelijk meer dan het dubbele der productie van 1849 zou worden verkregen.

De mindere productie in 1849 in de afdeeling Banjoewangie verkregen, is toe te schrijven aan het ruider aantal bannelingen aldaar in dat jaar aanwezig.

Overigens moet hierbij nog worden aangeteekend, dat bij de gouvernementen-nopal-aanplantingen in de residentie Bezoeki en de afdeeling Banjoewangi in 1849 eene proeve is genomen met eene nieuwe wijze van voortteling van het cochenille-insect, namelijk: op onoverdekte nopals, welke proeve in de afdeeling Banjoewangi aanvankelijk zeer goede resultaten heeft opgeleverd, daar, hoezeer ook meer nopal-planten benodigd werden bevonden ter verkrijging van een pond cochenille, het insect echter veel sterker en gaver is; terwijl de kosten van bewerking geringer zijn, geene bamboe of alang alang meer vereischt wordt voor daken, en de nopal-planten veel weliger groeijen.

Dien ten gevolge is dan ook last gegeven, om de proeve aldaar gedurende 1850 op uitgebreider schaal voort te zetten.

De resultaten dezer cultuur waren:

In	Getal cochenille-inrigtingen.	Uitgestrektheid der nopal-aanplantingen in bouws van 500 vierk. roeden.	Verkregen cochenille. — Amsterd. ponden.	Gezamenlijke kosten der cochenille aan het Gouvernement geleverd. — Guldens.	Gemiddelde prijs waarop een pond cochenille aan het Gouvernement te staan komt. — Guldens.	Gedurende deze jaren was de opbrengst der in Nederland geveilde cochenille per Amsterd. pond:	
						Bruto.	Netto.
1840	12	200	7,185	37,079	f 5.19	f 2.934 $\frac{5}{5}$	f 2.561 $\frac{8}{8}$
1841	16	221	16,272	43,507	2.81	2.58	2.253 $\frac{10}{10}$
1842	16	225	33,848	73,367	2.20	2.421 $\frac{3}{3}$	2.131 $\frac{16}{16}$
1843	15	270	39,770	64,588	1.75	2.833 $\frac{4}{4}$	2.523 $\frac{4}{4}$
1844	10	268	39,072	51,678	1.39	3.013 $\frac{4}{4}$	2.711 $\frac{4}{4}$
1845	10	286	60,253	46,048	1.24	3.243 $\frac{4}{4}$	2.823 $\frac{4}{4}$
1846	8	290 $\frac{1}{4}$	62,737	50,351:105	1.271 $\frac{2}{2}$	3.493 $\frac{5}{5}$	3.12
1847	6	287 $\frac{1}{2}$	78,846	50,614:105	1.9	3.26	2.931 $\frac{4}{4}$
1848	7	366	69,200	56,853	1.121 $\frac{2}{2}$	2.30	2.001 $\frac{4}{4}$

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Tabaks-cultuur.

In 1818 zijn maatregelen genomen om de tabaksfabrikanten, wier ondernemingen niet reeds geheel hopeloos waren, in de gelegenheid te stellen, de werkzaamheden bij hunne etablissementen voort te zetten. Die maatregelen hebben voornamelijk bestaan in het sluiten van suppletoire overeenkomsten, volgens welke, tegen toekenning van de vereischte voorschotten, het product geheel aan het Gouvernement mogt geleverd worden, terwijl in het belang van alle partijen werd besloten, dat bij iedere onderneming slechts de helft, of naar omstandigheden twee derden der primitief bepaalde uitgestrektheid van aanplanting zou worden tot stand gebracht. De tabak zou door het Gouvernement tegen taxatie overgenomen, door tusschenkomst der factory van de Nederlandsche Handel-maatschappij verkocht, en de opbrengst met de fabrikanten verrekend worden.

Dit was daarom in het belang van alle partijen, dewijl het Gouvernement daardoor een minder bedrag aan voorschotten behoefde te wagen en de contractanten, die meest allen gebrek aan bergruimte hadden, in de gelegenheid zouden komen om hun product zorgvuldiger te bereiden, en tevens de vermindering van aanplanting eene weldaad was voor de bij deze zooveel arbeid vorderende cultuur ingedeelde bevolking.

Suppletoire overeenkomsten zijn dienvolgens, ook in 1849 gesloten met onderscheidene contractanten en het Gouvernement heeft niets verzuimd, om de aangelegenheden van den tabak weder langzamerhand op eenen goeden voet te brengen, en deze pogingen zouden met nog beteren uitslag bekroond zijn geworden, ware het niet, dat de bij den oogst in Rembang ingevallen sterke regens de aanzienlijke uitgestrektheid van bijna 300 bouws tabak-aanplantingen geheel hebben doen mislukken.

Intusschen is deze ramp veel gelenigd door latere toegekende vrije beschikking aan vele ondernemers, en vooral door de onverwachte rijzing der prijzen van den Java-tabak aan de markt in Nederland; hebbende het Gouvernement verklaard, dat hetzelfde in deze winst niet wenschte te deelen, maar dat de voordeelen, welke op den in Indie tegen taxatie overgenomen tabak in Nederland zouden blijken te zijn behaald, op de rekeningen der fabrikanten in mindering hunner schulden zouden worden gebracht.

In Samarang was het met de tabaks-cultuur slecht gesteld. Van acht in korten tijd uitgegevene ondernemingen bestonden er in het begin van 1849 nog drie en slechts bij twee derzelve zijn aanplantingen daargesteld.

Voorts wordt aangeteekend dat in 1849 nog tot de ontbinding van eenige tabaks-contracten besloten is.

In de residentien Japara en Rembang was de oogst het gunstigst. De uitkomsten der tabakscultuur waren voorts:

In	Getal tabaks-ondernemingen.	Uitgestrektheid der tabaksvelden van welke is geogst. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Opbrengst. — Pikols.	Hoeveelheid tabak bereid voor de Europeesche markt. — Pikols.	Genoten betaling door de tabakplantende huisgezinnen. — Gulden van 120 duiten.
1840	8	1139	6,245	4,983	f 75,182
1841	8	1221	8,554	7,153	80,892
1842	9	1456	11,298	10,156	101,178
1843	11	1603	13,089	13,089	110,610
1844	24	2711	24,300	24,300	203,382
1845	37	3687	29,891	29,861	298,744
1846	30	4113	25,575	21,760	281,537
1847	29	3972	30,492	30,466	257,764
1848	30	1402	5,693	5,246	108,625

Bij deze cultuur komt geene aantooning van inkoopsprijs en opbrengst voor het Gouvernement te pas.

Peper-cultuur.

De resultaten der peper-cultuur waren in 1849 zeer ongunstig. De mindere productie, welke in de residentie Kediri verkregen is, werd toegeschreven aan de uitputting der ranken door den voordeelingen oogst van 1848, terwijl de onvoordeelige uitkomsten in 1849 in de afdeling Patjitan verkregen, hoofdzakelijk moeten worden toegeschreven aan de vele regens, gedurende den bloeitijd gevallen, ten gevolge waarvan 87,186 ranken genoegzaam geene vruchten hebben afgeworpen.

De aanplant in de residentie Bantam heeft nog geen product opgeleverd; de vooruitzichten der peper-cultuur in dat gewest zijn overigens ook weinig belovend, zoo wegens gebrek aan voor die cultuur geschikte gronden, als omdat de bevolking op het tijdstip dat de pepergronden behooren te worden ontgonnen, de gaga's voor het planten van padi moet openen, zoodat haar de noodige tijd ontbreekt, om aan de peper-cultuur de vereischte zorg te kunnen besteden.

In 1849 werden slechts 281 pikols peper geogst.

De resultaten waren:

In	Aanwezig getal peperranken:		Geleverde hoeveelheid. — Pikols.	Gezamenlijke kosten der aan het Gouvernement geleverde peper. — Gulden.	Gemiddelde prijs waarop de pikol peper aan het Gouvernement te staan komt. — Gulden.	Gedurende deze jaren was de opbrengst der in Nederland geveilde peper, per pikol: — Nederl. Courant.	
	vrucht-dragende.	jonge.				Bruto.	Netto.
1840	393,650	630,499	298	2,141	7.22	f 24.34	f 15.13
1841	357,310	567,901	2,906	18,194	6.31	20.82	11.43
1842	407,550	504,132	4,532	28,086	6.4	19.68	11.47
1843	466,418	1,069,713	1,639	10,415	6.43	16.84	8.481/2
1844	119,464	1,121,267	2,258	14,087	6.28	18.731/2	10.363/4
1845	265,160	1,324,160	341	252	7.45	20.521/2	11.761/4
1846	224,228	1,347,642	2,105	13,120	6.28	18.38	9.65
1847	266,626	1,514,756	1,366	8,575	6.33	17.09	8.27
1848	427,923	1,349,330	4,840	30,428	6.34	14.811/4	6.733/4

§ 3. Op de gronden gebleven ter beschikking van de inlandsche bevolking.

Behalve de papaverplant, tot welker cultuur de toestemming van het Opperbestuur in Nederland noodig is, mag elk ingezetene van Nederlandsch Indie op de gronden, door hem in eigendom, huur, pacht of gebruik bezeten, zoodanige voortbrengselen telen als hij verkiest en daarover naar goedvinden beschikken, nadat de verschuldigde belasting gekwet en aan de voorwaarden der uitgifte van den grond voldaan is.

Het is aan geene ambtenaren, Europeesche of inlandsche, noch aan iemand anders geoorloofd, aan anderen de beschikking over de gronden en inwoners der dorpen af te staan.

Echter wordt aan de ingezetenen de gelegenheid gegeven, om tot voortzetting van nuttige ondernemingen overeenkomsten aan te gaan met de oudsten en voornaamsten der dorpen, zoowel tot het bebouwen van gronden en het leveren van bijzondere voortbrengselen als tot het verlenen van persoonlijke diensten. Zulks evenwel voor zoover die overeenkomsten niet blijkbaar ten nadeele van de gouvernementen-cultures zouden kunnen strekken.

Alle overeenkomsten tusschen Javanen en niet-Javanen of tusschen Javanen en hunne hoofden moeten, om van kracht te zijn, behoorlijk geregistreerd worden door het Europeesch bestuur ter plaatse waar de overeenkomsten werken zullen.

Alvorens te registreren moeten de hoofden der gewestelijke besturen zich verzekeren van de identiteit der personen, die als contractanten bij de overeenkomsten vermeld zijn, en van de volkomene toestemming der wederzijdsche partijen, die ten dien einde persoonlijk voor deze ambtenaren en de regenten der afdelingen tot welke de inlanders behooren, of voor eene behoorlijk zamen-gestelde commissie moeten verschijnen. De ambtenaren zijn verplicht de inlanders bij het aangaan van verbindtissen op hunne regten en belangen opmerkzaam te maken en bij de vereischte zorg om te waken, dat geene onbedreven menschen door inboezeming van ongegronde hoop of vrees, aanwending van bedreigingen of dwangmiddelen, tot voor hen nadeelige verbindtissen worden overgehaald, evenwel ook in het oog te houden, dat de bedoeling is, om in het algemeen belang aan nuttige bedrijven de noodige hulp te verschaffen tegen eene matige en billijke betaling.

De overeenkomsten, voor zoo ver de aard der zaak eene tijdsbepaling vordert, kunnen worden aangegaan voor ten langste 5 jaren, ter beslissing van het bestuur der plaats, waar de overeenkomst werken zal.

In de overeenkomsten moeten onder andere de volgende voorzorgen worden uitgedrukt:

eene bepaalde som die betaald zal worden voor eene bepaalde uitgestrektheid te bebouwen grond of voor bepaalde hoeveelheden te leveren voortbrengselen en andere benodigdheden;

een bepaald loon voor elken werkmans voor eenen vastgestelden

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

werktijd, en, waar nuttig en noodig, regelmatige voeding en geschikte verblijfplaatsen;

behoorlijke verhouding tusschen het getal werkdagen en de sterkte der bevolking, in verband met de behoefte voor het bearbeiden van hare rijstvelden en voor het vervullen van andere verplichtingen; geregelde bepaling van tijd en plaats voor elke soort van levering of van te verleenen diensten;

bepaling van het opzigt, waaronder de werkzaamheden geschieden zullen, en handhaving van het gezag der eigenaardige volkshoofden in alle zaken, niet behoorende tot den overeengekomen arbeid.

De inlandsche bevolking bouwt op de gronden, welke te harer beschikking blijven, voornamelijk rijst, voorts djagon (maïs) en allerlei eetbare vruchten opleverende planten.

Van deze cultures kan alleen omtrent de rijst eene enigzins volledige opgave verschaft worden.

Mogten de uitkomsten van het jaar 1848 met betrekking tot de rijst-cultuur als zeer bevredigend kunnen worden beschouwd, het jaar 1849 heeft zich daarentegen minder gunstig ingesteld en was gekenmerkt door vele rampen, die vooral het middengedeelte van Java hebben getroffen.

Door de menigvuldige en hevige regens gedurende den west-mousson van 1848 en 1849, bereikte de waterstand der rivieren in de lagere streken eene in lang niet gekende hoogte, traden deze buiten hare oevers en overstroonden een groot gedeelte der met padi beplante velden.

In de residentie Bagelen werd hierdoor op vele plaatsen de oogst nagenoeg geheel vernield, terwijl in de residentie Samarang de uitgestrekte vlakke van Demak en Grobogan en een gedeelte der afdeeling Samarang door een totaal misgewas werden getroffen.

Ook de residentien Tagal, Pekalongan, Japara, Rembang en de afdeeling Grisseo (residentie Soerabaija) hebben min of meer in deze ramp gedeeld.

Overal werd getracht deze ramp zooveel mogelijk te lenigen. Het beplanten der velden met tweede gewassen (poeloe widjo) werd aangemoedigd en bevorderd; de levering van koelies bij de vestingwerken verminderd of geheel gestaakt en daarentegen het aanwerven van vrijwillige arbeiders, tegen een toereikend dagloon, bevolen; de bevolking werd door voorschotten voor den inkoop van zaad-padi, en daar waar zulks noodig was, ook voor den inkoop van ploegvee (Samarang en Japara), in staat gesteld hara sawavelden weder te beplanten, terwijl door eene tijdelijke vrijstelling der gewone heerdiensten in sommige streken, waar zulks vereischt werd, aan de bevolking de gelegenheid werd ge-

geven, al haren tijd aan de aanplant van voedingsmiddelen te besteden.

Veelal hadden deze maatregelen eene goede uitwerking.

In de residentie Samarang en de daaraan grenzende districten van Japara echter, werd de, reeds sedert jaren zeer verarmde bevolking op eene deerniswaardige wijze door hongersnood geteisterd.

De buitengewone droogte, welke aldaar den regen-mousson opvolgde, verijdelde de hoop op het welslagen der tweede gewassen. De oogst daarvan mislukte bijna geheel en de bevolking van Demak en Grobogan en van de afdeeling Samarang viel ten prooi aan een volslagen gebrek.

In weêrwil van de van regeringswege genomen maatregelen, was het niet mogelijk de gevolgen der ondervonden rampen geheel te keer te gaan, en is de bevolking in die streken, zoo door gebrek en de uit het gebruik van onvoldoend of ongezonder voedsel ontstane ziekten, als door verhuizing, aanzienlijk verminderd.

Niettegenstaande het geheel of gedeeltelijk mislukken van den padi-oogst in de hierboven vermelde residentien, onderging de prijs der padi over het algemeen geene daarmede in evenredigheid staande verhooging. Te Pekalongan was dezelve het hoogst en klom aldaar tot f 7 per pikol, doch daalde spoedig weder en bedroeg de laagste prijs gemiddeld f 2 de pikol; te Samarang bedroeg de hoogste marktprijs f 6.88 en de laagste f 3.60 gemiddeld; te Rembang f 6 de hoogste en 100 duiten de laagste; te Bagelen f 5.102 de hoogste en f 3.38 de laagste en te Banjoemaas f 6.18 de hoogste en f 4.14 de laagste prijs; zijnde over geheel Java genomen, de hoogste prijs gemiddeld tot f 3.112 en alzoo f 1.09 hooger gestegen dan in 1848, terwijl de laagste marktprijs f 2.51 en dus slechts f 0.43 duiten meer dan in 1848 heeft bedragen.

De oorzaak van dit verschijnsel is voor het grootste gedeelte te zoeken in de omstandigheid, dat daar, waar de oogst niet door overstromingen, en ook eene soort van insect of worm, door de vochtige weêrgesteldheid ontwikkeld en vermeerderd, geleden had, het padi-gewas over het algemeen gunstig uitviel, terwijl ook door tijdigen toevoer van padi en rijst naar die plaatsen, welke daaraan gebrek hadden, de prijs dezer artikelen niet boven mate kon worden opgevoerd.

Zooveel de beschikbare middelen dit slechts toelieten, werd ook in 1849 de uitbreiding der rijst-cultuur door het aanleggen van doelmatige waterwerken bevorderd.

Sedert 1°. October 1845 tot ultimo 1849 zijn voor de volgende waterwerken, in het belang van de rijst-cultuur noodzakelijk, gelden beschikbaar gesteld.

Residentien.	OMSCHRIJVING VAN HET WERK.	Toegestaan in	Beschikbaar gesteld.	Totalen.
Bantam	Voltooiing der waterleiding uit de Tjilemmer	Maart 1846.	f 6,984	f 59,538
	Verbetering van den dam en de waterleiding uit de Tjipelium	April id.	833	
	Daarstelling van eenen stuwdam in de Tjipare	Aug. id.	18,340	
	Graven eener waterleiding uit de Tjikoeloe	Sept. id.	1,066	
	Graven eener waterleiding uit de Tjilemmer	Dec. id.	1,220	
	Voortzetting der werkzaamheden van den stuwdam in de Tjipare	Aug. id.	6,000	
	Voortzetting der werkzaamheden in de Tjilemmer.	Sept. 1847.	10,131	
	Als boven	Jan. 1848.	1,560	
	Voltooiing der waterleiding uit de Tjilemmer	Aug. id.	165	
	Voortzetting van het werk in de Tjipare	id. id.	5,000	
	Voortzetting van het werk aan den dam in de Tjipare	Jan. 1849.	3,719	
	Als boven, aan de waterleiding uit de Tjilemmer	id. id.	1,560	
	Graven eener waterleiding uit de Tjipalak	Junij id.	1,400	
	Voortzetting van het werk aan de waterleiding uit de Tjilemmer	Sept. id.	1,560	
Batavia	Vergunning aan eenen particulier om de rivier Ankoe af te dammen en daaruit eene waterleiding te graven	Mei 1845.	"	972
	Opname der aan te leggen waterwerken, om de tusschen de Tjiliwoong en de Meritjerie gelegene landen van levend water te voorzien	Dec. 1846.	f 972	
Buitenzorg	Vergunning aan eenen particulier om de waterleiding uit de Tjikias te vergrooten	Octob. 1845.	"	6,811
	Reparatie van den dam in de Tjidani	Dec. id.	f 3,947	
	Afdammen der Kalibaroe en graven eener waterleiding uit dezelve	Aug. 1847.	580	
	Meerdere uitgaven voor de afdamming der Tjiloeear	Sept. id.	136	
	Herstelling der waterleiding uit de Tjiliwoong	Jan. 1848.	1,455	
	Als boven	Junij 1849.	693	
Krawang	Graven eener waterleiding uit de Tjikaranglam	id. 1847.	f 2,000	6,000
	Voortzetting van het werk aan deze waterleiding	April 1848.	2,000	
	Als boven	Jan. 1849.	2,000	
	Transporteren			f 73,321

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Residentien.	OMSCHRIJVING VAN HET WERK.	Toegestaan in	Beschikbaar gesteld.	Totalen.
	Per transport	f 73,321
Preanger Regent- schappen Cheribon	Graven eener waterleiding uit de Tjipedjek.	Dec. 1846.	f 2,000	2,000
	Voltooiing der waterleiding van Danaradja naar Rawapoeloe.	Julij 1845.	f 2,500	
	Voltooiing van het sluiswerk aan de Tjimanok.	id. id.	5,000	
	Opdamming der Tjisangarang.	id. id.	12,298	
	Overname van houtwerken voor den dam in de Tjisangarang	Nov. 1846.	11,910	
	Voltooiing der waterwerken in de Tjikeroe.	Dec. id.	3,045	
	Aanleggen en verbeteren van waterwerken, ten einde het water uit de Tjikeroe voor de rijst-cultuur in Indramajoe te kunnen benuttigen	Feb. 1847.	15,000	
	Voor deze waterwerken in de Tjikeroe	Julij id.	9,181	
	Voortzetting van het werk aan den dam in de Tjisangarang	Augs. id.	12,000	
	Verbetering der uitwatering van de Tjimanok langs de Indramajoe	Sept. id.	23,064	
	Daarstelling eener inlaatsluis met schotbalken in de Tjimanok (sup- pletie der fondsen)	April id.	3,570	
	Voortzetting van het werk aan de waterwerken in de Tjikeroe.	Augs. 1848.	4,000	
	Als boven aan den dam in de Tjisangarang.	id. id.	5,000	
	Als boven aan de uitwatering der Tjimanok langs Indramajoe	Sept. id.	6,424	
	Als boven aan de waterwerken in de Tjikeroe.	Jan. 1849.	16,000	
	Als boven aan den dam in de Tjisangarang	id. id.	12,000	
	Als boven aan de werken in de Tjikemangie en Tjiliwoong	April id.	2,326	
	Voltooiing van de inlaatsluis met schotbalken in de Tjimanok	id. id.	2,299	
	Voortzetting der werkzaamheden aan de uitwatering der Tjimanok langs Indramajoe	Junij id.	8,000	
Als boven aan den dam in de Tjisangarang	Julij id.	11,638		
Voltooiing van de inlaatsluis met schotbalken in de Tjimanok	Oct. id.	2,200		
Aankoop van het waterwerk in de rivier Tjikeroe.	Nov. 1846.	120,000		
Voortzetting der waterwerken in de Tjikeroe	id. 1847.	13,500		
				800,955
Tagal	Leggen eener bandongan in de rivier Djangkelok	id. 1845.	f 4,000	
	Voltooiing der waterleiding te Smajja	Febr. 1846.	2,753	
	Voltooiing van den dam in de Lajangan	Aug. 1849.	3,110	
				9,863
Pekalongau	Graven eener waterleiding uit de Pakingan en het leggen eener houten goot over de rivier Djagoon	Nov. 1845.	f 1,300	
	Bedijking der vlakte van Seragie	Junij 1846.	8,333	
	Als boven	Maart 1847.	32,833	
	Voortzetting van deze bedijking	Dec. id.	8,000	
	Als boven	Mei 1849.	6,364	
				56,830
Samarang	Graven van een kanaal van de dessa Kaliewoengoe naar zee	Nov. 1845.	f 3,000	
	Voltooiing van dit kanaal.	Junij 1846.	1,000	
				4,000
Rembang	Verbreeding en verlenging der waterleiding uit de Rong Rempel, en het leggen van eenen dam in de Brou Beroe.	Oct. 1849.	f 4,479	
	Leggen van eenen stuwdam in de rivier Njangit	id. id.	1,310	
				5,789
Soerabaija	Voltooiing der waterleiding langs de binnenzijde van den rivierdijk te Modjoredjo	Aug. 1846.	f 1,502	
	Graven eener waterleiding uit de Kalie Kontang	Maart 1849.	500	
				2,002
Pasoeroean	Graven van een kanaal en het dempen der monding van de rivieren Gondang Legie en Kedong Pengaron	id. 1848.	f 3,897	
				3,897
Bezoek	Kapitale herstelling van den dam te Panaroekan	April 1847.	f 56,622	
	Voortzetting van dit werk.	Aug. id.	33,916	
	Als boven	Junij 1848.	25,000	
	Voltooiing van dit werk	Sept. 1849.	14,706	
				130,244
Bagelen	Graven der waterleiding Progosasran	Oct. 1845.	f 500	
	Droogmaking der Rawa Wawar	id. 1846.	6,000	
	Bepaald dat geen gevolg zal worden gegeven aan deze droogmaking.	Maart 1849.	"	
	Goedgekeurd de gedane uitgaven voor dit werk	April id.	950	
				7,450
Kadoe	Graven eener waterleiding uit de rivier Ello	Julij 1847.	f 5,302	
	Als boven	Junij 1849.	86	
	Voltooiing van deze waterleiding	Maart id.	8,473	
				13,861
Madioen	Graven eener waterleiding uit de rivier Ketonga en andere daarmede in verband staande werken.	Nov. id.	f 10,022	
				10,022
Kediri	Graven eener waterleiding uit de rivier Brantas	Dec. id.	f 2,140	
				2,140
	Totaal generaal			f 622,374

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Hieronder volgt eene aanwijzing van den staat der rijst-cultuur op Java, met uitzondering van Batavia, Buitenzorg, Soerakarta en Djokjokarta:

Jaren.	Uitgestrekt- heid der velden met rijst beplant. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Opbrengst dezer velden in padi. — Pikols. (1)	Marktprijs der padi per pikol. — Guldens van 120 duiten.	
			Hoogste.	Laagste.
1839	1,178,674	17,017,777	f 3. 15	f 0.106
1840	1,196,435	19,668,301	6. 30	0. 70
1841	1,286,468	22,122,783	5. 0	0. 80
1842	1,281,682	22,542,931	5.100	0. 65
1843	1,292,602	23,065,874	7. 10	0. 75
1844	1,288,202	20,675,061	6. 55	0.100
1845	1,337,922	23,913,087	6. 80	0.100
1846	1,347,991	22,811,190	6. 75	0.114
1847	1,334,815	23,407,063	7. 50	0.110
1848	1,601,625	27,850,328	2.103	2. 8
1849	1,546,921	25,333,661	8.112	2. 51

§ 4. *Op particuliere landerijen.*

De particuliere landeigendom op Java is ontstaan door uitgifte vóór de wederovername dier gewesten in 1816. Daarna zijn geene landerijen meer in eigendom afgestaan.

Zij bevinden zich in Batavia, Buitenzorg, Krawang en Cheribon, onder bepalingen, vervat in het Reglement omtrent de particuliere landerijen gelegen ten westen van de rivier Tjimanok (*Indisch Staatsblad* 1836, n°. 19) en in Samarang en Soerabaja onder bepalingen voorgeschreven bij de verkoopsvoorwaarden van het Engelsche tusschenbestuur.

Die bepalingen en voorwaarden regelen niet alleen de verhouding van de landeigenaren tot het Gouvernement, maar ook de verhouding tusschen hen en de opgezetenen der landen.

Op sommige particuliere landerijen rust de verplichting tot het toelaten der teelt van koffij op hunne landen, door de opgezetenen, ten behoeve van het Gouvernement, binnen zekere grenzen, onder toezigt van 's Gouvernements ambtenaren. Dit is het koffij-servituut. Het bestaat thans nog alleen ten laste van landen in Buitenzorg.

Overigens is op de particuliere landerijen toepasselijk de 1ste alinea van § 3 hierboven, in dien zin, dat alle ondernemingen, welke de landeigenaar voor eigen profijt, risico en rekening aanvangt, door hem tot stand gebragt moeten worden zonder de hulp der opgezetenen, tenzij bij vrijwillige overeenkomst, te registreren bij het gewestelijk bestuur.

De volgende aanwijzing omtrent de particuliere landen is getrokken uit opgaven van de gewestelijke besturen over 1849.

GEWESTEN.	Uitgestrekt- heid landen, in bouws van 500 vierk. roeden.	Bevolking. — Zielen.	Aangeslagen waarde voor de verponding.
Bantam	32,000	30,022	f 1,150,000
Batavia	383,483	245,430	11,373,760
Buitenzorg	413,066	273,043	9,774,950
Krawang	382,400	78,144	2,300,000
Cheribon	368,000	49,753	1,044,484
Samarang	20,828 ² / ₅	11,691	1,790,725
Soerabaja	6,516 ² / ₅	24,679	1,391,520
Te zamen	1,606,293⁴/₅	712,762	f28,825,439

Hiervan bezitten:

Europeanen	1,281,305 ³ / ₅	bouws	f 17,552,234
Chinezen	275,395 ¹ / ₂	"	9,450,760
Arabieren	3,011 ¹ / ₅	"	392,845
Inlanders enz.	42,639 ¹ / ₂	"	1,429,600
	1,602,351⁴/₅		f 28,825,439

Het verschil tusschen dit en het vorige cijfer van uitgestrektheid. 1,606,293⁴/₅

namelijk. 3,942, is het domein

(1) Twee pikols padi geven een pikol rijst.

Bloeiboer (Buitenzorg), later weder onder het Gouvernement teruggekeerd.

Rijst, gras, allerlei eetbare vruchten opleverende planten, grondproducten voor de Europeesche markt, zijn de cultures op deze landerijen gedreven. Doch hetgeen de landbouw daar opbrengt is niet op te geven.

§ 5. *In Soerakarta en Djokjokarta.*

De eerste alinea van § 3 hierboven is ook op de Rijken Soerakarta en Djokjokarta van toepassing.

De Vorsten en grooten aldaar hebben de vrije beschikking over hunne landen, en bepaaldelijk de bevoegdheid ze te verhuren aan Europeanen voor landbouw-ondernemingen; onder verband alleen dat de pacht-contracten bij de residenten geregistreerd en aan de bekrachtiging van het Gouvernement onderworpen moeten worden.

Die zulke ondernemingen met de Vorsten en grooten sluiten wil, moet 's Gouvernements toestemming vragen.

Ten aanzien van den landbouw in deze vorstendommen zijn alleen eenige opgaven bekend omtrent de landerijen aan Europeanen verhuurd.

Geen volledig overzicht is daaruit op te maken, alleen het volgende kan opgegeven worden:

	Uitgestrekt- heid der landerijen. — Bouws van 500 vierk. roeden.	Gemiddelde jaarlijksche opbrengst van 1845, 1846 en 1847.				
		Koffij; pikols.	Suiker, pikols.	Indigo, Amst. pond.	Coche- nille, Amst. pd.	Tabak, pikol.
Soerakarta	48,096	69,640	16,500	15,020	"	"
Djokjokarta	12,830	1,810	"	150,140	740	130

§ 6. *Particuliere landbouw in het algemeen.*

Volgens opgaven der gewestelijke besturen zouden voor particuliere rekening op Java, met inbegrip van die producten, welke, op gouvernements-gronden geteeld, ter beschikking van de fabrikanten gelaten werden, uit den oogst van 1849 verkregen zijn:

koffij	66,590 pikols,
suiker	431,254 "
indigo	165,940 pond,
cochenille	57,599 id.
tabak	7,270 pikols.

B. *Andere takken van nijverheid.*

§ 1. *Algemeen.*

Behalve het maken van zout voor eigen rekening op gouvernements-gebied, met de uitzonderingen deswege vermeld onder een ander hoofd van dit verslag, en wat inlanders en Chinezen betreft, behalve het maken van buskruid, staat het aan de ingezetenen van Nederlandsch Indie vrij, zich zoodanig middel van bestaan te kiezen, of zoodanigen handel te drijven als zij goedvinden, voor zooverre ten aanzien van eenige punten geene bepalingen om der algemeene belangen wille noodig worden geacht.

De Gouverneur-Generaal verleent, onder zekere bepalingen, uitsluitende regten (octrooijen) voor eenen vastgestelden tijd op nieuwe binnen het Koninkrijk der Nederlanden of zijne overzeesche bezittingen gedane uitvindingen en wezenlijke verbeteringen in eenigen tak van kunst of volksvlijt.

Hetgeen hierboven gezegd is van contracten met inlanders voor landbouw-ondernemingen is ook toepasselijk op het aangaan van overeenkomsten met hen wegens andere takken van nijverheid.

§ 2. *Veeteelt.*

Op Java en Madura is het slagten van koeijen en van wijfjesbuffels tot de voortteling geschikt alsmede van witte buffels van beiderlei geslacht, die nog tot den arbeid gebruikt kunnen worden, verboden op straffe van f 50 boete. Koeijen en kalveren mogen niet uitgevoerd worden uit de Preanger Regentschappen. Paarden, buffels of koebesten mogen door inlanders en Chinezen in districten waar bazaars bestaan of waar de naastbij gelegen bazaars geene 5 paal verwijderd zijn, niet anders dan op die bazaars, en zulks op de vastgestelde marktdagen of wel op openbare veilingen, verkocht worden; en in districten waar geene bazaars zijn of waar zij onderling 5 paal en verder van elkander liggen, moet de verkoop geschieden of op de bazaars of in tegenwoordigheid van het dorpshoofd en twee getuigen, alles onder verbeurte bij overtreding van 5 tot 100 Spaansche matten, onverminderd de straffen op veedieverij. Het verkoopen van paarden door inlan-

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

ders en Chinezen langs de groote wegen en in de stad en voorsteden van Batavia is echter toegestaan.

De veestapel op Java, met uitzondering van Batavia, Soerakarta, Djokjokarta en eenige particuliere landen, bedroeg op ultimo

Jaren.	Buffels.	Runderen.	Paarden.
1839	1,178,735	372,007	251,429
1840	1,271,620	399,375	270,600
1841	1,324,623	431,357	291,578
1842	1,361,253	451,235	306,529
1843	1,393,940	478,060	326,896
1844	1,431,119	495,869	331,999
1845	1,459,613	530,783	345,648
1846	1,491,157	549,386	349,283
1847	1,491,358	541,513	253,370
1848	1,487,973	529,649	360,022
1849	1,440,062	522,083	365,369

De aanzienlijke vermindering van het aantal buffels en runderen in 1849 is voornamelijk toe te schrijven aan den slechten padi-oogst en het daardoor ontstane gebrek aan levensmiddelen in eenige residentien, ten gevolge waarvan de veestapel in de residentie Samarang met 30,569 buffels, en in Bagelen met 5250 buffels en 1441 runderen is verminderd, terwijl in de residentie Madioen als hoofdoorzaak der vermindering met 8651 buffels en 3084 runderen, de ongunstige koffij-oogst wordt opgegeven.

Ofschoon de vermindering ook gedeeltelijk aan uitvoer wordt toegeschreven, komt het, bij de naar evenredigheid niet noemenswaardige vermeerdering van den veestapel in de residentien grenzende aan die, welke de bovenbedoelde ramp heeft getroffen, evenwel voor, dat dezelve voornamelijk is ontstaan, door dat de bevolking uit gebrek aan levensmiddelen haar vee heeft geslagt.

In de residentien Samarang en Japara worden dan ook respectievelijk 10,714 en 6290 buffels als geslagt opgegeven.

Van de in de verschillende residentien tot verbetering van het paardenras geplaatste hengsten zijn onderscheidene gestorven of als ongeschikt voor de voortteling publiek verkocht.

De resultaten van het stationeren van hengsten tot verbetering van het paardenras wegen niet op tegen den last, welken de bevolking daarvan heeft; zijnde over geheel Java slechts 133 veulens verkregen.

§ 3. Mijnbouw.

Onder »belastingen» en »monopolien» zijn eenige bepalingen, den mijnbouw bijzonderlijk betreffende, vermeld.

Behalve de bewerking van tin- en steenkolenmijnen voor 's Gouvernements rekening, waarover onder andere hoofden van dit verslag gehandeld wordt, vindt men in Nederlandsch Indie alleen mijnbouw in Menado en op Borneo.

In beide bezittingen namelijk wordt goud gegraven, doch omtrent den toestand dezer ondernemingen bestaan geene volledige berigten. Op Borneo heeft ook delving van steenkolen voor particuliere rekening plaats (te Koeti), welke zaak in 1848 nog geheel in haar begin was. Om haar aan te moedigen, heeft het Gouvernement den ondernemer vergund eene bepaalde hoeveelheid, tegen den verlangden prijs, te leveren ten behoeve van den lande.

§ 4. Vischvangst.

De inlandsche vischvijvers zijn onderworpen aan de belasting (landrente).

De visch, over zee aangebragt en andere, is onderworpen aan eene belasting welke verpacht wordt, en dus bij de verpachte belastingen en monopolien te huis behoort.

De vischvangst is een der voornaamste takken van nijverheid van de kustlanden.

Alle statistieke opgaven, welke een denkbeeld van den omvang dezer industrie zouden kunnen geven, ontbreken.

§ 5. Scheepsbouw.

Aan den Gouverneur-Generaal is de verplichting opgelegd, om den scheepsbouw op de geschiktste wijze aan te moedigen.

Het gemiddeld getal nieuwe schepen in Nederlandsch Indie gebouwd, bedroeg:

in 1839 tot 1843	201 ¹ / ₅ ,	groot 3330	tonnen;
in 1844 » 1848	134 ¹ / ₅	» 20064 ¹ / ₅	»
in 1849 zijn gebouwd	9	» 1430	»

De gemiddelde tonnen-inhoud van elk vaartuig was alzoo:

in 1839 tot 1843	164.8	tonnen;
in 1844 » 1848	145.4	»
in 1849	158.9	»

De in 1849 gebouwde schepen waren:

voor rekening van Europeanen:	
1 bark groot	468 tonnen;
1 brik »	170 »
voor rekening van Arabieren:	
1 bark groot	146 »
1 bark »	294 »
voor rekening van Chinezen:	
1 schoener groot	72 »
1 » »	32 »
1 » »	86 »
voor rekening van inlanders:	
1 schoener groot	92 »
1 » »	70 »

§ 6. Onderscheiden handwerken en fabrieken.

Geene fabriekmatige katoenspinnerijen en weverijen mogen in Nederlandsch Indie opgericht worden zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal.

Fabrieken en neringen, welke met fornuizen werken of meer bijzonder aan brandschade onderhevig, voor de gezondheid schadelijk, voor de in de nabijheid wonenden hinderlijk zijn, en eindelijk die, waar eenig voorwerp vervaardigd wordt, waarop accijs of consumtive belasting verschuldigd is, mogen niet opgericht worden zonder schriftelijke vergunning van het plaatselijk bestuur.

Het plaatselijke bestuur moet, alvorens vergunning te verleenen de bureu hooren en kan aan de vergunning voorwaarden verbinden in het algemeen belang; echter zorgende, de nijverheid der ingezetenen zoo min mogelijk te belemmeren.

Het mag de vergunning niet weigeren dan bij gemotiveerde dispositie, tegen welke de betrokkenen bezwaren kunnen inbrengen bij den Gouverneur-Generaal.

Wanneer het plaatselijke bestuur bevindt, dat van de voorwaarden, onder welke vergunning is verleend, wordt afgeweken, laat het de verzuimen herstellen; bij onwilligheid of herhaalde overtreding trekt het de vergunning in.

§ 7. Handel.

a. Binnenlandsche.

Eenige bepalingen tot den binnenlandschen handel betrekkelijk; zijn onder andere hoofden van dit verslag vermeld.

Markten op particuliere landerijen in Batavia, Buitenzorg, Krawang en Cheribon mogen niet gehouden worden zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal.

b. Over zee, tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen onderling.

De algemeene verordeningen op den handel over zee tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen onderling berusten op den grondslag, dat het vervoer zooveel mogelijk moet worden bevorderd met vaartuigen aan Indische ingezetenen toebehoorende, en dat de inlandsche handelaar niet moet worden onderworpen aan al de formaliteiten en belastingen, welke op den Europeschen gelegd zijn. Op dezen handel inzonderheid rust de last van het voorschrift: dat Nederlandsch-Indische schepen, niet gevoerd door inlanders, Arabieren en Chinezen, en metende meer dan 75 koyan, een bepaald getal stuurmans-leerlingen, afkomstig van de Kweekschool voor de Zeevaart te Amsterdam, aan boord moeten hebben, of voor elken ontbrekende leerling f 300 'sjaars zullen betalen.

Het algemeen beheer over de zaken betreffende dezen handel wordt uitgeoefend door den directeur der middelen en domeinen.

Men zie voorts inzonderheid hetgeen gezegd is over het vervoerwezen tusschen de Nederlandsch-Indische bezittingen en over de zeebrieven.

c. Tusschen Nederlandsch Indie en andere landen.

De grondslagen der bepalingen op den buitenlandschen handel van Nederlandsch Indie zijn dezelfde als die vermeld omtrent inkomende en uitgaande regten.

Het algemeen beheer over de zaken betreffende dezen handel berust bij den directeur der middelen en domeinen.

Voor den grooten handel, dat is voor alle volkeren waarmede het Koninkrijk der Nederlanden in vriendschap leeft, zijn in Nederlandsch Indie de volgende havens opengesteld:

Batavia,	Singkel,
Samarang,	Baros,
Soerabaja,	Banjermassing,
Riouw,	Pontianak,
Muntok,	Sambas,
Palembang,	Sockadana,
Mocara Kompeh,	Macassar,
Benkoelen,	Menado,
Padang,	Kema,
Tapanelie,	Koepang.

Verlag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

Deze openstelling voor den grooten handel neemt niets weg van het verbod der vrachtaart tusschen deelen van Nederlandsch Indie aan vaartuigen, niet in Nederlandsch Indie te huis behoorende, of met deze gelijkstaande.

In de havens welke niet voor den grooten maar voor den *kleinen handel* zijn opgesteld, mogen alleen Nederlandsch-Indische en met deze gelijkstaande inlandsche vaartuigen ten handel komen.

De havens van Ambon, Banda en Ternate, in de Moluksche eilanden, zijn voor den grooten handel gesloten en voor den kleinen handel open; een en ander met deze uitzondering, dat Nederlandsche schepen, *regtstreeks* komende van Nederland, of wel van eene Nederlandsch-Indische bezitting, of uit China, in die havens toegang hebben, en dat Nederlandsch-Indische of daarmede gelijkgestelde vaartuigen, van eene vreemde haven komende, er niet worden toegelaten, behalve Chinesche jonken, *regtstreeks* van China.

De bijzonderheden omtrent den handel zijn vervat in de gedrukte handelsverslagen.

XI. GELDELIJKE REKENPLIGTIGHEID.

§ 1. *Algemeene Rekenkamer.*

Alle collegien of personen wien eenig bestuur van 's Lands penningen, goederen of eigendommen, of wel van onbeheerde of insolvente boedels, kerk-armen, pensioen- of weduwen-fondsen is toevertrouwd, zijn voor het gevoerde beheer rekening en verantwoording schuldig aan eene *algemeene rekenkamer*, zamengesteld uit eenen president, 4 leden, eenen secretaris en verder bureau-personeel.

Bij die *algemeene rekenkamer* berust alzo het oppertoezicht over de rigtige invordering en verantwoording en over het rigtig gebruik van hetgeen den Lande, of aan boedels welke van 's Lands wege beheerd worden, of aan instellingen onder 's Gouvernements bescherming staande, toekomt en toebehoort.

Wanneer de *algemeene rekenkamer* bij het onderzoeken van de aan haar toegezonden verantwoordingen vermeent, dat de eene of andere beschikking over geld of goed door den betrokken *rekenpligtige* moet worden vergoed, belast zij hem daarmede.

Tegen hare uitspraak bezwaar hebbende, kan de *rekenpligtige* die bezwaren doen gelden op de wijze bij § 2 hieronder vermeld. Maakt hij van dat middel geen gebruik en laat hij de beslissing der kamer onvoldaan, zoo geeft de *algemeene rekenkamer* van de zaak kennis aan den Gouverneur-Generaal; de Gouverneur-Generaal beveelt de voldoening aan het besluit der kamer, en de opgelegde vergoeding wordt door *regtsmiddelen* ingevorderd als eene *liquide pretensie*.

§ 2. *Commissie van revisie.*

De *rekenpligtige*, die bezwaren heeft tegen eenige uitspraak der *algemeene rekenkamer* kan, mits binnen drie maanden na ontvangst van haar besluit, aan den Gouverneur-Generaal verzoeken die bezwaren te onderwerpen aan eene commissie, zamengesteld uit den president van het hooggeregts-hof van Nederlandsch Indie, den president van den raad van justitie te Batavia, den president der weeskamer te Batavia en twee andere leden, jaarlijks door den Gouverneur-Generaal benoemd. Deze commissie heet *commissie van revisie*.

Zoodanige verzoeken worden dadelijk, met de bijliggende stukken, aan de commissie gezonden, met last aan de *algemeene rekenkamer* om alle overige ter zake betrekkelijke bescheiden, welke bij de kamer aanwezig mogten zijn, aan de commissie op aanvraag van deze, te doen geworden.

Bevindt de commissie de bezwaren ongegrond, zoo beslist zij zonder hooger beroep, en hare beslissing heeft kracht van gewijsde. In het tegenovergestelde geval treedt zij met de *algemeene rekenkamer* in briefwisseling, ten einde de bezwaren op te heffen. Daarin niet slagende, roept zij de uitspraak in van den Gouverneur-Generaal.

§ 3. *Duur van de rekenpligtigheid.*

De *rekenpligtigheid* duurt vijf jaren na aftreding uit het ambt, voor hetwelk rekening en verantwoording verschuldigd is, doch de *rekenpligtige* blijft ten allen tijde aansprakelijk voor *frauduleuse* en ongeautoriseerde handelingen, door hem gepleegd.

§ 4. *Borgtogten.*

De *rekenpligtigen* moeten in sommige betrekkingen reële *borgtogten* stellen in effecten of hypotheeken.

Deze *borgtogten* worden, na de in § 3 bedoelde 5 jaren teruggegeven en kunnen dit ook vroeger, namelijk terstond na de liquidatie der verantwoording van den betrokkene, maar onder personelen *borgtoegt*.

Aan de generale directie van finantien is opgedragen de bepalingen op de *rekenpligtigheid* te herzien, ten einde te beoordeelen of niet vele vormen zouden kunnen worden afgeschafte of vereenvoudigd, in het belang vooral dergenen, die *geldelijke zaken* met het Gouvernement hebben.

TWEEDE AFDEELING.

PERSONELE VERORDENINGEN OMTRENT ALLE LANDS-DIENAREN IN NEDERLANDSCH INDIE.

A. Gouverneur-Generaal.

De Gouverneur-Generaal heeft eene bezoldiging van f 150,000 's jaars.

Hij heeft het gebruik van het domein Bloeboer in de *adistent-residentie Buitenzorg*, doch de inlandsche regent geniet het 1/10 van het rijstgewas.

Hij wordt op 's Lands kosten gehuisvest.

Te zijner beschikking staan: te Batavia een hotel; te Buitenzorg, 36 palen van Batavia en 800 voet hooger gelegen, een *buitenverblijf* met een uitgebreid park, welk park echter, een *botanische tuin* zijnde, meer naar *wetenschappelijke orde* dan tot *veraangenaming* van den bewoner van het paleis is ingerigt; voorts te Tjipannas, 63 palen van Batavia, gelegen aan den voet van den Megamendong in de Preanger Regentschappen, op 3400 voet boven de zee, een huis met bijgebouwen en tuin.

De Gouverneur-Generaal mag *geenen handel drijven*, noch voor eigen rekening, noch voor die van anderen; geen aandeel of belang hebben in eenige *scheepsrederij*, *be-teding*, *leverantie*, *verpachting* van goederen, *regten* of *middelen*, of in eenige zaken, waarover met de Indische kas om winst of voordeel eenige *handeling* wordt aangegaan; *geene ordonnantien* of *schuldvorderingen* ten laste van den Lande koopen of voor zijne rekening nemen, met uitzondering van *publieke effecten*, niet gevestigd op de *Nederlandsche Oost-Indische bezittingen*, en in het algemeen zich *geene inkomsten* hoegenaamd toeëigenen boven de hem toegestane.

De *geschenken*, welke hij van inlandsche Vorsten of grooten ontvangt, behooren aan den Lande, en worden uit 's Lands kas *gereciproceerd*. Wil hij ze behouden, zoo moet de waarde in 's Lands kas gestort worden.

B. Burgerlijke ambtenaren.

I. EUROPESCHE.

De *Europesche burgerlijke ambtenaren* in Nederlandsch Indie (bij verkorting aangeduid wordende door de woorden *Indische ambtenaren*) zijn verdeeld in vier categorien, te weten:

- 1°. *bezittende het radicaal van ambtenaar der 1ste klasse;*
- 2°. *bezittende het radicaal van ambtenaar der 2de klasse;*
- 3°. *bezittende het radicaal van ambtenaar der 3de klasse;*
- 4°. *niet bezittende eenig radicaal.*

De 1ste categorie is *benoembaar* voor alle ambten in *Nederlandsch Indie*;

de 2de is *uitgesloten* van de ambten, in welke gevorderd wordt het bezit van den graad van doctor in de regten;

de 3de is bovendien *bepaaldelijk* *uitgesloten* van de ambten van *algemeen secretaris*, *directeur-generaal* en *directeur van finantien*, *commissaris-inspecteur der buitenbezittingen*, *inspecteur der cultures*; *gouverneur* op de *buitenbezittingen*; *resident* op Java en Sumatra *adistent-resident* en *secretaris* op Java en Sumatra, met uitzondering van die uitsluitend met de *comptabiliteit* belast; *controleur* bij de *landelijke inkomsten* en *cultures* op Java of bij het *binnenlandsch bestuur* op Sumatra; — daar wijders de *surnumeraire ambtenaren* bij de *landelijke inkomsten* en *cultures* op Java of bij het *binnenlandsch bestuur* op Sumatra geschikt moeten zijn om de functien van *controleur* te verrigten, vloeit hieruit voort, dat deze 3de categorie ook *moeijelijk* tot *surnumerair ambtenaar* *benoemd* kan worden;

de 4de categorie *eindelijk* is, behalve van al de genoemde, *nog* *uitgesloten* van de ambten, aan welke eene bezoldiging van meer dan f 450 's maands verbonden is.

In 1849 is echter eenige meerdere ruimte gegund ten aanzien van de voorwaarden, te vervullen voor de verkrijging van eene plaats in de meer begunstigde categorien.

Tot op de *uitvaardiging* van het hieronder te omschrijven *Koninklijk besluit* van 17 December 1848, waren de voorwaarden namelijk:

voor de 1ste categorie: bezit van den graad van doctor in de regten, verworven op eene van 's Rijks *hoogescholen*; en daarenboven:

of 1°. *aflagging* van een voldoende examen bij de *Koninklijke academie* te Delft in de taal-, land- en volkenkunde van *Nederlandsch Indie*;

of 2°. bezit van het radicaal van *Indisch ambtenaar* vóór de *uitvaardiging* van het *Koninklijk besluit* van 6 December 1842, n°. 59;

of 3°. latere *toekenning* van het radicaal zonder examen te Delft, welke alleen geschieden kan:

a. aan personen op 6 December 1842 bij het *Ministerie van Kolonien* op de *sollicitantenlijst* aangeteekend en geschikt bevonden; kunnende deze tot *benoeming* voorgedragen worden, wanneer behoefte aan *Oost-Indische ambtenaren* bestaat;

Verlag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

b. aan vóór 1 Januarij 1845 in Nederlandsch Indië aanwezige, in den loop van 1844 het 18de jaar bereikt hebbende, zonen van Oost-Indische ambtenaren en officieren; mits de algemeene vereischten bezittende om tot de dienst te worden toegelaten;

c. aan alle andere personen in Nederlandsch Indië aangekomen vóór 1 Julij 1843, voor wie het radicaal op goede gronden was voorgedragen vóór of op 1 Januarij 1844;

voor de 2de categorie: óf aflegging van een voldoende examen bij de academie te Delft in de onderscheidene vakken van kennis en wetenschap, welke bij die academie worden onderwezen aan hen die zich voor de burgerlijke dienst in Indië bestemmen, óf als 2°. en 3°. hierboven;

en voor de 3de categorie: algemeene geschiktheid voor de ambten tot welke zij toegang heeft; zijnde verder uitdrukkelijk verklaard, dat men uit haar tot de 2de categorie kan overgaan na aflegging van het voor de 2de bepaalde examen.

Doch bij het bedoelde Koninklijk besluit van 17 December 1848, lit. B41, is de Gouverneur-Generaal gemagtigd » bij wijze van uitzondering, ter benoeming als ambtenaren der 1ste en 2de klasse » voor te dragen zoodanige bekwaame personen, welke óf den graad » van doctor in de regten hebben verkregen, óf wel reeds in » 's Lands dienst werkzaam zijn, zonder het radicaal van Indisch » ambtenaar of het diploma der Koninklijke academie te Delft te » bezitten, maar die door hunne kennis, verkregen ondervinding » en erkende verdiensten zoodanig uitmunten, dat het toekennen » der gezegde benoeming aan hen mag geacht worden evenzeer het » belang van 's Lands dienst te bevorderen als eene onderscheiding » te zullen daarstellen voor buitengewone bekwaamheden en ambtelijke verdiensten."

Eene tweede en wel eene gewichtige verandering bevat het Koninklijk besluit van 15 October 1849, n°. 53 (*Indisch Staatsblad* n°. 62), opheffende art. 16 van het pensioenreglement van 1837 (*Staatsblad* n°. 50), volgens hetwelk beambten niet bezittende het radicaal van Indisch ambtenaar, in den regel slechts de helft ontvingen van het pensioen, voor het door hen bekleede ambt bepaald.

De genoemde twee Koninklijke besluiten betreffen alzoo elk een onderscheiden gedeelte van het corps der niet met het radicaal begiftigde en vroeger daarvan uitgesloten Indische beambten; dat van 17 December 1848 degenen hunner, die naar de hoogere betrekkingen streven; dat van 15 October 1849 dezulken, die zich met de lagere vergenoegen.

Als eene bijdrage tot de statistiek van het radicaal diene, dat op ultimo 1849 het radicaal hadden:

1°. personen, daarmede begiftigd vóór de uitvaardiging van 's Konings besluit van 6 December 1842, n°. 59, — 451 (hiervan zijn velen gepensionneerd);

2°. personen, daarmede begiftigd na de uitvaardiging van dat besluit:

1ste klasse . . .	41
2de " . . .	399
3de " . . .	16
	456

en dat van deze 456 uit Nederland gezonden zijn 51, waarvan 36 het vereischte examen aan de academie te Delft hadden afgelegd, te weten:

1ste klasse . . .	21
2de " . . .	15
	36

In Nederland zijn in 1849 benoemd:

ambtenaren der 1ste klasse . . .	7
" " 2de " . . .	0
" " 3de " . . .	6

nadat in 1848 aldaar benoemd waren:

ambtenaren der 1ste klasse . . .	2
" " 2de " . . .	1
" " 3de " . . .	6

te zamen . . . 9, 1, 12.

Ingenieurs van den waterstaat, de civile gebouwen en de mijnen, lecraren van de godsdienst, leden der natuurkundige commissie, onderwijzers in de scholen, constructeurs op 's Lands werven, werktuigkundigen, opzieners, conducteurs, ambachtslieden en in het algemeen alle personen, die zich voor een bepaald vak of beroep aan de Indische dienst verbonden hebben, zijn van al de hiervoren vermelde verordeningen uitgezonderd.

De aanstelling van ambtenaren in bepaalde ambten geschiedt door den Gouverneur-Generaal, uitgezonderd voor de betrekkingen van:

vice-president en lid van den Raad van Nederlandsch Indië en president van het Hoog-geregts-hof van Nederlandsch Indië, — die door den Koning aangesteld worden;

en van klerk of dergelijke, indien daaraan een tractement van slechts f 60 's maands of minder verbonden is, — die aangesteld worden door de chefs der algemeene departementen van bestuur, de hoofden der gewestelijke besturen enz.

Het bezoldigen der Indische ambtenaren geschiedt naar het beginsel, dat behalve de toegelegde jaarwedden, geene andere geldelijke voordeelen, van wat aard ook, uit de posten getrokken mogen worden, zoo zij niet uitdrukkelijk zijn toegestaan.

Ter voorkoming van alle misvatting hieromtrent, wordt bij elke benoeming tot eenen post, aan welke andere voordeelen dan de vaste bezoldiging verknocht zijn, het genot dier voordeelen aan den benoemde vergund. Spillagien of overwigten, wanneer die in sommige gevallen worden toegestaan, kunnen nimmer beschouwd worden als voordeelen aan de ambten verbonden, maar slechts als middelen om verliezen, buiten de schuld der ambtenaren ontstaan, te dekken.

Het drijven van handel en het aannemen van geschenken is den ambtenaar verboden.

Ambtenaren met meer dan ééne betrekking belast, genieten voor de bijbetrekking uit 's Lands kas, in den regel, slechts zes honderd gulden 's jaars.

Op de tractementen worden voorschotten verleend, bij eerste in-dienst-treding of bij verplaatsing, ten beloope van 4 maanden voor gehuwden, en 3 maanden voor ongehuwden; welke voorschotten aangezuiverd worden bij maandelijksche betaling, door gehuwden van $\frac{1}{4}$, en door ongehuwden van $\frac{1}{3}$ van het tractement, hetwelk zij genieten, sedert de derde maand na de aanvaarding van hunne nieuwe betrekking.

Van de tractementen kunnen delegatien naar Nederland geschieden, in dezer voege: elk ambtenaar kan van zijne bezoldiging een gedeelte, doch niet meer dan $\frac{1}{4}$, door het Gouvernement in Indië doen inhouden, als wanneer het ingehouden bedrag aan den door hem gestelden gevolmagtigde in Nederland wordt uitbetaald. Die betaling heeft plaats door tusschenkomst van het Ministerie van Koloniën en de Nederlandsche Handel-maatschappij. Voor de Handel-maatschappij wordt door het Gouvernement in Indië 1% provisie op het gedelegeerde bedrag berekend, ten laste van den delegerenden ambtenaar.

Vrije woning hebben in den regel alleen de hoofden der gewestelijke besturen en de ambtenaren, hen vertegenwoordigende in de gewestelijke afdelingen, zoo als de assistent-residenten, controleurs der landelijke inkomsten en cultures, geplaatst in afdelingen, waar geene assistent-residenten zijn, enz.

Op dezen regel bestaan voor sommige controleurs uitzonderingen.

Elders is reeds aangeteekend dat mindere beambten, des verkiezende, kosteloos geneeskundige behandeling genieten.

Bij ziekten of tot regeling van particuliere belangen worden verloven gegeven.

Deze zijn: binnenlandsche (dat is binnen Nederlandsch Indië) of naar Nederland.

Alle verloven van eenigen duur worden verleend door den Gouverneur-Generaal. Omtrent de binnenlandsche is bepaald, dat zij gepaard zullen gaan met het behoud van vol tractement, voor de ambtenaren op Java gedurende een, en voor die op de buitenbezittingen gedurende 3 maanden, en dat over den langeren duur der verloven zal genoten worden half tractement, tenzij het Gouvernement in ziekte aanleiding vinde, om ook dan vol tractement toe te leggen.

Emolumenten worden in den regel door verlofgangers niet behouden.

De verloven naar Nederland zijn onderscheiden in 3 klassen, te weten:

- 1°. voor herstel van gezondheid;
- 2°. voor ambtenaren, die minstens vijftien jaren onafgebroken in Indië hebben gediend;
- 3°. voor ambtenaren, die minstens 12 jaren in Indië hebben doorgebracht, en aantoonen dat een verlof, om dringende familiebelangen, wenschelijk voor hen is.

Ongesteldheid van vrouw of kinderen kan alleen worden aangevoerd voor een verlof in de 2de en 3de klasse.

Verzocken van de 1ste klasse gaan voor.

Die met verlof naar Nederland gaat, verliest zijne betrekking (uitgezonderd de door den Koning in bepaalde ambten aangestelden, voor wie alleen het activiteits-tractement gedurende het verlof stil staat) en treedt in het genot van een verlof-tractement, vastgesteld bij *Indisch Staatsblad* 1834 n°. 1. Dit bedraagt voor ongehuwden 10% minder dan voor gehuwden. Voor verloven in de 2de klasse wordt 10%, en in de 3de klasse 25% minder verlof-tractement genoten dan in de 1ste klasse.

De verloven naar Europa worden voor geen langeren tijd verleend dan 2 jaren, de uit en tehuisreis daaronder begrepen, maar kunnen in Nederland verlengd worden met of zonder behoud van verlof-tractement.

De overtocht van Indië naar Nederland geschiedt in zoover voor

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

rekening van het Gouvernement, dat het Gouvernement eene vaste som betaalt in de kosten; het meerdere moet de verlofganger zelf betalen. Ambtenaren, wier laatste activiteits-tractement minder dan f 3500 'sjaars bedroeg, krijgen dezelfde tegemoetkoming bij de terugreis; anderen doen die geheel op eigen kosten.

Die van verlof uit Nederland terugkeert (behalve, gelijk uit het bovenstaande volgt, de door den Koning in een bepaald ambt aangestelde) valt in de termen van ambtenaren, die buiten hunne schuld ongeplaatst zijn.

Aan zulke ongeplaatste ambtenaren; aan in Nederland benoemde ambtenaren, zoolang zij eene plaatsing in Indië afwachten; aan ambtenaren, uit zekere betrekkingen ontslagen, maar die het Gouvernement besluit later weder te plaatsen, wordt *wachtgeld* toegekend.

Dit bedraagt voor de pas aangekomenen, in Nederland benoemden, f 150 's maands voor ambtenaren der 1ste en 2de, en f 100 's maands voor ambtenaren der 3de klasse voor de overigen $\frac{1}{3}$ van het laatste activiteits-tractement, doch nooit meer dan f 500 's maands.

Mindere beambten, niet door den Gouverneur-Generaal aangesteld, bekomen in den regel geen *wachtgeld*.

Bij reizen in 's Lands dienst worden *reis- en verblijfkosten* vergoed naar bepaalde voorschriften. Ambtenaren, reizende tot aanvaarding van een ambt, waaraan meer inkomsten verbonden zijn, dan hunne vorige, genieten deze vergoeding niet.

Twintig jaren dienst in Indië geven regt op een pensioen uit 's Lands kas; onder bijzondere omstandigheden kan de Gouverneur-Generaal, behoudens goedkeuring des Konings, pensioen verleen en voor minder dan 20, doch nimmer voor minder dan 12 jaren dienst.

De verordeningen, welke onder ult^o. 1848 nopens de pensioenen in werking waren, kwamen overigens op het volgende neder:

Voor de berekening der dienstjaren tellen niet mede: dienst vóór het 18de jaar, verlof buiten- of langer dan 6 maanden binnen Nederlandsch Indië, en de tijd wegens onbekwaamheid of berispelijk gedrag op *wachtgeld* of onder suspensie doorgebracht.

Militaire dienst te land en ter zee telt mede, indien er geen afzonderlijk pensioen voor genoten wordt.

Het bedrag van het pensioen regelt zich naar eene schaal, bepaald bij *Indisch Staatsblad* 1837, n°. 50, welke hoofdzakelijk voor 20 jaren stelt $\frac{1}{4}$, en voor 30 jaren, als maximum $\frac{3}{8}$ van het hoogste tractement, gedurende 2 jaren genoten.

Om de koloniale kas in de betaling der pensioenen te gemoet te komen, wordt op de inkomsten van iederen ambtenaar in active dienst, ingehouden 2 per cent, en bovendien bij elke vermeerdering van inkomsten 50 per cent van het meerdere in een jaar.

Degene die bij pensionering nog niet 2 per cent gestort heeft van alle zijne inkomsten in active dienst, moet het minder gestorte aanzuiveren ten laste van zijn pensioen, in 6 jaren.

Bij 's Konings besluit van 15 October 1849, n°. 53 (*Indisch Staatsblad* n°. 62), is onder anderen vastgesteld:

dat, terwijl vroeger als dienstdijd voor het pensioen, alleen dienst in Indië telde, voortaan ook de burgerlijke of militaire diensten in Nederland mede zullen gerekend worden, namelijk twee Nederlandsche dienstjaren voor één Indisch, mits de ambtenaar minstens

12 jaren in Indië gediend hebbe, en zijne Nederlandsche die nstjaren, volgens de in Nederland bestaande verordeningen, bij de berekening van pensioen aldaar zouden zijn toegelaten;

dat voortaan van den tijd, met verlof buiten Nederlandsch Indië doorgebracht, mits zulks tot herstel van gezondheid geschied zij, de helft zal medetellen, doch in geen geval voor, meer dan één jaar;

dat, terwijl vroeger de ambtenaar, die eene bevordering genoot, de helft van zijne meerdere inkomsten, gedurende het eerste jaar ten behoeve van 's Lands kas moest laten staan, deze storting voortaan geheel zoude vervallen;

dat voortaan de ambtenaar op *wachtgeld* of met verlof, die vroeger de bepaalde gewone korting van 2 per cent moest bijdragen over het laatste activiteits-tractement, dit slechts over het *wachtgeld* of verlof-tractement zal behoeven te doen.

Het onderhoud der weduwen en weezen van burgerlijke ambtenaren komt niet ten laste van de koloniale kas, maar wordt bekostigd uit een fonds, zamengesteld uit de contributien der ambtenaren, en waartoe allen, zonder onderscheid, gehouden zijn bij te dragen.

Volgens het bestaande reglement en de veranderingen, sedert daarin gemaakt en in het *Staatsblad van Nederlandsch Indië* opgenomen, moest hoofdzakelijk gecontributeerd worden:

6 0/0 van alle vaste of wisselvallige, van 's Lands wege toegekende inkomsten, hetzij direct uit 's Lands kas getrokken of geheven op ten behoeve van den Lande geadministreerd wordende gelden, voorts van salarissen, aandeelen in boeten enz.;

12 0/0 van het vast of wisselvallig inkomen over de eerste maand bij in-dienst-treding;

8 0/0 van alle *wachtgeld*en, verlof-tractementen en pensioenen;

8 $\frac{1}{3}$ 0/0 van alle vermeerdering van inkomsten, geslagen over een jaar.

Het pensioen der weduwe wordt berekend naar de som, waarover door den man het laatst is gecontributeerd, en bedraagt minstens f 8 en meestens f 160 's maands.

De onderstand voor kinderen is meestens (voor 5 kinderen en meer te zamen) f 24 's maands en minstens (voor 1 kind) f 6 's maands.

Voor kinderen van eenen als weduwnaar overleden ambtenaar of van eene overledene gepensioneerde weduwe wordt betaald: wanneer er 3 of minder kinderen zijn, voor ieder $\frac{1}{3}$ van het pensioen voor de weduwe bepaald; voor een of meer kinderen boven het getal van 3, de algemeen bepaalde onderstand.

Het fonds wordt beheerd door drie onbezoldigde directeuren te Batavia, bijgestaan door eenen eersten en tweeden amanuensis, beiden bezoldigd (te zamen trekkende f 200 's maands, waaruit ook schrijffloonen betaald moeten worden), allen deelgenooten van het fonds en door den Gouverneur-Generaal benoemd.

De directeuren mogen niet behooren tot het ligchaam der Regering.

Alle betalingen en ontvangsten geschieden door tusschenkomst van 's Lands kas.

Omtrent den staat van het weduwen- en weezenfonds der burgerlijke ambtenaren kunnen de volgende aanwijzingen gedaan worden:

	1836.	1837.	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.	1843.	1844.	1845.	1846.	1847.	1848.
Stand van het fonds op 1 ^o . . .	f 488,237	f 460,592	f 444,025	f 445,920	f 425,036	f 394,138	f 358,136	f 333,542	f 268,420	f 209,096	f 148,617	f 129,160	f 109,420
Ontvangsten . . .	f 354,621	f 379,775	f 415,747	f 406,557	f 416,312	f 428,170	f 440,401	f 447,774	f 439,462	f 447,584	f 492,193	f 491,923	f 495,811
Uitgaven	382,266	396,342	413,852	427,441	447,210	464,172	464,995	512,896	498,786	507,983	511,680	514,663	510,203
Meer uitgaven . . .	f 27,645	f 16,567	„	f 20,884	f 30,898	f 36,002	f 24,594	f 65,122	f 59,324	f 60,449	f 19,487	f 19,740	f 14,392
Meer ontvangsten			f 1,895										

Ter toelichting diene, dat met 1°. Augustus 1845 de contributie van 5 % op 6 % en van 10 % op 12 % gebragt is.

Het kapitaal bedroeg op 1°. 1848. f 109,420

Af: het ongunstig slot in dat jaar van 14,392

Saldo op ultimo 1848 . . . f 95,028.

Hier wordt nog aangetekend, dat het nadeelig resultaat, zoo als hierboven blijkt, was:

in 1843 f 65,122

„ 1844 59,324

in 1845 f 60,449

(Met 1°. Augustus 1845 begon de verhoogde contributie):

in 1846 19,487

„ 1847 19,740

„ 1848 14,392

Alzoo gemiddeld: in 1843, 1844 en 1845 61,632

in 1846, 1847 en 1848 17,873

In weerwil der vermindering van het kapitaal, sedert ultimo 1844 tot ultimo 1847, met f 99,676, zijnde 53 % van het kapitaal op eerstgemelden datum (f 189,356), met andere woorden: in weerwil dat men in 1848 werkte met minder dan de helft van

Verslag van het beheer en den staat der koloniën over 1849. (Oost-Indië.)
(Regerings-verslag.)

het kapitaal, waarmede in 1845 gewerkt werd, heeft de administratie van het fonds over 1848, aan toonende een nadeelig resultaat van f 14,392
tegenover die van 1845, aantoonende een nadeelig
resultaat van 60,449

een gunstig verschil opgeleverd van f 46,057

Ten aanzien van de burgerlijke personen, in het beheer werkzaam, die, blijkens het hierboven aangeteekende, van de bepalingen op het radicaal van Indisch ambtenaar uitgezonderd zijn, bestonden op ultimo 1849 de volgende personele verordeningen:

Leeraren der protestantsche eeredienst.

Ten hunnen aanzien zijn in 1849 door den Koning nieuwe voorschriften geheven, volgens welke zij genieten:

op reis naar Indië tot de aanvaarding van hun ambt, f 150 'smaands;

bij vertrek uit Nederland een voorschot van 4 of 6 maanden op dat tractement; gehuwd zijnde daarenboven eene gratificatie van f 600;

vrijen overtocht naar Batavia met hun gezin, op den gebruikelijken voet;

gehuwd of weduwnaars, vaders van huisgezinnen zijnde, bij aankomst eene gratificatie van f 500;

tractementen van f 500, f 400 en 300 'smaands, naar mate der belangrijkheid hunner standplaatsen; kunnende 7 het eerste, 9 het tweede en 4 het derde dezer tractementen genieten;

op vaste standplaatsen, vrije woning of schadeloosstelling voor huishuur, ten bedrage van uiterlijk f 120 te Batavia, f 100 te Samarang en Soerabaja, en f 60 elders;

na vijf jaren dienst in Indië, genietende f 500 'smaands, eene verhooging van f 150 'smaands, en genietende f 400 of f 300 'smaands, eene verhooging van f 100 'smaands; na 10, 15 en 20 jaren dienst in Indië, weder zoodanige verhooging;

na 10 jaren dienst in Indië, des verkiezende, vrijen overtocht naar Nederland met hun gezin op den gebruikelijken voet, en pensioen van f 120 'sjaars voor elk jaar Indische dienst, wanneer men minstens gedurende de 2 laatste jaren gestaan heeft op plaatsen, waaraan f 500 'smaands verbonden zijn; de overige f 100 'sjaars.

Bovendien kunnen zij pensioen genieten voor Nederlandsche dienst en hun pensioen behouden bij weder-optreding als leeraar in Nederland.

Wat delegatien, verloven, verliezen, reis- en verblijfkosten, onderhoud van weduwen en weezen aangaat, zijn de algemeene bepalingen omtrent burgerlijke ambtenaren op hen toepasselijk.

Onderwijzers in de gouvernements-scholen.

Deze trekken, behalve tractement, aandeelen in de schoolgelden en na 5 en 10 jaren dienst, verhooging van tractement. Overigens zijn zij onderworpen aan de algemeene bepalingen.

Op de overige bovenbedoelde (van het radicaal uitgezonderde) personen, zijn de algemeene bepalingen mede van toepassing, voor zoover geene bijzondere overeenkomsten met hen bestaan.

II. INLANDSCHE.

De handhaving van het gezag der inlandsche hoofden over de inlandsche bevolking en de vernaauwing van den band tusschen die hoofden en het Nederlandsche Bestuur, behooren tot de voornaamste beginselen van het Indisch beheer. Alle hen personeel betreffende verordeningen berusten op dien grondslag.

De inlandsche ambtenaren op Java eene bezoldiging genietende van meer dan f 50 'smaands, worden door den Gouverneur-Generaal, de andere door de hoofden der gewestelijke besturen aangeesteld en ontslagen.

Deze hoofden zijn verplicht van aanstelling en ontslag tot en uit ambten, aan welke f 1 tot f 50 'smaands verbonden zijn, drie-maandelijksche opgaven te doen aan den directeur der cultures, die met de contrôle over zulke handelingen belast is, en ophelderingen aan de gewestelijke besturen of beschikkingen aan den Gouverneur-Generaal deswege vragen kan.

De titels, rangen en staatsie der inlandsche ambtenaren zijn door het Gouvernement geregeld.

De regenten op Java, die zulks mogten verkiezen, kunnen hunne bezoldiging voor de helft ontvangen in land, dat is: zij kunnen landen in gebruik bekomen, welke, op het tijdstip van den afstand aan hen, in de belasting: landrente zijn aangeslagen, voor zóóveel als de helft van hunne bezoldiging bedraagt. Aan die landen kunnen woeste gronden verbonden worden, tot zoodanige uitgestrektheid, als de omstandigheden en 's Gouvernements belang veroorloven.

De regenten mogen die gronden tot rijstvelden doen bebouwen en daarvan de landrente voor zich heffen, maar zij mogen geene

andere of meerdere lasten van de opgezetenen der afgestane landen vorderen, dan die vóór den afstand, op de bevolking rustende, en alleen met de hoofden en oudsten der dorpen overeenkomsten aangaan, strekkende om de bevolking, tegen vrijstelling van landrente, bijzondere diensten te doen bewijzen of de gronden tot andere cultures dan rijst dienstbaar te doen maken, mits niet handelende in strijd met de *adat*. Zoodanige overeenkomsten moeten zijn geregistreerd door de hoofden der gewestelijke besturen, die overigens tegen alle verkeerdheden behooren te waken.

Boven hun tractement bekomen de inlandsche hoofden op Java ook eene *percentsgewijze belooning* op de aan het Gouvernement geleverde producten voor de Europeesche markt.

De inlandsche hoofden genieten vrije woning op kosten van 's Lands kas of van de bevolking. Wat de regenten op Java betreft is voorgescreven:

dat nieuwe woningen voor hen gebouwd worden voor rekening van het Gouvernement;

dat de zware reparatien, vernieuwingen en verbeteringen aan de woningen of aan de zulke, welke door koop of anderzins 's Lands eigendom zijn geworden, insgelijks komen ten laste van 's Lands kas;

dat het gewoon onderhoud van die woningen geschieden moet ten laste van den bewoner;

dat in al deze gevallen en ook ten behoeve van regentswoningen, welke geen Lands-eigendom zijn, zonder betaling gebruik kan worden gemaakt van de bevolking tot het verzamelen van en ruw bewerken der materialen en het verrigten van alle verdere koelediensten, en dat zoodanige beschikking alleen geoorloofd is op vergunning van den Europeeschen besturenden ambtenaar, die geene vergunning daartoe geven mag voor eigendunkelijke verfraaijingen, het aanleggen van vijvers, tuinen en andere zaken van liefhebberij en voor lustverblijven en dergelijken.

Pensioenen zijn aan de inlandsche ambtenaren niet als een regt toegezegd. De Gouverneur-Generaal is tot het verleenen van zulke pensioenen bevoegd en verleent ze op grond van personele en politieke beweegredenen.

Alleen in buitengewone gevallen voorziet het Gouvernement in het onderhoud van *weduwen* en *weezen* der inlandsche ambtenaren.

De pensioenen op ultimo 1849 aan gewezen inlandsche regenten uit 's Lands kas betaald wordende, beliepen eene som van f 89,000.

C. Landmagt.

I. EUROPESCHE OFFICIEREN.

De officieren der Indische landmagt worden *benoemd* door den Koning, of door den Gouverneur-Generaal onder 's Konings goedkeuring.

Alvorens officier te kunnen worden moet men een *examen* afleggen.

Van hunne tractementen kunnen *delegatien* geschieden als bij de burgerlijke ambtenaren.

Met uitzondering van de subalterne officieren der infanterie tot den rang van kapitein ingesloten, bekomen de officieren *fourragie* voor paarden.

Alle officieren genieten *vrije woning* of eene indemniteit voor huishuur, indien hun geene woning van 's Lands wege kan aangewezen worden.

Alle officieren en hunne gezinnen genieten in ziekten *kosteloze geneeskundige behandeling*.

Bij ziekte of tot regeling van particuliere belangen worden *verloven* gegeven, hetzij binnen 's lands (binnen Nederlandsch Indië) of naar Nederland.

Binnenlandsche verloven voor niet langer dan *drie* maanden worden verleend door den kommandant van het Indische leger, alle andere door den Gouverneur-Generaal of het Opper-bestuur in Nederland.

Gedurende binnenlandsch verlof behoudt de officier in den regel zijn vol tractement, en wanneer het verlof dient tot herstel van gezondheid, worden hem buitendien op de reizen, welke hij doet, reiskosten vergoed naar het tarief voor reizen in dienst.

Ook op reizen, niet ondernomen in het belang van gezondheid, worden gemeenlijk die reiskosten vergoed.

De verloven naar Nederland zijn onderscheiden in klassen, als die der burgerlijke ambtenaren.

Gedurende deze verloven staat het tractement enz. stil, en wordt een *verlof-tractement* toegelegd overeenkomstig *Staatsblad* 1834, n°. 26, en 1846, n°. 18.

De kortingen van 10 %, 20 % en 25 %, de duur der verloven en de tegemoetkoming van Gouvernementswege in den overtocht naar Nederland, bij de burgerlijke ambtenaren vermeld, gelden ook voor officieren.

Officieren beneden den rang van majoor, genieten dezelfde tegemoetkoming bij de terugreis als bij de heenreis. Aan vele van verlof terugkeerende officieren wordt het kommandement of geleide van een detachement troepen opgedragen, hetwelk hun activiteits-tractement gedurende de reis verschaft.

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Oost-Indie.)
(Regerings-verslag.)

De officieren met verlof in Nederland, hebben daar kosteloze geneeskundige behandeling.

De officier die van verlof terugkeert, treedt in Indie aanstonds weder in het genot van activiteits-tractement. Officiëren die 15 jaren onafgebroken in Indie met onderscheiding gediend hebben, en volkomen geschikt geoordeeld worden tot het bekleeden van hoogere rangen, behouden, gedurende het verlof naar Nederland, aanspraak op de bevorderingen, welke hun zonder zoodanig verlof zouden zijn te beurt gevallen.

Sedert jaren is uit Nederland voorgeschreven, dat alleen in zeer enkele, hoog noodzakelijke gevallen een met verlof naar Nederland afwezend officier in Indie vervangen, dus een minder officier tot zijnen rang bevorderd mogt worden. In de buitengewone omstandigheden van 1848 en 1849 heeft de Gouverneur-Generaal van die bevoegdheid een ruim gebruik gemaakt. Doch de tegenwoordige kommandant van het Indisch leger toonde, in het belang der verdediging van de Nederlandsche bezittingen in Indie, overtuigend aan, dat zulke vervangingen niet moeten zijn uitzonderingen maar regel; zoodat alleen dan afwezigen niet vervangen moeten worden, wanneer spoedige terugkeer van verlofgangers uit Europa met eenige zekerheid verwacht wordt, en de dienst het afwachten van dezulken gevoelig lijden kan.

Dit betoog is door den Gouverneur-Generaal bij het Opperbestuur in Nederland ondersteund in December 1849, en is dan ook in dien geest beschikt.

Het verleen van *wachtgeld* (onder den naam van *non-activiteits-tractement*) is bij de officieren eene zeldzaamheid. Het bedrag wordt in elk geval bepaald naar omstandigheden.

Bij reizen in 's Lands dienst worden *reis- en verblijfkosten* vergoed naar bepaalde voorschriften.

Alle reizen van officieren tot aanvaarding van eenige betrekking zijn reizen in 's Lands dienst.

Aan de officieren worden pensioenen uit 's Lands kas verleend zonder daarvoor op hunne inkomsten kortingen te ondergaan.

Omtrent die pensioenen volgde men op ultimo Maart 1849 nog zooveel mogelijk het Nederlandsch reglement van 1837 (Nederlandsch *Staatsblad* 1837, n°. 4), doch met 1°. April 1849 zijn nieuwe door den Koning uitgevaardigde verordeningen in werking getreden welke omschreven zijn onder n°. 8, in het Indisch *Staatsblad* van dat jaar. Daarbij is ook het bedrag van het pensioen of gagement vastgesteld.

Behalve dit pensioen uit 's Lands kas, genieten de officieren een *verhoogd pensioen* uit een fonds, door korting van 5 % op hunne tractementen onderhouden, overeenkomstig het reglement met de veranderingen opgenomen in de verzameling van algemeene orders. Het fonds wordt beheerd door 5 directeuren, zijnde 3 hoofdofficiëren in activiteit en 2 gepensioneerden, benevens een amanuensis, allen deelgenooten van het fonds, door den Gouverneur-Generaal benoemd en te Batavia gevestigd. De directeuren genieten geene belooning; de amanuensis f 1200 's jaars, uit het fonds.

Alle betalingen en ontvangsten geschieden door tusschenkomst van 's Lands kas.

Het kapitaal van dit fonds bedroeg:

op 1 ^o . 1839	f	759,324
" " 1840		760,980
" " 1841		729,816
" " 1842		705,283
" " 1843		683,143
" " 1844		644,790
" " 1845		494,894
" " 1846		454,846
" " 1847		451,555
" " 1848		514,835
" " 1849		445,660

De *weduwen en weezen* van officieren bekomen pensioen uit een *fonds*, door bijdragen van de officieren onderhouden, overeenkomstig een reglement, met de veranderingen, te vinden in de bovenbedoelde verzameling.

De gewone bijdrage is 60/0 van de tractementen, gratificatiën, pensioenen. Buitengewoon wordt geheven het verschil over 2 maand en bij vermeerdering van inkomsten.

Bij huwelijk moeten bepaalde sommen gestort worden, en gedurende huwelijk mede bepaalde sommen bij verhooging van rang. Het fonds wordt beheerd door eene directie te Batavia, zamengesteld uit 5 actief dienende of gepensioneerde officieren, bijgestaan door eenen amanuensis, alle zooveel mogelijk gehuwd of gehuwd geweest zijnde deelgenooten van het fonds, en door den Gouverneur-Generaal benoemd.

De directeuren genieten geene belooning; de amanuensis f 1200 's jaars uit het fonds.

Alle betalingen en ontvangsten geschieden door tusschenkomst van 's Lands kas.

Na de vereffening van vroegere zaken, bedroeg het kapitaal van dit fonds

op 1 ^o . 1843	f	158,148
" " 1844		211,171
" " 1845		277,796
" " 1846		350,219
" " 1847		395,398
" " 1848		466,660
" " 1849		529,089

Bij de nieuwe door den Koning uitgevaardigde verordeningen omtrent de militaire pensioenen (*Staatsblad* 1849, n°. 8) is tevens een pensioen uit 's Lands kas bepaald voor weduwen en weezen van officieren, die in den strijd sneuvelen of binnen 6 maanden na verwonding in den strijd, aan hare gevolgen overlijden.

Geen officier in Indie kan een huwelijk aangaan zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal.

Deze vergunning wordt aan officieren beneden den rang van majoor, behalve in bijzondere, zeldzame omstandigheden, niet verleend, wanneer de verzoeker niet kan aantonen, dat hij, of alleen of met zijne echtgenoot, bij het aangaan van het huwelijk een kapitaal van f 10,000 zal bezitten in of op vastigheden of effecten, waarvan de eigendomsbewijzen, vóór de toestemming van den Gouverneur-Generaal, gedeponeerd moeten worden bij de directie van het weduwen- en weezenfonds.

Ook gepensioneerde officieren in Indie hebben tot het aangaan van een huwelijk de toestemming van den Gouverneur-Generaal noodig, zoo zij niet het deelgenootschap van het weduwen- en weezenfonds willen laten varen, en moeten, om die toestemming te kunnen verwerven, bewijzen van gegoedheid overleggen als de actief dienende.

II. EUROPESCHE ONDER-OFFICIEREN EN SOLDATEN.

De Europeesche onder-officiëren en soldaten der Indische landmagt worden op 's Lands kosten gehuisvest, gekleed en in ziekte verpleegd, genieten bij engagement en reëngagement (des verkiezende) handgelden, voorts in dienst bepaalde soldijen, die na reëngagement verhoogd worden, en voeding of eene indemniteit in geld voor voeding.

Na langdurige dienst, bij verminking door den vijand, of bij voor de dienst beloopten ziels- en lichaamsgebreken, welke hen voor de dienst ongeschikt maken, bekomen zij, zonder daarvoor kortingen op hunne inkomsten in activiteit te ondergaan, gagementen, welke zich tot ultimo Maart 1848 nog regelden naar het Nederlandsch reglement van 1837 (Nederlandsch *Staatsblad* 1837, n°. 4) en het Indische tarief van 1816 (*Indisch Staatsblad* n°. 24), doch omtrent welke in 1849 nieuwe verordeningen ingevoerd werden (*Staatsblad* van dat jaar n°. 8).

Bij ongeschikt worden voor de dienst, niet ten gevolge van de dienst, worden zij kosteloos naar Nederland teruggezonden met eene maand soldij. Een weduwen- en weezenfonds bestaat voor hen niet.

III. INLANDSCHE OFFICIEREN, ONDER-OFFICIEREN EN SOLDATEN.

Deze genieten, zonder vooraf geldelijk bijgedragen te hebben, een pensioen of gagement voor langdurige dienst of voor wonden en gebreken, hetwelk berekend werd naar het Koninklijk besluit van 20 December 1846, n°. 34 en de Indische resolutien van 14 Januarij en 6 Junij 1832, n°. 3 en 9, alle aangehaald in het *Indische Staatsblad* 1849, n°. 32, doch later zijn de nieuwe pensioens-verordeningen voor de Europeesche militairen zooveel mogelijk op hen toegepast, evenwel met minder sommen, blijkens n°. 32 van het *Indisch Staatsblad* van 1849.

IV. MILITAIRE AMBTENAREN.

De militaire ambtenaren verrigten, met militaire rangen, diensten bij de takken van militair beheer, maar worden beschouwd als burgerlijke personen.

Zij zijn verdeeld in zes klassen, gelijkgesteld:

de 1ste	aan den rang van	kapitein;
" 2de	" " "	" 1sten luitenant;
" 3de	" " "	" 2den luitenant;
" 4de	" " "	adjutant-onder-officier;
" 5de	" " "	sergeant;
" 6de	" " "	korporaal.

De betrekkingen, door zulke personen bekleed, zijn die van directeur van een hospitaal, hospitaalmeester, spijsverzorger, magazijnmeester, commies, klerk enz.

De militaire ambtenaren der drie eerste klassen en dezulken der andere klassen die meer dan f 60 's maands trekken, worden door den Gouverneur-Generaal, de overige door den kommandant van het Indische leger of zijntwege aangesteld.

Gepensioneerde officieren, wien de vereischte bekwaamheid

Verslag van het beheer en den staat der kolonien over 1849. (Suriname.)
(Regerings-verslag.)

wordt toegekend, komen bij voorkeur in aanmerking voor de posten, aangewezen aan militaire ambtenaren der 3 eerste klassen.

Ten aanzien van voorschotten, delegatien, verloven, verliezen en pensioen, onderhoud van weduwen en weezen, zijn de bepalingen omtrent burgerlijke ambtenaren op hen van toepassing; wordende bij de berekening van verlof-tractement en pensioen eene vaste som gesteld voor de bedoelde boven het tractement hun toevallende voordeelen.

De militaire ambtenaren der 1ste, 2de en 3de klasse hebben vrije woning of eene schadeloosstelling voor huishuur.

D. Zeemagt.

I. OFFICIEREN EN MANSCHAPPEN VAN HET NEDERLANDSCH ESKADER.

Deze blijven in Indie aan de Nederlandsche bepalingen onderworpen.

De meerdere betalingen welke zij in Indie genieten, komen ten laste der Indische kas.

II. OFFICIEREN IN SEDENTAIRE BETREKKINGEN VAN HET ZEEWEZEN IN INDIE.

Er zijn eenige betrekkingen in Nederlandsch Indie voor welke, ofschoon zij geheel aan den wal vervuld worden, zich bijzonder zee-officieren eigenen. Daartoe behooren bijv. die van haven- en equipagemeester op de hoofdplaatsen, directeur van de maritime etablissementen enz.

Voor zulke officieren zijn in Augustus 1849, onder 's Konings nadere goedkeuring, verschillende organieke bepalingen gemaakt, welke gevonden worden in het *Staatsblad* van 1850, onder n°. 16.

Bij voorkeur komen voor zoodanige sedentaire posten in aanmerking de officieren, vroeger behorende tot de koloniale marine, welke in 1838 is opgeheven. Zij behouden militairen rang.

Zij genieten tractementen of gelijk aan die der voormalige koloniale marine, of zoo als die voor de betrekkingen zijn vastgesteld, en de meeste hebben daarenboven wisselvallige inkomsten. Zij mogen delegeren als de burgerlijke ambtenaren, en bekomen verloven als deze, maar verlof-tractementen, in geval van verlof naar Nederland, volgens eene bijzondere schaal opgenomen in het *Staatsblad* 1834, n°. 40. Zij zijn deelgenooten van het burgerlijk weduwen- en weezenfonds.

Hoezeer men bij de zamenstelling van dit Verslag niet uit het oog heeft verloren, om ten aanzien van de meeste der daarin behandelde onderwerpen ook te vermelden den staat waarin zich elke aangelegenheid in het jaar 1849 bevond, zoo heeft men toch gemeend meer bepaaldelijk zich te moeten wijden aan eene beschrijving van de verschillende onderdeelen van het beheer in Nederlandsch Indie, met het voornemen, om bij volgende verslagen zich meer bijzonder met den staat van elken tak van beheer, gedurende het jaar waarover elk der volgende verslagen loopen zal, bezig te houden.

De Minister van Kolonien,
CHR. F. PAHUD.

[XXVIII. 3.]

VERSLAG van het beheer van Suriname en van den staat waarin de Kolonie zich bevindt, over het jaar 1849.

EERSTE HOOFDSTUK.

Grondgebied en bevolking waarover beheer gevoerd wordt.

A. Grondgebied.

Nederlandsch Guyana of Suriname is administratief verdeeld als volgt:

- 1°. het gebied der stad Paramaribo en hare buitenwijken;
- 2°. de divisien:

Boven-Suriname en Thorarica;

Para;

Beneden-Commewijne;

Beneden-Cottica;

Matappica;

Boven-Commewijne;

Boven-Cottica en Perica, en

Saramacca.

- 3°. de districten Neder-Nickerie en Opper-Nickerie.

De onbepaaldheid van de zuidelijke grenzen van Suriname levert een voornaam bezwaar, om de oppervlakte der kolonie met juistheid te berekenen.

Volgens de laatste berekening, die van den luitenant ter zee baron P. Melvill van Carnbee, moet Suriname geschat worden op eene oppervlakte van 2812 vierkante geographische mijlen.

B. Bevolking.

1°. Vrije.

Volgens de tabellen, bij den aanvang van het jaar 1850 opgemaakt uit de wijkregisters en divisie-staten, was het cijfer der vrije bevolking op ultimo 1849 als volgt:

In de stad Paramaribo en derzelve buitenwijken, in de fortten Zeelandia en Nieuw Amsterdam en de overige militaire posten in de divisien en districten,

van het mannelijk geslacht.	5,168	
" " vrouwelijk " 	5,607	
		10,775 zielen.

In de onderscheidene divisien, de beide districten Nickerie en het etablissement der Europesche kolonisatie te Groningen aan de Saramacca,

van het mannelijk geslacht.	739	
" " vrouwelijk " 	319	
		1,058 "

Op het etablissement Batavia (gesticht voor malaatschen) in de Coppename,

mannen	19	
vrouwen	2	
		21 "

Op de houtvelling Andresa, aan de rivier de Coppename,

mannen	5	
vrouwen	1	
		6 "

Te zamen 11,860 zielen.

De bijzonderheden welke, volgens de wijkregisters, nog omtrent de vrije bevolking der stad Paramaribo kunnen worden opgegeven, zijn de volgende:

dat die bevolking bestaat uit:

1,036 jongens beneden de 10 jaren,
989 meisjes " " 10 "
929 jongens tusschen de 10 en 20 jaren,
973 meisjes " " 10 " 20 "
1,870 mannen van 20 tot 50 jaren,
2,670 vrouwen " 20 " 50 "
424 mannen boven de 50 "
872 vrouwen " " 50 "

9,763

dat er zich onder de bewoners bevinden:

377 gehuwde paren,
1,925 ongehuwden van het mannelijk geslacht boven de 20 jaren,
2,985 " " " vrouwelijk " " " 20 "
180 weduwen en
378 weezen.

Onder het genoemd bedrag der vrije bevolking van Suriname zijn niet begrepen de verschillende stammen der zoogenaamde boschnegers en der Indianen, waarvan het cijfer slechts bij begrooting kan worden aangegeven; men berekent dat hetzelfde is als volgt:

de stam der Aucaners	3,500	hoofden.
" " " Saramaccaners	4,500	"
" " " Sarakrekers	300	"
" " " Bekoe en Moissinga	350	"
" " " Indianen.	800	"

9,450 hoofden.

De geboorten bedroegen over de vrije bevolking, volgens de registers van den burgerlijken stand, 346:

van het mannelijk geslacht 185,
" " vrouwelijk " 161.

Van deze waren 113 wettige en 233 buiten echt geboren;

17 van het etablissement der Europesche kolonisatie te Groningen aan de Saramacca, als:

8 van het mannelijk geslacht, en
9 " " vrouwelijk " en

11 levenloos aangegeven, te weten:

van het mannelijk geslacht 9,
" " vrouwelijk " 2.